

Mehmet Emin YILMAZ

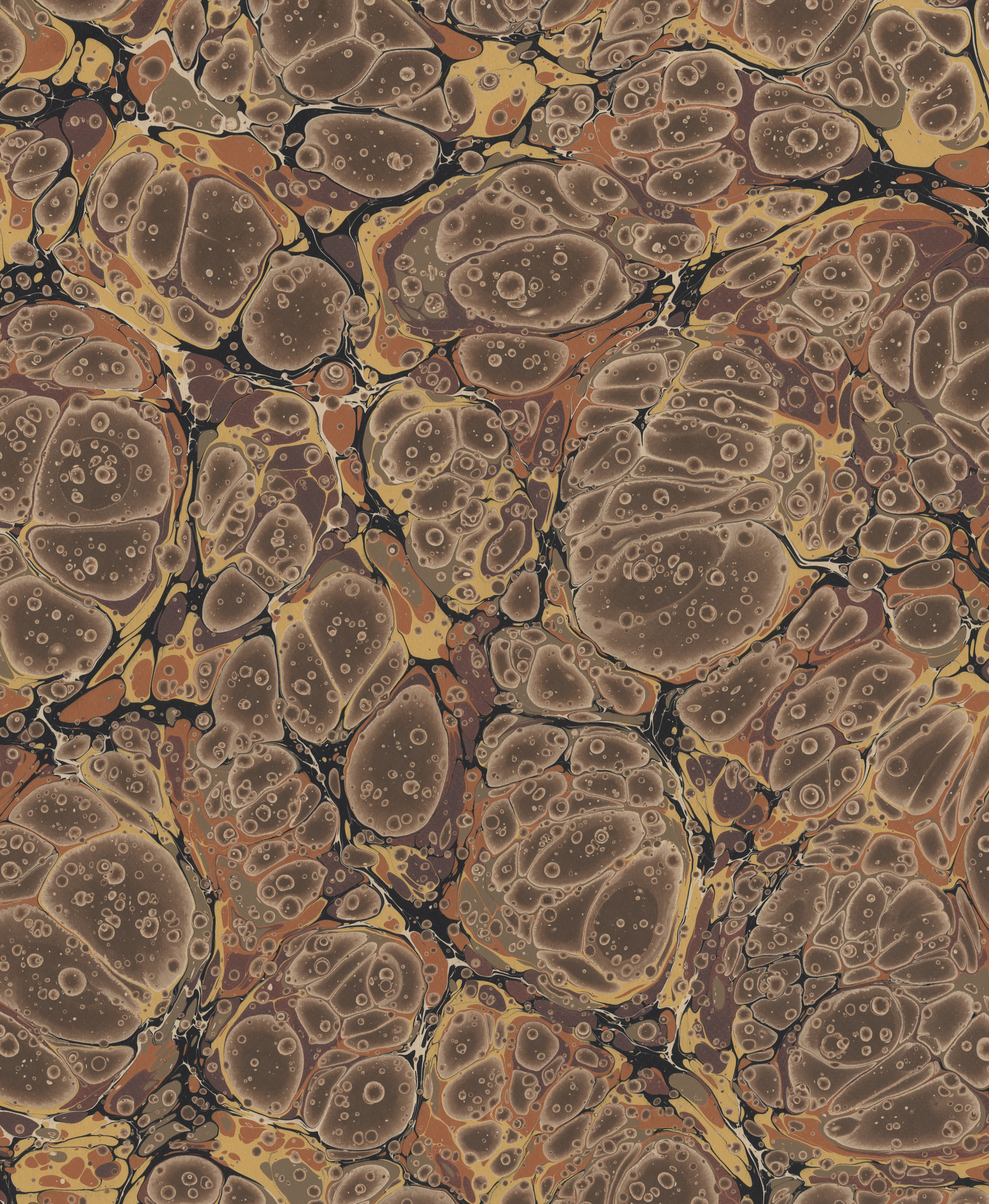
KİLİSEYE ÇEVİRİLEN TÜRK ESERLERİ

2. Cilt

THE TURKISH MONUMENTS
CONVERTED INTO CHURCHES
Volume 2

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN 100. YILI
100th Anniversary of the Republic of Türkiye

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI
REPUBLIC OF TÜRKİYE MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM
PRESIDENCY FOR TURKS ABROAD AND RELATED COMMUNITIES

KİLİSEYE ÇEVİRİLEN TÜRK ESERLERİ I-II-III
THE TURKISH MONUMENTS CONVERTED INTO CHURCHES I-II-III

YTB Yayınları: 38
Kültürel Miras Dizisi: 10

ISBN: 978-975-17-5674-9 (1. Cilt), 978-975-17-5675-6 (2. Cilt), 978-975-17-5676-3 (3. Cilt)

Yazar / Writer
Mehmet Emin YILMAZ

Danışman / Advisor
Dr. İ. Aydın YÜKSEL

İngilizce Editör / English Language Editor
Dr. Harun TUNCER

İngilizce Tercüme / Translation into English
M. Enes KONDO

Türkçe Metin Editörü / Turkish Language Editor
Ü. Kevser KIPRAMAZ

Kapak ve Grafik Tasarım / Cover & Graphic Design
Mehmet Emin YILMAZ

Ebrû / Marbling
Alparstan BABAĞLU

Kapak Resmi / Cover Image
Macaristan Peç'te Gâzi Kasım Paşa Câmii
Ghazi Kasım Pasha Mosque in Pécs, Hungary

Basım / Printed by
Özel Ofset Bas. Yay. Matbaa Rek. İnş. Tur. Tic. ve San. Ltd Şti.
Matbaacılar Sanayi Sitesi 1514 Sokak No: 6
Yenimahalle - Ankara - TÜRKİYE
Matbaa Sertifika Numarası : 40365

Baskı Bilgisi / Print Information
Genişletilmiş 2. Baskı
Added 2nd Edition
500 adet - 500 copies
Ankara 2023

1. Baskı - 1st Edition
İstanbul Fetih Cemiyeti
İstanbul Conquest Society
İstanbul 2020

© TÜM YAYIN HAKLARI YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞINA AİTTİR.
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından desteklenen bu yayındaki metin ile ilgili sorumluluk yazarına aittir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri / The Turkish Monuments Converted into Churches - Mehmet Emin YILMAZ
Özel Ofset Basın Yayın Matbaa Reklam İnşaat Turizm Ticaret Sanayi Ltd. Şti.
1. Kültür Tarihi, 2. Sanat Tarihi, 3. İslam eserleri

YTB Yayınları
Oğuzlar Mahallesi Mevlâna Bulvarı No: 145 PK 06520 Balgat - Ankara - TÜRKİYE
Tel: +90 312 218 40 00 Faks: +90 312 218 40 49
info@ytb.gov.tr kep adresi: ytb@hs01.kep.tr
Sertifika Numarası: 67797

KİLİSEYE ÇEVİRİLEN TÜRK ESERLERİ

The Turkish Monuments Converted into Churches

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

Mehmet Emin Yılmaz

KİLİSEYE ÇEVİRİLEN TÜRK ESERLERİ

The Turkish Monuments Converted into Churches

I. Cilt

Arnavutluk, Azerbaycan,
Bosna Hersek, Bulgaristan, Cezâyir,
Ermenistan, Güney Kıbrıs, Gürcistan,
Hırvatistan, Karadağ, Kosova,
Kuzey Makedonya

Volume I

Albania, Azerbaijan, Bosnia and
Herzegovina, Bulgaria, Algeria,
Armenia, Southern Cyprus, Georgia,
Croatia, Montenegro, Kosovo,
North Macedonia

II. Cilt

Macaristan, Moldova, Romanya,
Sırbistan, Türkiye, Ukrayna

Volume II

Hungary, Moldova, Romania,
Serbia, Türkiye, Ukraine

III. Cilt

Yunanistan

Volume III

Greece

Ankara - 2023

İçindekiler

Contents

I. CİLT Volume I

- 41 ARNAVUTLUK
Albania
- 45 AZERBAYCAN
Azerbaijan
- 51 BOSNA HERSEK
Bosnia and Herzegovina
- 63 BULGARİSTAN
Bulgaria
- 217 CEZÂYİR
Algeria
- 235 ERMENİSTAN
Armenia
- 243 GÜNEY KIBRIS
Southern Cyprus
- 249 GÜRCİSTAN
Georgia
- 285 HIRVATİSTAN
Croatia
- 349 KARADAĞ
Montenegro
- 353 KOSOVA
Kosovo
- 361 KUZHEY MAKEDONYA
North Macedonia

II. CİLT Volume II

- 413 MACARİSTAN
Hungary
- 635 MOLDOVA
Moldova
- 645 ROMANYA
Romania
- 687 SIRBİSTAN
Serbia
- 757 TÜRKİYE
Türkiye
- 781 UKRAYNA
Ukraine

III. CİLT Volume III

- 861 YUNANİSTAN
Greece
- 1349 DOBRUCA'DA HAÇ
TAKILAN ÇEŞMELER
*Fountains with Crosses in
Dobrudja*
- 1353 DİĞER YAPILAR
Other Monuments
- 1365 DEĞERLENDİRME
Evaluation
- 1383 SONUÇ
Conclusion
- 1395 KAYNAKÇA
Bibliography
- 1413 EK:
Kiliseye Çevrilen Türk
Eserlerinin Listesi
APPENDIX:
*List of Turkish Monuments
Converted to Church*

II. CILT

VOLUME II

MACARİSTAN

Hungary

Budin, Gül Baba Türbesi

Buda, Gül Baba Tomb

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Budin, Gül Tepesi <i>Hungary, Buda, Rózsadomb</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Budin Beylerbeyi Yahyâ Paşazâde Mehmet Paşa <i>Beglerbeg of Buda, Yahya Pashazade Mehmed Pasha</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1543-1548 arasında bir târihte <i>Sometime between 1543 and 1548</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1690-1773 Aziz Josef Kilisesi <i>1690-1773 St. Josef Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Gül Baba Türbesi <i>Gül Baba Tomb</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA-HR.TO 450-48 ¹
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/132-133, Béla 1877: 69-72, Evliyâ Çelebi 6/325, Eyice 1996, Fischer 1898, Gyözö 1976: 29-30, Molnár 1993: 14, Özel 1998, Saral 2004, Yılmaz 2013a

Gül Baba Türbesi, 1543–1548 arasında Budin Beylerbeyi olan Yahyâpaşazâde Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Klasik Osmanlı türbe üslûbuna uygun biçimde, sekizgen bir yapı olarak kesme taştan inşâ edilmiştir. Türbe, kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Evliyâ Çelebi türbenin iç görünüşünü ise şöyle anlatmaktadır:

"Bizzat Gülbaba da bir çiçekli bahçe içinde kurşun örtülü bir kubbede gömülüdür. Sandukası yeşil çuha ile örtülü olup, mübarek başlarında Bektâşî tâci bulunur. Etrafı çeşitli Arap harfli Kur'ân âyetleri ile süslüdür. Çeşitli beyitleri yazdıktan sonra mübarek ruhları için bir Yâsin-i Şerîf okudum."

Gül Baba Türbesi, Osmanlı döneminden sonra (1686) Avusturyalılar tarafından Cizvit papazlarına tahsis edilerek kiliseye çevrilmiştir. Türbe kiliseye çevrilince iç mekândaki sanduka ve tüm tefrişat kaldırılmış, kubbenin üstüne ahşap iskelet kurulup ikinci bir çatı yapılmış ve işlevsiz bir aydınlık feneri eklenmiştir. Batı cephedeki pen-

cere kapatılmış, pencerenin üstündeki kemer oval şekle getirilerek türbenin dış görüntüsü tümüyle değiştirilmiştir.

1773'te Cizvitlerin dağılmasından sonra türbe özel mülkiyete geçmiş, türbenin de bulunduğu arazi 1861'de Mimar János Wagner tarafından satın alınmıştır. Mimar Wagner, türbeyi yıkmadan avlusunda kalacak şekilde kendi villasını inşâ etmiştir. Wagner villasının türbeyi çevreleyerek kapatması sebebiyle 2. Dünya Savaşı döneminde türbe yıkılmaktan korunmuştur. Gül Baba Türbesi 1914'te târihî eser olarak tescil edilmiş, 1962'den itibaren de müze olarak ziyârete açılmıştır.

1996 yılında Türk ve Macar Cumhurbaşkanlarının ve hükûmetlerinin iş birliğiyle hazırlanan proje çerçevesinde türbe restore edilip çevre düzenlemesi yapılmıştır. 3 Eylül 1997 târihinde Türk ve Macar Cumhurbaşkanlarının katıldığı bir törenle ziyârete açılmıştır. Yine benzer şekil-

de, 2014 yılında imzalanan mutabakatın ardından Türk - Macar ortaklığıyla onarım çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon kapsamında, türbenin onarımı ve iç mekân tefrişi ile çevre tanzimi ve Gül Baba Müzesi düzenlenerek 9 Ekim 2018'de iki ülke Cumhurbaşkanlarının katıldığı törenle yeniden ziyârete açılmıştır.

Orta Avrupa'daki Türk hâkimiyetinin günümüze kadar ulaşabilen az sayıdaki mimarî hâtralarından olan Gül Baba Türbesi, Macarların gösterdiği ilgi ve Türkiye'nin desteği sayesinde Türk mimarisini ve târihini yaşatmaktadır.

Gül Baba Tomb was built by Yahyâpaşazâde Mehmet Pasha, who was the governor of Buda between 1543 and 1548. It was built of cut stone as an octagonal structure in accordance with the classical Ottoman tomb style. The tomb is screened with a lead-covered dome. Evliya Çelebi describes the interior of the tomb as follows:

"Gül Baba himself is buried in a lead-covered dome in a flower garden. Its sarcophagus is covered with green broadcloth, and there is a Bektashi crown on its blessed head. It is decorated with verses from the Qur'an in various Arabic letters. After writing various couplets, I recited Surah Yaseen for their blessed souls."

The Gül Baba Tomb was allocated to Jesuit priests by the Austrians after the Ottoman period (1686) and converted into a church. When the tomb was turned into a church, the sarcophagus and all the furnishings inside were removed, a wooden jetty was added to the dome, a second roof was built, and a non-functional lighthouse was added. The window on the west façade was closed, the arch above the window was made into an oval shape and the exterior appearance of the tomb was completely changed.

After the dissolution of the Jesuits in 1773, the tomb passed into private ownership, and the land, on which the tomb is located was purchased by the architect János Wagner in 1861.

R.13.1

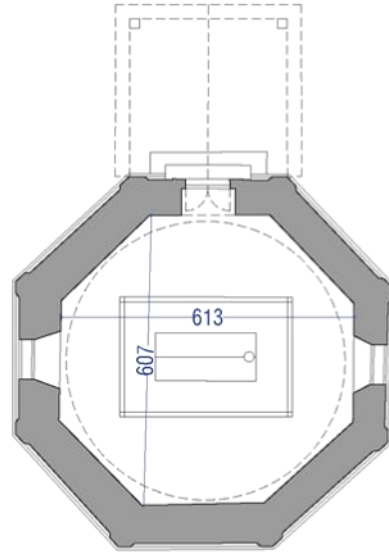
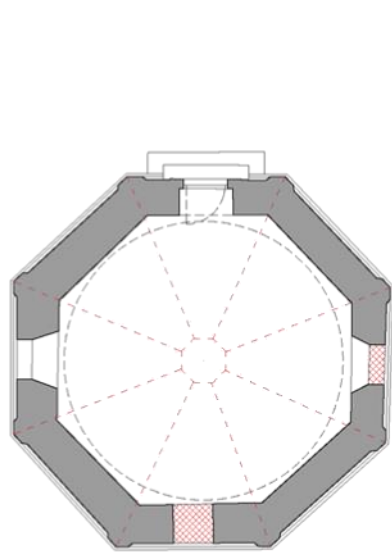
1667 târihli Budin gravüründe Gül Baba Türbesi

Tomb of Gül Baba in Budin engraving dated 1667

The architect Wagner built his own villa without demolishing the tomb in a way for the tomb to stay in its courtyard. Due to the Wagner villa surrounding and enclosing it, the tomb was protected from demolition during the Second World War. Gül Baba Tomb was registered as a historical monument in 1914 and opened to visitors as a museum in 1962.

in 1996, within the framework of the project prepared with the cooperation of the Turkish and Hungarian Presidents and governments, the mausoleum was restored and landscaped. On September 3, 1997, the tomb was opened to the public with a ceremony attended by the Turkish and Hungarian Presidents. Similarly, after the agreement was signed in 2014, repair works were started with the Turkish - Hungarian partnership. Within the scope of the restoration, the restoration of the tomb, the interior furnishing, environmental arrangement, and the Gül Baba Museum were organized and opened to visitors again with a ceremony attended by the Presidents of the two countries on October 9, 2018.

Gül Baba Tomb, which is one of the few architectural memories of the Turkish domination in Central Europe that has survived to the present day, keeps Turkish architecture and history alive thanks to the interest shown by Hungarians and the support from Turkey.

Budin'de Gül Baba Türbesi'nin rölövesi* (1917) ve restitüsyon önerisi

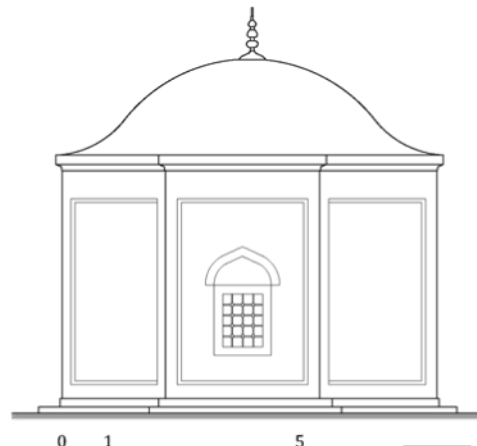
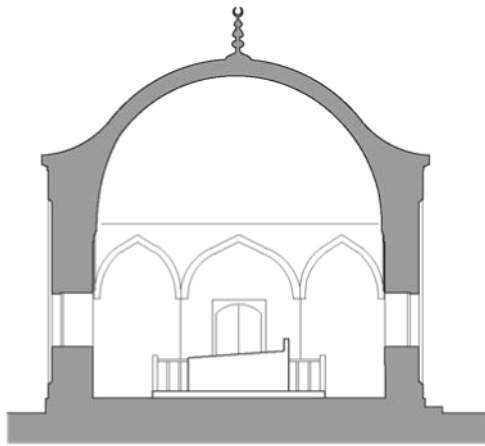
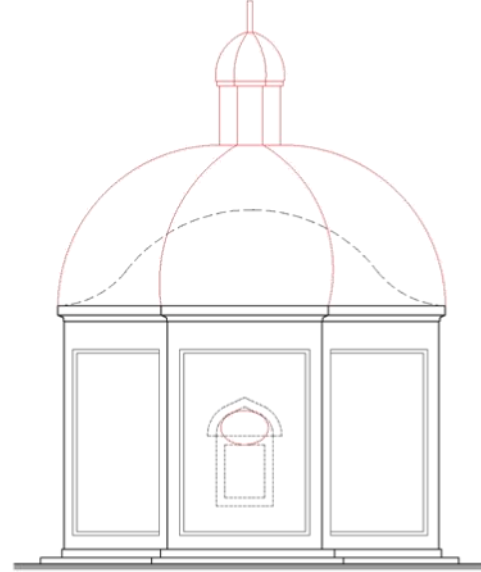
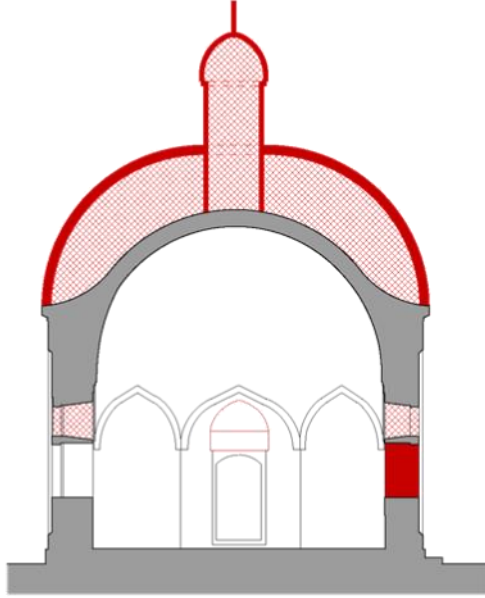
Survey of Gül Baba Tomb in Budin (1917) and restitution proposal*

■ özgün duvarlar / original walls

■ ilâveler / additions

*Semih Rüstem'in rölövesi esas alınmıştır.

Based on Semih Rüstem's survey.

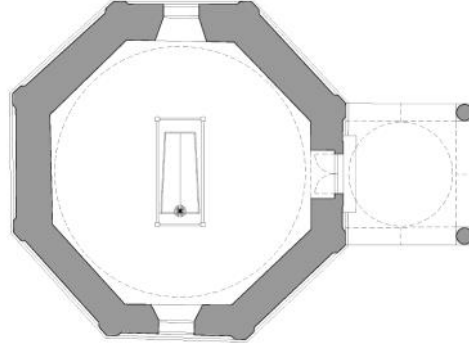

0 1 5 2019

GÜL BABA TÜRBESİ RESTİTÜSYONU
GÜL BABA TOMB RESTITUTION

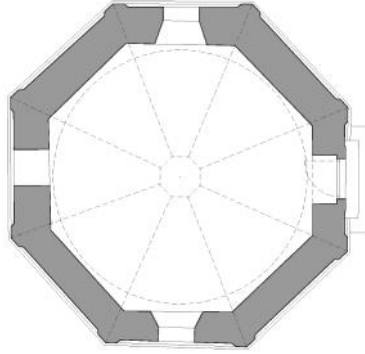
I. Dönem
1543-1548 ile
1686 arası

I. Period
1543-1548 to 1686

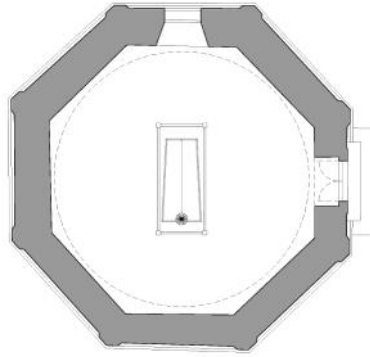
II. Dönem
1686 -1963 arası

II. Period
1686 -1963

III. Dönem
1963 sonrası

III. Period
after 1963

R.13.2

"Budapeşte'de Gül Baba Türbesi" (1880'ler)

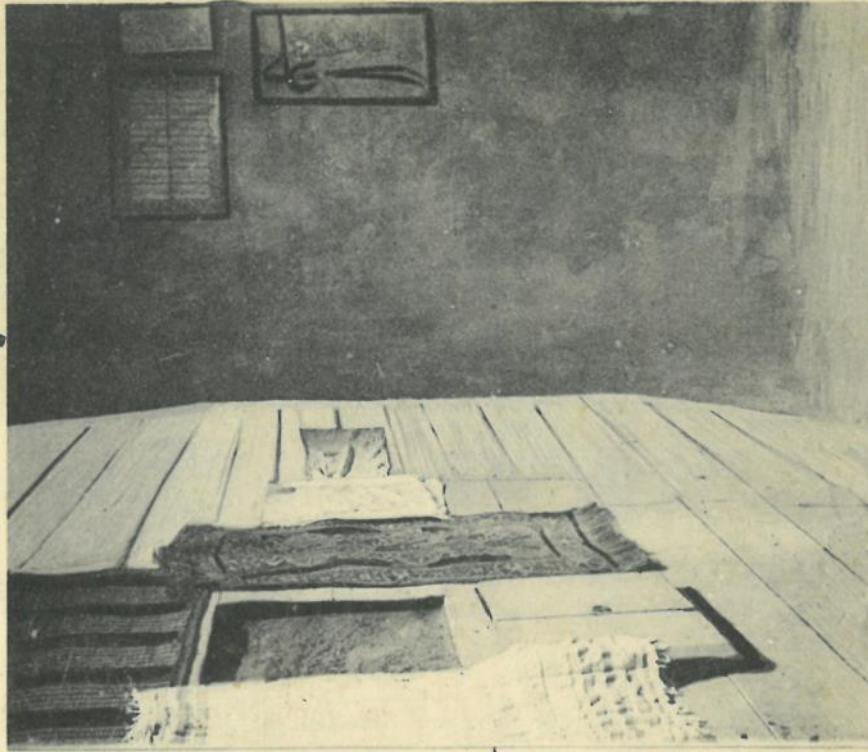
"Budapeşte'de Gül Baba Türbesi" Gül Baba Tomb in Budapest (1880's)

« بوداپشته » ده « گل بابا » سربهسی

تر بئىك داخلى

بوزايشه ده كورل بابا تر بئى

A mausoleum belseje.

Gül-Baba mausoleumja

R.13.3

Ahmed Hikmet Bey'in Yusuf Akçura'ya Peşte'den yolladığı Gül Baba resimli kartpostal (1915)

Gül Baba picture postcard sent by Ahmed Hikmet Bey to Yusuf Akçura from Pest (1915)

R.13.4

Onarım sonrası Gül Baba Türbesi (2018)

Gül Baba Tomb after restoration (2018)

R.13.5

Onarım sonrası Gül Baba Türbesi (2018)

Gül Baba Tomb after restoration (2018)

R.13.6

Gül Baba Türbesi'nin onarım sonrası giriş cephesi (2018)

Gül Baba Tomb's entrance facade after restoration (2018)

R.13.7

Gül Baba Türbesi'nin onarım sonrası doğu cephesi (2018)

Gül Baba Tomb's east facade after restoration (2018)

R.13.8

Gül Baba Türbesi'nin onarım sonrası kuzey cephesi ve sembolik hazîre (2018)

Gül Baba Tomb's northern façade and symbolic burial ground after restoration (2018)

R.13.9

Gül Baba Türbesi'nin onarım sonrası batı cephesi (2018)

Gül Baba Tomb's west facade after restoration (2018)

R.13.10

Onarım sonrasında Gül Baba Türbesi'nin iç mekânı (2018)

The interior of Gül Baba Tomb after restoration (2018)

R.13.11

Onarım sonrasında Gül Baba Türbesi'nin iç mekânı (2018)
The interior of Gül Baba Tomb after restoration (2018)

R.13.12

Gül Baba Müzesi'nde yer alan Gül Baba heykeli (2018)
Gül Baba statue in the Gül Baba Museum (2018)

R.13.13

Gül Baba Müzesi (2018)

Gül Baba Museum (2018)

Budin, Mustafa Paşa Câmii

Buda, Mustafa Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Budin <i>Hungary, Buda</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sokollu Makbul Mustafa Paşa <i>Sokollu Makbul Mustafa Pasha</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	977/1569
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1749
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Anna Kilisesi <i>Felsővízvárosi Szent Anna templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	TSMA.d.7000
Kaynakça <i>References</i>	TSMA.d.7000, Tezkiretü'l-Bünyân 1315: 31, Erdoğan 2016: 102, Evliyâ Çelebi 6/319, Eyice 1992e, Hammer 1809: 98, Yılmaz 2021a

Budin'de 12 yıl Beylerbeyliği yapan Sokollu Mustafa Paşa, devlet adamlığının yanı sıra hayır-severlik yönüyle de öne çıkmaktadır. Başta Budin olmak üzere Osmanlı Macaristanı'nın hemen hemen her şehrinde câmi, mescid, medrese, han, kaplıca ve hamam gibi çok sayıda hayır eseri inşa ettirmiş, bu eserlerin masrafının karşılanması için de pek çok mülkünü vakfetmiştir. Yeni yaptırdığı mimarî eserlerle birlikte birçok kale, palanka ve köprü gibi mevcut eserlerin tâmirini de üstlenmiştir.

Sokollu Mustafa Paşa, Budin varoşunda Tuna kenarında Mimar Sinan'a bir câmi yaptırmıştı. Paşa'nın kendi türbesi de Mimar Sinan eseri olup câminin yanında yer alıyordu. Câmi ve türbenin yanında medrese ve muallimhâne de paşanın bânîsi olduğu eserlerdi. Budin'deki Mustafa Paşa Câmii ile yanındaki türbe, Mimar Sinan'ın Macaristan'daki tek eseridir.

Mustafa Paşa Câmii, Kral Hamamı'nın (Király

Fürdő) güneyinde, taş duvarlarla çevrili büyük bir avlunun ortasında yer alıyordu. Câminin cephesi, Horasan ve Türkistan'daki büyük medreselerin cephelerini hatırlatıyordu. Charles de Juvigny ve Ludwig Nicolaus von Hallart'ın Budin kuşatmasını tasvir eden gravürlerinde câmi, kubbeli ve tek şerefeli yüksekçe bir minâreli olarak çizilmiştir.

Mustafa Paşa'nın Hz. Muhammed'in ruhu için vakfettiği bu câmide, hatib (10 akçe), imam (8 akçe), iki müezzîn (6'şar akçe), muarrif (2 akçe), devirhan (3 akçe), 2 kayyım (6'şar akçe), 30 cüzhan (2'şer akçe) ve 11 tesbihhan (2'şer akçe) yevmiyeye vazifeliydi. Vakfiyede cüzhanların her birinin günde birer cüz Kur'ân-ı Kerim okumaları şart koşulmuştur. Böylece günde bir hatim okunmuş oluyordu. Ayrıca, Mustafa Paşa'nın Tımuşvar'daki zâviyesinin bir hurûfat kaydında, paşanın rûhuna her fecrde Yâsin-i Şerif okunduğu yazılıdır.

Budin'de Osmanlı hâkimiyetinden sonra câminin kitâbesi sökülerek savaş ganimeti olarak Viyana'ya götürülmüştür. Osmanlı tarihçisi Hammer, bu kitâbeyi 1809'da Viyana İmparatorluk Kütüphânesi'nde görüp incelemiştir. Üç satırlık kitâbenin metni şöyledir:

*Mustafa Paşa müriüvvet mâdeni sâhib-i makâm
Ana rûzi ola Hak'dan cennet içre sîdr-ı şâh
Ma'bed-i ins ü melek derkâr-i gaffarü'z-zünûb
Mecma'-i esnây-i ümmet dilgâşâ-yi kiblegâh
Gayb-ı hâtifden erişdi bu makâmın târihi
Secdegâh-ı bâb-i rahmet câmi'-i abd-i ilâh*

Kitâbenin son satırındaki *secdegâh-ı bâb-ı rahmet câmi'-i abd-i ilâh* ibâresi, ebced hesabıyla 977 rakamını vermektedir. Bu târihin milâdî karşılığı 1569/1570'e denk gelmektedir. Bu târih, vakfiyenin düzenlenmesinden 9-10 yıl öncesine aittir.

Budin'de Mimar Sinan'ın eseri olan Mustafa Paşa Câmiî 1749'da yıktırılmış, yerine günümüzdeki Aziz Anna Kilisesi inşa edilmiştir.

Sokollu Mustafa Pasha, who served as Governor of Buda for 12 years, stands out not only as a statesman but also as a philanthropist. He built many charitable works such as mosques, masjids, madrasas, inns, spas and baths in almost every city of Ottoman Hungary, especially in Buda, and endowed many of his properties to cover the costs of these works. Along with his new architectural works, he also undertook the repair of existing works such as many castles, palaces and bridges.

Sokollu Mustafa Pasha had a mosque built by Mimar Sinan on the banks of the Danube in the suburb of Buda. Pasha's own tomb was also a work of Mimar Sinan and was located next to the mosque. In addition to the mosque and the tomb, the madrasah and the school were also the works of the pasha. The Mustafa Pasha Mosque in Buda and the tomb next to it are the only works of Mimar Sinan in Hungary.

The Mustafa Pasha Mosque was located south of

the King's Bath (Király Fürdő), in the center of a large courtyard surrounded by stone walls. The facade of the mosque was reminiscent of the facades of the great madrasas in Khorasan and Turkestan. In the engravings of Charles de Juvigny and Ludwig Nicolaus von Hallart depicting the siege of Buda, the mosque is depicted as domed and with a tall minaret with a single balcony.

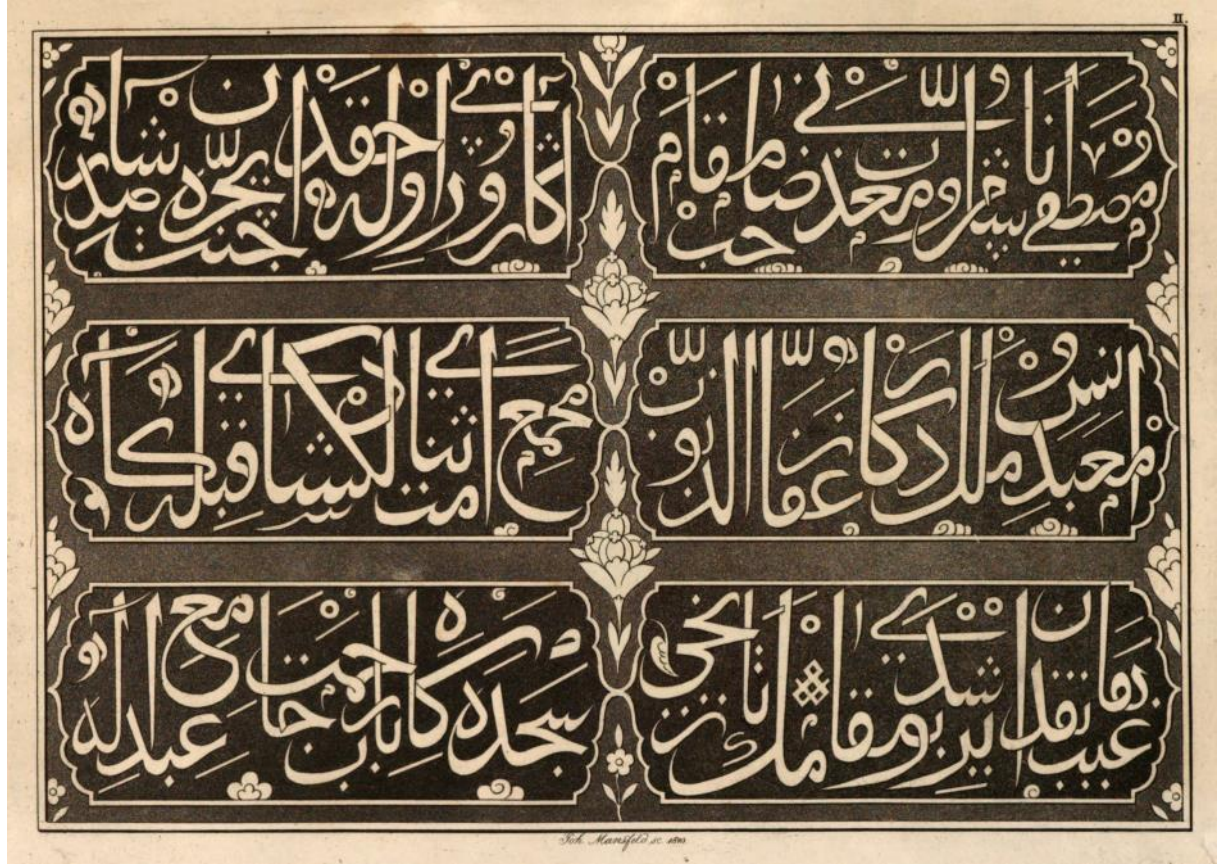
In this mosque, which Mustafa Pasha endowed for the soul of the Prophet Muhammad, the daily wages of the khatib (10 akçe), imam (8 akçe), two muezzins (6 akçe each), muarrif (2 akçe), devirhan (3 akçe), 2 kayyim (6 akçe each), 30 juzhan (2 akçe each) and 11 tesbihhan (2 akçe each) were assigned. The Waqf stipulated that each of the juzhans was to recite one chapter of the Holy Qur'an per day. Thus, one hatim was recited per day. In addition, in a date-letter record of Mustafa Pasha's convent in Timisoara, it is written that Yâsin-i Sharîf was recited at every dawn for the pasha's soul.

After the Ottoman rule in Buda, the epitaph of the mosque was removed and taken to Vienna as war booty. The Ottoman historian Hammer saw and analyzed this epitaph in the Imperial Library of Vienna in 1809. The text of the three-line epitaph is as follows:

*Mustafa Paşa müriüvvet mâdeni sâhib-i makâm
Ana rûzi ola Hak'dan cennet içre sîdr-ı şâh
Ma'bed-i ins ü melek derkâr-i gaffarü'z-zünûb
Mecma'-i esnây-i ümmet dilgâşâ-yi kiblegâh
Gayb-ı hâtifden erişdi bu makâmın târihi
Secdegâh-ı bâb-i rahmet câmi'-i abd-i ilâh*

The words "*Secdegâh-ı bâb-ı rahmet câmi'-i abd-i ilâh*" in the last line of the epitaph gives the number 977 in abjad calculation. The Gregorian equivalent of this date corresponds to 1569/1570. This date belongs to 9-10 years before the issuance of the waqf.

The Mustafa Pasha Mosque in Budin, the work of Mimar Sinan, was demolished in 1749 and the present St. Anna Church was built in its place.

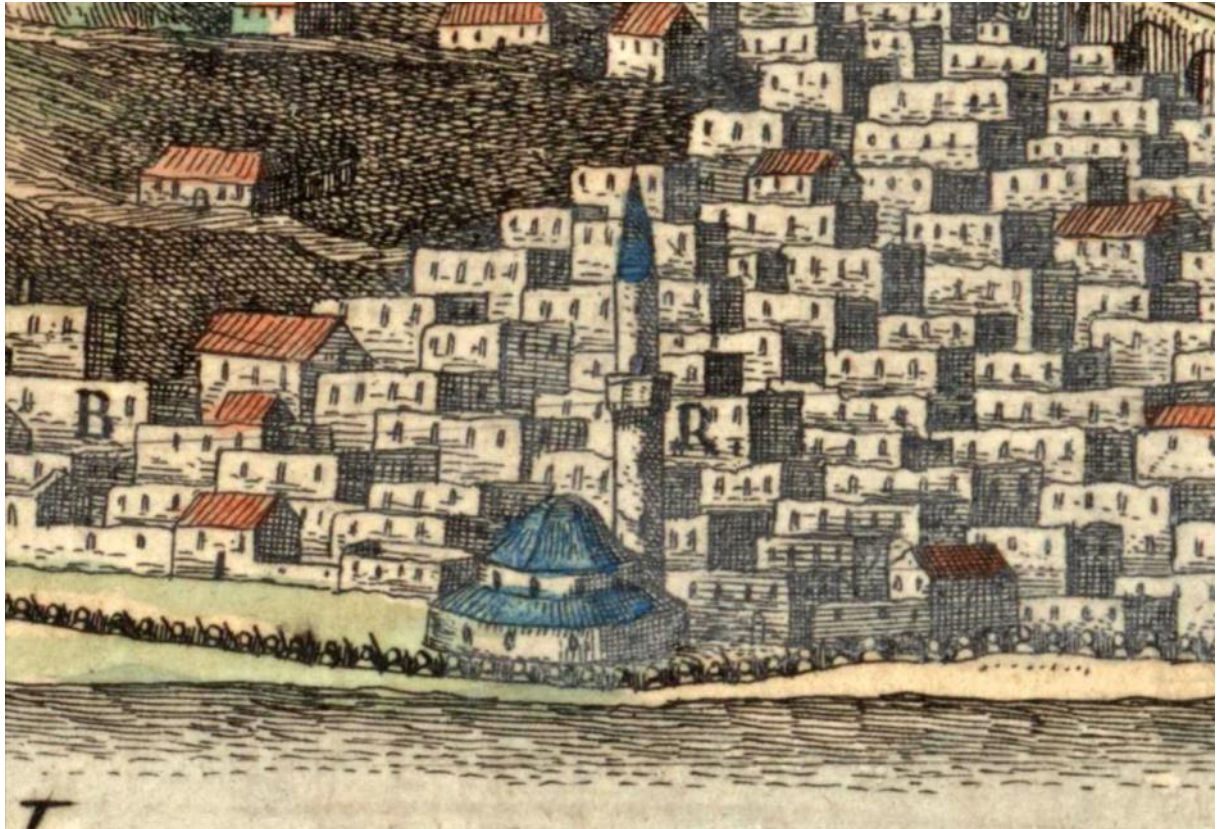
Budin'de Mustafa Paşa Câmii'nin Viyana'ya götürülen kitâbesi (Hammer'den)

The epitaph of the Mustafa Pasha Mosque in Buda, which was taken to Vienna (from Hammer)

R.13.14

Budin'de Tuna kenarında Mimar Sinan'ın eseri Sokollu Mustafa Paşa Câmii ve Orta Ilıca Mahallesi (1686)

Sokollu Mustafa Pasha Mosque and Orta Ilıca Neighborhood by Mimar Sinan on the Danube in Budin (1686)

R.13.15

Budin' de Mustafa
Paşa Câmii'nin yerine
yapılan kilise

*St. Anna's Church built
on the site of Mustafa
Pasha Mosque in Buda*

Budin, Tabakhâne Câmii

Buda, Taban Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Budin, Tabakhâne <i>Hungary, Buda, Taban</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	İbrâhim Çavuş <i>Ibrahim Chavous</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	1578
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1728-1736
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Katalin Kilisesi <i>St. Catherine's Church / Szent Katalin Templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	TS.MA.d 7000
Kaynakça <i>References</i>	TS.MA.d 7000, Altaylı 2009, Ayverdi 1/93, Evliyâ Çelebi 6/319, Mehmed Süreyya 1996: 4/1181, Sâî Mustafa Çelebi 1315: 31, Sudâr 2014: 208-210, Yılmaz 2015, Yılmaz-Günel 2015: 222, Yılmaz 2021a

12 yıl Budin Beylerbeyliği yapan, Makbul ve Maktul olarak bilinen Mustafa Paşa, meşhûr Sokollu ailesinden Sadrazam Mehmed Paşa'nın amcazâdesidir.

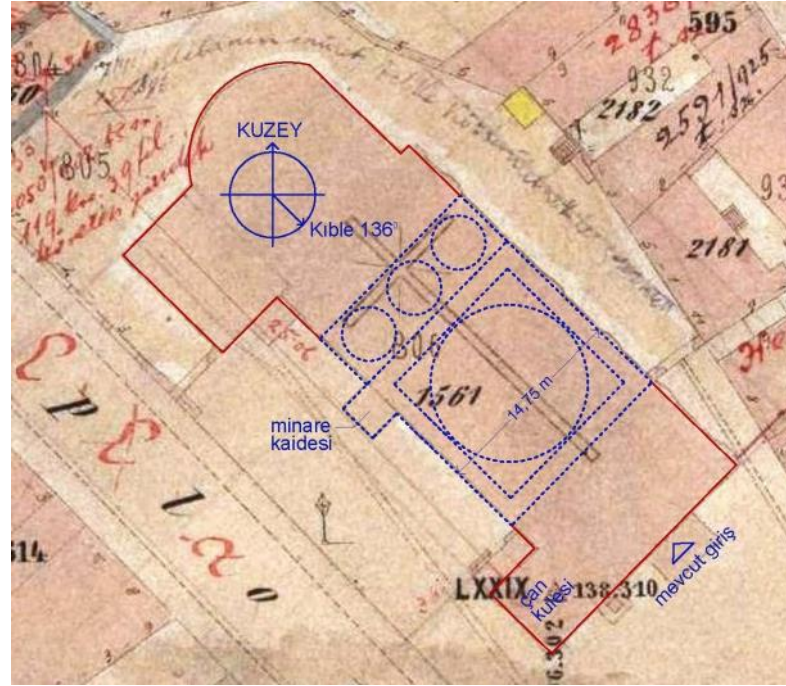
Mustafa Paşa, 1578'de Budin'in günümüzde Taban adıyla anılan Tabakhâne bölgesinde İbrahim Çavuş'un harap haldeki câmisini alarak tâmir ettirdiği vakfiyesinde kayıtlıdır. Evliyâ Çelebi, câminin kalabalık cemaate sahip, kâgir, uzun minâreli ve kurşun kaplı olduğunu bildirmektedir.

Mustafa Paşa Câmii, Budin'in Osmanlı devrini gösteren gravürlerinde kubbeli ve bir şerefeli minâreli olarak gözükmektedir. Şehirdeki Türk hâkimiyetinin ardından, tıpkı Toygun Paşa Câmii ve Gül Baba Türbesi gibi, 1728-36 arasında Mimar Keresztély Obergruber'in yaptığı onarımla kiliseye çevrilmiştir. Eski câmiden hiçbir izin kalmadığı kilisenin giriş kapısı, tam kible yönündedir. Eser günümüzde Aziz Katalin Kilisesi

(Szent Katalin Templom) olarak kullanılmaktadır. Kilisenin giriş cephesinde, eskiden câmi olduğunu belirten bir levha asılıdır. Giriş cephesindeki çan kulesi ise 1753'te Máté Nepauer tarafından inşâ edilmiştir.

Klasik dönem Osmanlı câimleri tek kubbeli, kare planlı harim ile üç bölümlü revaklı son cemaat yerinden oluşmaktadır. Minâre de umumiyetle câminin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Bu tipteki câimleri Osmanlı coğrafyasının hemen her tarafından görmek mümkündür.

Mustafa Paşa Câmii'nin üzerine inşâ edilen mevcut kilise, tam kible yönündedir. Dikdörtgen planlı kilisenin genişliği 14,75 metredir. Kilise, câmi duvarları kullanılarak inşâ edildiği için bu ölçüyü aynı zamanda harimin dış ölçüsü olarak kabul edebiliriz. Yukarıda açıkladığımız klasik dönem câmi planını, genişliği 14,75 metre olacak şekilde 1871 târihli kilise planına uyguladığımızda minârenin yeri de kendini göstermektedir.

Budin'de Mustafa Paşa Câmii planının mevcut kilisenin eski haritasına işlenmiş hâli (1871)

The plan of the Mustafa Pasha Mosque in Buda, engraved on the old map of the existing church (1871)

Günümüzde mevcut olmayıp eski planda gözükken kare şeklindeki bu kısmın minâre kâidesi olduğu anlaşılmaktadır.

Mustafa Pasha, known as Makbul and Maktul, who served as Buda Beylerbey for 12 years, is the uncle of Grand Vizier Mehmed Pasha from the famous Sokollu family.

Mustafa Pasha is registered in the foundation charter of Buda in 1578, where he bought Ibrahim Sergeant's dilapidated mosque and had it repaired in the Tabakhane region, which is now known as Taban. Evliyâ Çelebi reports that the mosque has a crowded congregation, is made of stone, has a long minaret and is covered with lead.

Mustafa Pasha Mosque appears as a minaret with a dome and a balcony in Budin's engravings showing the Ottoman period. After the Turkish domination in the city, it was converted into a church with the repairs made by the architect Keresztély Obergruber between 1728-36, just like the Toygun Pasha Mosque and the Gül Baba Tomb. The entrance door of the church, where no trace of the old mosque remains, is in the direction of the Qibla. The work is used today as

the Church of St. Katalin (Szent Katalin Templom). On the entrance facade of the church hangs a plaque indicating that it used to be a mosque. The bell tower on the entrance facade was built in 1753 by Máté Nepauer.

Classical Ottoman mosques consist of a single-domed, square-planned harim and a three-section porticoed narthex. The minaret is generally located in the northwest corner of the mosque. It is possible to see mosques of this type from almost every part of the Ottoman geography.

The existing church, which was built on top of the Mustafa Pasha Mosque, is in the direction of the Qibla. The width of the rectangular planned church is 14.75 meters. Since the church was built using the walls of the mosque, we can also accept this measure as the outer measure of the harim. When we apply the classical period mosque plan we explained above to the church plan of 1871 with a width of 14.75 meters, the location of the minaret also shows itself. It is understood that this square-shaped part, which does not exist today and appears in the old plan, is the base of the minaret.

Tabakhâne
Câmii

R.13.16

Budin'de Tabakhâne Mahallesi ve Sokollu Mustafa Paşa Câmii (1686)

Tabakhane District and Sokollu Mustafa Pasha Mosque in Buda (1686)

R.13.17

Budin Kalesi'nden Tabakhâne Mahallesi'nin görünüşü (2015)

View of Taban District from Budin Castle (2015)

R.13.18

Budin' de Sokollu Mustafa Paşa Câmii' nden dönüştürülen kilisenin iç mekânı (2015)

The interior of the church converted from the Sokollu Mustafa Pasha Mosque in Buda (2015)

R.13.19

Mustafa Paşa Câmii giriş cephesindeki levha (2014)

ANIT ESER

Türk câmisi yerine 1728-36'ya kadar Keresztély Obergruber'in planlarına göre inşâ edilmiştir. 18. yüzyıl boyunca çok defa genişletilmiştir. Bugünkü önyüzünü 1880-81 yılındaki inşâsında kazanmıştır. (Başkent Konseyi 1957)

The tablet on the entrance facade of the Mustafa Pasha Mosque (2014)

MONUMENT

Instead of a Turkish mosque, it was built according to the plans of Keresztély Obergruber until 1728-36. It was enlarged several times during the 18th century. It gained its present face during its construction in 1880-81. (Capital Council 1957)

R.13.20

Budin' de Sokollu Mustafa Paşa Câmii'nden dönüştürülen Aziz Katalin Kilisesi (2014)

Church of St. Katalin converted from Sokollu Mustafa Pasha Mosque in Buda (2014)

Budin, Toygun Paşa Câmii

Buda, Toygun Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Budin <i>Hungary, Buda</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Budin Beylerbeyi Toygun Paşa <i>Beglerbeg of Buda, Toygun Pasha</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	1558-1560
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1687
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Elizabet Kapuçin Kilisesi <i>St. Elizabeth Kapuchin Church / St. Elizabeth Kapucinus Templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 1197/141, BOA A.DVNSMHM.d. 4/1151
Kaynakça <i>References</i>	Altaylı 2006: 37, Ayverdi 1/96, Evliyâ Çelebi 6/319, Gyözö 1976: 26, Mehmed Süreyya 1996: 5/1638, Sudâr 2014: 217-219, Yılmaz (2014a) s.210

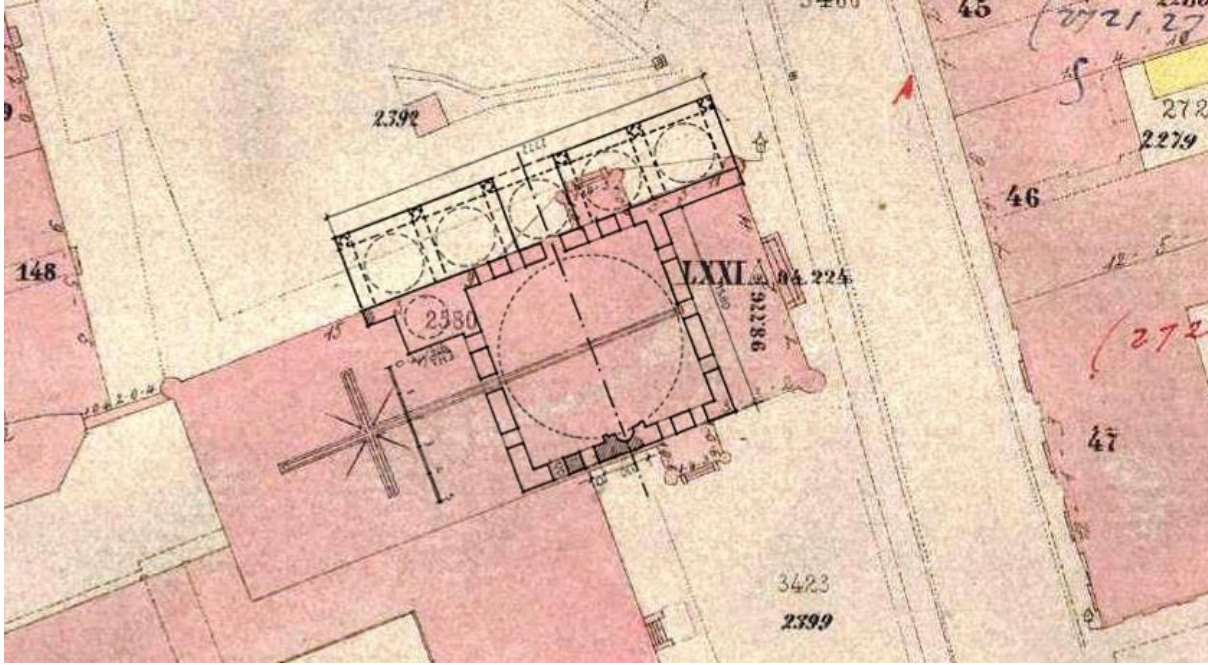
1553-1558 yılları arasında Budin Beylerbeyi olan Toygun Paşa, daha sonra kendi adıyla anılacak olan mahallede câmi inşâsına başlamış, vefâtından sonra oğlu Ahmet Bey eseri tamamlamıştır. Eser, Budin'de boyutları ve planı bulunabilen tek câmidir. VGMA'da, 1197 numaralı Rumeli Mahlût Defteri'nin 141. sayfasında *Budin'de merhûm Toygun Paşa Câmii* ibâresiyle 17 Cemâziyelevvel 1000 (1 Mart 1592) târihli hurûfat kaydı bulunmaktadır.

Evliyâ Çelebi, şehirdeki Büyük Varoş'un kurşunlu ve kubbeli dört câmisinden biri olarak söz eder. Budin'in kaybedilmesi sırasında muhasara bataryalarının bu câmiden ileriye yerleştirilmiş olması sebebiyle câmi sağlam kalmıştır.

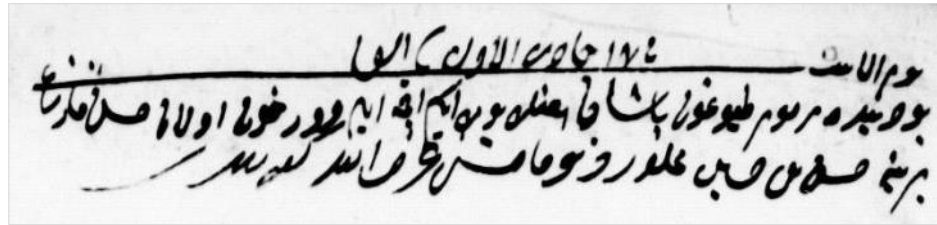
Osmanlıların bölgeden çekilmesinden sonra eser, Kapuçin tarikatı rahiplerine verilmiş ve 1687 yılında kiliseye çevrilmiştir. 83 yıl kilise olarak ayakta kalan câmi, 1770 yılında yıkılmıştır. Câminin duvar kalıntılarının üzerine bu-

günkü Kapuçin Kilisesi (St. Elizabeth Kapucinus Templom) inşâ edilmiştir. Kilise, günümüzde Fő Caddesi 32 numarada yer almaktadır.

Kilisede 1930'larda yapılan onarımda câmiden kalan parçalar meydana çıkartılmıştır. Câminin kible duvarının batı kanadındaki pencereler, mermer söveler, topuzlu parmaklıklar, mihrap ve mihrap üstü pencere açıkça seçilmektedir. 1976 yılında kiliseyi inceleyen Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi, yapının rölövesini çizmiş ve restitüsyon önerisi hazırlamıştır. Buna göre; câmi, 120 cm duvar kalınlığına sahip, kesme taştan inşâ edilmiş, kare planlı ve tek kubbeli harim ile beş bölümlü bir son cemaat yerine sahip tipik bir klasik dönem Türk câmisidir. Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii, İstanbul Bali Paşa Câmii ve Fındıklı Molla Çelebi Câmii, klasik dönemde inşâ edilen beş bölümlü son cemaat yerine sahip câmilerin benzer örnekleridir.

Budin'de Ekrem Hakkı Ayverdi'nin çizdiği Toygun Paşa Câmii restitüsyon planının kilisenin eski haritasına işlenmiş hâli (1871)
The restitution plan of Toygun Pasha Mosque, drawn by Ekrem Hakkı Ayverdi in Buda is engraved on the old map of the church (1871)

Budin'de Toygun Paşa Câmii'ne ait 1592 târihli hurûfat kaydı (VGMA 1197/141)
Hurûfat record dated 1592 belonging to Toygun Pasha Mosque in Buda (VGMA 1197/141)

Toygun Pasha, who was the Governor of Buda between 1553 and 1558, started the construction of a mosque in the neighborhood, which would later be named after him, and following his death, his son Ahmet Bey completed the work. The building is the only mosque in Buda whose size and plans can be found. On page 141 of the *Rumeli Mahlut* Register numbered 1197 in VGMA, there is a typeface record dated 17 Cemâziyelevvel 1000 (March 1, 1592) with the inscription of *Budin'de merhûm Toygun Paşa Câmii*.

Evliya Çelebi mentions it as one of the four leaded and domed mosques of Buyuk Varos in the city. Since the siege batteries were placed ahead of this mosque during the loss of Budin, the mosque remained intact.

After the Turkish withdrawal the building was given to the priests of the Capuchin order and converted into a church in 1687. The mosque, which stood for 83 years as a church, was demo-

lished in 1770. Today's St. Elizabeth Capuchin Church (St. Elizabeth Kapucinus Templom) was built on the remains of the mosque's wall. Today, the church is located at 32 Fo Street.

During the repair of the church in the 1930s, the remains of the mosque were unearthed. The windows on the west wing of the Qibla wall, marble jambs, balled railings, the *mihrab* and the window above the *mihrab* are clearly visible. Architect Ekrem Hakkı Ayverdi, who examined the church in 1976, drew a survey of the building and prepared a restitution proposal. According to this; the mosque is a typical classical period Turkish mosque with a wall thickness of 120 cm, built of cut stone, with a square plan and a single dome, and a narthex with five sections. Üsküdar Mihrimah Sultan Mosque, Istanbul Bali Pasha Mosque and Fındıklı Molla Çelebi Mosque are similar examples of mosques with a five-section narthex built in the classical period.

R.13.21

Budin'de Toygun Paşa Câmii (1686)

Toygun Pasha Mosque in Buda (1686)

R.13.22

Budin'de Toygun Pa a C mii'nden d n st r len kilise (2015)
Church converted from Toygun Pasha Mosque in Budin (2015)

R.13.23

Budin'de Toygun Paşa Câmii kible cepheindeki özgün alt ve üst sıra pencere kalıntıları (2014)

Remains of original lower and upper row windows on the qibla façade of Toygun Pasha Mosque in Buda (2014)

R.13.24

Budin'de Toygun Paşa Câmii kible cephedeki özgün üst sıra pencere kalıntısı (2014)
Remain of original upper window on the qibla façade of Toygun Pasha Mosque in Buda (2014)

R.13.25

Budin'de Toygun Paşa Câmii'nin özgün penceresi (2014)

The original window of Toygun Pasha Mosque in Buda (2014)

R.13.26

Budin' de Toygun Paşa Câmii' nin özgün penceresi ile mihrap kalıntısı (2014)
Remains of the original window and mihrab of Toygun Pasha Mosque in Buda (2014)

Çonrad, Süleyman Han Câmii

Csongrad, Suleiman The Magnificent Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Çonrad <i>Hungary, Csongrád</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sultan Süleyman <i>Suleiman The Magnificent</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1722
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Rokuş Kilisesi <i>St. Roch's Roman Catholic Church / Szent Rókus római katolikus templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/305, Sudár 2014: 226

Çonrad Kalesi, Tisa Nehri kenarında dörtgen şekilli küçük bir palanka hâlindeydi. 2 kapısı ve 5 adet tabyası bulunan palankada Süleyman Han Câmii'nden başka medrese, tekke, sıbyan mektebi ve bir han bulunuyordu. Evliyâ Çelebi, 1665'te geldiği Çonrad'ı anlatırken, "*Süleyman Han Câmii'nden başka câmi yoktur*" diyerek eserin sadece adını vermektedir. İnşâ tarihini bilmediğimiz bu câmi, palankanın fethinden sonra Sultan Süleyman adına yaptırılmış olmalıdır. 1606-07'de câmide imam olarak *Yusuf Halife* görevliydi.

Günümüzde Çonrad'ın doğusunda, eski palankanın bulunduğu alanda, kendi adıyla anılan meydandaki Aziz Rokuş Katolik Kilisesi, Süleyman Han Câmii'nin kalıntıları üzerine 1722 yılında kurulmuştur. Doğu-batı yönünde uzunlaşmasına dikdörtgen planlı kilise kible yönünde konumlanmıştır. Mevcut giriş kapısı eski câminin batı cephesine denk gelmektedir. Eski câmiden hiçbir iz görülmemekle birlikte, çan kulesi ve apsis dışında kalan ana binâ, Süleyman Han Câmii'nin duvarları olmalıdır.

R.13.27

Çonrad' da Aziz Ro-
kuş Kilisesi' ne dönüş-
türülen Süleyman
Han Câmii

*Suleiman The Magnifi-
cent Mosque converted
into St. Roch's Roman
Catholic Church in
Csongrad*

Csongrad Fortress was in the form of a small rectangular *palanka* on the banks of the Tisa river. In the *palanka*, which has 2 gates and 5 bastions, there was a madrasah, dervish lodge, primary school and an inn apart from the Suleiman The Magnificent Mosque. Evliyâ Çelebi, while describing Csongrad, where he came in 1665, says "There is no mosque other than Suleiman The Magnificent Mosque" and describes only the name of the building. This mosque, whose construction date we do not know, must have been built in the name of Suleiman the Magnificent after the conquest of the *palanka*. In 1606-07, Yusuf Halife was in charge of the mosque as an imam.

St. Roch's Roman Catholic Church on the square named after him, in the area where the old *palanka* is located, to the east of Chonrad today, was founded in 1722 on the ruins of the Suleiman The Magnificent Mosque. The church with a longitudinal rectangular plan in the east-west direction is located in the direction of the Qibla. The current entrance door coincides with the western facade of the old mosque. Although no trace of the old mosque is visible, the main building, except for the bell tower and the apse, should be the walls of the Suleiman The Magnificent Mosque.

Eğri, Câmi (Aziz Anna Kilisesi)

Eger, Mosque (St. Anna's Church)

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Eğri <i>Hungary, Eger</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1731
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Anna Kilisesi <i>St. Anna's Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/146-147, Sudâr 2014: 254

Eğri Kalesi'nin aşağı varoşunda, günümüzde Széchenyi István Sokağı 38 numarada şehir hastanesi ve hastaneye bitişik olarak inşâ edilmiş olan kilise yer almaktadır. Aziz Anna Kilisesi, ismini bilmediğimiz bir câminin beden duvarları kullanılarak 1731'de inşâ edilmiştir. Kilise tam kible yönündedir; eski câminin doğu cephesinden yapıya girilmektedir.

Evliyâ Çelebi, Eğri'nin varoşunda kiliseden çevrilen III. Mehmet Han Câmii ile Memi Ağa Câmii, Çarşı Câmii, Salih Efendi Câmii, Benli Ahmet Ağa Câmii, Alaybeyi Câmii, Yeni Zaim Câmii, Kasım Paşa Câmii ve Pazaryeri Câmii'ni Cuma namazı kılınan câmiler olarak bildirmektedir. Aziz Anna Kilisesi'nin bu câmilerden hangisi olduğunu bilmiyoruz.

In the lower suburb of Eger Castle, today there is the city hospital at 38 Széchenyi István Street and the church built adjacent to the hospital. The Church of St. Anna was built in 1731 using the body walls of a mosque whose name we do not know. The church is precisely in the direction of the Qibla; The building is entered from the east side of the old mosque.

Evliya Celebi reports Memi Ağa Mosque, Carsi Mosque, Salih Efendi Mosque, Benli Ahmet Ağa Mosque, Alabeyi Mosque, Yeni Zaim Mosque, Kasim Pasa Mosque, and Pazaryeri mosque and Mehmet Han Mosque, which was converted from a church in the suburb of Egri, as Mosques, where Friday Prayers took place. We do not know which of these mosques is now the St. Anna's Church.

R.13.28

Eğri Kalesi (1687)

Eger Castle (1687)

R.13.29

Eğri'de Aziz Anna Kilisesi'ne dönüştürülen câminin özgün hâli (1687)

The original state of the mosque converted into the Church of St. Anna in Eger (1687)

R.13.30

Eğri'de câmiden dönüştürülen Aziz Anna Kilisesi (2015)

Church of St. Anna converted from a mosque in Eger (2015)

Eğri, Câmi (Aziz Bernát Kilisesi)

Eger, Mosque (St. Bernat Church)

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Eğri <i>Hungary, Eger</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1700
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Bernát Kilisesi <i>St. Bernat Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/146-147, Sudár 2014: 254

Eğri Kalesi'nin aşağı varoşunda, Küçük Kapı'nın güneydoğusunda, günümüzde Széchenyi István Sokağı 15 numarada Aziz Bernát Kilisesi yer almaktadır. Bu kilise ismini bilmediğimiz bir câminin beden duvarları kullanılarak Mimar István Petho tarafından dönüştürülmüştür. 1772'ye kadar Cizvit tarikatına verilen kilise 1800'de büyük oranda yanmış, 1857, 1888 ve 1900'de onarılmıştır. Kilise son olarak 1969'da onararak bugünkü halini almıştır. Mevcut kilise tam kible yönündedir; eski câminin doğu cephesinden yapıya girilmektedir.

Evliyâ Çelebi, Eğri'nin varoşunda kiliseden çevrilen III. Mehmet Han Câmii ile Memi Ağa Câmii, Çarşı Câmii, Salih Efendi Câmii, Benli Ahmet Ağa Câmii, Alaybeyi Câmii, Yeni Zaim Câmii, Kasım Paşa Câmii ve Pazaryeri Câmii'ni Cuma namazı kılınan câmiler olarak bildirmektedir. Aziz Bernát Kilisesi'nin bu câmilerden hangisi olduğunu bilmiyoruz.

In the lower suburb of Egre Castle, southeast of the Küçük Kapı, today there lays the Church of St. Bernát at 15 Széchenyi István Street. This church was transformed by Architect István Petho using the body walls of a mosque whose name we do not know. The church, which was given to the Jesuit order until 1772, was largely burned in 1800 and was repaired in 1857, 1888 and 1900. The church was finally repaired in 1969 and took its present form. The present church is directly in the direction of the qibla. The building has its entrance on the eastern side of the old mosque.

Evliya Celebi reports Memi Ağa Mosque, Carsi Mosque, Salih Efendi Mosque, Benli Ahmet Ağa Mosque, Alabeyi Mosque, Yeni Zaim Mosque, Kasim Pasa Mosque, and Pazaryeri mosque and Mehmet Han Mosque, which was converted from a church in the suburb of Egre, as Mosques, where Friday Prayers took place. We do not know which of these mosques St. Bernat Church is.

R.13.31

Eğri'de Aziz Bernát Kilisesi'ne dönüştürülen câminin özgün hâli (1687)

The original state of the mosque converted into the Church of St. Bernat in Eger (1687)

R.13.32

Eğri’de câmiden dönüştürülen Aziz Bernât Kilisesi (2015)

Church of St. Bernat converted from a mosque in Eger (2015)

R.13.33

Eğri'de câmiden dönüştürülen Aziz Bernat Kilisesi (2015)

Church of St. Bernat converted from a mosque in Eger (2015)

Eğri, Câmi (Servita Kilisesi)

Eger, Mosque (Servita Church)

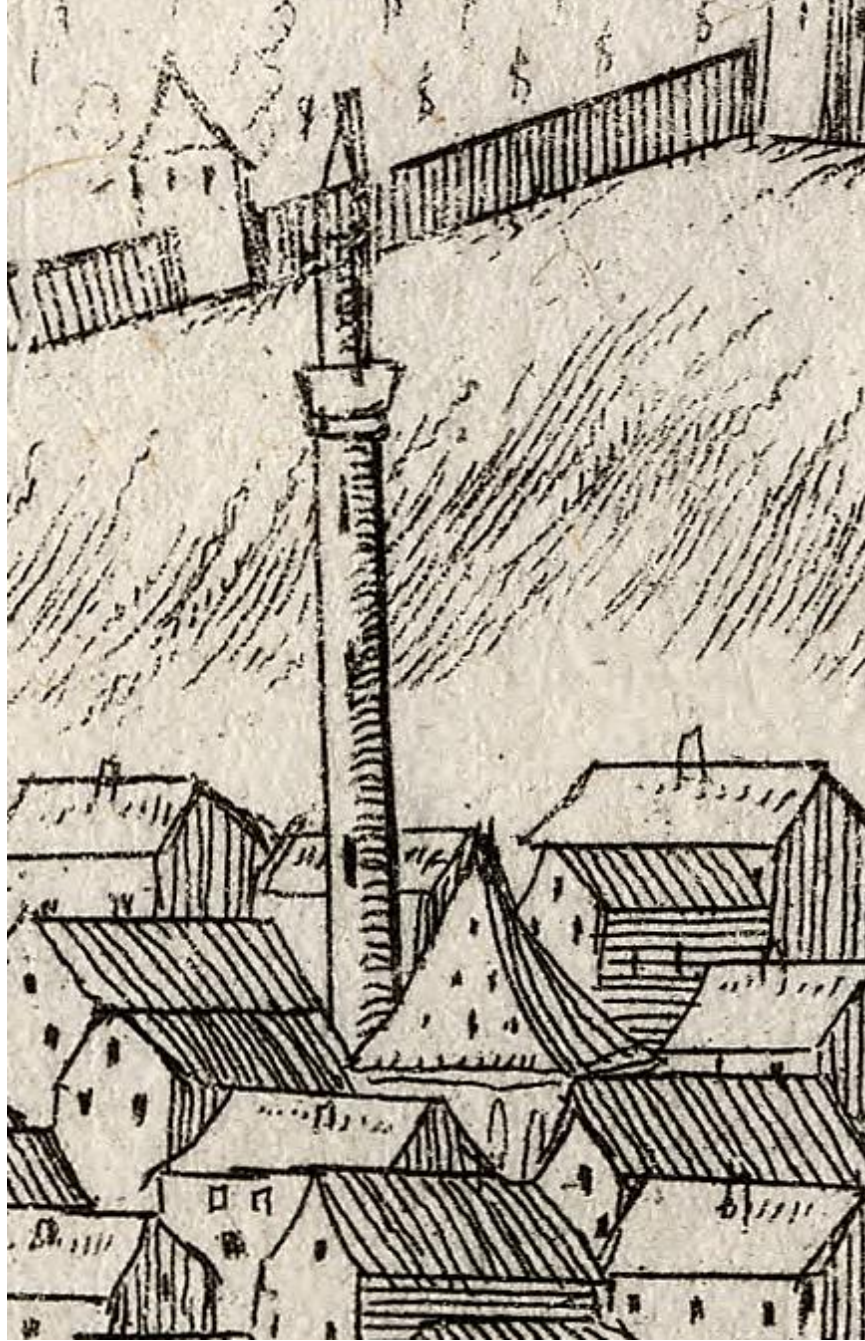
Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Eğri <i>Hungary, Eger</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1728
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Servita Kilisesi <i>Servita Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/146-147, Sudâr 2014: 258

Eğri Kalesi'nin aşağı varoşunda, günümüzde Szaicz Leó Sokağı ile Servita Sokağı'nın keşişminde yer alan Servita Kilisesi, ismini bilmediğimiz bir câminin beden duvarları kullanılarak inşa edilmiştir. 1687'de Eğri'de Türk hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte câmi herhalde harap halde idi. Avusturyalılar tarafından Cizvit papazlarına verilen câminin yerine 1728-1732 yılında kilise inşa edilmiş; 1754'te de girişteki çan kulesi eklenmiştir. Câminin yanında bulunan mektebin yerine 1780'de manastır inşa edilmiştir. Servita Kilisesi eski câminin duvarları kullanılarak inşa edildiğinden tam kible yönündedir.

Evliyâ Çelebi, Eğri'nin varoşunda kiliseden çevrilen III. Mehmet Han Câmii ile Memi Ağa Câmii, Çarşı Câmii, Salih Efendi Câmii, Benli Ahmet Ağa Câmii, Alaybeyi Câmii, Yeni Zaim Câmii, Kasım Paşa Câmii ve Pazaryeri Câmii'ni Cuma namazı kılınan câmiler olarak bildirmektedir. Servita Kilisesi'nin bu câmilerden hangisi olduğunu bilmiyoruz.

Located in the lower suburb of Eğri Castle, at the intersection of Szaicz Leó Street and Servite Street today, the Servite Church was built using the body walls of a mosque whose name we do not know. With the end of Turkish rule in Eger in 1687, the mosque was probably in ruins. The church was built in 1728-1732 instead of the mosque given to the Jesuit priests by the Austrians. In 1754, the bell tower at the entrance was added a monastery was built in 1780 instead of the school next to the mosque. Since the Servite Church was built using the walls of the old mosque, it is in the direction of the qibla.

Evliya Celebi reports Memi Ağa Mosque, Carsi Mosque, Salih Efendi Mosque, Benli Ahmet Ağa Mosque, Alabeyi Mosque, Yeni Zaim Mosque, Kasim Pasa Mosque, and Pazaryeri mosque and Mehmet Han Mosque, which was converted from a church in the suburb of Egri, as Mosques, where Friday Prayers took place. We do not know which of these mosques Servite Church is.

R.13.34

Eğri' de Servita Kilisesi'ne dönüştürülen câminin özgün hâli (1687)

The original state of the mosque converted into the Servita Church in Eger (1687)

R.13.35

Eğri’de câmiden dönüştürülen Servita Kilisesi (2015)
Church of Servita converted from a mosque in Eger (2015)

R.13.36

Eğri'de câmiden dönüştürülen Servita Kilisesi (2015)

Church of Servita converted from a mosque in Eger (2015)

Eğri, Çarşı Câmii

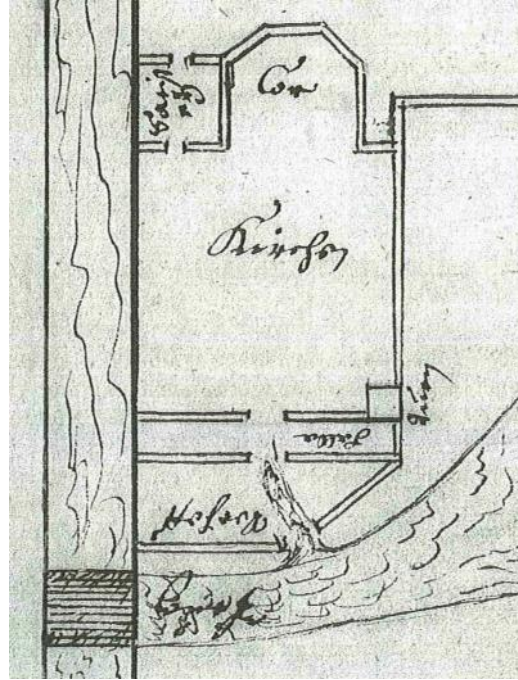
Eger, Bazaar Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Eğri <i>Hungary, Eger</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	18.12.1687
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Anton Kilisesi <i>St. Antuan Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/146-147, Sudâr 2014: 260-261

Çarşı Câmii, Eğri Kalesi'nin aşağı varoşunda Makla Nehri (Eğri Deresi) kenarında yer alıyordu. Evliyâ Çelebi, "Makla Nehri, Çarşı Câmii'nin sol yanından geçer, gâyet kalabalık cemaate mâlik câmidir" diye kısaca bahsetmektedir. Eğri'de Türk hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte Çarşı Câmii, 18 Aralık 1687'de Avusturyalılar tarafından kiliseye çevrilmiştir. Çarşı Câmii'nin kiliseye çevrilmesinden bir yıl sonra çizilen planından eserin kare planlı ve muhtemelen kubbeli olduğu anlaşılmaktadır. Çizimden kiliseye çevrildikten sonra mihrap yerine apsis eklenmiştir. 1712'de câminin yanındaki derenin taşmasıyla birlikte yapı hasar görmüş ve 1715-17 arasında onarılmıştır. Günümüzdeki Barok tarzındaki Minorite - Aziz Anton Kilisesi ise 1758-71'de Mimar Killian Dientzenhofer tarafından inşa edilmiştir. Çarşı Câmii'nin beden duvarları kullanılarak inşa edilen kilise tam kıble yönündedir.

Bazaar Mosque was located in the lower suburb of Egre Castle by the Makla river (Eğri Stream). Evliyâ Çelebi speaks briefly about it as: "Makla river passes by the left side of Bazaar Mosque, it is a mosque that has a very crowded congregation." With the end of Turkish domination in Egre, Bazaar Mosque was converted into a church by the Austrians on 18 December 1687. It is understood from the plan drawn one year after the Bazaar Mosque was converted into a church that the work was square in plan and probably domed. The apse was added instead of the altar after its conversion into a church. With the flooding of the creek next to the mosque in 1712, the structure was damaged and was repaired between 1715-17. The present-day Baroque-style Minorite- St. Antuan Church was built in 1758-71 by the architect Killian Dientzenhofer. The church, which was built using the body walls of the Bazaar Mosque, is directly in the direction of the qibla.

Eğri'de Çarşı Câmii
planı (Andreas Unter-
burger'in çizimi, 1688,
B. Sudâr'dan)

*Bazaar Mosque Plan in
Eger (Andreas Unter-
burger's drawing, 1688,
from B. Sudâr)*

R.13.37

Eğri'de Çarşı Câmii
(1687)
Bazaar Mosque in Eger
(1687)

R.13.38

Eğri'de Çarşı Câmii'nden dönüştürülen Aziz Anton Kilisesi (2015)

St. Antuan Church converted from Bazaar Mosque in Eger (2015)

R.13.39

Eğri'de Çarşı
Câmiî'nden dönüştürülen Aziz Anton Kilisesi (2015)
St. Antuan Church converted from Bazaar Mosque in Eger (2015)

Eğri, Kethüdâ Hamza Bey Mescidi

Eger, Kethüda Hamza Bey Masjid

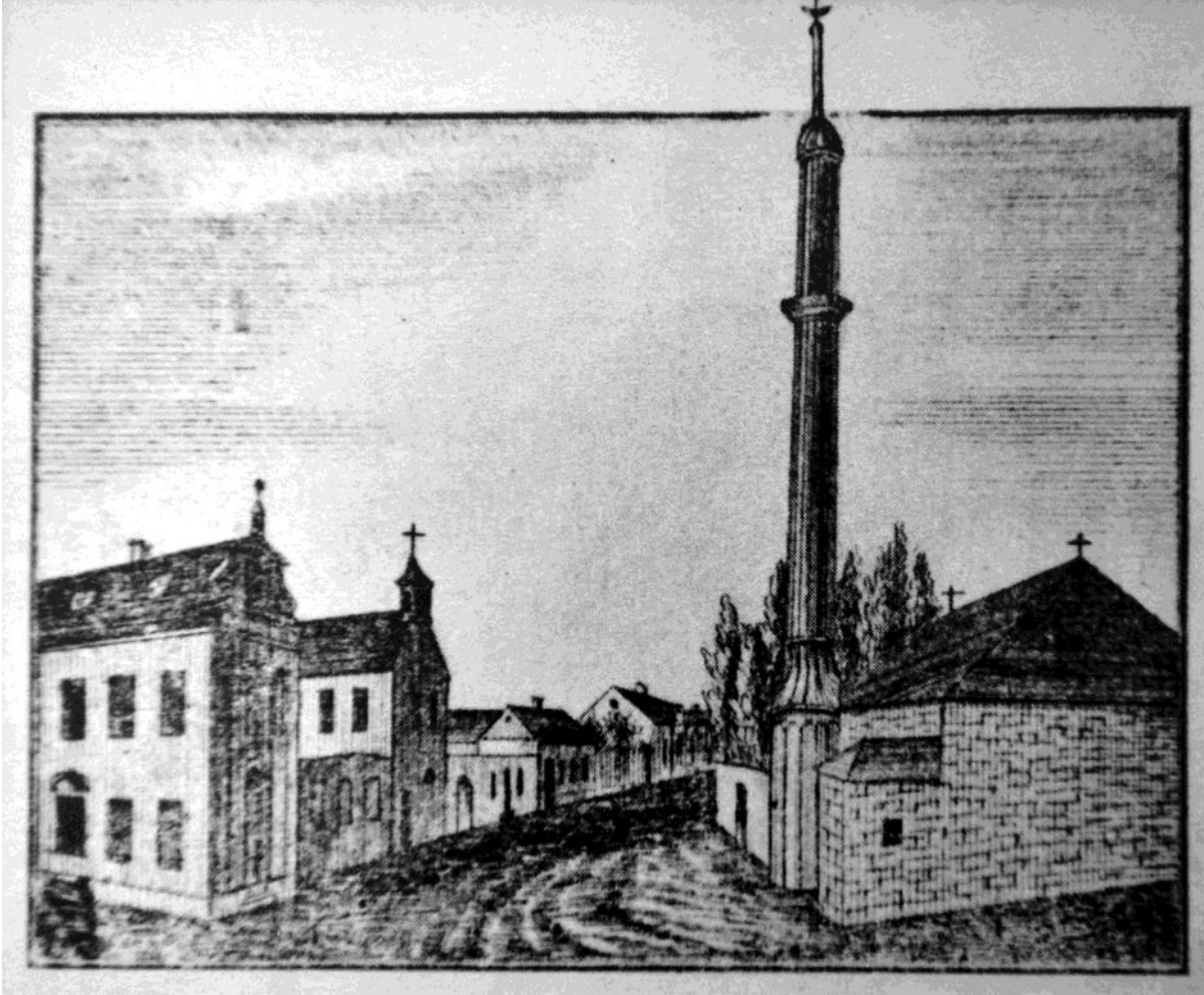
Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Eğri <i>Hungary, Eger</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Kethüdâ Hamza Bey <i>Hamza Bey, the Chamberlain (Kethuda)</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	17. yüzyıl <i>17th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1687 (?) – 1841 Misericordie Kilisesi <i>Misericordia Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Hamza Bey Mescidi Minâresi <i>Minaret of Hamza Bey Masjid</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/156, Sudár 2014: 262-263, Báthory 2012, Gyözö 1976: 28, Molnár 1993: 20, Ringelhann 1963

Eğri şehir merkezinde bulunan Hamza Bey Mescidi, 1841 yılında tehlike arz ettiği için yıktırılmış, yalnızca minâresi günümüze ulaşmıştır. Çizeri bilinmeyen, aynı târihli bir resimden mescidin taş duvarlı sakıflı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Minâre, 97 basamakla çıkılan 35 m yüksekliğindedir. Kesme taş malzemeden inşa edilen eser 14 köşelidir. 1897 yılında minârenin külâh kısmı kesme taştan yenilenmiş ve minâre esaslı şekilde onarılmıştır. 1976 yılında minâreyi inceleyen Ekrem Hakkı Ayverdi'nin izlenimleri şöyledir: "Bu öksüz minârenin bu kadar korunmuş olmasına nasıl şaşmayız. İnsanlık timsâli olan bu davranış, minârenin sıvri gövdesini, şerefesinin, peteğinin bozukluğunu ve çirkinliğini unutturuyor; üstelik şirin bile gösteriyor."

Hamza Bey Mescidi, Eğri'de Türk hâkimiyetinin sona ermesinden, 1841 yılında yıktırılana kadar Misericordie Tarikatınca kullanılmıştır. Günümüzde turistik amaçlı kullanılan minârenin külâhında haç bulunmaktadır.

Hamza Bey Masjid, located at the city centre of Eger, was demolished in 1841 as it was in danger of collapse, only the minaret has survived to the present day. From a painting of the same date, the illustrator of which is unknown, it is understood that the masjid was a stone-walled structure. The minaret is 35 m high, with 97 steps. The work, which was built from cut stone material, has 14 corners. In 1897, the cone part of the minaret was renewed from cut stone and the minaret was basically repaired. The impressions of Ekrem Hakkı Ayverdi, who examined the minaret in 1976, are as follows: "How can we not be surprised that this orphaned minaret is so well preserved? This behaviour, which is the epitome of humanity, makes you forget about the pointed body of the minaret, the disorder and ugliness of its honor, honeycomb; moreover, it even shows cute."

Hamza Bey Masjid was used by the Misericordia Sect from the end of Turkish rule in Egre until it was demolished in 1841. There is a cross on the cone of the minaret, which is used for touristic purposes today.

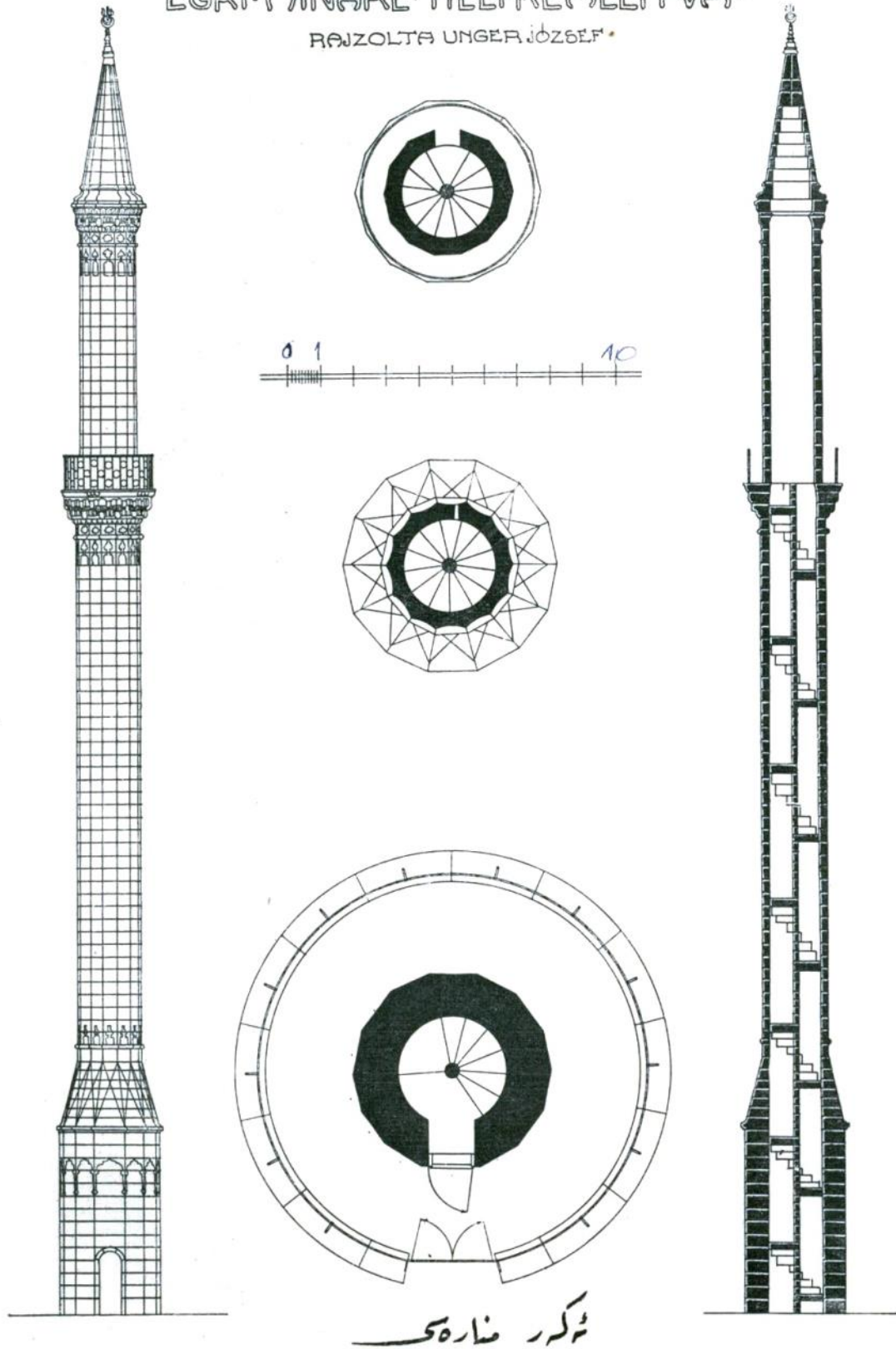
R.13.40

Eğri'de Hamza Bey
Câmii'nin kiliseye
çevrilmiş hâli (1841)

*The Hamza Bey Mosque
in Eger converted into a
church (1841)*

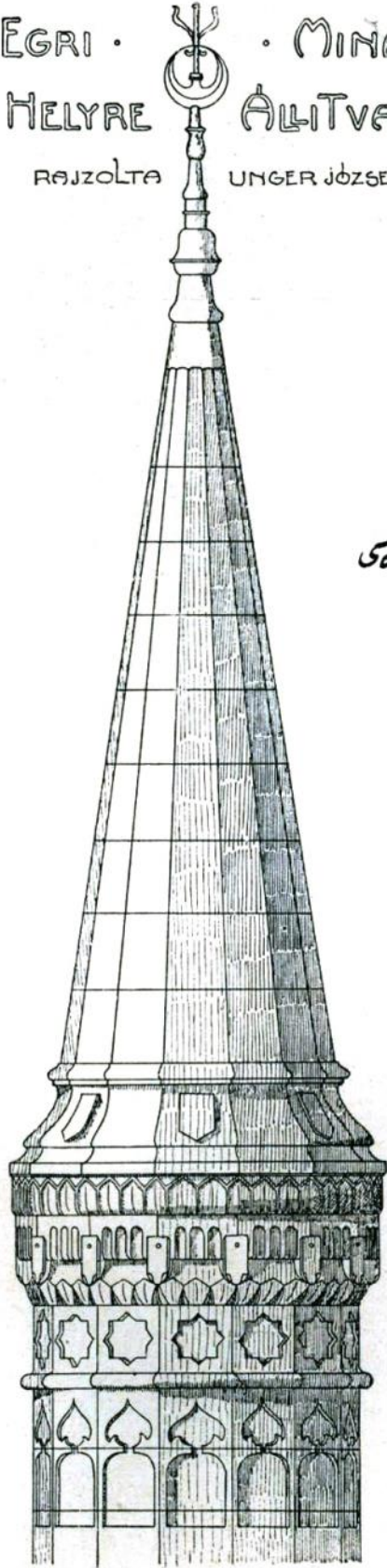
EGRI-MINARÉ·HELYREÁLLITVA·

RAJZOLTA UNGER JÓZSEF·

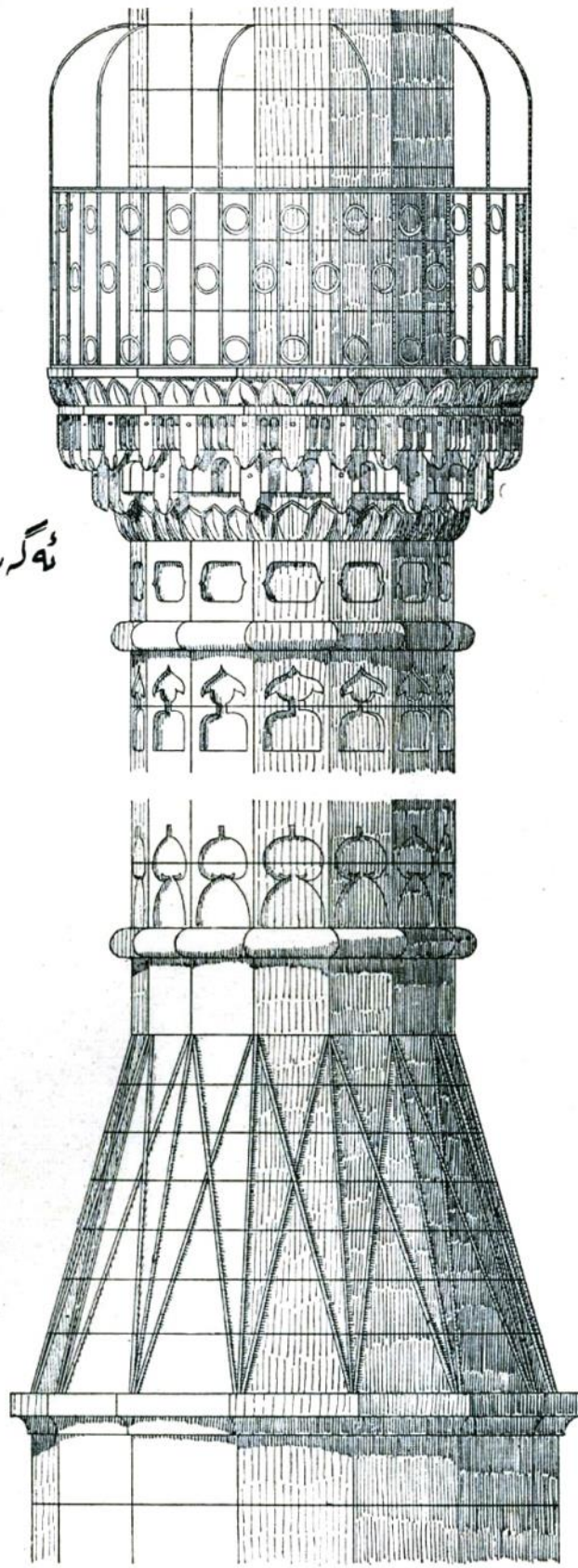

Hamza Bey Câmii
minâresinin rölövesi
(1917, Foerk Ernő)
The survey of the minaret of the Hamza Bey Mosque (1917, Foerk Ernő)

EGRI · MINARÉ
 HELYRE ALITVA.
 RAJZOLTA UNGER JÓZSEF.

نہ گہر مارہی

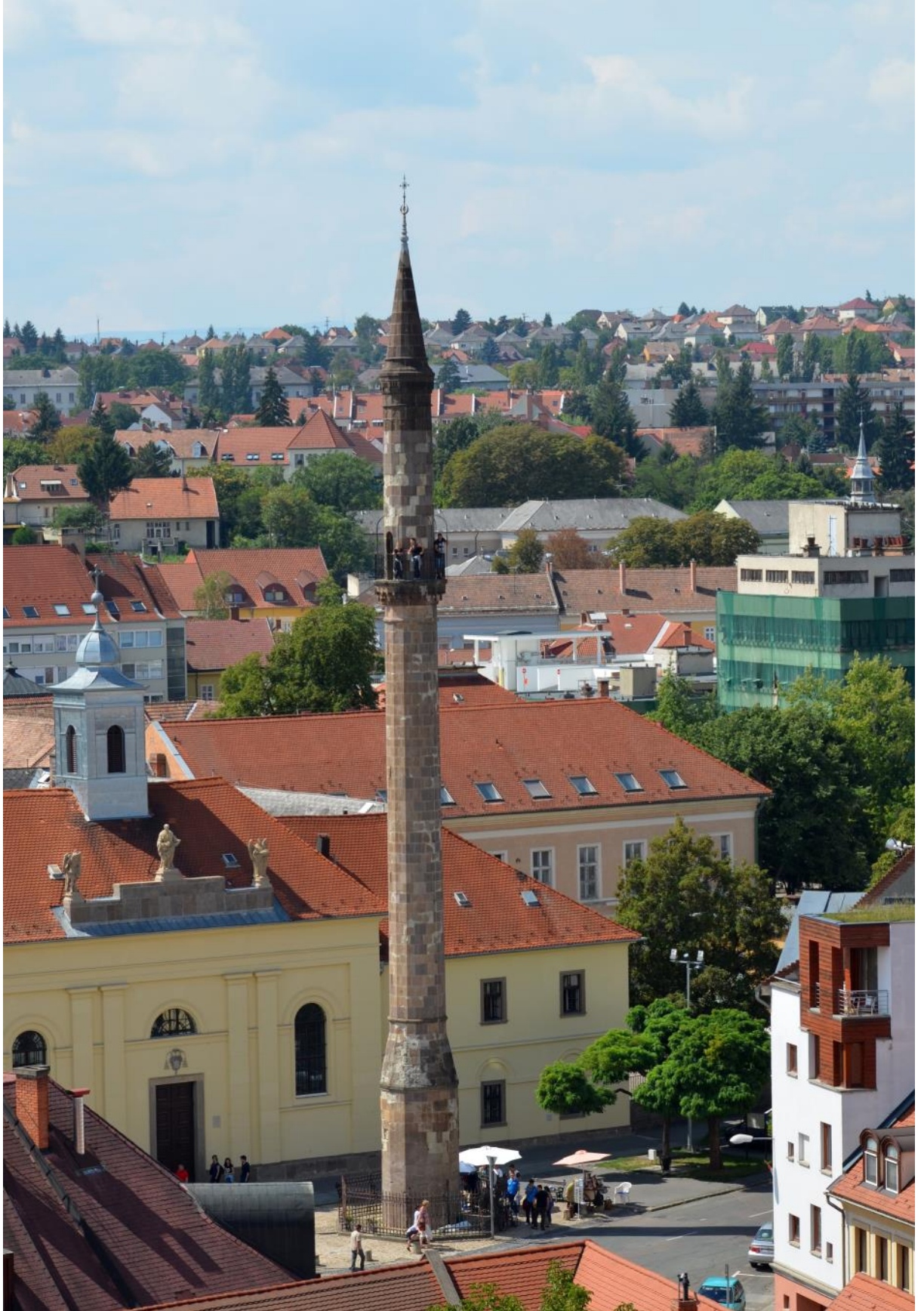

Hamza Bey Câmii
 minâresinin rölövesi
 (1917, Foerk Ernő)
 The survey of the minaret of the Hamza Bey Mosque (1917, Foerk Ernő)

R.13.41

Eğri'de Hamza Bey
Câmii'nden geriye
kalan minâre (2015)

*The minaret remaining
from the Hamza Bey
Mosque in Eger (2015)*

R.13.42

Eğri'de Hamza Bey
Câmiî'nden geriye
kalan minâre (2015)
*The minaret remaining
from the Hamza Bey
Mosque in Eger (2015)*

R.13.43

Hamza Bey Câmii minâresi (2015)
Minaret of Hamza Bey Mosque (2015)

R.13.44

Hamza Bey Câmii minâresi (2015)
Minaret of Hamza Bey Mosque (2015)

Estergon, Mahkeme Câmii

Esztergom, Mahkeme Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Estergon <i>Hungary, Esztergom</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1594'ten önce <i>Before 1594</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1683
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz İğnaç Kilisesi <i>St. Ignatius Church / Szent Ignác plébániatemplom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 6/369-370, Sudár 2014: 275-278

Mahkeme Câmii, Estergon varoşunda, Öziceli Hacı İbrahim Câmii ile aynı sokakta (Berényi Zsigmond Utca) yer alıyordu. Avlusunda Estergon'un mahkeme binası yer aldığı için câmi de bu adla biliniyordu. İnşâ târihini kesin olarak bilmediğimiz Mahkeme Câmii, 1594 târihli gravürlerde çizilidir; eser bu târihten önce yaptırılmış olmalıdır. 1594 târihli kayıtlarda, câminin tuğladan inşâ edilmiş uzun minâreli olduğu belirtilmektedir. 1595 târihli Estergon planında Mahkeme Câmii çizilmiştir. Ölçekli plana göre yaklaşık 10x16 m ölçülerinde kible yönüne uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. Plana göre câminin minâresi kuzeybatı köşesindedir. 1663'te Estergon'a gelen Evliyâ Çelebi câmiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Mahkeme Câmii, eski yapıdır ve kalabalık cemaati vardır. Kible kapısının üzerinde iri yazı ile târihi budur:

*Adı belli şehîdler var yanında
Şehâdet eyledi hep hâss u âmmı
Kimi sağında ve kimi solunda*

*Bu câmi oldu şehîdler makamı
Salâ oldu namaza başlanıldı
Kabul ola namazım bi' t-tamâmı
Muhammed Mustafa'ya vakf olundu
Resulün âb-ı rûyî hürmetiycün
Görenler dediler târihin anın
(...)*

Bu câmi avlusunda birkaç adet uzun ağaç var, başka yerde bundan başka uzun ağaçlar yoktur. Ve mahkemesi bu câmiin avlusundadır."

Mahkeme Câmii, Estergon'daki Türk hâkimiye-tinden sonra, 1683'te Cizvit papazları tarafından kiliseye çevrilmiştir. 1715 târihli gravürde minâre ve çan kulesi bir arada görülmektedir. Bu târihten sonra minâre yıktırılmış olmalıdır. Bu târihten günümüze kadarki sürede defalarca onarım gören kilisede eski câmiden bir iz gözükmemektedir. Kilisenin mevcut giriş kapısı, câmi planına göre doğu cephedendir.

Mahkeme Mosque was located on the same street (Berényi Zsigmond Utca) as the Öziceli Hacı İbrahim Mosque in the suburb of Esztergom. The mosque was also known by this name because Esztergom's court building was located in its courtyard. Mahkeme Mosque, the construction date of which we do not know for sure, is drawn in engravings dated 1594; the work must have been built before this date. In the records dated 1594, it is stated that the mosque had a long minaret built of brick. Mahkeme Mosque was drawn in the Esztergom plan dated 1595. According to the scaled plan, it measures approximately 10x16 m and has a longitudinal rectangular plan in the direction of the Qibla. According to the plan, the minaret of the mosque is in the northwest corner. Evliyâ Çelebi, who came to Esztergom in 1663, gives the following information about the mosque:

"Mahkeme Mosque is an old building and has a large congregation. This is the date with the large epitaph on the qibla door:

*Adı belli şehîdler var yanında
Şehâdet eyledi hep hâss u âmî
Kimi sağında ve kimi solunda
Bu câmi oldu şehîdler makamı
Salâ oldu namaza başlanıldı
Kabul ola namazım bi't-tamâmı
Muhammed Mustafa'ya vakf olundu
Resulün âb-ı rûyî hürmetiçün
Görenler dediler târihin anın
(...)*

There are a few tall trees in the courtyard of this mosque, there are no other tall trees elsewhere. And the court is in the courtyard of this mosque."

Mahkeme Mosque was converted into a church by Jesuit priests in 1683 after the Turkish domination in Esztergom. The minaret and the bell tower are seen together in the engraving dated 1715. After this date, the minaret must have been demolished. There is no trace of the old mosque in the church, which has been repaired many times since this date. The existing entrance door of the church is on the east side according to the mosque plan.

R.13.45

Esztergon Mahkeme Câmii (1595)

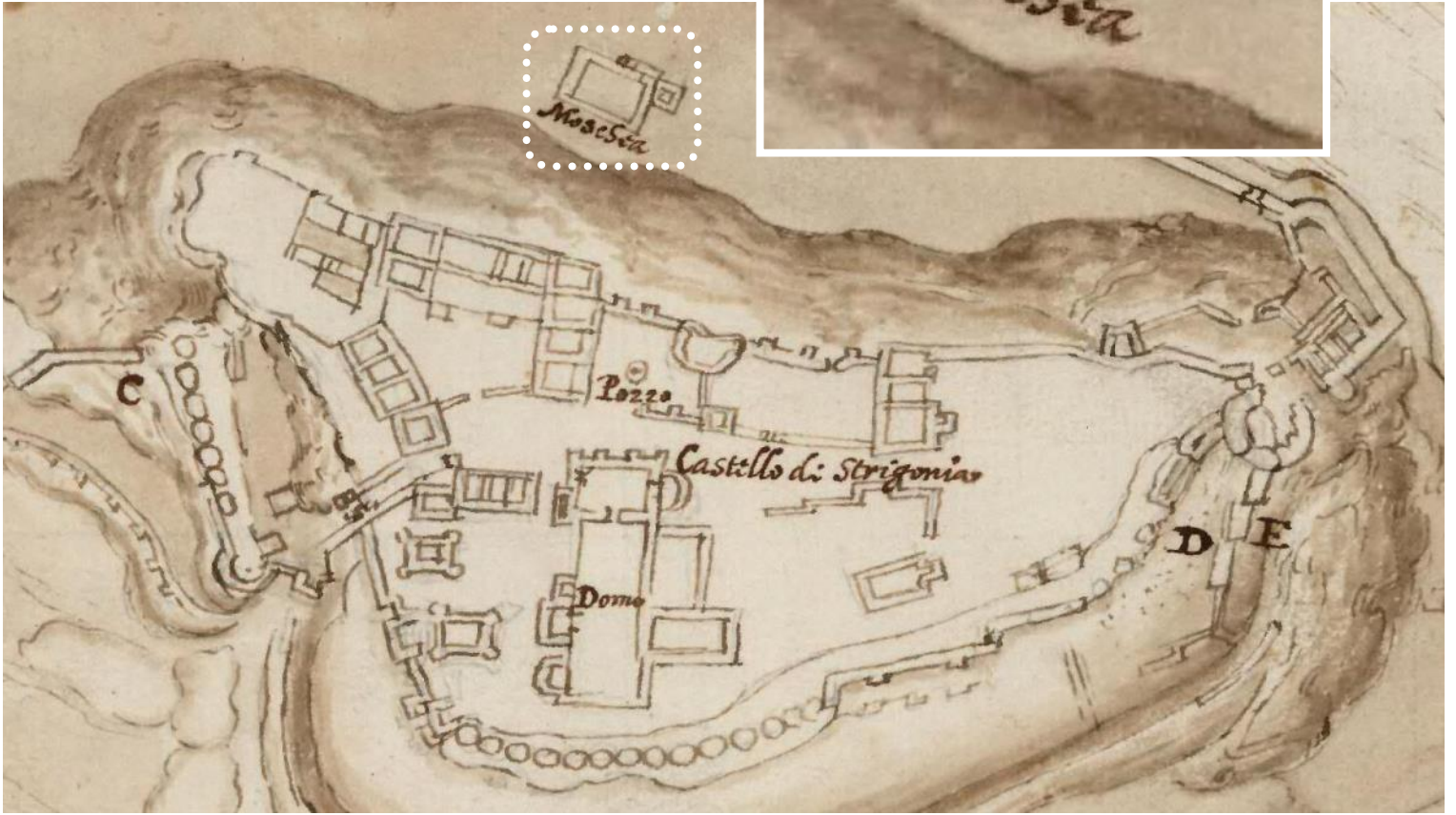
Mahkeme (Court) Mosque in Esztergom (1595)

R.13.46

Esztergon'da Mahkeme Câmii minâresinin yıkılmadan önce çan kulesi olarak kullanıldığı dönem (1715)

The period when the minaret of the Mahkeme (Court) Mosque in Esztergom was used as a bell tower before it was demolished (1715)

R.13.47

1596 târîhli Estergon planında Mahkeme Cmii
Mahkeme Mosque in Esztergom plan dated 1596

R.13.48

Estergon'da Mahkeme Câmii'nden dönüştürülen Aziz İğnaç Kilisesi ve Tuna Nehri (2015)
St. Ignatius Church and Danube River converted from Mahkeme (Court) Mosque in Esztergom (2015)

R.13.49

Estergon'da Mahkeme Câmii'nden dönüştürülen Aziz İğnaç Kilisesi (2015)
St. Ignatius Church converted from Mahkeme (Court) Mosque in Esztergom (2015)

R.13.50

Esztergom'da Mahke-
me Câmii'nden dö-
nüştürülen Aziz İğnaç
Kilisesi (2015)

*St. Ignatius Church
converted from Mahke-
me (Court) Mosque in
Esztergom (2015)*

Göle, Ali Bey Câmii ve Türbesi

Gyula, Ali Bey Mosque and Tomb

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Göle <i>Hungary, Gyula</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Göle Sancak Beyi Pirsiz Ali Bey <i>Sanjak Beg of Gyula, Pirsiz Ali Bey</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1579
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1695'ten sonra <i>After 1695</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Nádi Boldogasszony Kilisesi <i>Nádi Boldogasszony Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 1197/17, VGMA 1197/96, VGMA 119/98
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/330, Gerelyes 2003: 174, Kaldy-Nagy 1982: 48-49, Sudár 2014: 328-329

Göle varoşunun merkezinde yer alan Ali Bey Câmii ve türbesi, yanındaki hamamla birlikte bir külliye şeklindeydi. Câmi, 1579 târihli kale defterinde kayıtlıdır. Ayrıca, VGMA'da 1197 numaralı Rumeli Mahlût Defteri'nin 17. ve 96. ve 98. sayfalarında *Göle'de Ali Bey Câmii Evkâfi* ve *Göle'de merhûm Ali Bey Câmii ve Sebilhânesi* ibâreleriyle 10 Zilkâde 999 (30 Ağustos 1591) ve 10 Rebiülevvel 1000 (26 Aralık 1591) târihli üç ayrı hurûfat kaydı bulunmaktadır. 1665'te Göle'ye gelen Evliyâ Çelebi, câmi ve türbeyle ilgili şu bilgileri vermektedir: "*Ali Bey Câmii, bir kurşunlu güzel câmidir, hayrat sahibi Ali Bey de câmi hazîresinde kurşunlu yüksek türbe içinde huzur içinde yatar.*"

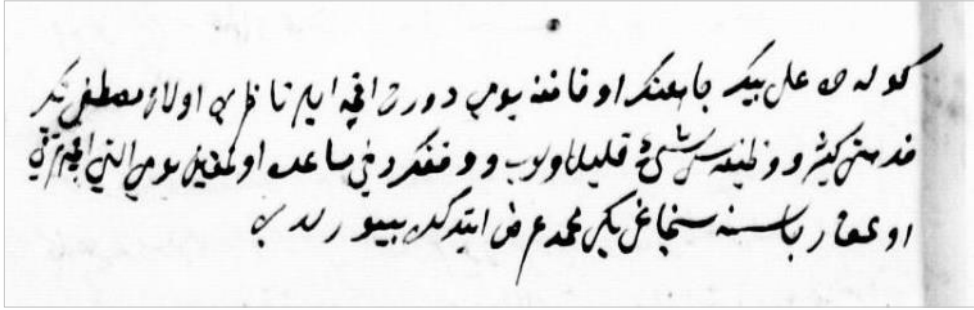
Şehirdeki Türk hâkimiyetinden sonra câmi ve türbe, Avusturyalılar tarafından kiliseye çevril-

miştir. Göle'nin L. F. Rosenfeld tarafından çizilen 1722 târihli haritasında câmi, kilise olarak, türbe de şapel olarak numaralandırılmıştır. Câminin minâresi, kiliseye çevrildikten sonra bir süre çan kulesi olarak kullanılmış, 1744'te şapel olarak kullanılan türbeyle birlikte yıktırılmıştır.

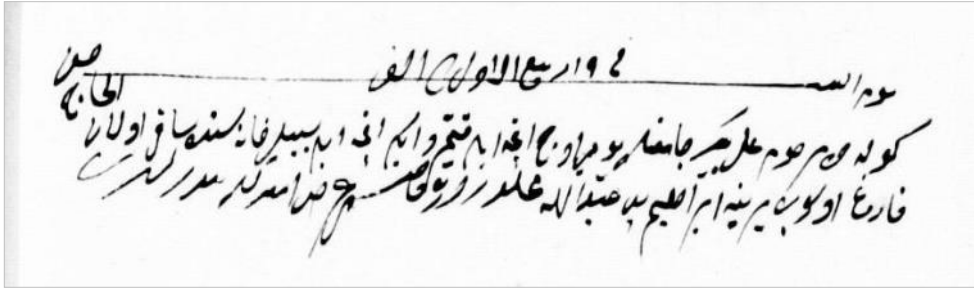
1777-79'da câminin yerine günümüzdeki Nádi Boldogasszony Kilisesi inşâ edilmiştir.

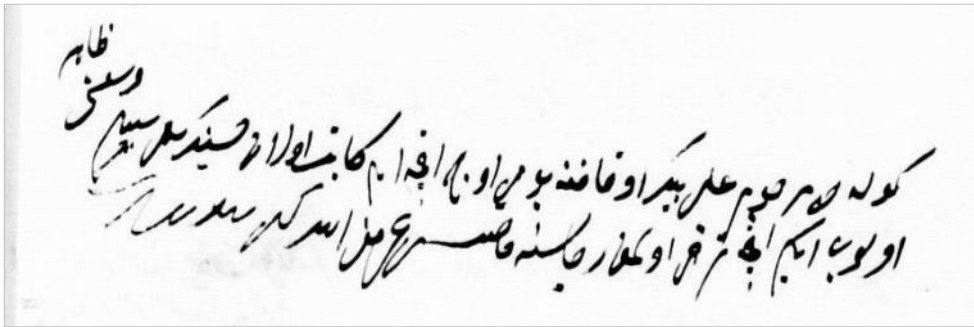
The Ali Bey Mosque and tomb, located in the centre of the Gyula suburb, were in the form of a social complex with a bath next to it. The mosque is recorded in the castle book of 1579. Also, There are three separate typescripts dated

Göle'de Ali Bey Câmii Vakfı'na ait 1591 târihli hurûfat kaydı (VGMA 1197/17)
Typescript dated 1591 belonging to the Ali Bey Mosque Foundation in Gyula (VGMA 1197/17)

Göle'de Ali Bey Câmii Vakfı'na ait 1591 târihli hurûfat kaydı (VGMA 1197/96)
Typescript dated 1591 belonging to the Ali Bey Mosque Foundation in Gyula (VGMA 1197/96)

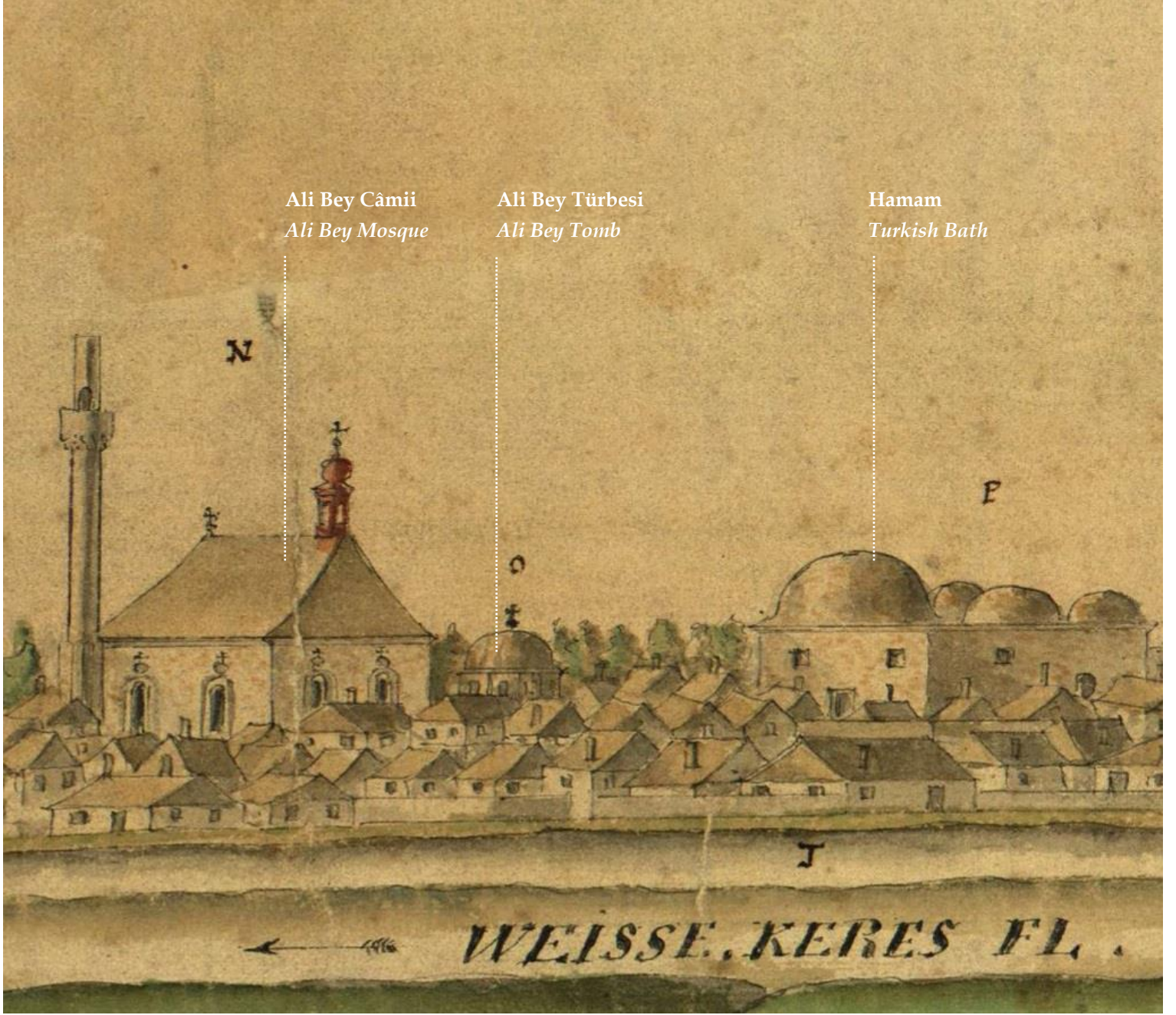

Göle'de Ali Bey Câmii Vakfı'na ait 1591 târihli hurûfat kaydı (VGMA 1197/98)
Typescript dated 1591 belonging to the Ali Bey Mosque Foundation in Gyula (VGMA 1197/98)

10 Dhu al-Qa'da 999 (30 August 1591) and 10 Rabi al-Awwal 1000 (26 December 1591) in the 17th 96th and 98th pages of the Rumeli Mahlut Resgister numbered 1197 in VGMA as *Göle'de Ali Bey Câmii Evkâfı ve Göle'de merhûm Ali Bey Câmii ve Sebilhânesi*. Evliyâ Çelebi, who came to Gyula in 1665, gives the following information about the mosque and tomb: “Ali Bey Mosque is a beautiful leaded mosque, and the charitable Ali Bey, rests in peace in the high leaded tomb in the mosque's graveyard.”

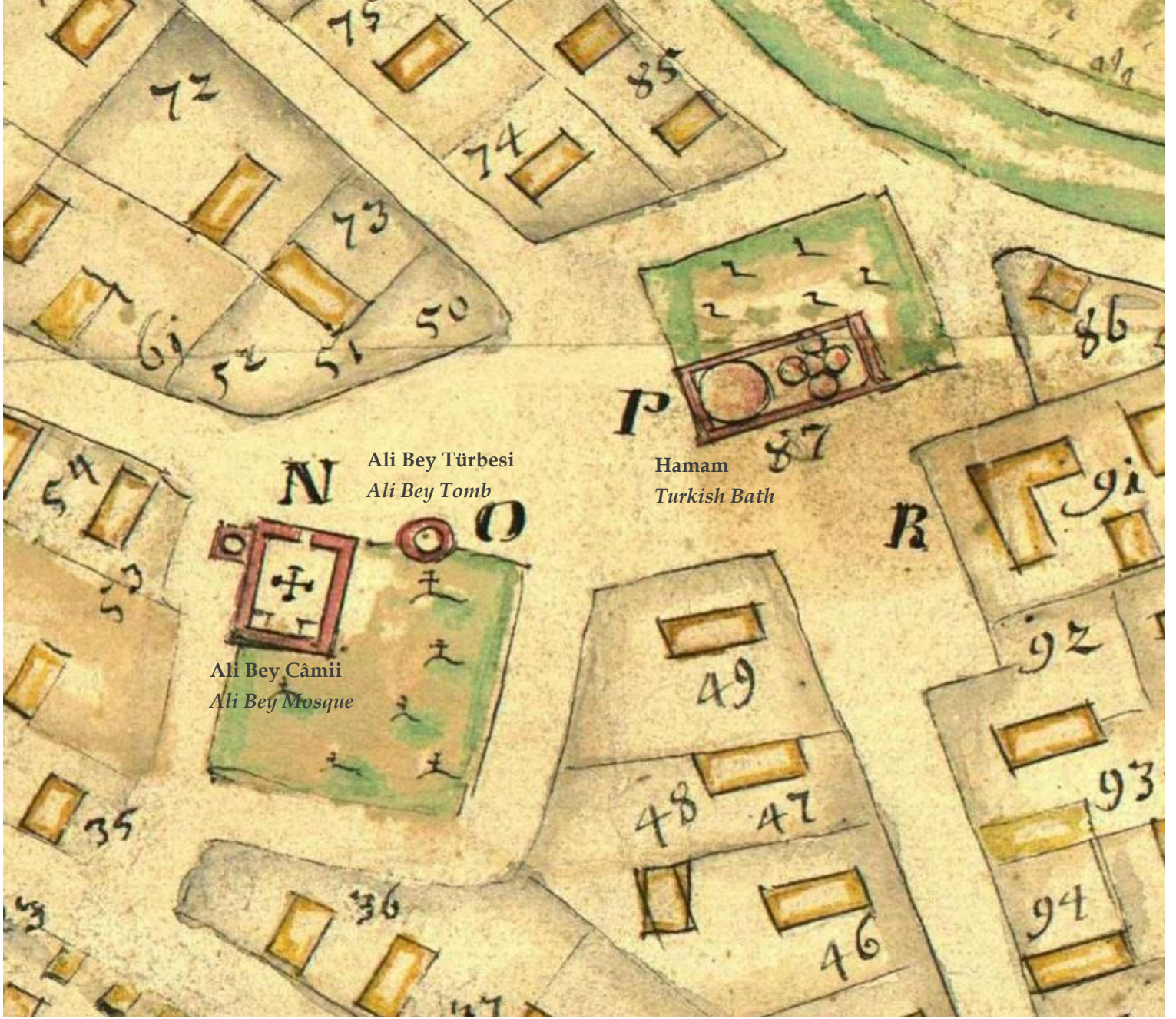
Following the end of the Turkish domination in the city, the mosque and the tomb were converted into a church by the Austrians. On the 1722 map of Gyula drawn by L. F. Rosenfeld, the mosque is numbered as a church and the tomb as a chapel. The minaret of the mosque was used as a bell tower for a while after it was converted into a church, and in 1744 it was demolished together with the mausoleum used as a chapel.

In 1777-79, the present-day Nádi Boldogasszony Church was built on the site of the mosque.

R.13.51

1722'de L. F. Rosenfeld tarafından çizilen Gölle silüeti
Silhouette of the Gyula drawn by L. F. Rosenfeld in 1722

R.13.52

1722'de L. F. Rosenfeld tarafından çizilen Gölle planı
Plan of the Gyula drawn by L. F. Rosenfeld in 1722

İstolni Belgrad, Hünkâr Câmii

Szekesfehervar, Sultan Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, İstolni Belgrad, Endrik <i>Hungary, Székesfehérvár, Balatonendréd</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	İstolni Belgrad Beyi Ahmet Bey <i>Ahmed Bey, the Beg of Székesfehérvár</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	H.951/M.1544-45
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1772
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Andraş Kilisesi <i>St. Andrew Church - Szent András templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Sudár 2014: 266

Endrik, Balaton Gölü'nün güneyinde, İstolni Belgrad'a bağlı bir yerleşimdir. Buradaki Hünkâr Câmii, İstolni Belgrad Beyi Ahmet Bey tarafından H.951/M.1544-45'te inşâ ettirilmiştir. 1607-19'da Hasan Halife imam ve hatib, Ahmed Halife de müezzin olarak görevliydi. İstolni Belgrad ve civarındaki Türk hâkimiyetinin son bulmasıyla birlikte câmi, 1744'te Aziz Andraş Katolik Kilisesi'ne çevrilmiştir. 1821'de onarılarak çan kulesi eklenmiştir. Kilisenin içinde batı duvarı eski câmiye aittir. Mevcut kilise kible yönünde uzunlamasına dikdörtgen planlıdır.

Balatonendréd is a settlement in Istolni Belgrade, south of Lake Balaton. The Sultan Mosque here was built by Ahmet Bey of Istolni Belgrade in H.951/M.1544-45. In 1607-19, Hasan Halife was the imam and khatib, and Ahmed Khalifa was the muezzin. With the end of Turkish domination in and around Istolni Belgrade, the mosque was converted into the St. Andrew Catholic Church in 1744. In 1821, it was repaired and a bell tower was added. The western wall of the church belongs to the old mosque. The present-day church has a longitudinal rectangular plan in the direction of the qibla.

R.13.53

Endrik'te Hünkâr
Câmii'nden dönüştü-
rülen Aziz Andraş
Kilisesi

*Saint Andrew Church
converted from Sultan
Mosque in Balato-
nendréd*

Kaniye, Ayazma Mescidi

Nagykanizsa, Ayazma Masjid

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Kaniye <i>Hungary, Nagykanizsa</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1692-1702
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Sudár 2014: 360-361, Evliyâ Çelebi 6/695

1664'te Kaniye'ye gelen Evliyâ Çelebi, Topraklık Varoşu'nda 3 câmi ve 3 mescit bulunduğunu belirtip, Ayazma Mescidi'nin kalabalık cemaate sahip olduğunu bildirir. Tümüyle ahşaptan inşa edilen Ayazma Mescidi, Kaniye'deki Türk hâkimiyetinin son bulmasıyla birlikte 23 Haziran 1692'de Meryem Ana adına kutsanarak kiliseye çevrilmiştir. 1702'ye kadar kullanılan kilise bu târihten sonra terk edilmiştir.

Evliyâ Çelebi, who came to Nagykanizsa in 1664, states that there are 3 mosques and 3 masjids in Topraklık Suburban, and adds that Ayazma Masjid has a crowded congregation. The Ayazma Masjid, which was built entirely of wood, was consecrated in the name of the Virgin Mary on 23 June 1692 and converted into a church with the end of Turkish domination in Nagykanizsa. The church, which was used until 1702, was abandoned after this date.

R.13.54

Kanije Kalesi (1664)
Nagykanizsa Castle (1664)

Novigrad, Sultan Süleyman Câmii

Nograd, Suleiman The Magnificent Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Novigrad <i>Hungary, Nógrád</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sultan Süleyman <i>Suleiman The Magnificent</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1594-1663
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 1223/41
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/196, Evliyâ Çelebi 6/514, Sudâr 2014: 386-387

Novigrad, 1544 yılında Budin Beylerbeyi Gâzi Mehmet Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. 1594 yılında Habsburglar tarafından işgaline kadar Budin eyâletinin sancağı oldu. 1663 yılında Osmanlılar tarafından tekrar ele geçirilen kale, 1685 yılında Habsburglar tarafından yeniden alındı.

Kalede yer alan Sultan Süleyman Câmii'nin VGMA'da 1223 numaralı Rumeli Mahlût Defteri'nin 41. sayfasında *Novigrad Kalesi'nde vâki Sultan Süleyman Câmii* ibâresiyle 5 Cemâziyelevvel 995 (13 Nisan 1587) târihli hurûfat kaydı bulunmaktadır.

Novigrad Kalesi'nde yer alan Sultan Süleyman Câmii, Habsburg işgali sırasında kiliseye çevrilmiştir. Kalenin ikinci kez fethine katılıp fetih ezanını da okuyan Evliyâ Çelebi, câmiyi şöyle anlatmaktadır: “*Burada Süleyman Han'ın bir câmisi var. Kâfirler kilise edip hâlâ altın ile nakışlı mihrabı üzerinde bizim pederimizin hattı ve ketebesiyile “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh” yazısı durur. Ve minberi de durur. Küffar 72 yıldan beri yıkılmamış,*

ama İsa âyini edecek mâbedgâh etmiş. Bu eski mâbedgâhta merhûm babam ibâdet etmiş, gitmiş. Allah'a hamd olsun bu hakir de 70 seneden sonra 1074'te ibâdet etmeye yetmişte yetmişmiş olduk, Allah'a şükürler olsun”

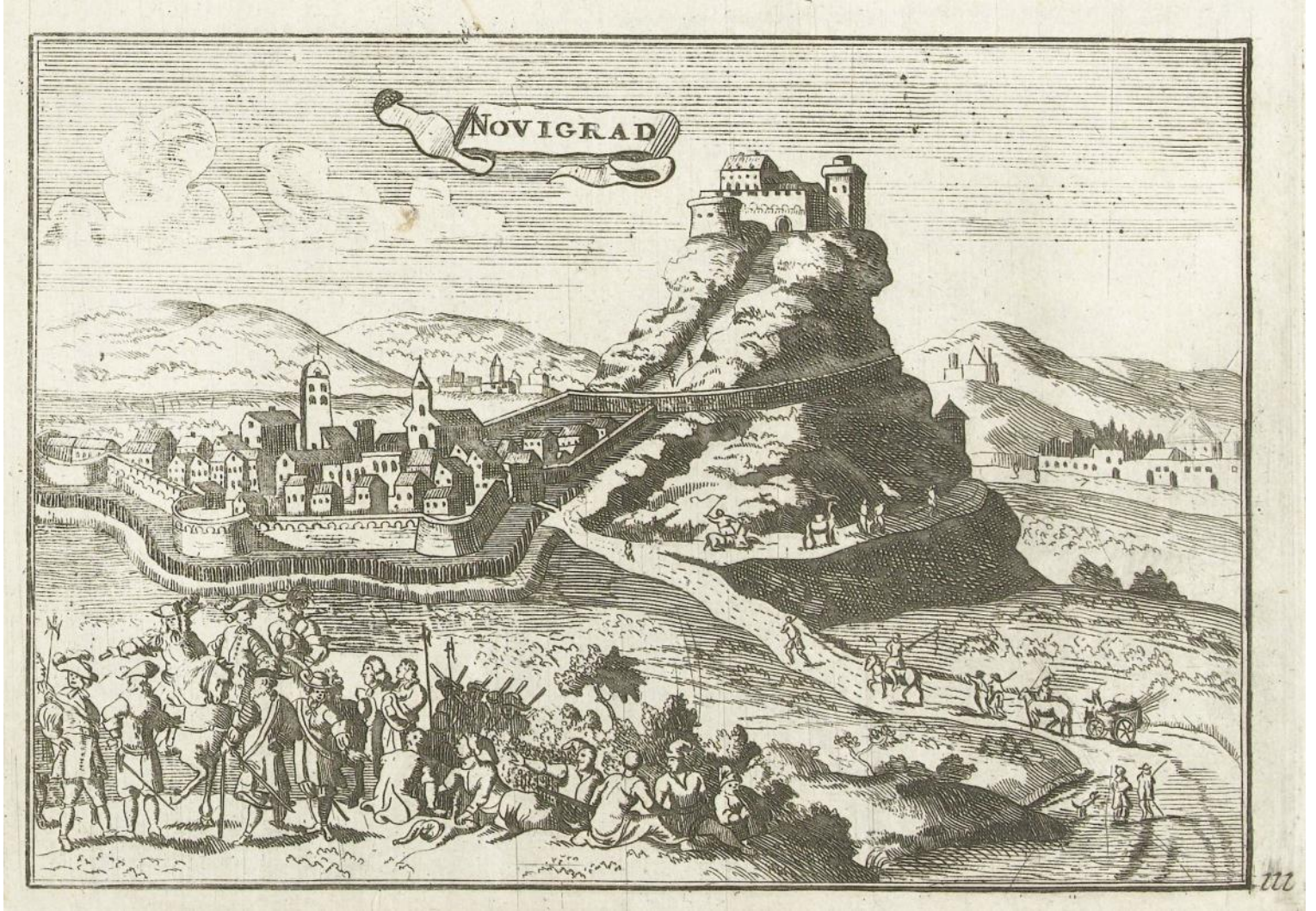
Sur duvarlarının bir kısmı ayakta olan Novigrad Kalesi'ndeki Sultan Süleyman Câmii, günümüze ulaşmamıştır.

Nograd was annexed to the Ottoman lands by Gazi Mehmet Pasha, Beylerbeyi of Budin, in 1544. It was the sanjak of Budin Province until its occupation by the Habsburgs in 1594. Recaptured by the Ottomans in 1663, the castle was taken over by the Habsburgs in 1685.

Suleiman The Magnificent Mosque has a record on page 41 of the Rumeli *Mahlut* Register numbered 1223 in VGMA, 5 Cemâziyelevvel 995 (April 13, 1587) with the phrase “*Novigrad Kalesi'nde vâki Sultan Süleyman Câmii.*”

Sultan Süleyman Mosque, located in Nograd

نویگراد قلعه‌سند واقع سلطان سلیمان جامسند اما مرتع
 اولان محی‌الدین قراءت قران عظیم خطاسی اولوب
 عزله لازم کلکین برینده حین محلدرد بو قاضیسی عرضدن
 صدره سورلاه

Novigrad' da Sultan Süleyman
 Câmii' ne ait 1587 târihli hurûfat
 kaydı (VGMA 1223/41)

*Hurufat record dated 1587 belonging
 to Suleiman The Magnificent Mosque
 in Nograd (VGMA 1223/41)*

R.13.55

Novigrad Kalesi
 (1702)

Nograd Castle (1702)

Castle, was converted into a church during the Habsburg occupation. Evliya Çelebi, who participated in the conquest of the castle for the second time and recited the call to prayer for the conquest, describes the mosque as follows: "There is a mosque of Suleiman Khan here. Though the infidels turned it into a church, there is still the inscription "La ilaha illallah Muhammediin Rasulullah" with the hands of our father on the mihrab emb-

roidered with gold. And its pulpit stands. Infidels have not demolished for 72 years but built a temple to perform their rites for Jesus. My deceased father worshipped in this old temple and left. Praise be to Allah, and after 70 years, in 1074, we have lived to worship in this humble place, thank God"

The Suleiman the Magnificent Mosque in the Nograd Castle, though some of the walls are still standing, has not survived.

Peçuy, Ferhat Paşa Câmii

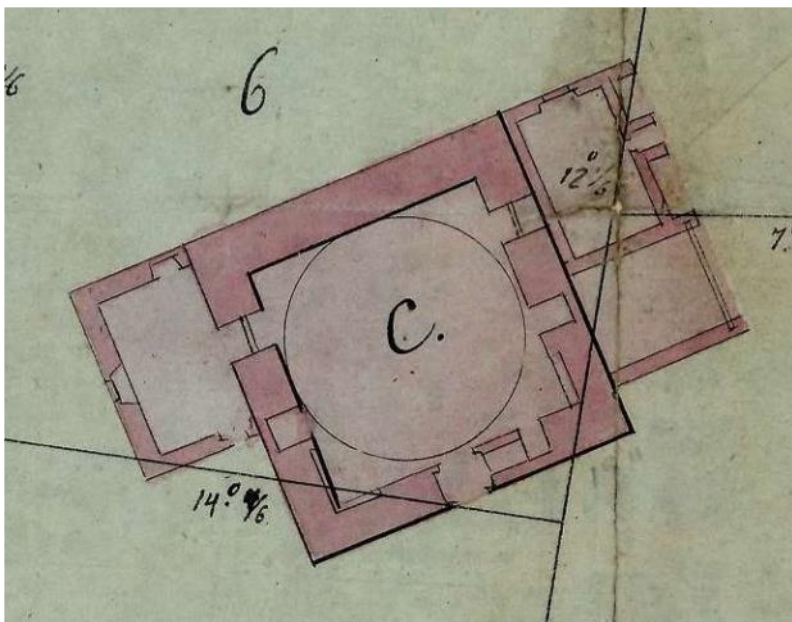
Pécs, Ferhat Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Peçuy <i>Hungary, Pécs</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Budin Beylerbeyi Ferhat Paşa <i>Beglerbeg of Buda, Ferhat Pasha</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	1588-1592
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1724
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Ferhat Paşa Câmii kalıntıları <i>Ferhat Pasha Mosque ruins</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 1197/162
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/207-208, Sudár 2014: 399-403, Evliyâ Çelebi 6/249-250, Yılmaz 2015c: 1957-1958

Günümüze kalıntı hâlinde ulaşan Ferhat Paşa Câmii, Peçuy varoşunda Kazıncı Sokağı ile Perczel Miklós Sokağı'nın keşişimindeki binâların arkasında kalan arsada yer almaktadır. Eseri, 1588-1592 târihleri arasında Budin Beylerbeyliği yapan Ferhat Paşa inşâ ettirmiştir. VGMA'da 1197 numaralı Rumeli Mahlût Defteri'nin 162. sayfasında 1591 târihli hurûfat kaydı bulunmaktadır. Câmînin yanında bir hamam ve bir Halvetî Tekkesi bulunuyordu. Evliyâ Çelebi, câmîden "geniş ve mâmûr câmîdir, ama cemaatten gariptir. Bu da kurşunlu yüksek yapı ve minâresi de çok yüksek başka bir tarzda uzun minâredir" diye kısaca bahsetmektedir. Ferhat Paşa Câmii, 1724 yılında Dominiken rahipleri tarafından kiliseye çevrilmiştir. 1780'de çizilen harita ve mevcut kalıntılara göre câmînin kare planlı ve kubbeli olarak klasik tarzda inşâ edildiği anlaşılmaktadır.

Ferhat Pasha Mosque, which has survived as a ruin, is located on the land behind the buildings at the intersection of Kazıncı Street and Perczel Miklós Street in the Pecs suburb. The work was built by Ferhat Pasha, who was the governor of Budin between 1588 and 1592. On page 162 of the Rumeli *Mahlût* Register numbered 1197 in VGMA, there is a typerecord dated 1591. There was a bath and a Halveti Lodge next to the mosque. Evliya Çelebi briefly mentions the mosque as "It is a large and prosperous mosque, but it is devoid of congregation. This is a leaded high building and a very high minaret in another style". Ferhat Pasha Mosque was converted into a church by Dominican priests in 1724. According to the map drawn in 1780 and the existing ruins, it is understood that the mosque was built in a classical style with a square plan and a dome.

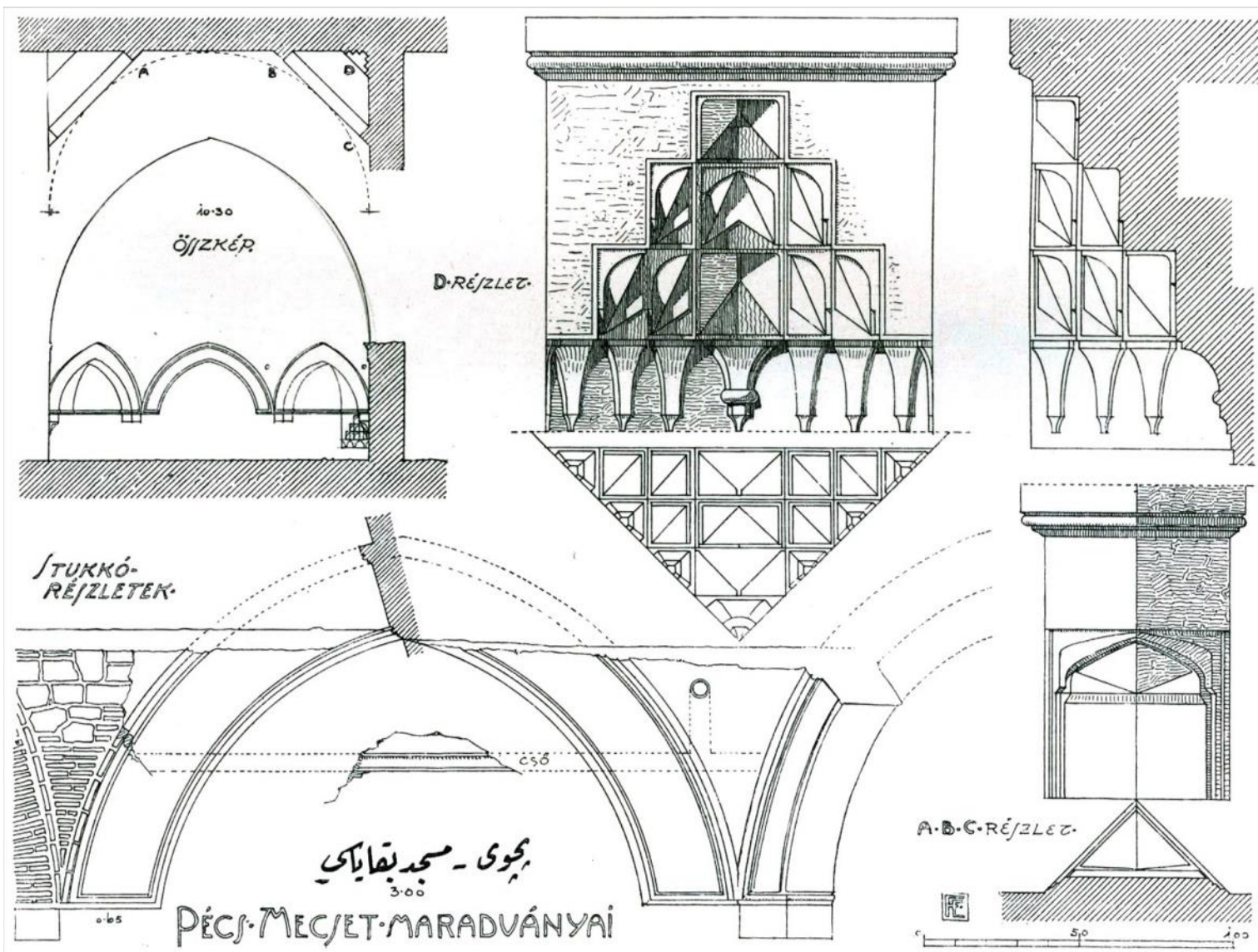

R.13.56

Peçuy'da Ferhat Paşa
Câmii'nin 1800 târihli planı
Plan of Ferhat Pasha Mosque,
dated 1800, in Pecs

بجديد فرهاد پاشا مسجد در نوم من افار و صجوه بود و اما اقباله بر بونيز سر بي تداونا
ايمه يوسل بن عمر بن مرانا اولوب مير انسر يار جگنه فاسر خن اسد...

Peçuy'da Ferhat Bey Câmii'ne
ait 1591 târihli hurûfat kaydı
(VGMA 1197/162)
Hurûfat record dated 1591 belong-
ing to Ferhat Bey Mosque in
Pecs (VGMA 1197/162)

Peçuy'da Ferhat Paşa Câmii kalıntılarının rölövesi (1917, Foerk Ernő)
 Survey of ruins of Ferhat Pasha Mosque in Pecs (1917, Foerk Ernő)

R.13.57

Peçuy'da Ferhat Paşa Câmii kalıntıları (2014)
Ruins of Ferhat Pasha Mosque in Pecs (2014)

Peçuy, Gâzi Kasım Paşa Câmii

Pecs, Gazi Kasim Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Peçuy <i>Hungary, Pécs</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Budin Beylerbeyi Gâzi Kasım Paşa <i>Beglerbeg of Buda, Ghazi Kasim Pasha</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	1548-1552
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1776
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Bartolome Bölge Kilisesi <i>The Saint Bartholomew Parish Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 1197/42, VGMA 1223/187
Kaynakça <i>References</i>	Aslanapa 1950: 329, Ayverdi 1/199-207, Sudâr 2014: 413-417, Evliyâ Çelebi 6/249, Eyice 2001, Gyözö 1976: 14-17, Molnár 1993:11, Yılmaz 2015b

Peçuy'un merkezinde, târihî kent meydanında yer almaktadır. Gâzi Kasım Paşa Câmii, Macaristan'da Osmanlı döneminden kalan en büyük câmidir. Macaristan'ın fethinden sonra Kânûnî Sultan Süleyman zamanında inşâ edilen eseri, Gâzi lakaplı Kasım Paşa yaptırmıştır. VGMA'da 1197 ve 1223 numaralı Rumeli Mahlût Defterlerinin 42. ve 187. sayfalarında Kasım Paşa Vakfı'nın iki ayrı hurûfat kaydı bulunmaktadır. Günümüzde kilise olarak kullanılan câminin aslî haliyle ilgili en eski bilgiler Evliyâ Çelebi'ye aittir. Şehirdeki tüm eserleri tafsilâtli bir şekilde anlatan seyyah, Gâzi Kasım Paşa Câmii'ni şöyle ifade etmektedir: "*Gayet geniş, iç açıcı ve kalabalık cemaate sahiptir. Kubbeleri gök kubbe gibidir ki uzunluğu ve genişliği yüzer ayaktır. Bir tür sanatlî minberi, mihrabi, müezzin mahfili ve bir murassa gibi kürsüsü vardır ki diller ile anlatılmaz. Ve bir yuvarlak kubbesi var ki sanki doğramacı elinden çıkmış yüksek kubbedir ki misli meğer İstanbul'da Sultan Selim Câmii kubbesi ola. O kadar büyük kubbedir ve onun*

gibi dört köşe duvar üzerine oturmuş sağlam kubbedir. Kapısının sağında ve solunda yan sofaları üzerinde altı adet yüksek direkler üzerinde yedi adet nakışlı kubbelere vardır. Minâresi gayet yüksek ve bir şerefelidir."

Peçuy'daki Türk hâkimiyetinin son bulmasıyla, 1776'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin minâresi ve son cemaat yeri yıktırılarak Cizvit papazları tarafından kiliseye çevrilmiştir. Harimdeki büyük kubbeye üstten ikinci bir çatı yapılarak külâh giydirilmiş ve câminin kuzeyine kubbeli bir hacim ile çan kulesi eklenerek Belvarosi Kilisesi adıyla barok tarzı bir kiliseye dönüştürülmüştür. Eserin dış duvarları ve pencereleri de bozularak görünümü tamamen değiştirilmiştir. Gâzi Kasım Paşa Câmii'nde 1938'den sonraki kapsamlı onarımlarda esas câmi kısmını gizleyen ya da bozan Avusturyalıların yaptığı eklentilerin temizlenmesine başlanmıştır. Söz konusu restorasyon, Macar Mimar Gyula Gosztonyi tarafından gerçekleştirilmiştir. 1976 yılında câmiyi inceleyip

It is located in the centre of Pecs, in the historical town square. Gazi Kasım Pasha Mosque is the largest mosque in Hungary remaining from the Ottoman period. After the conquest of Hungary, the work, which was built during the reign of Suleiman the Magnificent, was commissioned by Kasım Pasha, nicknamed Gazi. There are two separate type records of Kasım Pasha Foundation on pages 42 and 187 of Rumeli Mahlut Registers numbered 1197 and 1223 in VGMA. The oldest information about the original state of the mosque, which is used as a church today, belongs to Evliya Çelebi. The traveller, who describes all the works in the city in detail, describes the Gâzi Kasım Pasha Mosque as follows: *"It has a very large, heartwarming and crowded congregation. Their domes are like the dome of the sky, whose length and breadth are floating feet. It has a kind of artistic pulpit, mihrab, muezzin's chamber and a pulpit-like lectern that is undescrivable. And it has a round dome, which is as if it was a high dome made by the hand of a carpenter as if it were the dome of Sultan Selim Mosque in Istanbul. It is such a big dome, and like it, is a solid dome sitting on a four-corner wall. There are seven embroidered domes on high poles, six on the side sofas, on the right and left of the door. Its minaret is very high and has a balcony."*

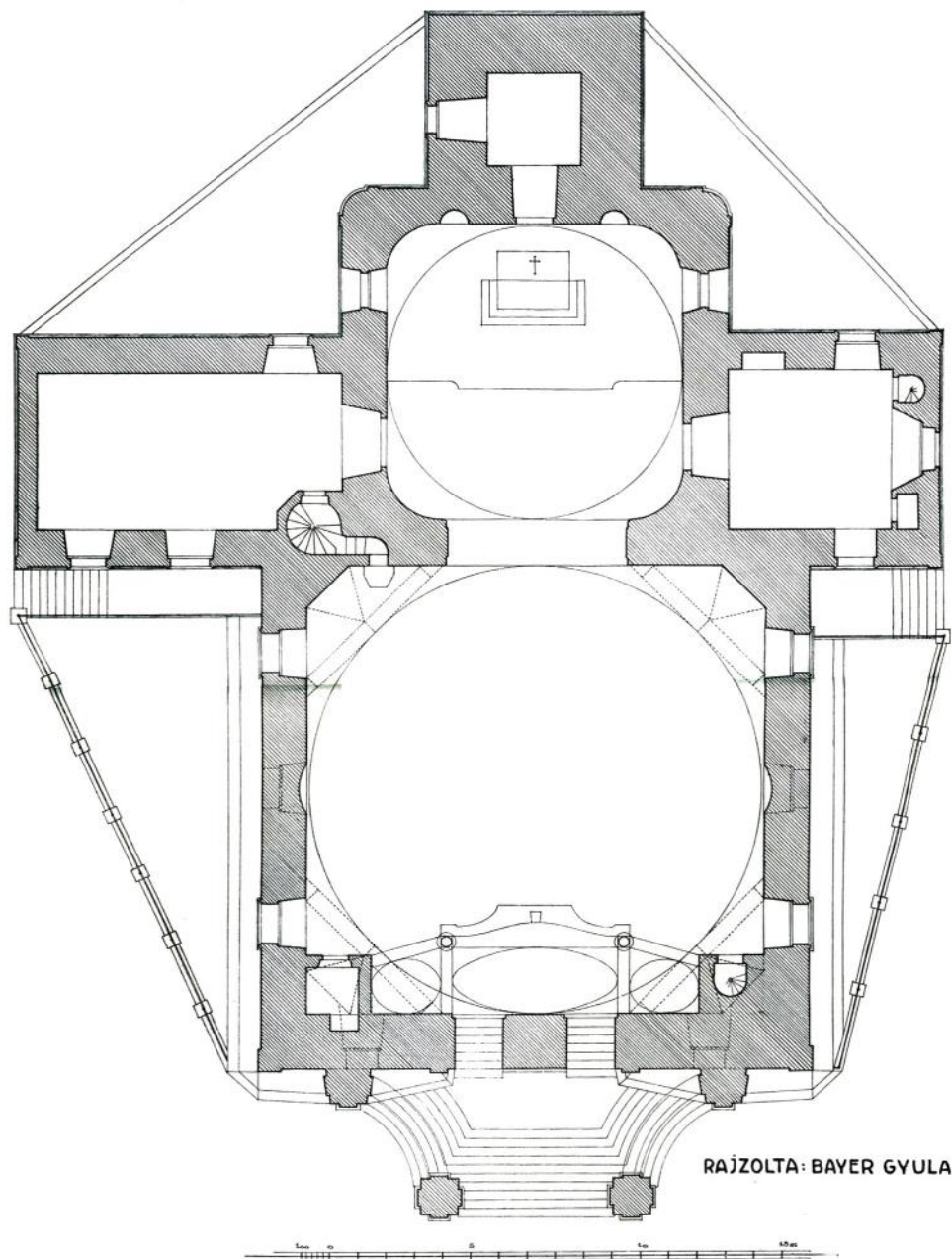
With the Turkish domination coming to an end in Pecs, the minaret and the narthex of the Gazi Kasım Pasha Mosque were demolished in 1776 and turned into a church by Jesuit priests. The large dome in the harim was covered with a cone by making a second roof from the top, and a domed volume and a bell tower were added to the north of the mosque. Thus it was transformed into a baroque-style church with the name The Saint Bartholomew Parish Church. The exterior walls and windows of the work were also damaged and its appearance was completely changed. In the Gâzi Kasım Paşa Mosque, after the extensive repairs in 1938, the additions made by the Austrians, who had hidden or destroyed the original mosque, began to be cleaned. The restoration in question was carried out by Hun-

garian Architect Gyula Gosztonyi. Architect Ekrem Hakkı Ayverdi, who examined the mosque in 1976 and drew its survey, expresses his thoughts about this restoration of the work, which was unearthed after being cleaned of baroque additions: *"In a country that has no Muslims, in a mosque that continues to serve as a church, all this effort is appreciated, is it right for me to expect more?! It's as if the mosque became a ghazi by following the title of its founder, it was torn here and there, it was drilled and tripped, its windows were broken, its minaret was blown off its roots; it is a ghazi; was not martyred. There is the body like a castle. However, if the hundreds of mosques, that were mowed down and martyred like wheat fields, mosques, that have no names and insignia left, were alive, would Gazi Kasım Pasha Mosque have retained its greatest title? Perhaps these martyred mosques are complaining that their rights have been violated. Ottoman architectural history, we think, will have the same claim."*

Different proposals have been drawn regarding the restitution of the narthex of Kasım Pasha Mosque, which has not survived. Evliya Çelebi reports the narthex of the mosque as "six columns and seven domes". J. Molnar, G. Gerö and S. Eyice depicted the narthex with three domes in their restitution drawings. S. Eyice states that the number of domes reported by Evliyâ does not match the existing structure. E. H. Ayverdi, on the other hand, states that Evliya Çelebi reported the wrong number and suggests that the narthex is actually six columns and five domes.

When we look at the old photographs of the Gâzi Kasım Paşa Mosque before its 1938 restoration, it is highly probable that the annexed building at the entrance, extending in the east-west direction, was built using the narthex walls. Again, in old photographs, column bases and muqarnas capitals can be seen. Considering these photographs and examples of the period; if we assume that the east and west sides of the narthex of the Gâzi Kasım Pasha Mosque are closed by walls, it is possible that there is a narthex with six columns and seven domes, as Evliyâ Çelebi reported.

ALAPRAJZ.

مجموعی - قاسم پاشا جامعہ ریلوے

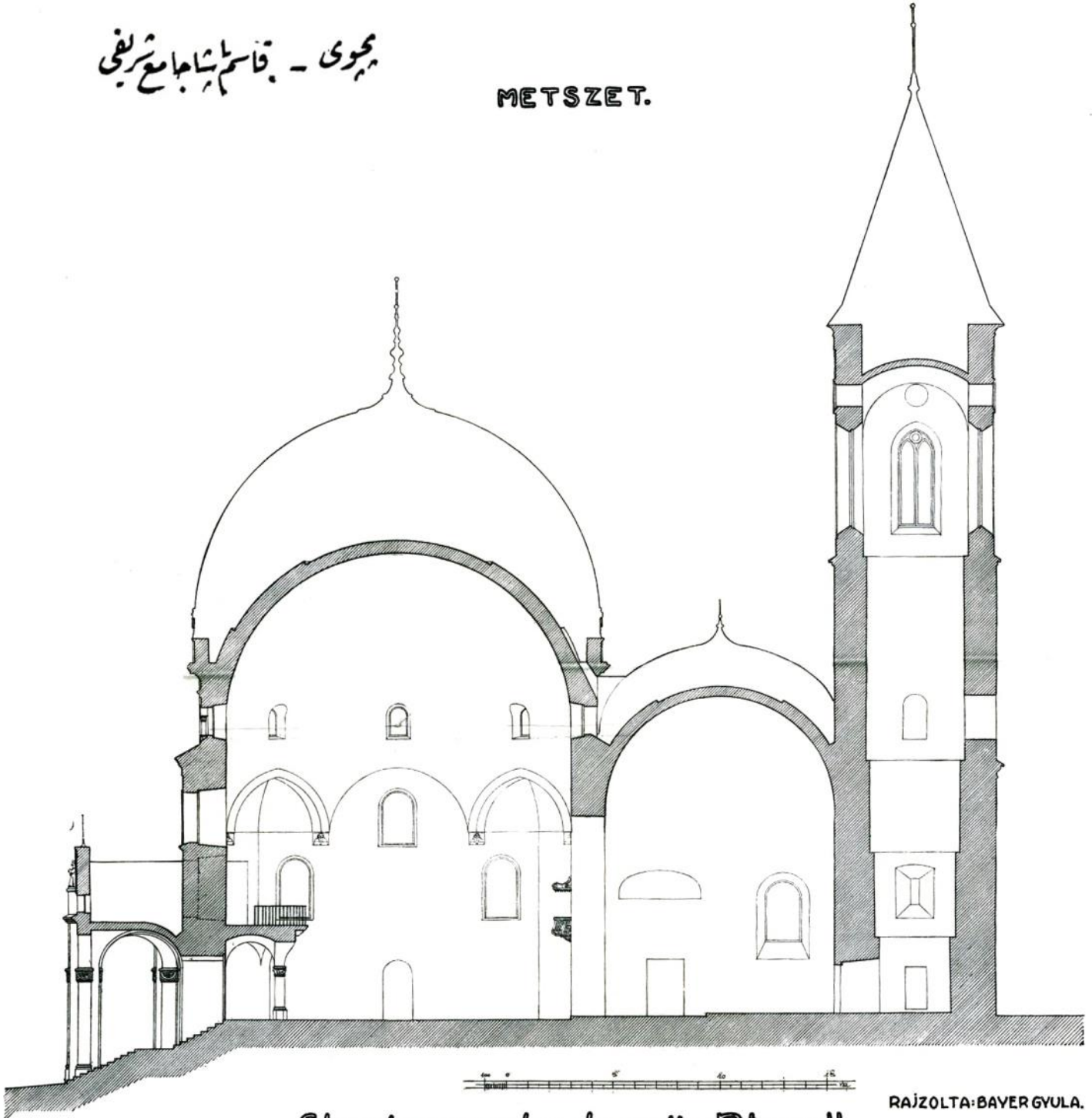
Chasim-pascha-dsamija Pécsett.

Gâzi Kasım Paşa Câmii Rölövesi (1917, Foerk Ernő)

Survey of Gâzi Kasım Pasha Mosque in Pécs (1917, Foerk Ernő)

پہروی - قاسم پاشا جامعہ ریفی

METSZET.

Chasim pascha dsamija Pécssett.

RAJZOLTA: BAYERGYULA.

Gâzi Kasim Paşa Câmii Rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of Gâzi Kasim Pasha Mosque in Pécs (1917, Foerk Ernő)

Gâzi Kasım Paşa Câmii Rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of Gâzi Kasım Pasha Mosque in Pécs (1917, Foerk Ernő)

مجموعی - قاسم پاشا جامع ریفی

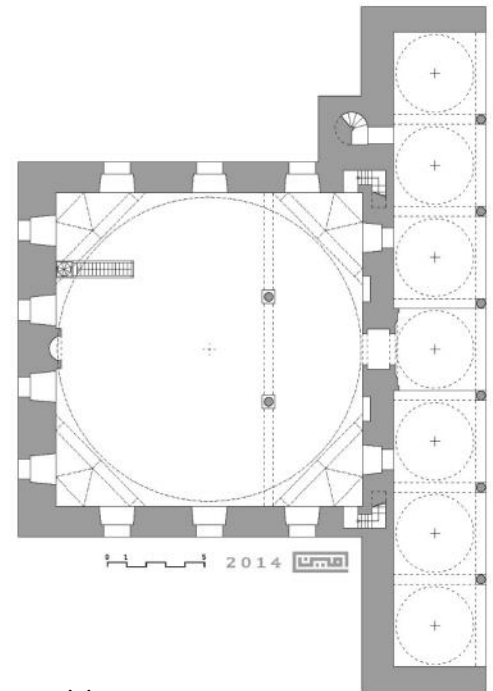
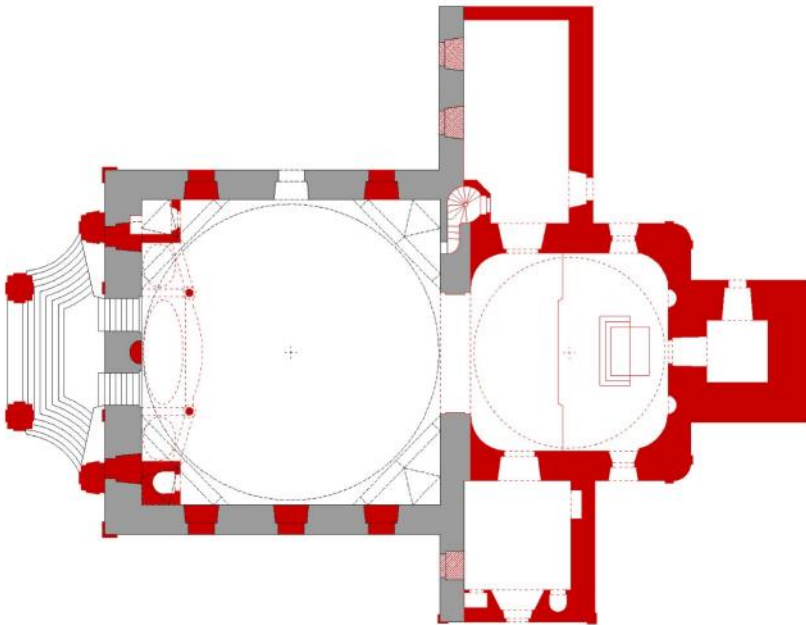
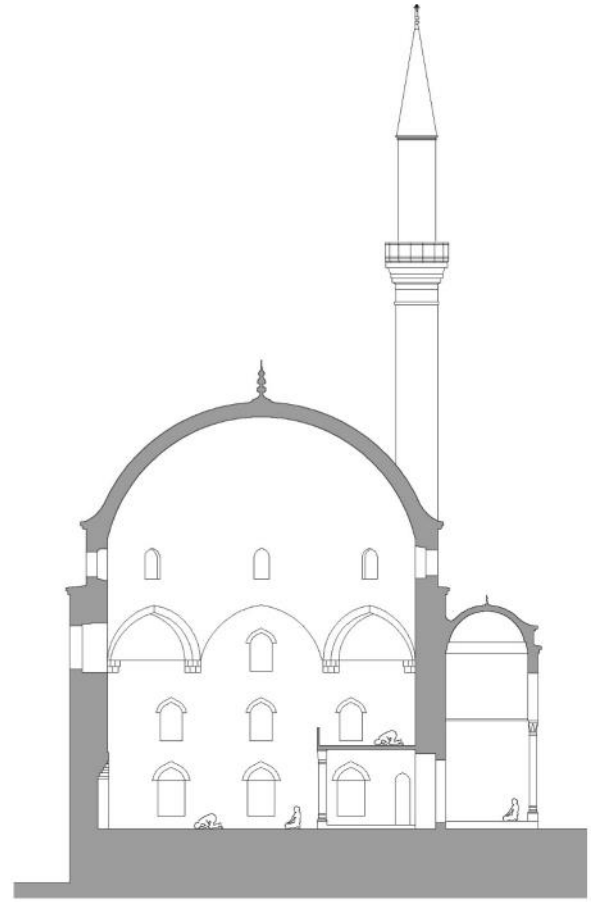
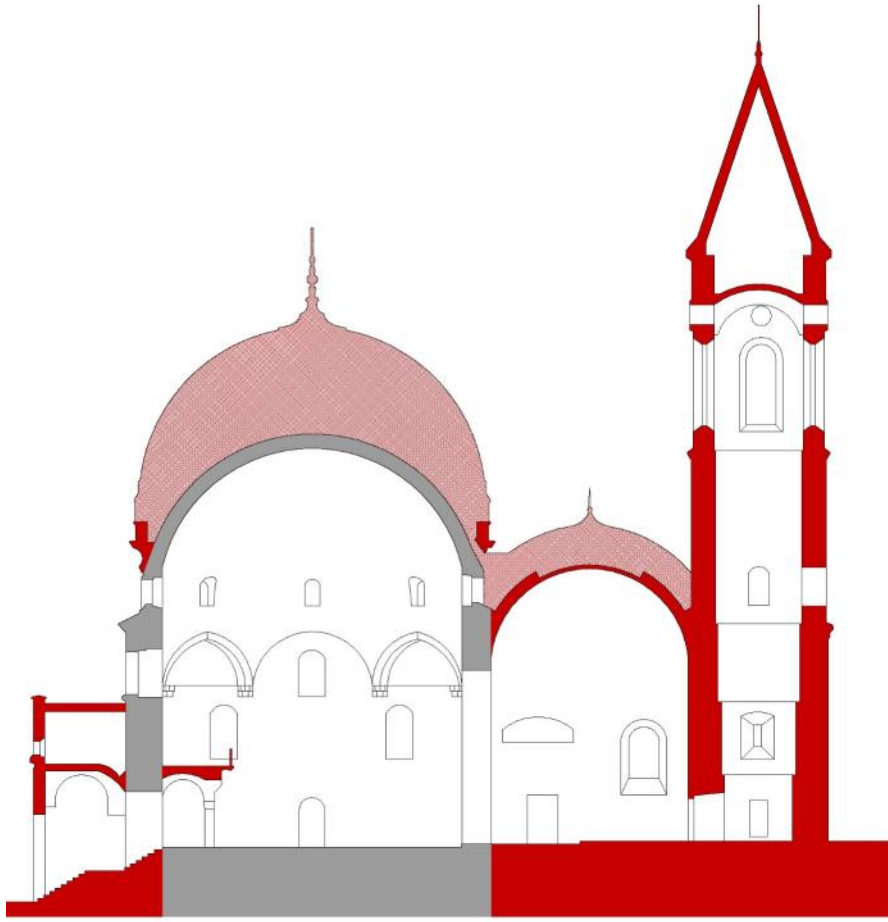
OLDALHOMLOKZAT.

RAJZOLTA: BAYER-GYULA.

Chasim-pascha dsamija Pécssett.

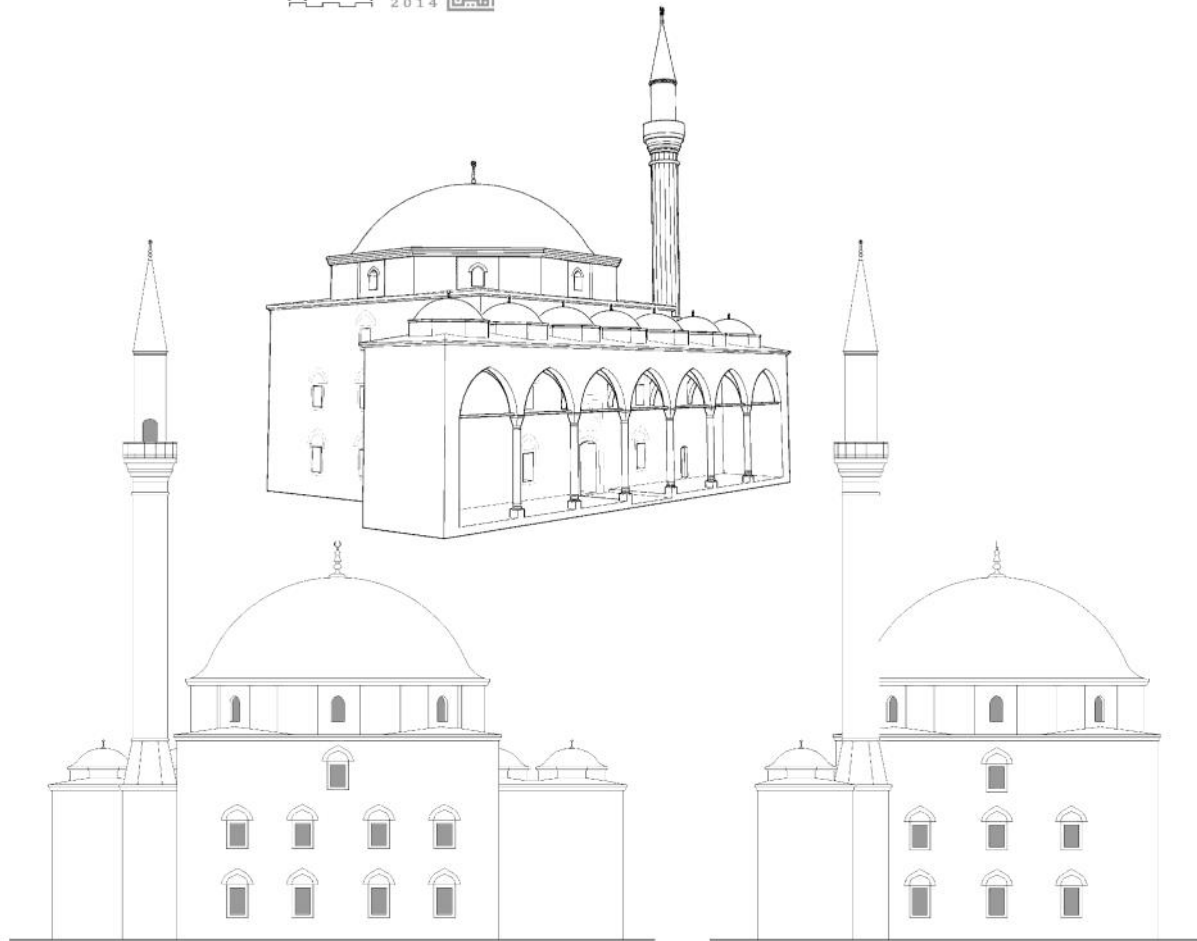
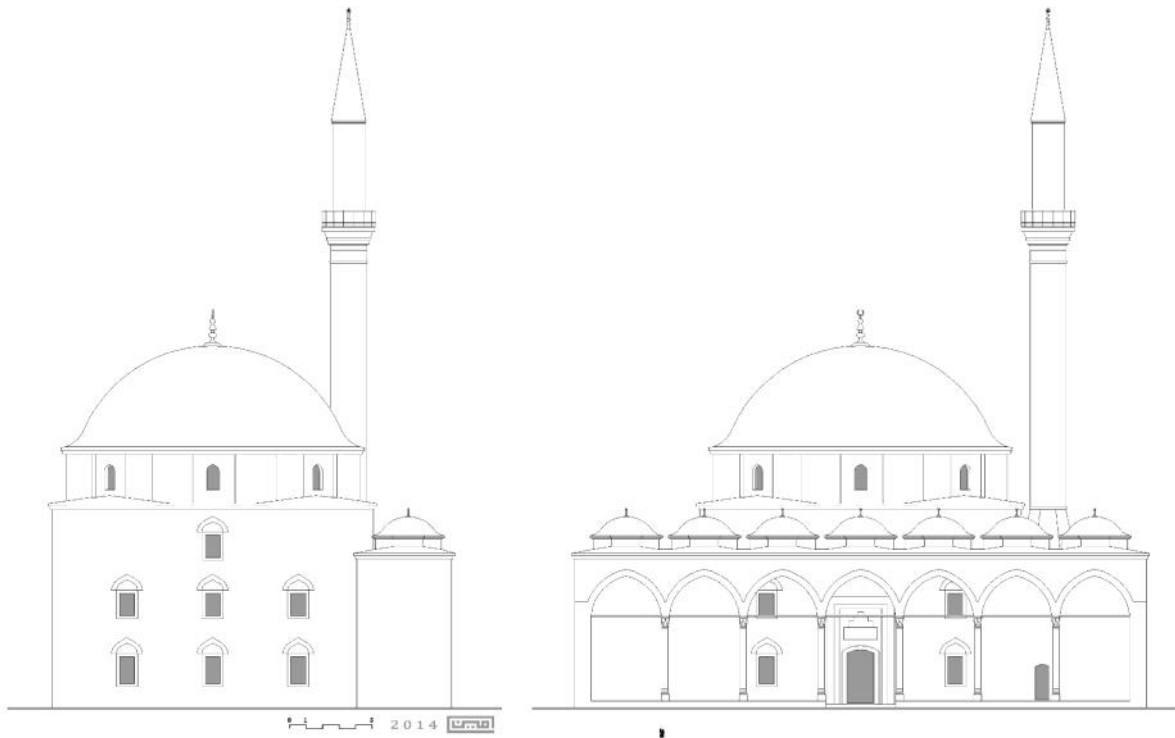
Gâzi Kasim Paşa Câmii Rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of Gâzi Kasim Pasha Mosque in Pécs (1917, Foerk Ernő)

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin rölövesi ve restitüsyon önerisi

Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs survey and restitution proposal

■ özgün duvarlar / original walls ■ ilâveler / additions

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin restitüsyon önerisi
Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs restitution proposal

R.13.58

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (1938)

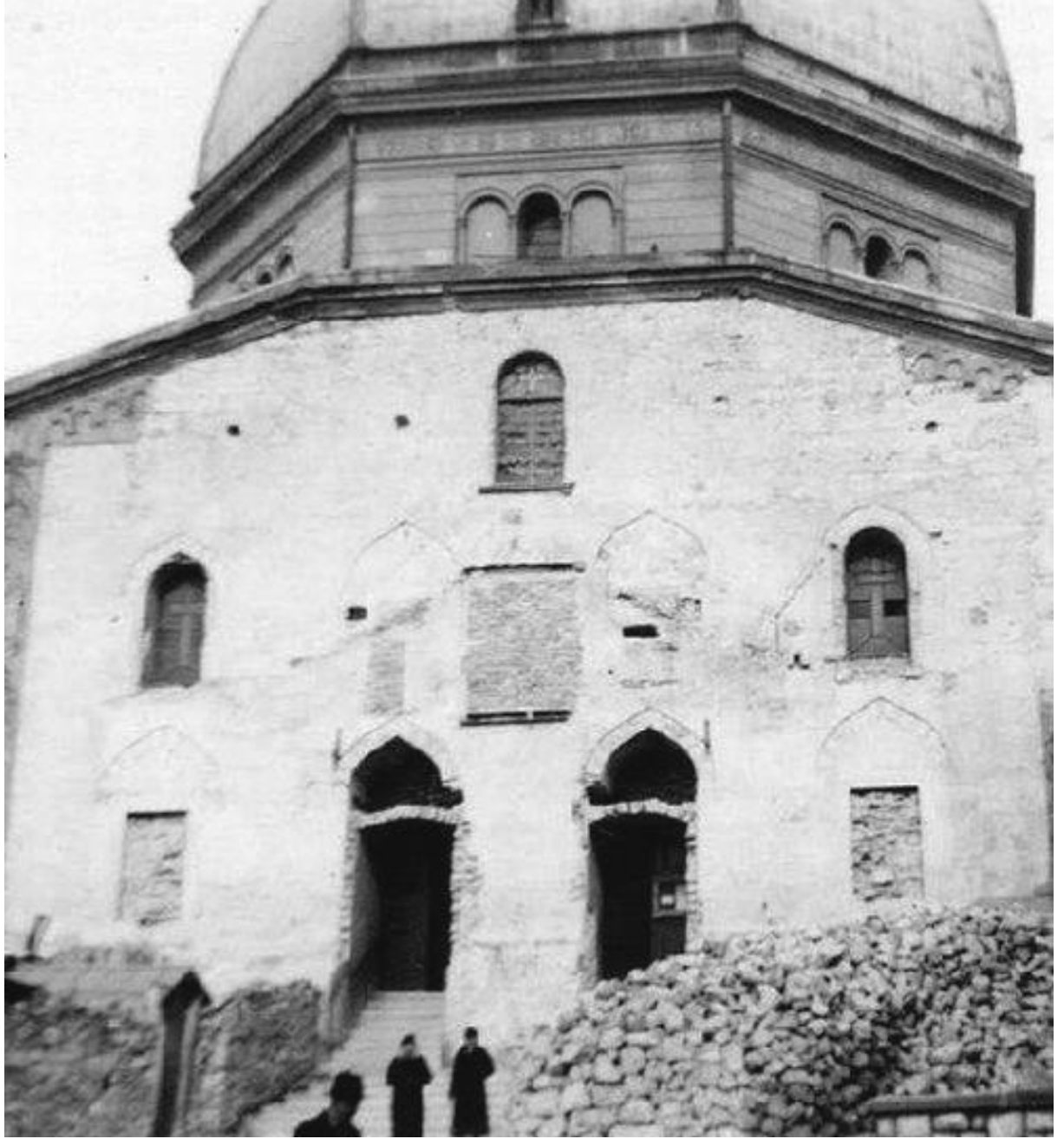
Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (1938)

R.13.59

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (1946)

Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (1946)

R.13.60

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (1960 öncesi)

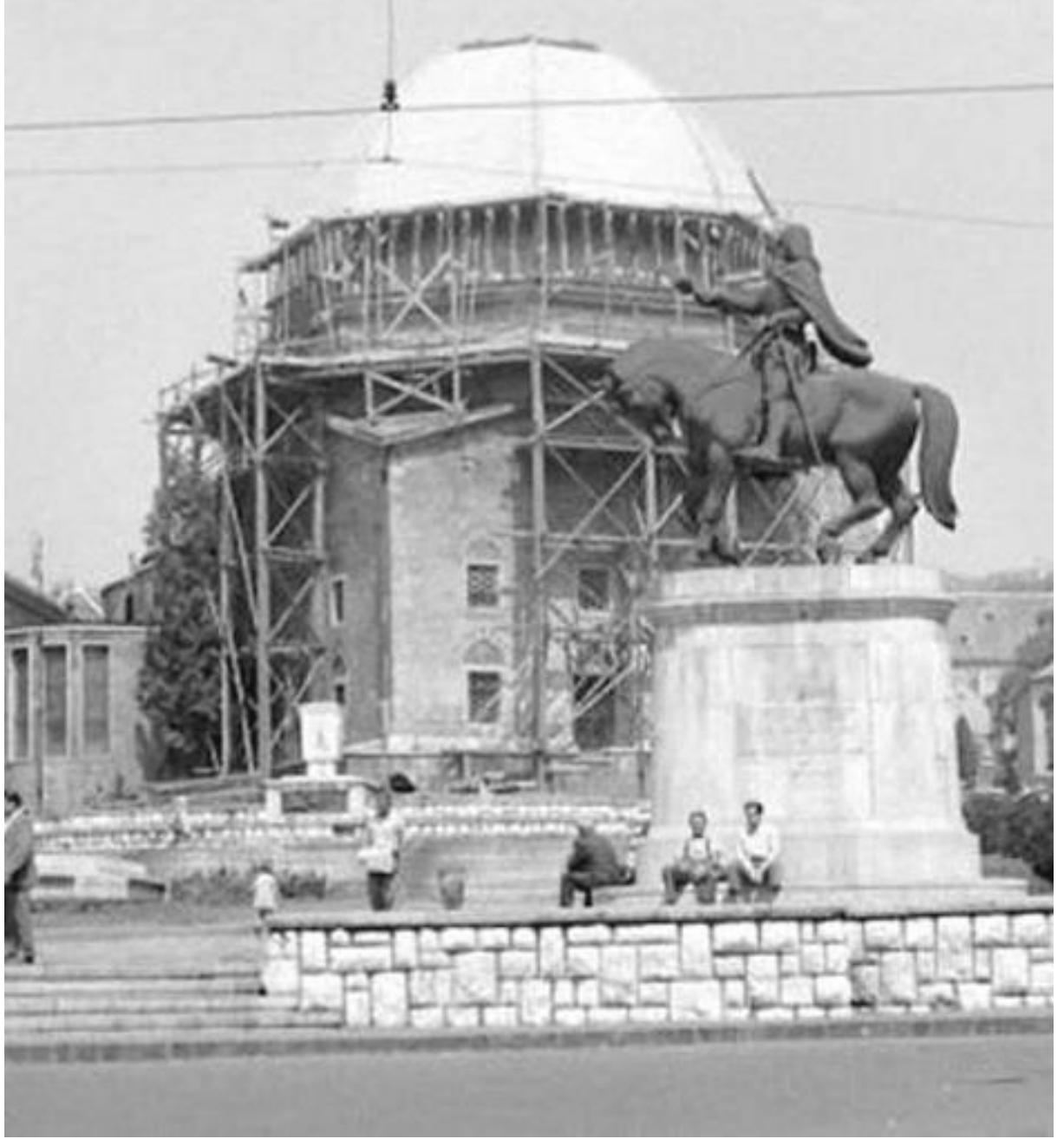
Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (before 1960)

R.13.61

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (1960 öncesi)

Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (before 1960)

R.13.62

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nde kubbe üstündeki çatı kaldırılırken (1960'lar)

While the roof above the dome was being dismantled at the Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (1960's)

R.13.63

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nde kubbe üstündeki çatı kaldırılırken (1960'lar)
While the roof above the dome was being dismantled at the Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (1960's)

R.13.64

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (2015)

Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.65

Peçuy Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin batı cephesi (2015)

West façade of Pecs Gazi Kasım Pasha (2015)

R.13.66

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin doğu cephesi (2015)

East façade of Pécs Gazi Kasım Pasha Mosque (2015)

R.13.67

Peçuy' da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin kible cephesi (2015)
Qibla façade of Pécs Gazi Kasım Pasha Mosque (2015)

R.13.68

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'ne eklenen mekân (2015)

The space added to the Gazi Kasım Paşa Mosque in Pécs (2015)

R.13.69

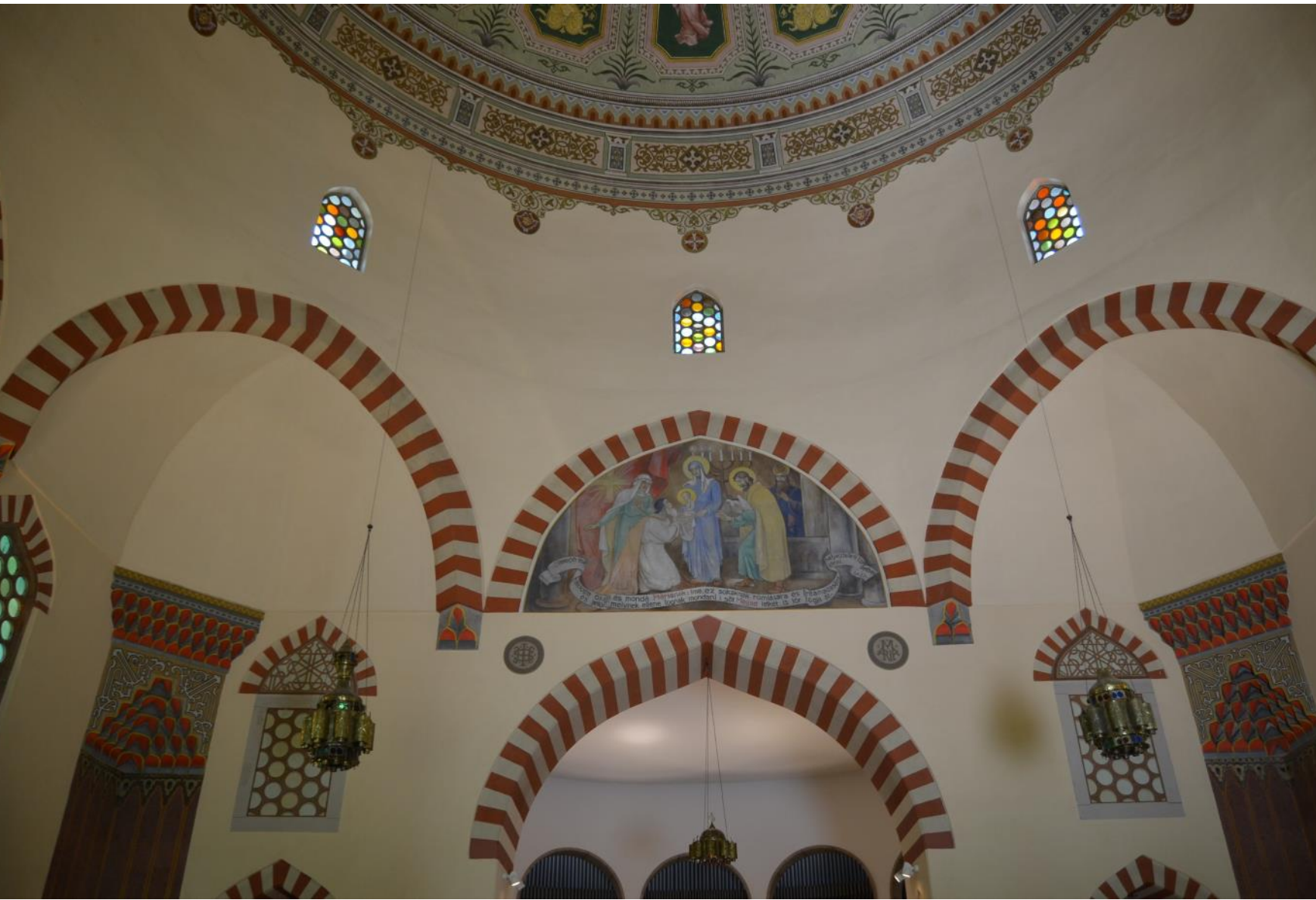
Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (2015)
Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.70

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (2015)

Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.71

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (2015)

Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.72

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii (2015)

Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.73

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin kubbesi (2015)

Dome of Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.74

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin mihrabı (2015)

Mihrab of Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.75

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin altındaki papaz mezarları (2015)
Priest tombs under the Gazi Kasım Pasha Mosque in Pécs (2015)

R.13.76

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nde vaftiz için kullanılan hamam kurnaları (2015)

Bath basins used as baptismal vessels in Gâzi Kasım Pasha Mosque (2015)

R.13.77

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nde vaftiz için kullanılan hamam kurnaları (2015)

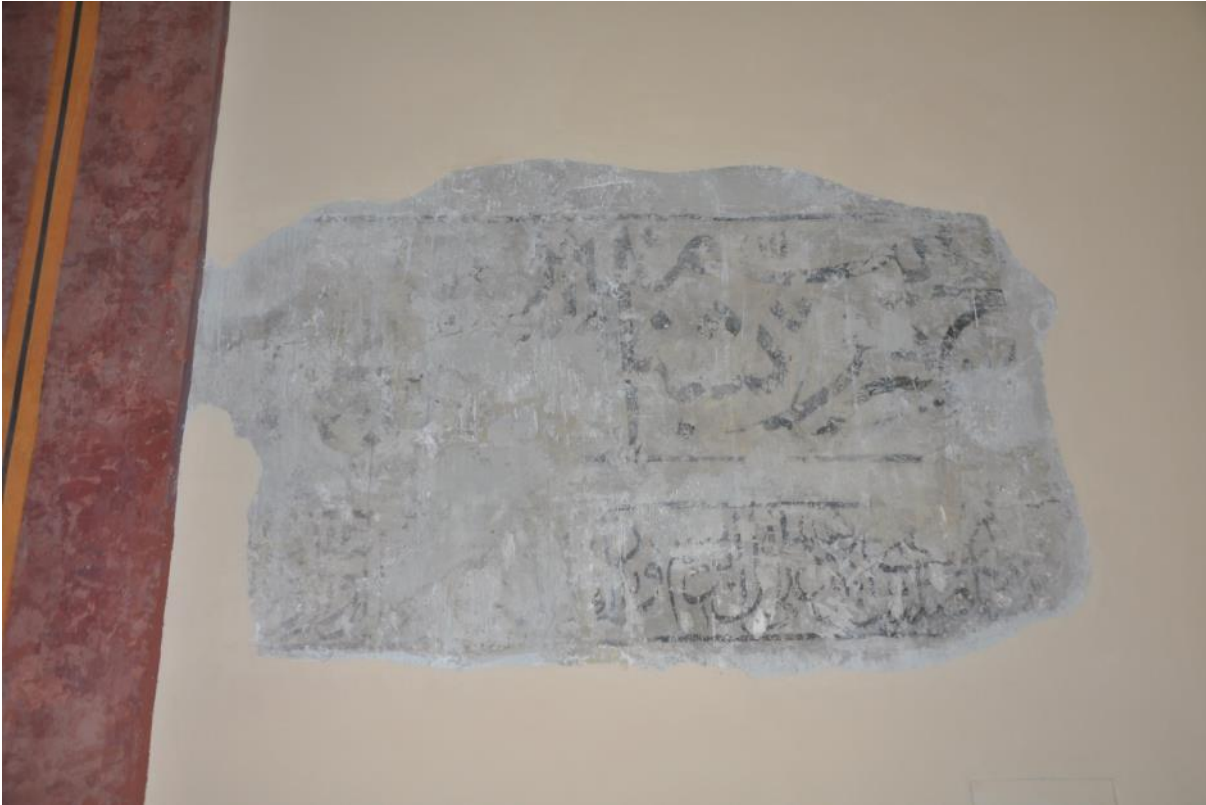
Bath basins used as baptismal vessels in Gâzi Kasım Pasha Mosque (2015)

R.13.78

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nde ortaya çıkartılan eski yazılar (2015)

Ancient writings unearthed in the Gazi Kasım Pasha mosque in Pécs (2015)

R.13.79

Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nde ortaya çıkartılan eski yazılar (2015)

Ancient writings unearthed in the Gazi Kasım Pasha mosque in Pécs (2015)

Peçuy, Hacı Hüseyin Câmii

Pecs, Hacı Huseyin Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Peçuy <i>Hungary, Pécs</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Hacı Hüseyin
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	H.1028 / M.1618-19
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1756
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Lyceum Urunk Színeváltózása Kilisesi <i>Transfiguration Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 6/250, Sudâr 2014: 397-398, Yılmaz 2015c:1958-1959

Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği Hacı Hüseyin Câmii, Peçuy varoşunda, Budin Kapısı'nın iç yüzünde yer alıyordu. Seyyah, câmiyi şöyle anlatmaktadır: "Budın Kapısı'nın iç yüzünde, Hacı Hüseyin Câmii'nin kible kapısı üzerinde iri yazı ile yazılı olan târihi budur:

Vezni müfte'iliin fâ'ilün
Cümle hayrattan ol / Câmî'-i Hacı Hüseyin
Avn-i Hudâyile ol / Düştü mahalline bil
Kalbime ilhâm olup / Ahmedî târih dedim
Hâdî-i cennet ola / Dâr-ı na'îme delîl.
Sene 1028

Bu câmi de biraz cemaatten gariptir, câmiye bitişik Budin Kapısı üzerinde bir kulede çan çalınır semttir. Onun için bu câmide cemaat azdır. Bütün câmi ve mescitler bu saat çanı sesini duyup ona göre ezanlarını okurlar, bir yüksek sesli çandır."

Hacı Hüseyin Câmii, günümüze ulaşmamıştır. Türklerin şehirden ayrılmasından sonra çizilen 1687 târihli haritada Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği yerde (Király Caddesi No:44) işaretlenmiştir. Câmînin yerine 1756 yılında günümüzdeki kilise inşa edilmiş; eski câmiden hiçbir iz kalmamıştır.

The Hacı Hüseyin Mosque, reported by Evliyâ Çelebi, was located on the inside of the Budin Gate in the Pecs suburb. The traveller describes the mosque as follows:

"This is the date written on the inside of the Budin Gate, on the qibla gate of the Hacı Hüseyin Mosque: Rhymes are müfte'iliin fâ'ilün. Cümle hayrattan ol / Câmî'-i Hacı Hüseyin /Avn-i Hudâyile ol / Düştü mahalline bil / Kalbime ilhâm olup / Ahmedî târih dedim / Hâdî-i cennet ola / Dâr-ı na'îme delîl. / Sene 1028

This mosque is also a bit stranger to the congregation, it is the district where bells are rung in a tower on the Budin Gate adjacent to the mosque. That's why the congregation in this mosque is small. All mosques and masjids hear the sound of this clock bell and make their call to prayers accordingly, it is a loud bell."

The Hacı Hüseyin Mosque has not reached the present day. On the map dated 1687 drawn after the Turks left the city, it is marked at the place reported by Evliyâ Çelebi (Király Street No: 44). The present church was built on the site of the mosque in 1756; No trace of the old mosque remains.

R.13.80

Peçuy' da Hacı Hüseyin Câmii'nin yerine yapılan kilisenin genel görünüşü (2015)

General view of the church built on the site of Hacı Hüseyin Mosque in Pecs (2015)

R.13.81

Peçuy' da Hacı Hüseyin Câmii'nin yerine yapılan kilisenin genel görünüşü (2015)

General view of the church built on the site of Hacı Hüseyin Mosque in Pecs (2015)

Peçuy, İdris Baba Türbesi

Pecs, Idris Baba Tomb

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Peçuy <i>Hungary, Pécs</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	17. yüzyıl <i>17th century</i>
Kiliseye Çevilişi <i>Conversion Date</i>	1693 (?) – 1961 Cizvit Tarikatı Şapeli <i>1693 (?) – 1961 Jesuit Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	İdris Baba Türbesi <i>Idris Baba Tomb</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/225-228, Evliyâ Çelebi 6/259-260, Eyice 2000: 484-485, Gyözö 1976: 30-31, Molnár 1993: 15, Sudár 2013

İdris Baba Türbesi, Macaristan'ın Peçuy (Pécs) şehrinde, Osmanlı dönemindeki surlarının dışında, eski Müslüman mezarlığında yer almaktadır.

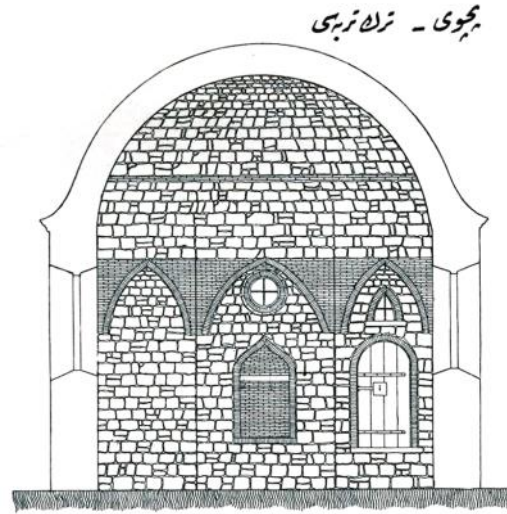
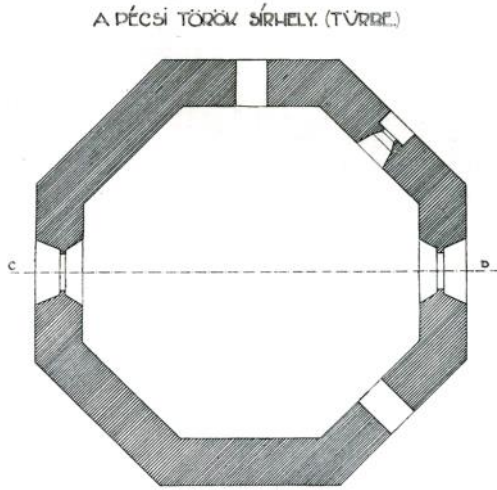
Ünlü târih yazarı Peçuylu İbrâhim Efendi, İdris Baba'yı "Peçuy'da büdelâdan İdris Baba denen bir meczûb-ı ilâhî vardı. O nice kerâmet ve velâyeti zâhir bir aziz idi. Şimdi mezarının üzerine yüksek bir kubbe yapılmış olan baba o vakitler yaşıyordu, kendisine rastladım" cümleleriyle tanıtmaktadır. Peçuylu'nun, onunla H.1000 (M.1591) yılında görüştüğünden hareketle İdris Baba, XVI. yüzyılın sonlarında veya XVII. yüzyılın ilk yıllarında ölmüş ve kabri üstüne kubbeli bir türbe yapılmıştır. Gerçekten yaşadığı bu bilgiden öğrenilen İdris Baba'nun sonradan kemikleri de bulunmuştur.

Evliyâ Çelebi 1073 yılı Zilkadesinde (Haziran 1663) Peçuy'a da uğramış ve şehirdeki câmi, medrese, tekke ve hamam gibi vakıf eserlerden bahsederken İdris Baba'yı, "1000 târihinde hayatta olup nice kerâmetleri nakledilir" cümlesiyle anmıştır.

İdris Baba Türbesi, Macaristan'ın elden çıkmasının ardından 1693'ten sonra Cizvit tarikatı tarafından

şapele dönüştürülmüş, pencerelerinden biri bozularak buraya yarım yuvarlak çıkıntı hâlinde bir apsis eklenmiştir. Ancak yapının Hristiyanların ibâdetine tahsisi fazla sürmemiş, 18. ve 19. yüzyıllarda baruthâne olarak da kullanılmıştır. 1912-1913 yıllarında István Möller tarafından bir dereceye kadar restore edilmiş, bu sırada apsis de kaldırılmış, fakat tepesindeki haç bırakılmıştır. 1935 târihli bir kartpostalda yapının hâlâ bir Hristiyan mâbedi şeklinde tefriş edildiği görülmektedir. İdris Baba Türbesi, 1961 - 1963'te tekrar restorasyon görmüş, bu sırada evvelce sandukanın bulunduğu yerde bir kazı yapıldığında İdris Baba'nın iskeletine oldukça tamam bir hâlde rastlanmıştır. 1980'li yıllarda bakım yapıp türbe görünümünde düzenlenmiştir.

Türbe sekizgen bir plana göre yapılmış ve inşâsında moloz taş kullanılmıştır. Pencerelerden biri, burası şapel yapıldığında sivri gotik kemerli bir kapıya dönüştürülmüş, diğer Türk dönemi pencereleriyle kapısı örülmüş, bir pencere de yanılarak büyütülmüştü. Son onarımda bunlardan bazıları düzeltilmiş, üst

Peçuy'da İdris Baba Türbesi'nin rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of the Tomb of İdris Baba in Pecs (1917, Foerk Ernő)

dizide olan yuvarlak pencerelerden bozulan bir tane si eski şekline getirilmiş, gotik biçimli sövelere sahip kapıya ise dokunulmamıştır. Taştan örülmüş kasnaksız kubbe de kiremitle örtülmüştür.

Günümüzde İdris Baba'nın ahşap parmaklıkla ayrılmış kabri üstünde bir sanduka ve tâc vardır. Ayrıca şamdan, seccâde gibi mefrûşatı da mevcuttur.

The Tomb of İdris Baba is located in the old Muslim cemetery outside of the Ottoman walls of the era in the city of Pecuy (Pécs), Hungary.

The famous historical writer Peçuylyu İbrahim Efendi introduces İdris Baba with the following sentences: "In Pecs, from Budela, there was a majestic divine named İdris Baba. He was a holy man of many virtues and guardianship. The father, who now has a high dome built over his grave, was alive at that time, I came across him". Based on Peçuylyu's meeting with him in H.1000 (M.1591) İdris Baba, died at the end of 16th Century or in the first years of 17th Century and a domed tomb was built on his grave. The bones of İdris Baba, who seems to have actually lived, were found later.

Evliya Celebi also visited Pecs in the year 1073 (June 1663) and mentioned the foundation works such as mosques, madrasahs, tekkes and baths in the city and mentioned İdris Baba with this sentence: "He is alive on the date of 1000 Hajira and his many blessings are shared."

The tomb of İdris Baba was converted into a chapel by the Jesuit order after 1693, after the dispossession

of Hungary, one of its windows was destroyed and an apse with a half-round projection was added here. However, the allocation of the building to the worship of Christians did not last long, during the 18th and 19th centuries it has also been used as a gunpowder room for decades. It was restored to some extent by István Möller in 1912-1913, during which the apse was also removed, but the cross at the top was left. In a postcard dated 1935, it is seen that the building is still furnished as a Christian temple. The tomb of İdris Baba was restored in 1961 - 1963, during which an excavation was carried out in the place where the sarcophagus was located, and the skeleton of İdris Baba was found in a fairly complete condition. It was maintained in the 1980s and arranged in the appearance of a tomb.

The tomb was built according to an octagonal plan, and rubble stone was used in its construction. One of the windows was converted into a pointed gothic arched door when this chapel was built, and the door was covered with other Turkish period windows. A window had also been enlarged by splitting it open. During the last repair, some of them were corrected, one of the round windows in the upper row was restored to its former shape, and the door with Gothic-shaped jambs was not touched. The dome without a pulley, built of stone, is also covered with tiles.

Today, there is a sarcophagus on İdris Baba's grave, which is separated by a wooden rail, and there is a Kadirî crown on its head. Here are also furnishings such as candlesticks and prayer rugs.

R.13.82

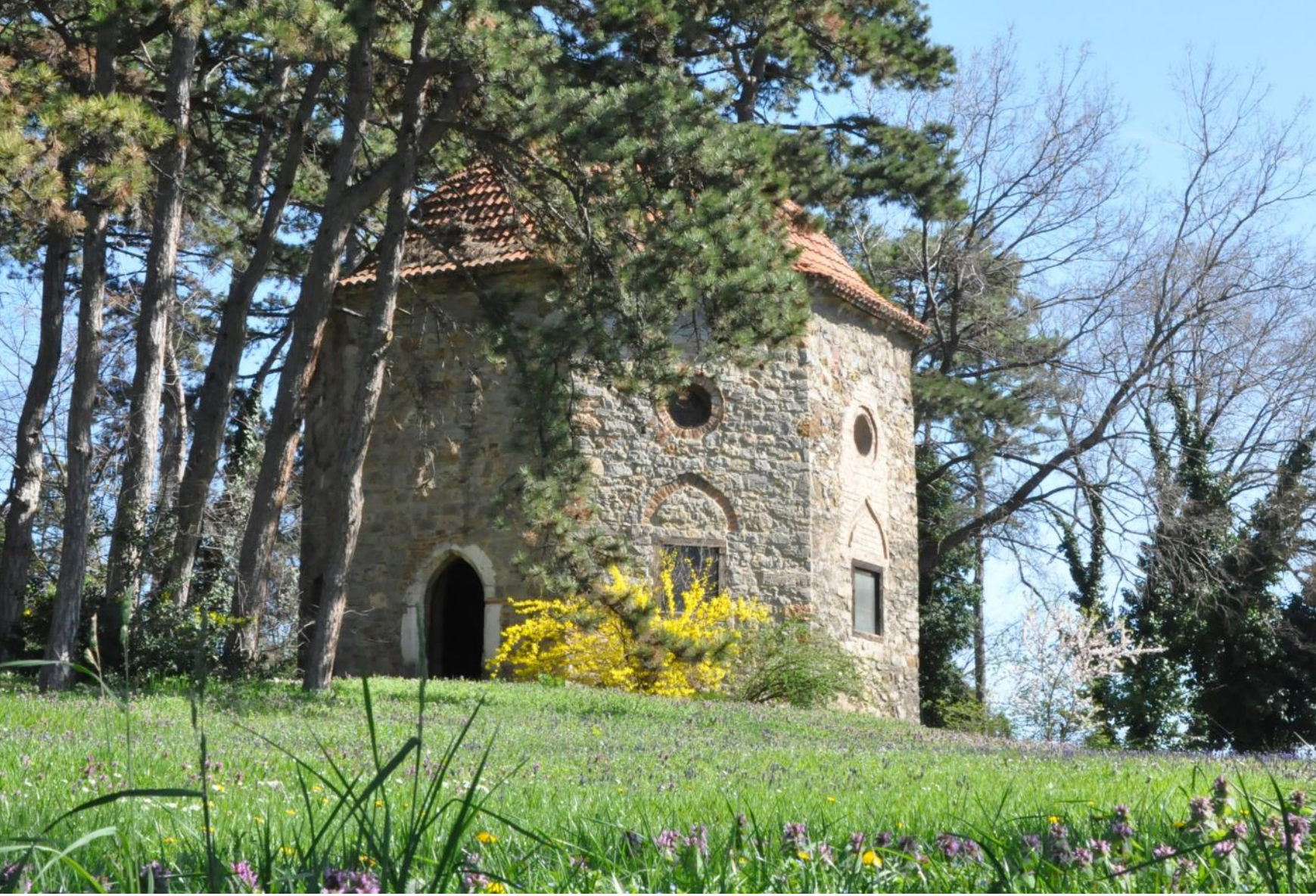
Kilise olarak kullanıldığı dönemde Peçuy'daki İdris Baba Türbesi (1935)

Idris Baba Tomb in Pecs when it was used as a church (1935)

R.13.83

Kilise olarak kullanıldığı dönemde Peçuy'daki İdris Baba Türbesi'nin iç mekânı (1935)
Interior of Idris Baba Tomb in Pecs when it was used as a church (1935)

R.13.84

Peçuy'daki İdris Baba Türbesi (2015)

İdris Baba Tomb in Pecs (2015)

R.13.85

Peçuy'daki İdris Baba Türbesi (2015)

İdris Baba Tomb in Pecs (2015)

R.13.86

Peçuy'da İdris Baba Türbesi'nin iç mekânı (2014)

Interior of Idris Baba Tomb in Pecs (2014)

R.13.87

Peçuy'da İdris Baba Türbesi'nin iç mekânı (2014)

Interior of Idris Baba Tomb in Pecs (2014)

Peçuy, Nişancı Mehmet Paşa Türbesi

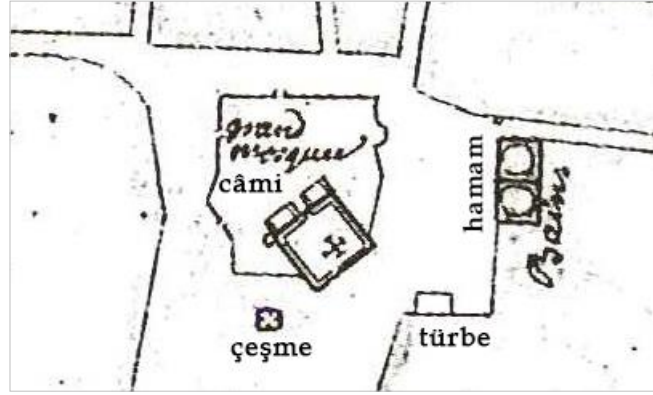
Pecs, Nisanci Mehmet Pasha Tomb

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Peçuy <i>Hungary, Pécs</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	18. yüzyıl <i>18th century</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/224, Evliyâ Çelebi 6/260

1566'da Sigetvar Seferi'ne katılıp şehit olan Nişancı Mehmet Paşa, Peçuy'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin yanına defnedilmiş ve üzerine türbe inşa edilmiştir. Günümüze ulaşmayan türbenin, 1687 târihli Peçuy planına göre, câminin güneydoğusunda yer aldığı anlaşılmaktadır. Türbe, 1773 târihli askerî haritada câmiyle birlikte kilise olarak işaretlenmiştir. Göle'deki Ali Bey Türbesi gibi, yanındaki câmiyle birlikte kiliseye çevrilmiş olmalıdır. Günümüzde, türbenin yerinde mahkeme binâsı (Pécsi Városi Bíróság) yer almaktadır.

Nişancı Mehmet Pasha, who participated the Sigetvar Expedition and was martyred in 1566, was buried next to the Gazi Kasım Pasha Mosque in Pecs and a tomb was built on it. The tomb has not survived. According to the Pecs plan dated 1687, it is understood that the mosque was located in the southeast. The tomb was marked as a church along with the mosque on the military map dated 1773. Like Ali Bey Tomb in Gyula, it must have been converted into a church with the mosque next to it. Today, the courthouse (Pécsi Városi Bíróság) stands on the site of the tomb.

Joseph de Haüy'ün
1687 Peçuy planında
Gazi Kasım Paşa
Câmi ve çevresi (B.
Sudâr'dan)

*Gazi Kasım Pasha
Mosque and its sur-
roundings in Joseph de
Haüy's 1687 Pécs plan
(from B. Sudâr)*

R.13.88

Peçuy'da Nişancı
Mehmet Paşa Türbe-
si'nin yerine inşâ edi-
len binâ (2015)

*The building built on
the place of Nişancı
Mehmet Pasha Tomb in
Pécs (2015)*

Peçuy, Tabakhâne Câmii

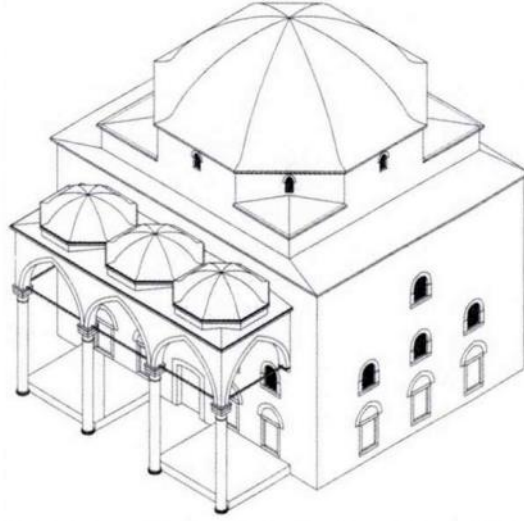
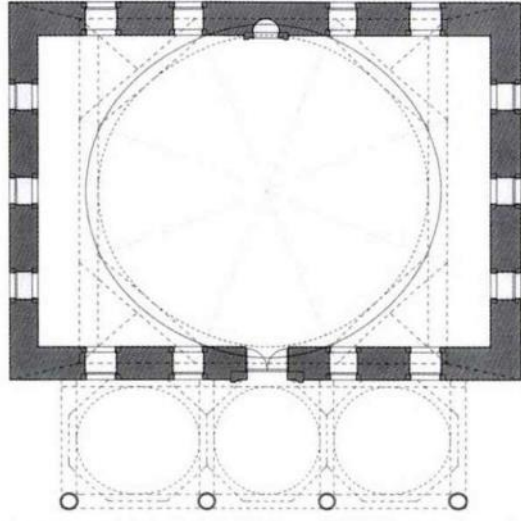
Pecs, Tabakhane Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Peçuy <i>Hungary, Pécs</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1712
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aguston Kilisesi <i>Aguston Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/207-209, Sudár 2014: 394-396, Gyözö 1976: 27-28, Gyözö 2009

Macaristan'ın Peçuy (Pécs) şehrinin Aguston Meydanı'ndaki kilise, Aguston tarikatına bağlı rahipler tarafından 1712 yılında, Tabakhâne Câmii'nin kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. 1750 yılında bir yangın geçiren kilise, yeniden inşa edilmiştir. Barok mimarî tarzına sahip olan eser, 1912 yılındaki onarımda eklektik bir mimariyle yenilenmiştir. Kilisenin güney duvarında, câmiye ait 3 tane pencere, söveleri ve kemerleriyle birlikte açıktadır. Ayrıca câminin son cemaat yeri sütunları ve kâideleriyle bir de kuzey cephe de üst sıra penceresi günümüze ulaşmıştır. G. Gyözö'nün restitüsyonuna göre câmi, tek kubbeli harim ile üç kubbeli son cemaat yerinden oluşmaktadır.

The church in the Aguston square of the city of Pécs in Hungary was built by the priests of the Aguston sect in 1712 on the ruins of the Tabakhane Mosque. The church, which took fire in 1750, was rebuilt. The building, which has a Baroque architectural style, was renovated with eclectic architecture during the repair in 1912. On the south wall of the church, 3 windows belonging to the mosque are open with their jambs and arches. In addition, the columns and pedestals of the narthex of the mosque and an upper row window on the northern façade have survived to the present day. According to G. Gyözö's restitution, the mosque consists of a single-domed harim and a three-domed narthex

Peçuy Tabakhâne
Câmiî'nin G. Gyözö'ye
göre restitüsyonu
*Restitution of Peçuy
Tabakhâne Mosque ac-
cording to G. Gyözö*

R.13.89-90

Peçuy'da Aguston Kilisesi'nin çatı arasında Tabakhâne Câmiî'nden kalan izler
Remains from Tabakhane Mosque in the attic of Aguston Church in Pecs

R.13.91

Peçuy'da Tabakhâne Câmii'nden dönüştürülen Aguston Kilisesi (2014)

Aguston Church converted from Tabakhane Mosque in Pécs (2014)

R.13.92

Peçuy'da Tabakhâne Câmii'nden dönüştürülen Aguston Kilisesi (2014)
Aguston Church converted from Tabakhane Mosque in Pécs (2014)

R.13.93

Peçuy'da Tabakhâne Câmii'nin son cemaat yeri kalıntıları (2014)

The ruins of the narthex of the Tabakhane Mosque in Pecs (2014)

R.13.94

Peçuy'da Tabakhâne Câmii'nin son cemaat yeri kalıntıları (2014)
The ruins of the narthex of the Tabakhane Mosque in Pecs (2014)

R.13.95

Peçuy'da Aguston Kilisesi duvarlarında Tabakhâne Câmii'nin kalıntıları (2014)

Ruins of Tabakhane Mosque on the walls of Aguston Church in Pecs (2014)

R.13.96

Peçuy'da Aguston Kilisesi duvarlarında Tabakhâne Câmii'nin kalıntıları (2014)
Ruins of Tabakhane Mosque on the walls of Aguston Church in Pecs (2014)

Peçuy, Yakovalı Hasan Paşa Câmii

Pecs, Yakovalı Hasan Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Peçuy <i>Hungary, Pécs</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Yakovalı Hasan Paşa <i>Hasan Pasha of Djakova</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1693 (?) - 1960
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Yakovalı Hasan Paşa Câmii ve Müze <i>Yakovalı Hasan Pasha Mosque and Museum</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Aslanapa 1950: 329, Ayverdi 1/210-222, Sudár 2010, Sudár 2014: 405-413, Evliyâ Çelebi 6/249, Gerö 1976: 17-19, Molnár 1993: 11-12, Osmânzâde Hüseyin Vassâf 2015: 5/235, Yılmaz 2015d: 172-179

Yakovalı Hasan Paşa Câmii; Peçuy'da sur dışın-
da, Sigetvar kapısı yakınında, Hastane Meyda-
nı'nda yer almaktadır. Câmi, Macaristan'da Os-
manlı döneminden kalan câmiler arasında gün-
ümüze kadar özgün hâliyle kalabilen tek eserdir.

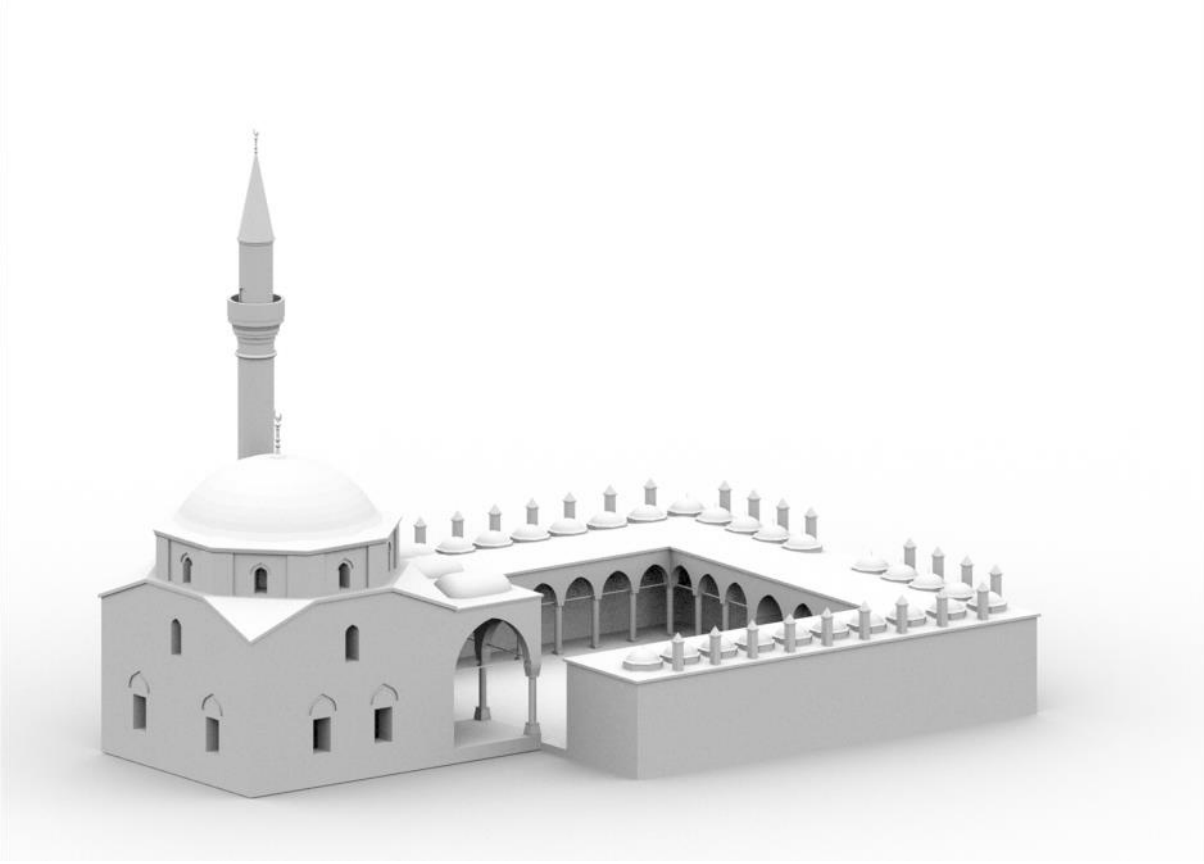
Evliyâ Çelebi, câmiyi "Bu da geniş, eski bir câmi-
dir. Bu da mavi has kurşun ile örtülü ibâdethanedir.
Minâresi başka tarz bir düzgün ve hoş minâredir.
Aolusu gayet geniştir ki çevresi öğrenci odalarıdır"
şeklinde anlatmaktadır.

Yakovalı Hasan Paşa Câmii, Peçuy'da Türk dö-
neminin sona ermesiyle birlikte Cizvit tarikatın-
ca kiliseye çevrilmiş ve 1960'a kadar Katolik kili-
sesi olarak kullanılmıştır. L. Rochbock'ın 1860
târihli gravüründe, kiliseye çevrilince minârenin
petek kısmının sökülerek çan kulesine dönüştü-
rüldüğü görülmektedir. Kubbenin üstüne ahşap-
tan dilimli bir çatı daha yapılarak kiremit kap-
lanmış ve yapı Barok tarzı Katolik kilisesine dö-
nüştürülmüştür. 1960'a kadar, bitişiğinde bulu-
nan hastaneden ötürü *Hastane Kilisesi* olarak anı-

lan yapı ibâdete kapatılıp, Gerö Gyözö'nün gay-
retiyle onarılmış ve müze olarak tekrar açılmış-
tır. Bu onarımda kiliseye çevirme sırasında yapı-
lan tüm müdahaleler temizlenmiş ve câminin
özgün hâli ortaya çıkartılmıştır. Türkiye'den
minber, kürsü ve halı gönderilip câmiye döşen-
miştir.

1977 yılında câmiyi inceleyip rölövesini ve resti-
tasyonunu çizen Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi,
barok ilâvelerden temizlenerek açığa çıkartılan
eserin bu onarımı hakkında düşüncelerini şöyle
ifade etmektedir: "1957-60 arasında, câminin
üslûbuna uymayan kapı söveleri ve düz başlık gibi,
pek ufak ve yer yer aykırılıklara rağmen, o hâlden bu
gün içinde namaz kılınan bir câmi hâline gelebilmesi
için çalışanlar şâyân-ı tebcildir; bu da ancak Macar
hükûmetinin büyük insanlığı sayesinde kâbil olabil-
miştir, bildiğimiz kadarıyla bu işin kahramanı Gerö
Gyözö'dür."

Câminin kuzeyinde bir tekke bulunmaktaydı.
Günümüze ulaşmamış tekkenin bulunduğu

Peçuy'da Yakovalı
Hasan Paşa Câmii ve
Mevlevihâne'nin res-
titüsyon önerisi

*Restitution proposal of
Yakovalı Hasan Pasha
Mosque and Mevleviha-
ne in Pecs*

alandaki kazı yapılmış ve yapının planı şematik olarak çıkartılmıştır. Bu plandan câmi ve tekkenin bir avlu oluşturacak şekilde konumlandığı ve avlunun ortasında bir de şadırvan olduğu anlaşılmaktadır. Câmînin son cemaat yeri de günümüze ulaşmamıştır, ancak izleri korunduğu için ilk hâlinin şekli bilinmektedir. Mevcut izlerden; son cemaat yerinin, üç bölümlü, tonozlarla örtülü mermer sütunlarla taşınan revaklı bir yapıda olduğu tahmin edilmektedir. Faal olduğu dönemde tekkeyi ziyâret edip çok etkilendiği anlaşılan Evliyâ Çelebi, Mevlevihâne'yi şöyle tasvir etmektedir:

"Bir İrem bağı içinde bir Celâleddin Rumî tekkesidir ki çevresinde olan gül ü gülîstan, nahlistan ve erguvanistan içinde bülbüller ney ve kudüm seslerini işittiklerinde onlar da bülbül nağmelerine başlarlar ki bütün çemenistan bülbüllerinin yanık sesleri insana taze can başışlar.

Ve semahane meydanı, mutriblar mahfeli, mesnevihan kürsü yeri ve Mesnevî kürsüsü öyle sanatlı,

şebekeli ve fuskârî mahfiller ve mihraptır ki anlatılmaz.

Haftada iki kere bu muhabbet meydanında semâ ve safâ olunca İrem bağında yetişen çeşit çeşit gül, sümbül, reyhan, zambak, menekşe ve erguvanlar deste deste testiler içinde semahane çevresine koyup Allah bilir ki bu çiçeklerin güzel kokularından tüm âşıkların, sadık dostların ve ahbabların dimağları kokulanıp bütün dervişler sema ve safalar edip çark-ı felek gibi dönerler.

Dış avlusu yetmiş seksen kadar odalar ile döşenmiş, mutfak, kiler ve Rıdvan cenneti gibi cennet bağıyla süslenmiş, bakımlı ve şenlikli olup bezenmiş Hazret-i Mevlânâ tekkesidir, sırrı aziz olsun.

Bir Al-i Abâ tekkesidir. Tüm yapıları baştan başa kurşun örtülü kârgir büyük yapıdır. Bu hankâh Hasan Paşa Câmii'ne bitişik olduğundan beş vakit namazını kılan bütün ahbab ve dostlar bu tekkeye gelip zevk ü şevkler edip mağz-ı Kur'ân olan Mesnevî-i Şerif kitabını okurlar. Zira bu şehrin yaşlı ve genç tüm halkı abdâl-meşrep Farsça bilen adamlardır.

Bu dergâhın 21 gurusu evkâfi olmakla imâretinde nefis nimetleri gelen geçenlere ay ve yıl, sabah ve akşam devamlı nimeti dağıtıldığından fukarası çoktur.

Sözün kıyası Rum, Arap ve Acem'de de böyle bir me-siregâh ve dinlenme yeri tekke görmemişizdir. Yaratacı, kıyamete kadar mamur ede."

Mevlevihâne'nin bânîsi, IV. Murat Han'ın Sadrazamlarından Ahmet Paşa'dır. Câminin bânîsi Yakovalı Hasan Paşa ise Gâzi Memi Beyoğlu Sarhoş İbrahim Paşa'nın oğludur. Babasının bânîsi olduğu Yakova'daki câmi de kiliseye çevrilmiştir.

Özgün hâlindeki Yakovalı Hasan Paşa Câmiî, kare planlı harim ile girişteki üç bölümlü son cemaat yeri ve kuzeydoğu köşedeki minâreden oluşan klasik dönem tipik bir Türk câmisidir. Bakımlı ve sağlam durumdaki eser müze olarak kullanılmakla birlikte cuma günleri ibâdete açılmaktadır.

Yakovalı Hasan Pasha Mosque is located outside the city wall in Pecs, near the Sigetvar Gate, in the Hospital Square. The mosque is the only work in Hungary that kept its original form among the mosques from the Ottoman period.

Evliya Çelebi describes the mosque as *"This is a large old mosque. This is the place of worship covered with blue pure lead. Its minaret is another kind of neat and pleasant minaret. Its courtyard is so wide that it is surrounded by student rooms"*.

Yakovalı Hasan Pasha Mosque was converted into a church by the Jesuit order at the end of the Turkish period in Pecuy and was used as a Catholic Church until 1960. In Rochbock's 1860 engraving, it is seen that the honeycomb part of the minaret was removed and turned into a bell tower when it was turned into a church. A wooden sliced roof was built on top of the dome, covered with tiles, and the building was converted into a Baroque-style Catholic Church. Until 1960, the building, which was called the *Hospital Church* because of the hospital adjacent to it, was closed for worship, repaired with the efforts of Gerö Gyozo and reopened as a museum. In this

repair, all the additions made during the conversion into a church were cleaned and the original state of the mosque was revealed. The *minbar*, pulpit and carpet were sent from Turkey and laid in the mosque.

Architect Ekrem Hakkı Ayverdi, who examined the mosque in 1977 and drew its survey and restitution, expresses his thoughts on this restoration of the work, which was unearthed after being cleaned of baroque additions: *"Despite the minor and occasional contradictions, such as door jambs and flat headboards that did not fit the style of the mosque, between 1957 and 1960, those who worked so that it could become a mosque where prayers are performed today are illustrious; this was only possible thanks to the great humanity of the Hungarian government, as far as we know, the hero of this work is Gerö Gyözö."*

There was a dervish lodge to the north of the mosque. Excavations were made in the area where the dervish lodge, which did not survive, was found and the plan of the building was drawn schematically. It is understood from this plan that the mosque and the dervish lodge were positioned to form a courtyard and there was a fountain in the middle of the courtyard. The narthex of the mosque has not reached the present day, but since its traces are preserved, the shape of its original form is known. From the existing traces, it is estimated that the narthex is a three-part structure with a portico covered with vaults and carried by marble columns. Evliya Çelebi, who visited the dervish lodge when it was active and was apparently very impressed, describes the Mevlevihane as follows:

"It is a Mevlevî lodge in a garden of Eden that when nightingales around the date trees and Judas trees hear the sounds of nay and kudum in the place of the rose garden, they also start to sing the nightingale's tunes, so the burning sounds of nightingales in the garden grant fresh life to man.

And the semahane (whirling room) square, the musicians' hall, the mesnevihan lectern place and the Mesnevi chair are such artistic, reticule and magical chambers and mihrab that they cannot be described.

Twice a week, when there is sema and safa in this love square, all kinds of roses, hyacinths, basil, lilies, violets, and judas trees grown in the Garden of Eden are placed in bundles of jugs around the se-mahane, and God knows that the beautiful scents of these flowers make the hearts of all lovers, loyal friends and acquaintances fragrant and dervishes whirl around and spin like a wheel of fortune.

It is the lodge of Mevlana Jalaladdīn, whose outer courtyard is furnished with about seventy/eighty rooms, the kitchen, the cellar and the garden decorated with the vineyard of heaven like the paradise of Ridvan, well-kept and festive, may its secret be cherished.

It is an Al-i Abâ (Royal family of the Prophet) lodge. It is a large masonry structure with all its structures completely covered with lead. Since this inn is adjacent to the Hasan Pasha Mosque, all the friends and friends who perform the five daily prayers come to this lodge and read the book of Mesnevi-i Şerif, which is only the Qur'an itself (figuratively). Because all the old and young people of this city are dervishes who know Persian.

Being the 21 kurush foundations of this convent, it has many poor people, since its delicious blessings are distributed to those who pass by, month and year, day and night.

In short, we have never seen such a mosque and a lodge in Greece, Arabia and Persia. May God make it prosper until the end of time"

The patron of the Mevlevihane (Mevlevi lodge) is Ahmet Pasha, one of the Grand Viziers of Murat IV. The founder of the mosque, Yakovalı Hasan Pasha, is the son of Ghazi Memi Beyoğlu, Sarhoş İbrahim Pasha. The mosque in Gjakova, of which his father was the founder, was also converted into a church.

Yakovalı Hasan Pasha Mosque in its original form is a typical Turkish mosque of the classical period, consisting of a square-planned harim, a three-section narthex at the entrance and a minaret in the northeast corner. The well-maintained and well-maintained work is used as a museum and is open for worship on Fridays.

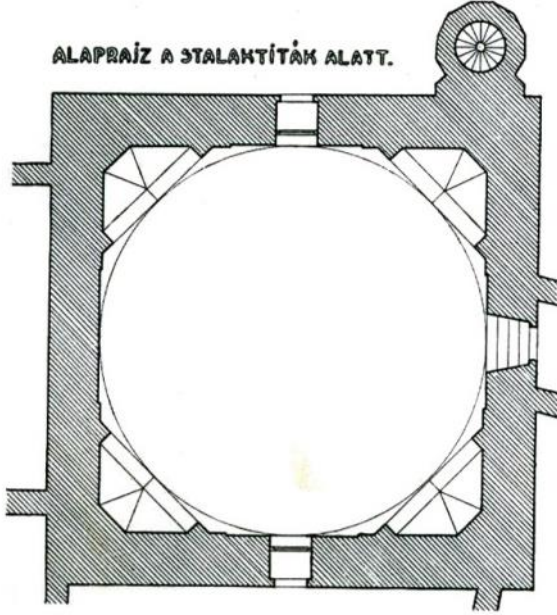

R.13.97

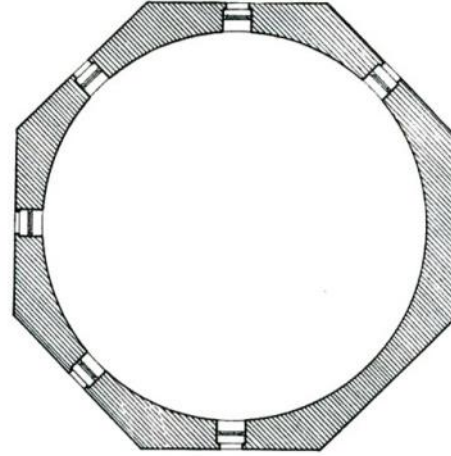
Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii
Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pecs

PÉCS. JAKOVÁLI-HASSZÁN-PASA-DŢÁMIJA.

ALAPRAJZ A STALAKTÍTÁK ALATT.

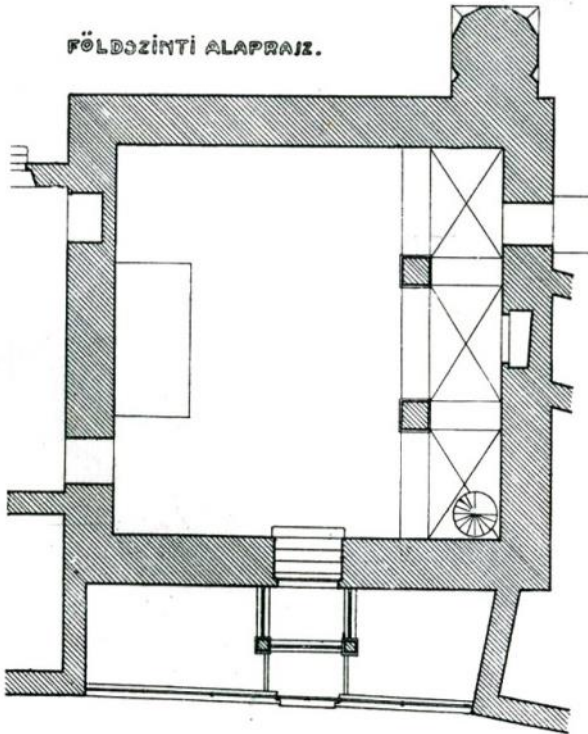

A KUPOLADOS ALAPRAJZA.

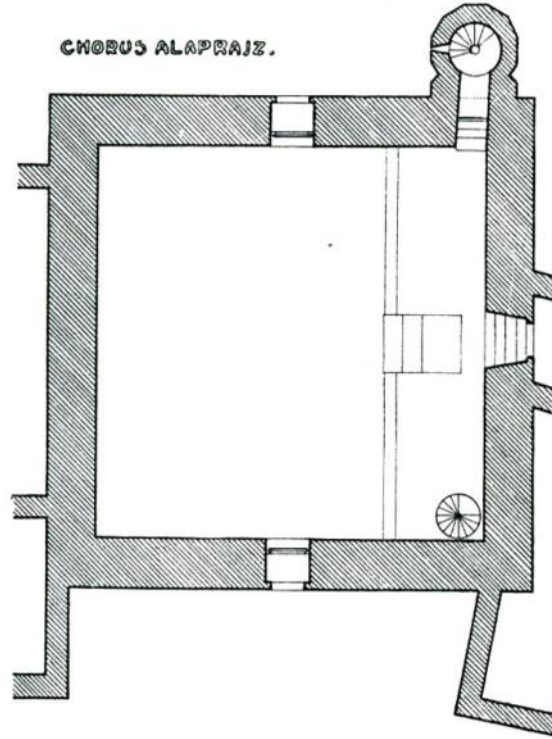

بجوى - بنودالى من باشاماع شريفك بنورى

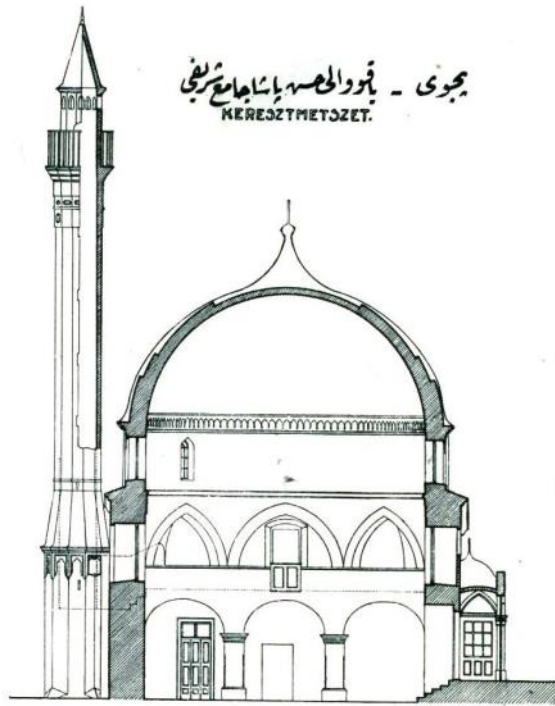
FÖLDZINTI ALAPRAJZ.

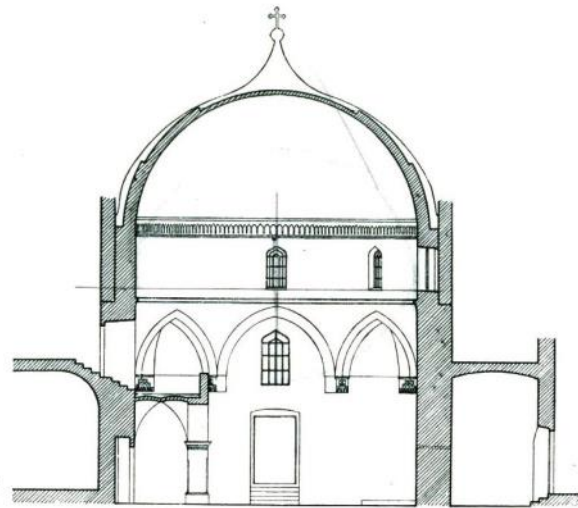
CHORUS ALAPRAJZ.

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of the Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pécs (1917, Foerk Ernő)

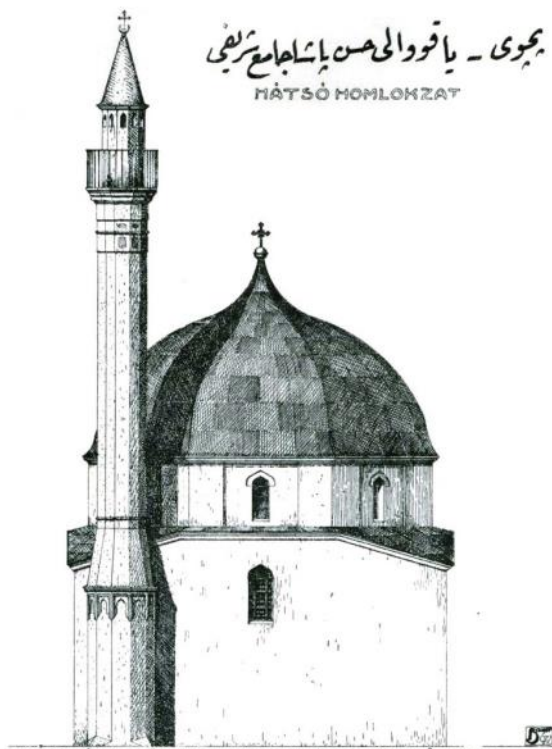

PÉCS · JAKOVÁLI · HASZÁN · PASA · DSÁMIJA

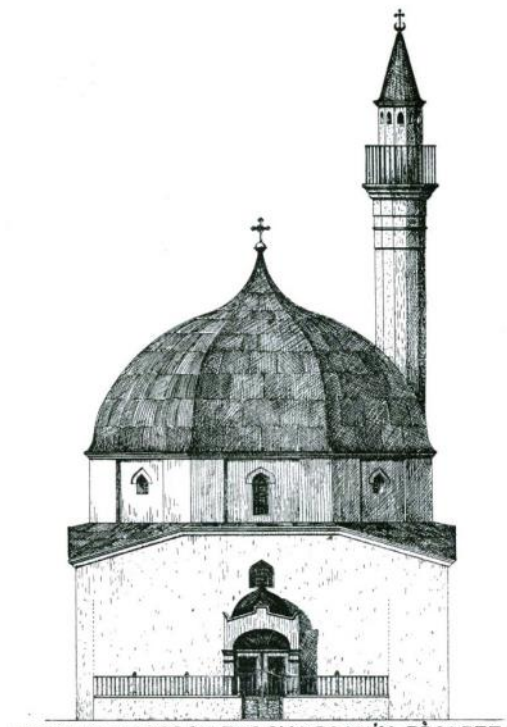

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii
rölövesi (1917, Foerk Ernő)

*Survey of the Yakovalı Hasan Pasha
Mosque in Pécs (1917, Foerk Ernő)*

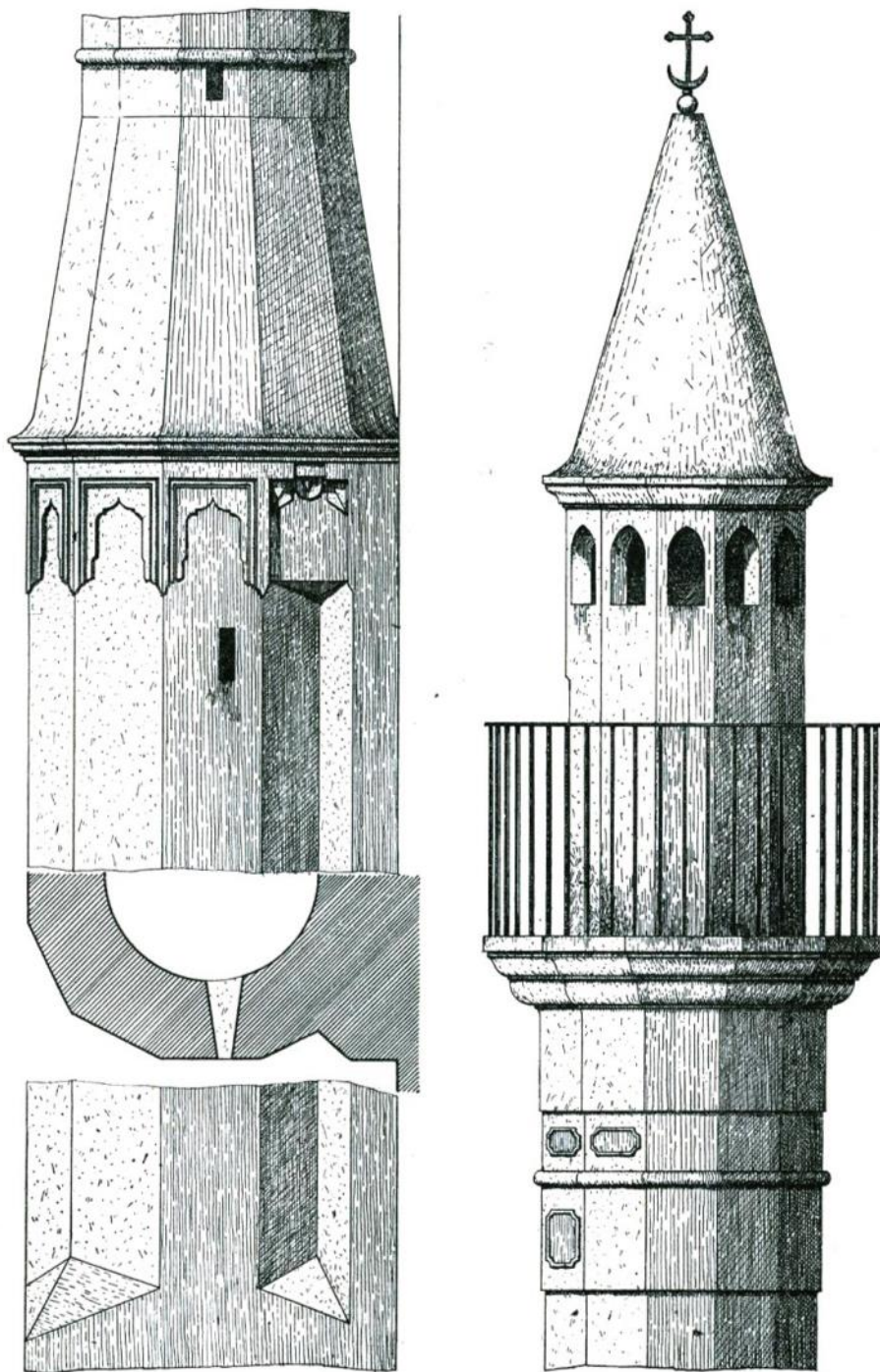

JAKOVÁLI HASZÁN PASCHA DSÁMIJA PÉCSETT.

JAKOVÁLI HASZÁN PASCHA DSÁMIJA PÉCSETT.

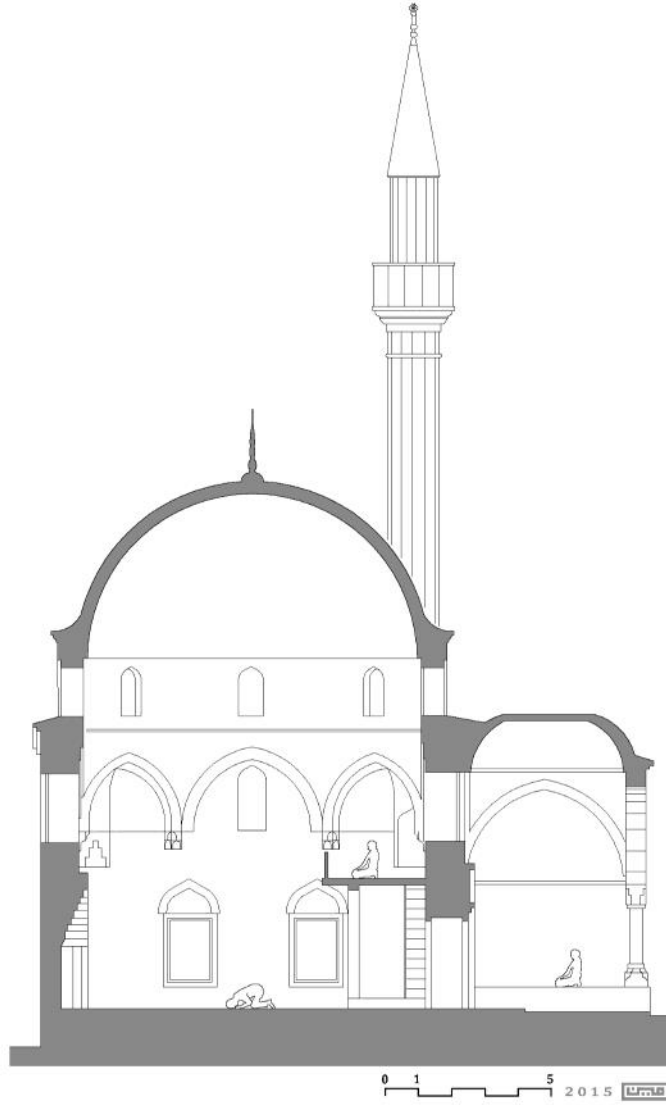
JAKOVÁLI·HASZÁN·PAŞA·DŞÁMIJA·PÉCSÉN.
بهجوى - بهروالى حسنة بنا جامعك منارهسى

MINARET RÉSZLETEI.

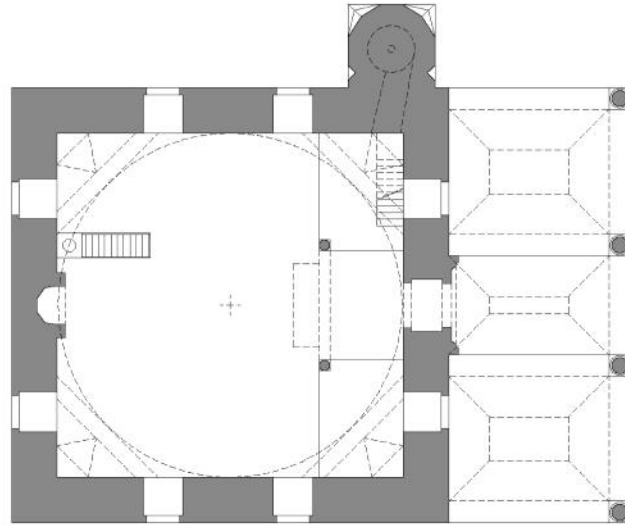

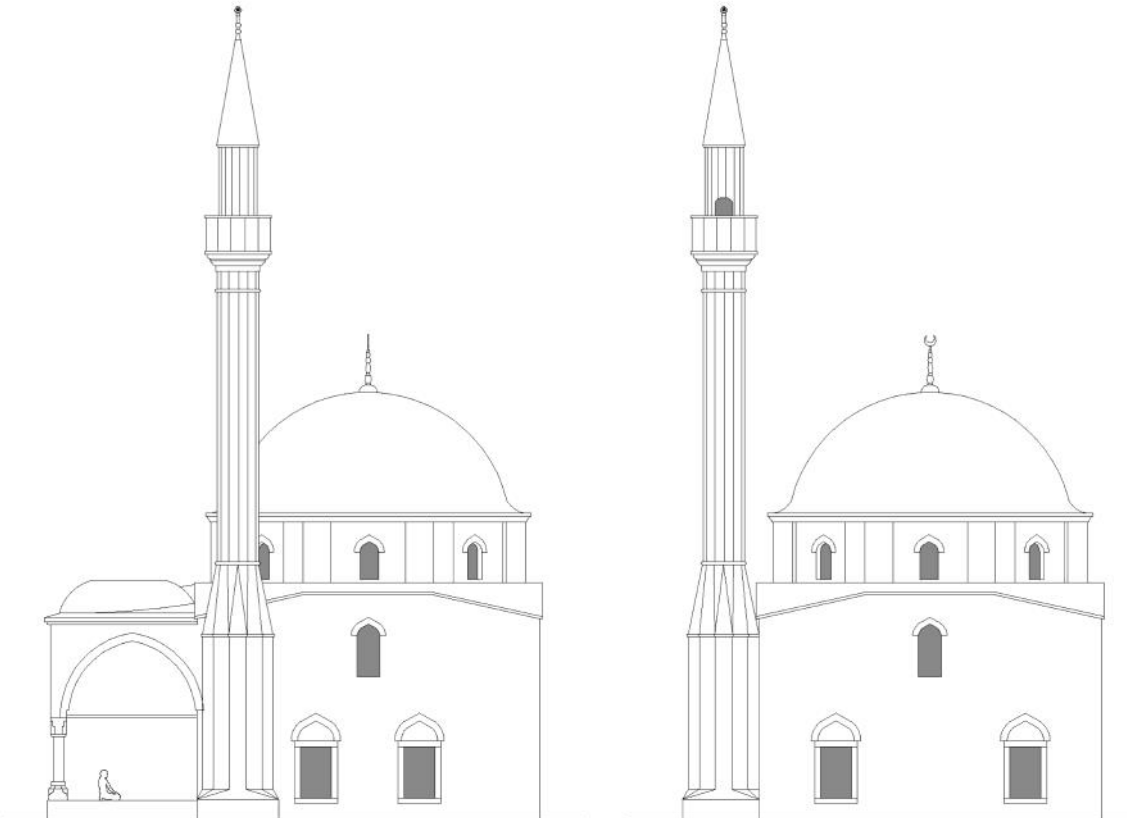
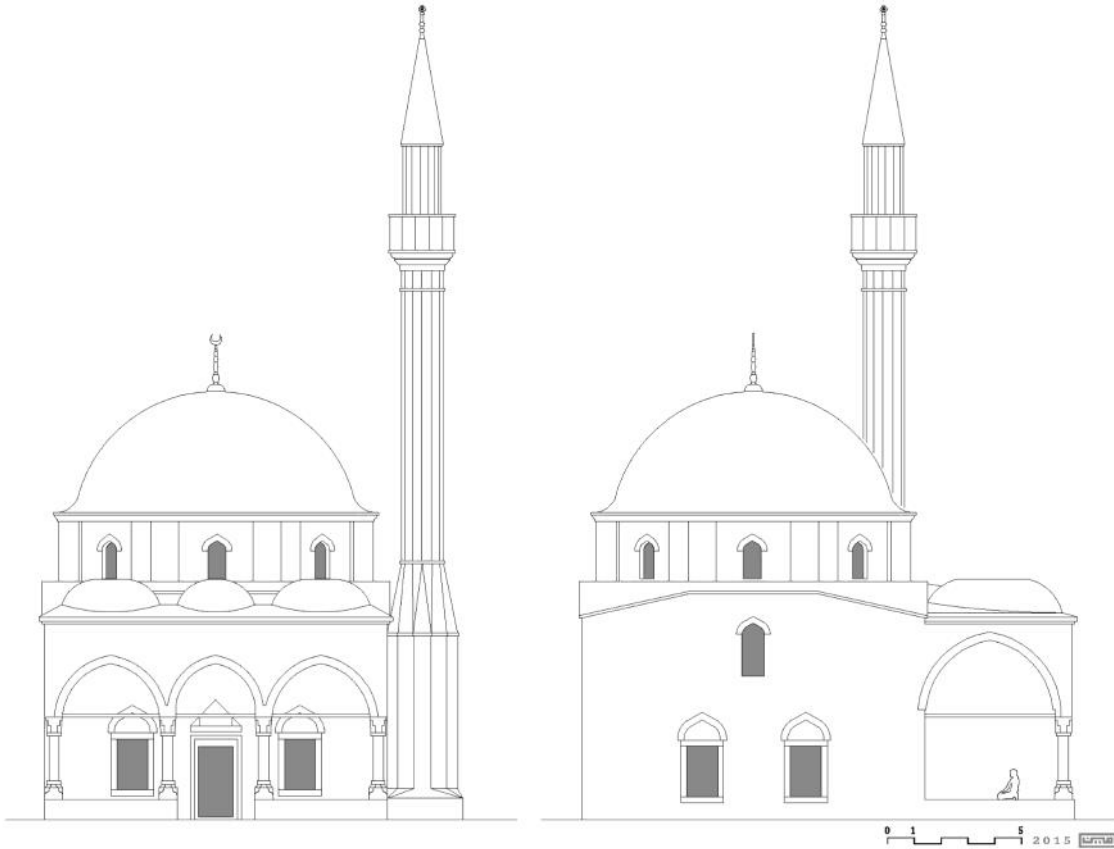
Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of the Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pécs (1917, Foerk Ernő)

Peçuy'da Yakovalı
Hasan Paşa Câmii
restitüsyon önerisi
(Ayverdi'den
işlenerek yeniden
çizilmiştir.)

*Restitution proposal of
Yakovalı Hasan Pasha
Mosque in Pecs
(redrawn from Ayvordi)*

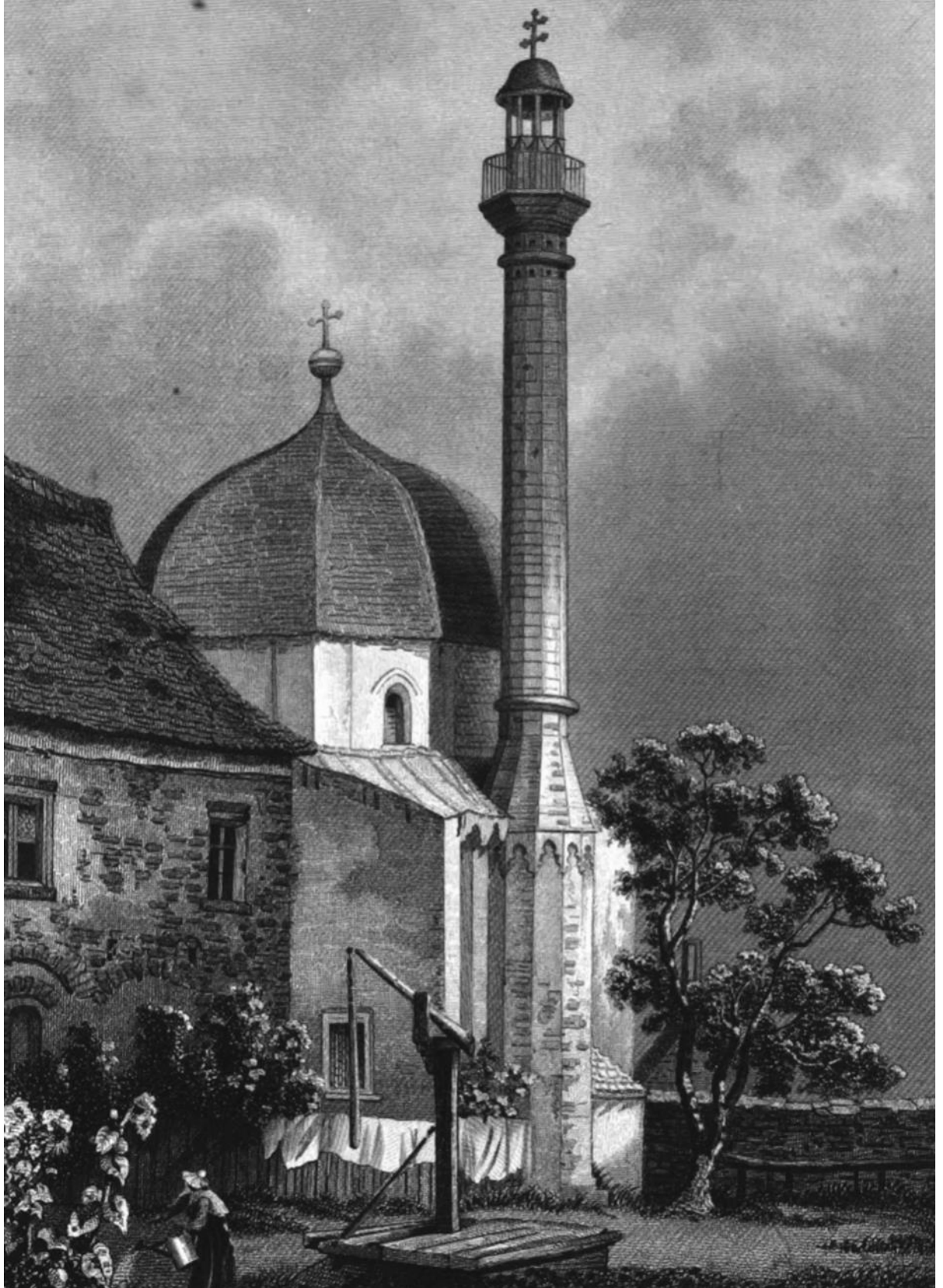

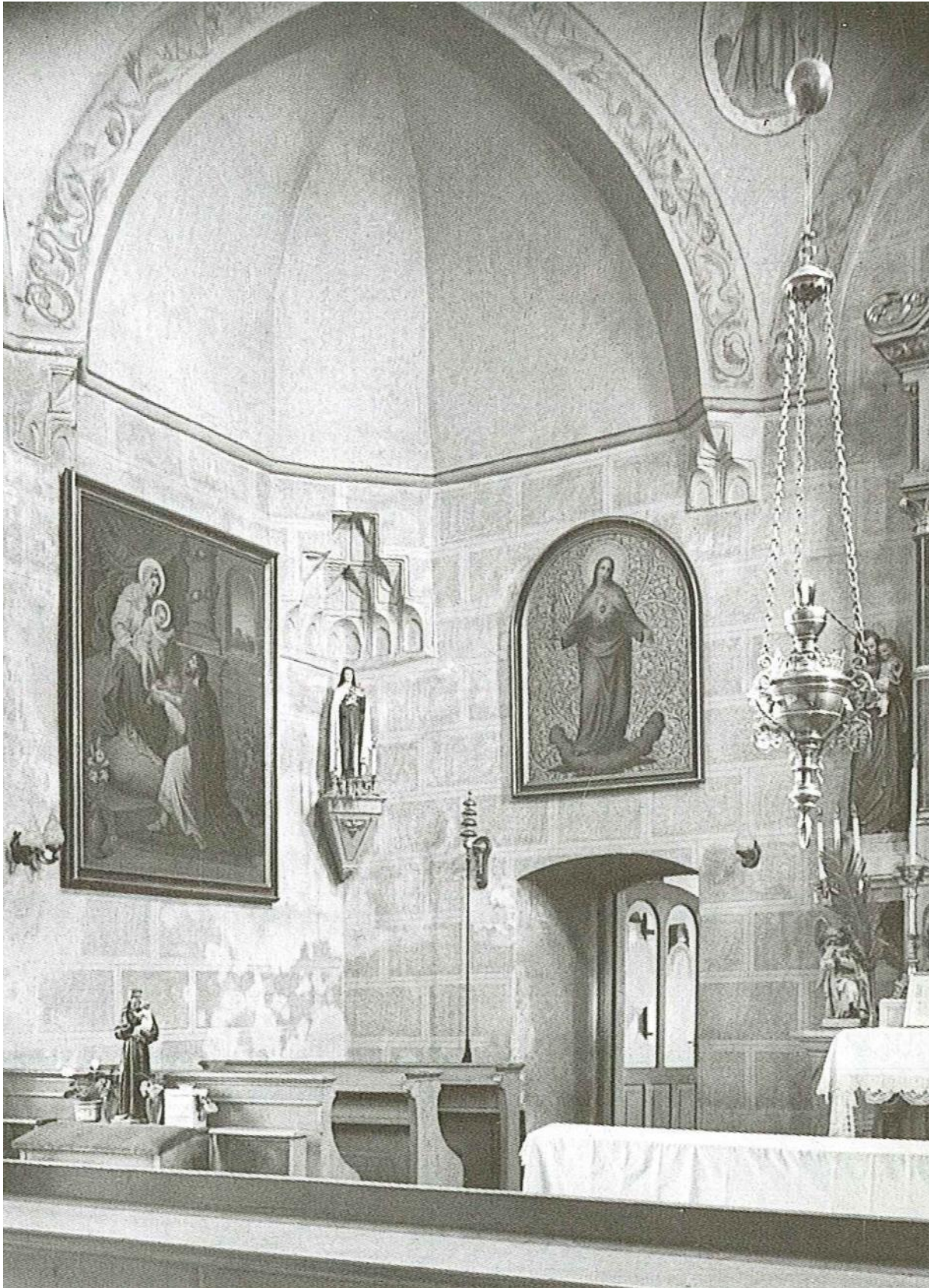
Peçuy'da Yakovalı
Hasan Paşa Câmii
restitüsyon önerisi
*Restitution proposal of
Yakovalı Hasan Pasha
Mosque in Pecs*

R.13.98

Peçuy'da Yakovalı
Hasan Paşa Câmii'nin
kilise olduğu döneme
ait gravür (1860)

*Engraving of the Yako-
valı Hasan Pasha
Mosque in Pecs when it
was a church (1860)*

R.13.99

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin kilise olduğu dönemdeki iç mekânı (1895)

Interior of Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pecs when it was a church (1895)

R.13.100

Peçuy'da Yakovalı
Hasan Paşa Câmii'nin
kilise olduğu dönem-
de doğu cephesi
(1956)

*The eastern façade of the
Yakovalı Hasan Pasha
Mosque in Pecs when it
was a church (1895)*

R.13.101

Peçuy'da Yakovalı
Hasan Paşa
Câmii'nde Avustur-
yalıların kubbe üstü-
ne ilâve ettiği çatı sö-
külürken (1966 onarımı)

*Removal of the roof ad-
ded by the Austrians to
the top of the dome in
the Yakovalı Hasan Pas-
ha Mosque in Pecs
(1966 restoration)*

R.13.102

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii genel görünüşü (2015)

General view of Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pecs (2015)

R.13.103

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii genel görünüşü (2015)
General view of Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pecs (2015)

R.13.104

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii harimi (2014)

Harim of Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pecs (2014)

R.13.104

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii harimi (2014)
Harim of Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pecs (2014)

R.13.106

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nden ayrıntı (2014)

Detail of Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pecs (2014)

R.13.107

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii'ndeki Fetih âyeti (2014)
The verse of "Conquest" at Hasan Pasha of Djakova Mosque in Pécs (2014)

Sigetvar, Ali Paşa Câmii

Szigetvar, Ali Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Sigetvar <i>Hungary, Szigetvár</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Müezzinzâde Ali Paşa <i>Muezzinzade Ali Pasha</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	H.997 / M.1588-89
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1712
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Rokuş Kilisesi <i>St. Roch Church – Szent Rókus Templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Aslanapa 1950: 330, Ayverdi 1/239, Evliyâ Çelebi 6/673, Eyice 1989a, Fehérvári 1982: 71, Feridun Ahmed Bey: varak 97b, Gezá 2009, Gezá 2013, Gyözö 1976: 19-21, Mehmed Süreyyâ 1996: 3/584, Molnár 1993:12-13, Sudár 2014: 496-499, Yılmaz 2015a: 42-66

Orta Hisar'da çarşı içinde, Zrinyi Meydanı'nda yer almaktadır. Câminin bânîsi, Müezzinzâde Ali Paşa'dır. Bânî, Yeniçeri Ağası olarak Sigetvar Seferi'ne katılmış, seferden sonra kaledeki Sultan Süleyman'ın anısına yaptırılan câminin inşâsı ile görevlendirilmiştir. Buradaki başarısından sonra 1568'de Kapdân-ı Deryâ olmuş, 1571'de İnebah-tı'da şehit olmuştur.

Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği kible kapısı üzerinde celi hat ile yazılı günümüze ulaşmamış H. 997/ M. 1589-90 târihli kitâbesi şöyledir:

*Bahr i rahmete garîk Ali Paşa
Eser i hayri makâm ı dil-küşâ
Hâtif i gayb görüp dedi târihin
Câmi i şerîf makâm ı a'lâ.
Sene 997*

Evliyâ Çelebi, kitâbenin târihini 997 (1589-90) olarak yazmasına rağmen son satırdaki "Câmi-i

şerîf makâm-ı a'lâ" ifâdesinin ebced hesabıyla karşılığı 987 (1579-80) çıkmaktadır.

Ali Paşa Câmii; Türk mimarîsinin klasik üslûbunda, kubbeli, üç bölümlü bir son cemaat yerini takip eden kare biçimli bir iç mekâna sahip tuğladan inşâ edilmiş büyük bir yapıdır. Yapılan araştırmalar neticesinde câminin batakılık bir arazi üzerine oturduğu tespit edilmiş ve temellerinin kazıklar üstüne kurulduğu anlaşılmıştır. Câminin üstünü, çapı 13 metre olan bir kubbe örter. Burası kilise olduğunda bu büyük kubbe, ortasında yüksek bir fener olan bir çatı içine alınmıştır. Kubbeye geçiş üçer dilimli tromplar ile sağlanmış olup bunların başlangıç konsolları ve köşe geçişleri mukarnaslarla süslenmiştir.

Ali Paşa Câmii, Sigetvar'ın 1689'da Avusturyalılarca kuşatma ve muhasarası sırasında hasar

görmemiş ve bir süre barut deposu olarak kullanılmıştır. 1712 yılında Plébania adıyla kiliseye çevrilen câminin 1719'da yıldırım düşmesi sonucu minâresi yıkılmıştır. 1750 târihli haritada, câminin güneybatısına eklenmiş bir bölüm görülmektedir.

1789'da dış görünüşünü değiştiren barok üslûpta bir kılıf içine alınan câminin bitişiğine yine aynı üslûpta büyük bir çan kulesi eklenmiştir. 1910 yılındaki onarımda ise kuzeydeki revâkın yerine koro alanı tesis edilmiştir. Mihrap yıkılarak duvar bir kemerle açılmış ve güney tarafına üç göz ilâve edilip giriş eklenmiştir. 1910 yılındaki bu onarım Frigyer Schulek tarafından gerçekleştirilmiştir. István Dorffmeister'in yaptığı kubbedeki freskler ise Kânûnî Sultan Süleyman ile Miklós Zrínyi'nin ölümlerini tasvir etmektedir. 1960'tan sonra kilise olarak ibâdete kapatılan câminin mîmarî bakımından incelenmesine girişilerek eski câmiye ait bünyesi kısım kısım meydana çıkarılmaya başlanmıştır.

1981-82 târihinde, Zándor Mihály ve Kalmár Miklós tarafından gerçekleştirilen onarımda, câminin aslî mîmarîsine yapılan pek çok ilâve temizlenmiş; duvarların sıvaları raspa edilerek eski pencerelerin kemer ve çerçeveleri ortaya çıkarılmıştır.

Ali Paşa Câmii kiliseye çevrildiğinde, loş ve karanlık bir iç mekân elde etmek amacıyla pencerelerinin çoğu örülerek kapatılmıştır. 1976'da eseri inceleyen Ekrem Hakkı Ayverdi, bu durumu şöyle açıklamaktadır: "...pencerelerin iki sırasının tamâmen örüldüğü görülmektedir, Osmanlı mîmarîsinin, Osmanlı Mîmarî târihçisinin havsalasının almayacağı bir tutum... Anlaşılan Kilise, aydınlıktan, Allah'ın insanlara verdiği en büyük dünya nimetlerinden biri olan güneş nûrundan ürkmektedir. Biz, Bizans kiliselerinden câmîe tahvil ettiklerimize alt sıra pencere açabilirsek açıyoruz, açmışızdır da; burada ise kapatılıyor. Bir medeniyet ve kültür, bir zihniyet tecellisi..."

Ali Paşa Câmii günümüzde Szent Rókus Temp-lom adıyla kilise olarak kullanılmaktadır.

R.13.108

Kapudân-ı Deryâ Müezzinzâde Ali Paşa (1571)

*Admiral in chief
Müezzinzade Ali Pasha
(1571)*

It is located in Zrinyi Square, inside the bazaar in Orta Hisar. The founder of the mosque is Muezzinzade Ali Pasha. The Founder participated in the Szigetvar expedition as the Janissary Agha, and after the expedition, he was commissioned with the construction of the mosque in the castle, which was built in memory of Sultan Suleiman. After his success here, he became Chief admiral in 1568 and was martyred in Lepanto in 1571.

The epitaph dated H. 997/M 1589-90, which has not survived, written with *jali* calligraphy on the qibla door, reported by Evliyâ Çelebi, is as follows:

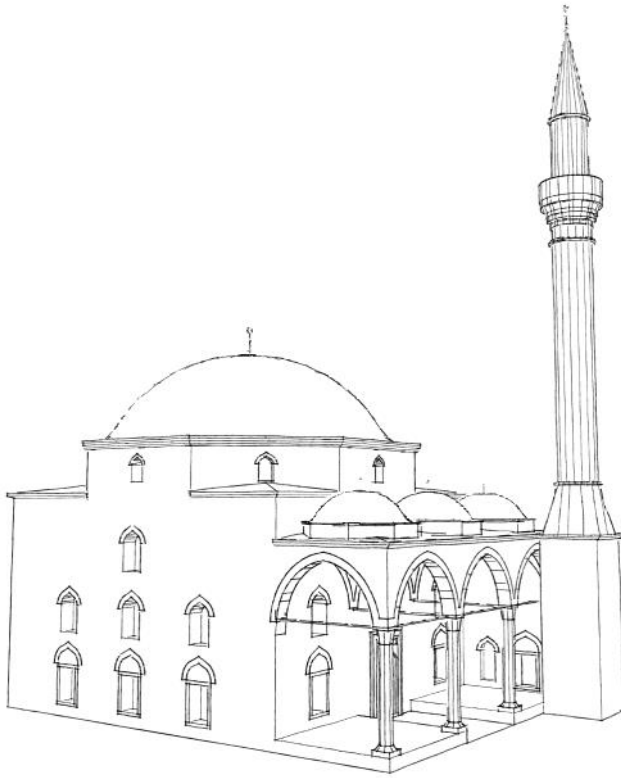
*Bahr-i rahmete garîk Ali Paşa
Eser-i hayri makam-ı dil-küşâ
Hâtif-i gayb görüp dedi târîhin
Câmi-i şerîf makam-ı a'lâ.
Sene 997*

Although Evliyâ Çelebi wrote the date of the epitaph as 997 (1589-90), the expression "*Câmi-i şerîf makâm-ı a'lâ*" in the last line is 987 (1579-80) with its abjad calculation.

Ali Pasha Mosque is a large brick building in the classical style of Turkish architecture, with a do-

med, three-part narthex, and a square interior space. As a result of the research, it was determined that the mosque was located on swampy land and it was understood that its foundations were built on piles. A dome with a diameter of 13 meters covers the top of the mosque. When this was a church, this great dome was enclosed in a roof with a high lantern in the middle. The transition to the dome is provided by three-segmented squinches, and their starting consoles and corner transitions are decorated with muqarnas.

Ali Pasha Mosque was not damaged during the siege of Szigetvar by the Austrians in 1689 and was used as a gunpowder warehouse for a while. The minaret of the mosque, which was converted into a church in 1712 under the name Plébania, was destroyed by a lightning strike in 1719. On the map dated 1750, a section added to the southwest of the mosque can be seen.

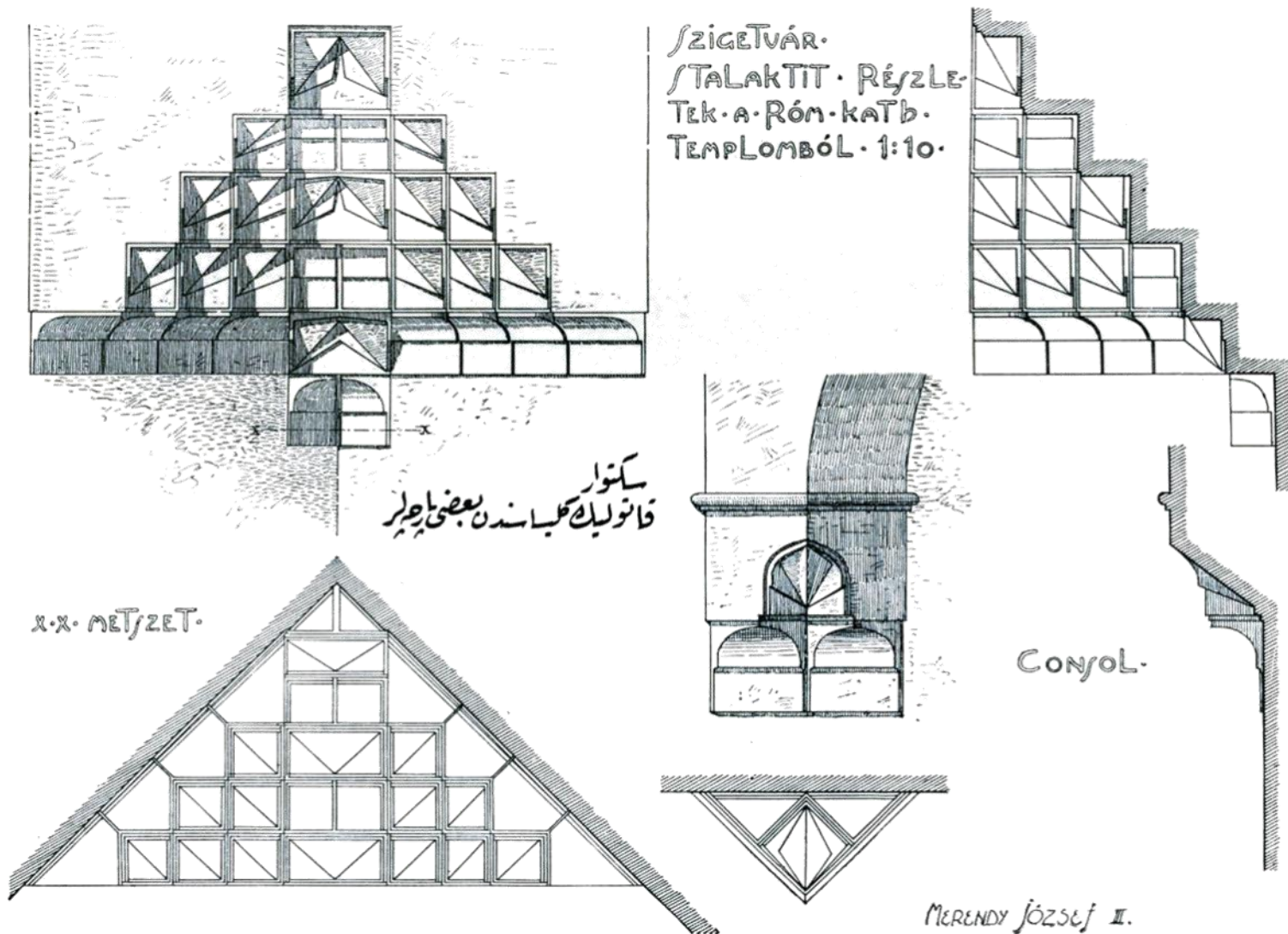
Sigetvar'da Ali Paşa Câmii'nin restitüsyon önerisi
Restitution proposal of Ali Pasha Mosque in Szigetvar

In 1789, a large bell tower in the same style was added next to the mosque, which was changed into a baroque-style sheath. In the repair in 1910, a choir area was established instead of the portico in the north. The mihrab was demolished and the wall was opened with an arch, three chambers were added to the south side and an entrance was added. This repair in 1910 was carried out by Frigyer Schulek. The frescoes on the dome by István Dorffmeister depict the deaths of Suleiman the Magnificent and Miklós Zrínyi. After 1960, the mosque, which was closed to worship as a church, was examined in terms of architecture, and the body of the old mosque was started to be uncovered in parts.

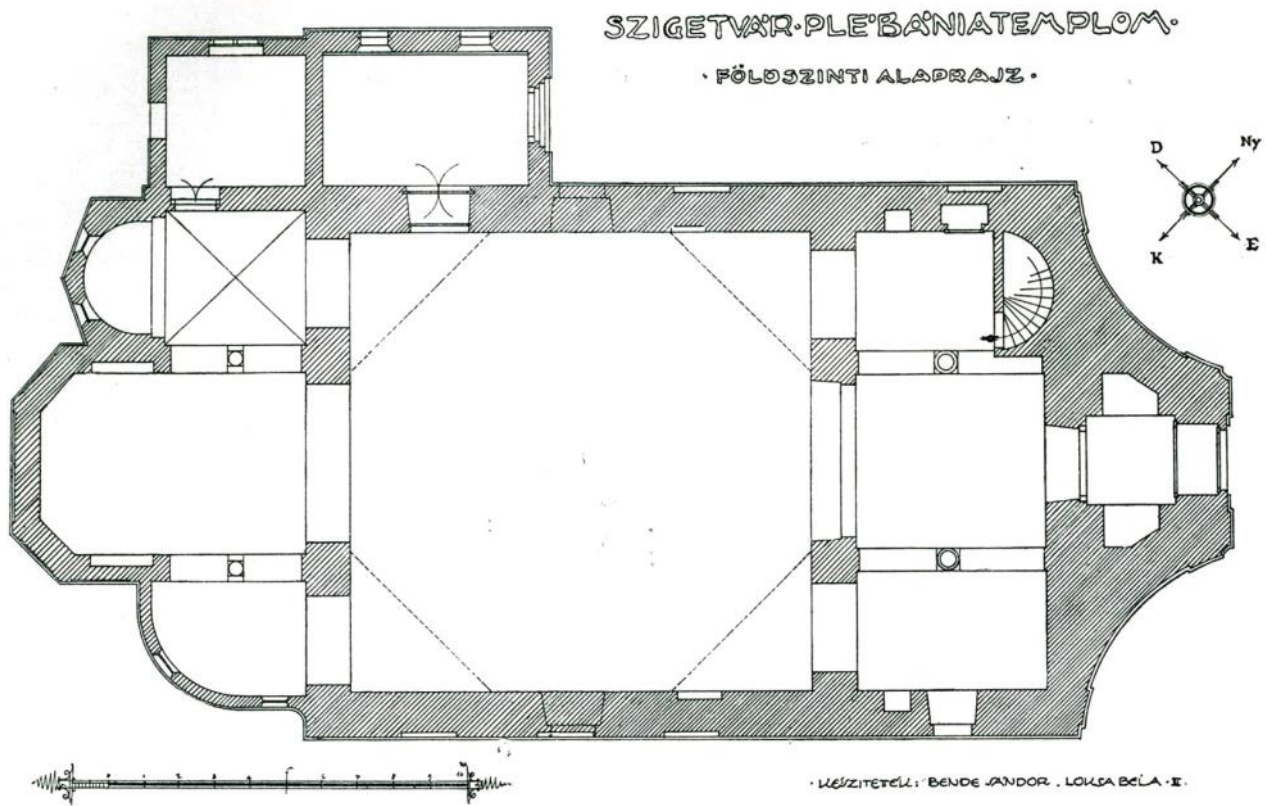
During the repair carried out by Zándor Mihály and Kalmár Miklós in 1981-82, many additions to the original architecture of the mosque were cleaned; The plaster of the walls was scraped to reveal the arches and frames of the old windows.

When the Ali Pasha Mosque was converted into a church, most of its windows were covered with bricks to create a dim and dark interior. Ekrem Hakkı Ayverdi, who examined the work in 1976, explains this situation as follows: "...it is seen that two rows of windows are completely knitted, an attitude that the Ottoman architect, the Ottoman architectural historian, would not understand... It seems that the Church is frightened of the light, the light of the sun, which is one of the greatest worldly blessings that God has given to people. If we can open a window in the lower row to those we have converted into mosques from Byzantine churches, we do, and here it is closed. Civilization and culture, a manifestation of mentality..."

Today, Ali Pasha Mosque is used as a church under the name of Szent Rókus Templom.

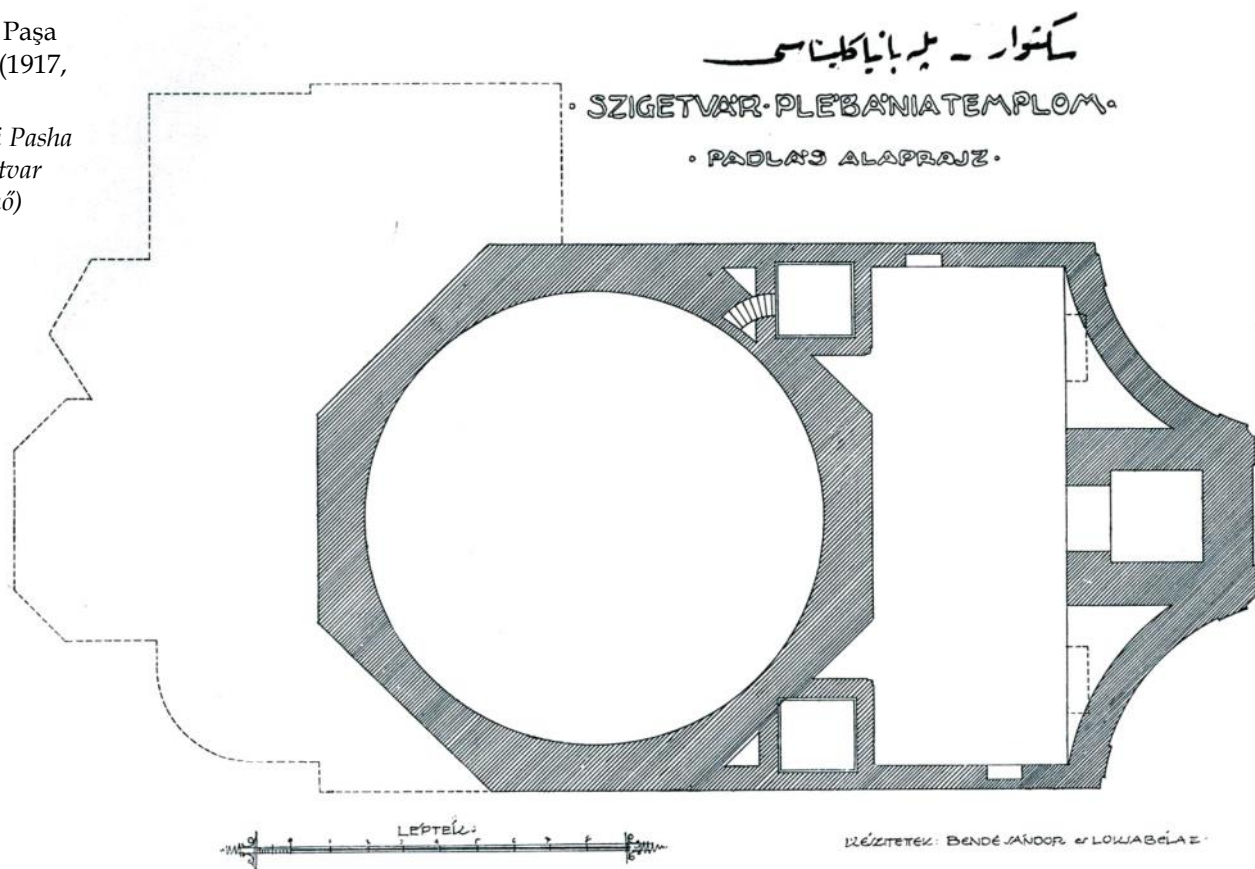

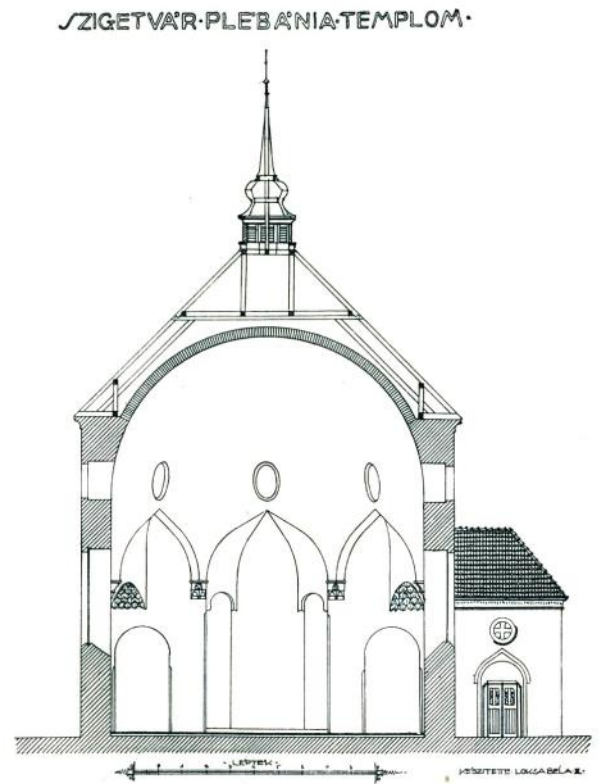
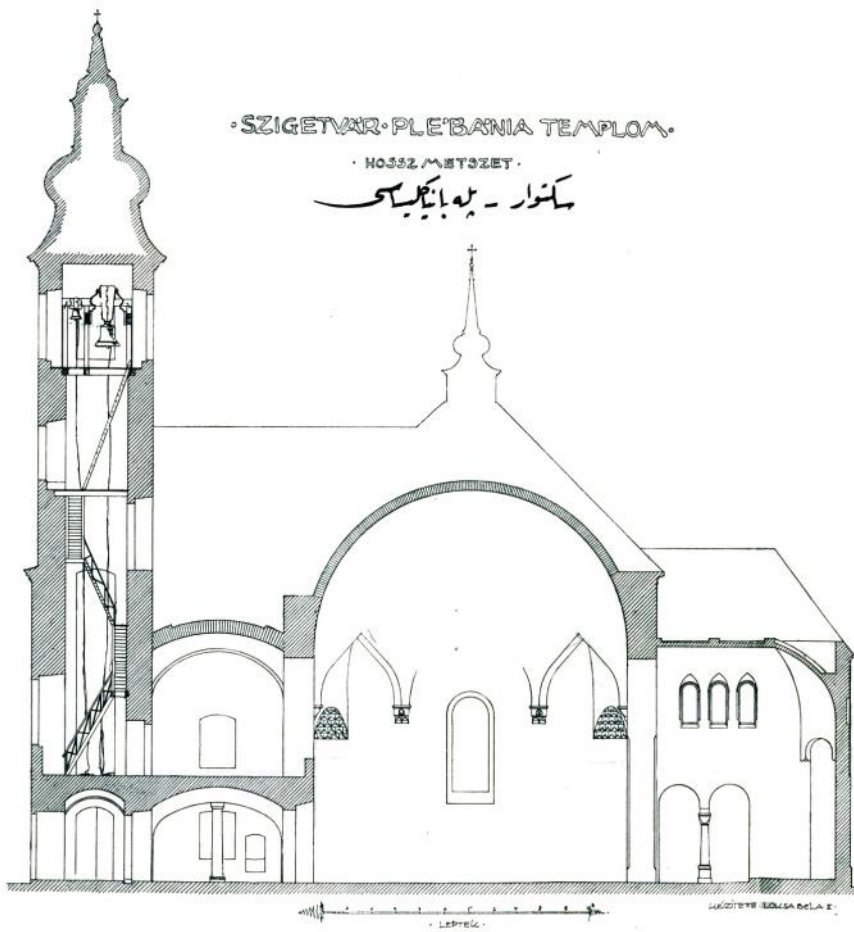
Sigetvár' da Ali Paşa Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of the Ali Pasha Mosque in Szigetvár (1917, Foerk Ernő)

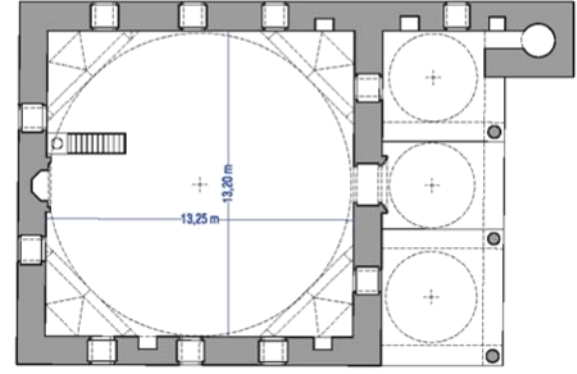
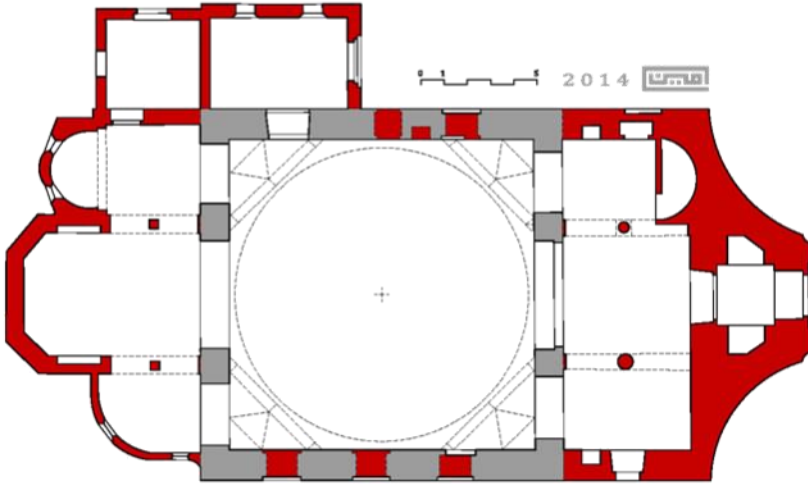
Sigetvár' da Ali Paşa
Câmii rölövesi (1917,
Foerk Ernő)

*Survey of the Ali Pasha
Mosque in Szigetvár
(1917, Foerk Ernő)*

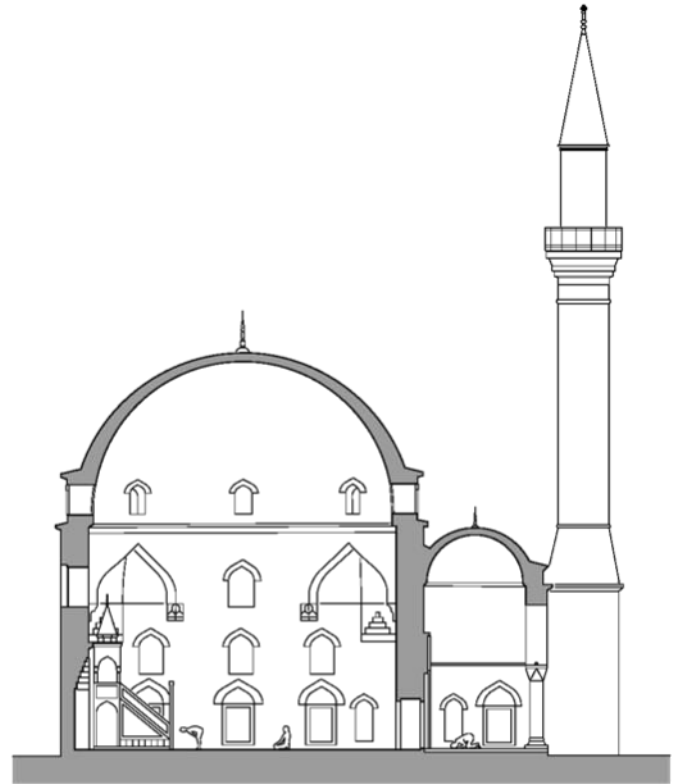
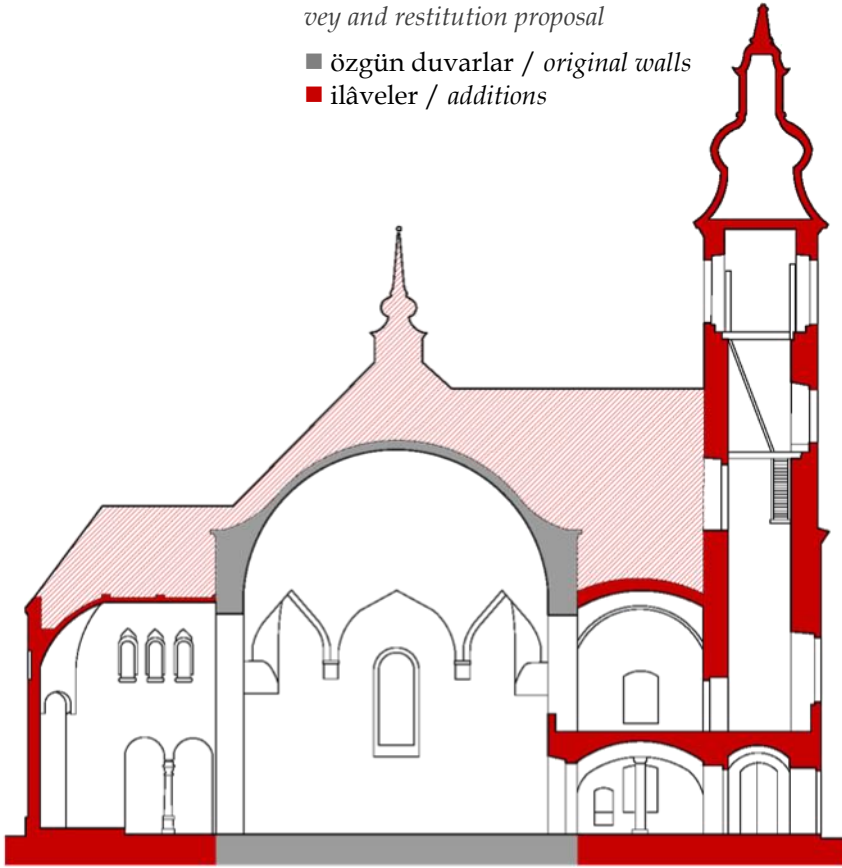
Sigetvár' da Ali Paşa
 Câzii rölövesi (1917,
 Foerk Ernő)
*Survey of the Ali Pasha
 Mosque in Szigetvár (1917,
 Foerk Ernő)*

Sigetvar'da Ali Paşa Câmii'nin
rölövesi ve restitüsyon önerisi

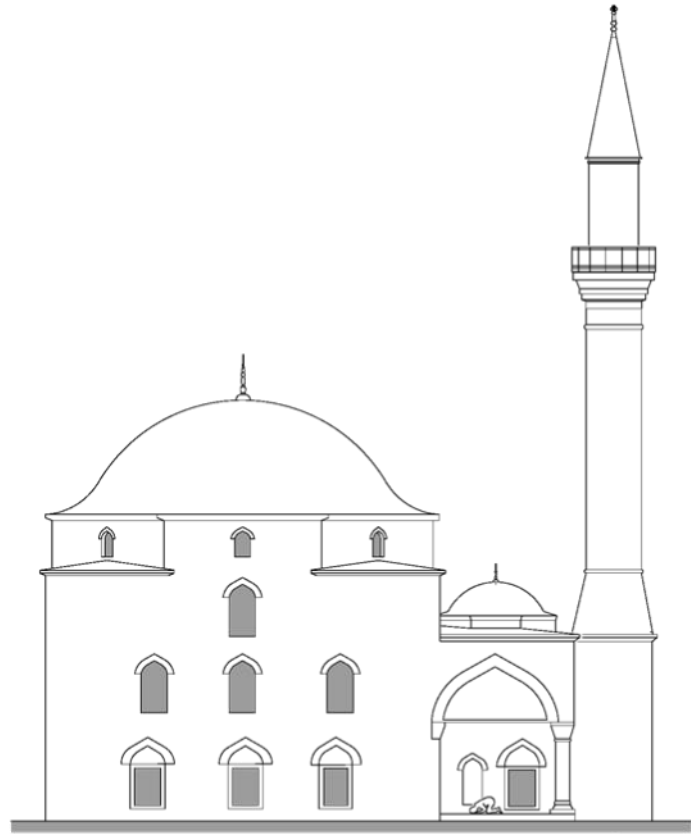
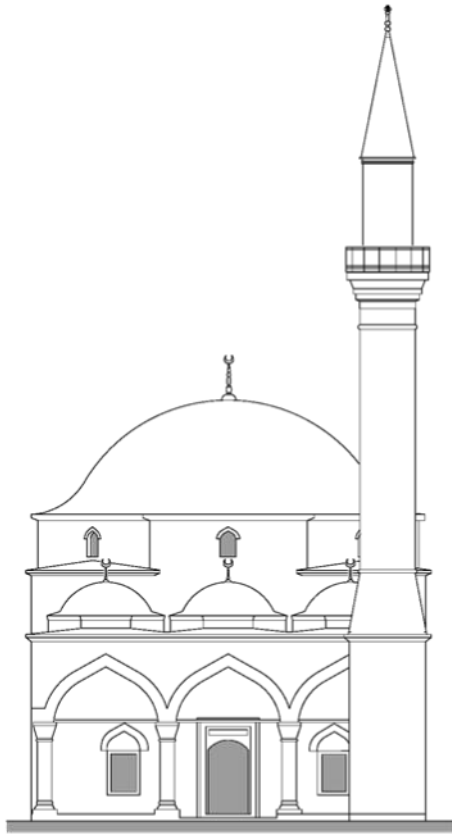
*Ali Pasha Mosque in Szigetvar sur-
vey and restitution proposal*

- özgün duvarlar / original walls
- ilâveler / additions

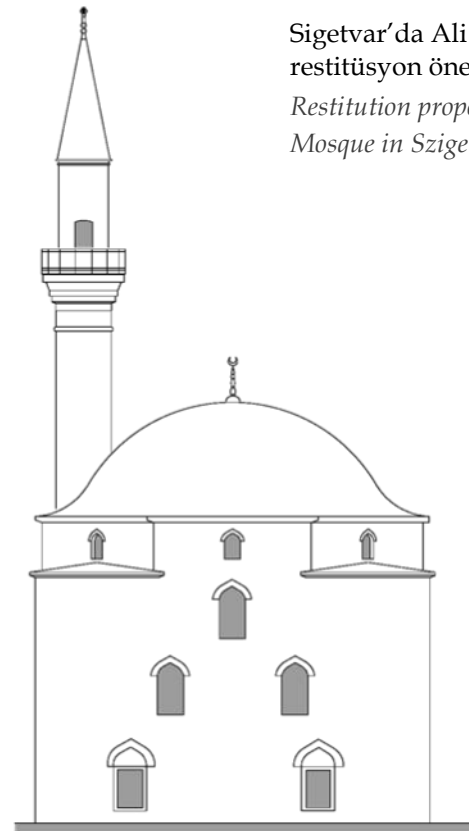
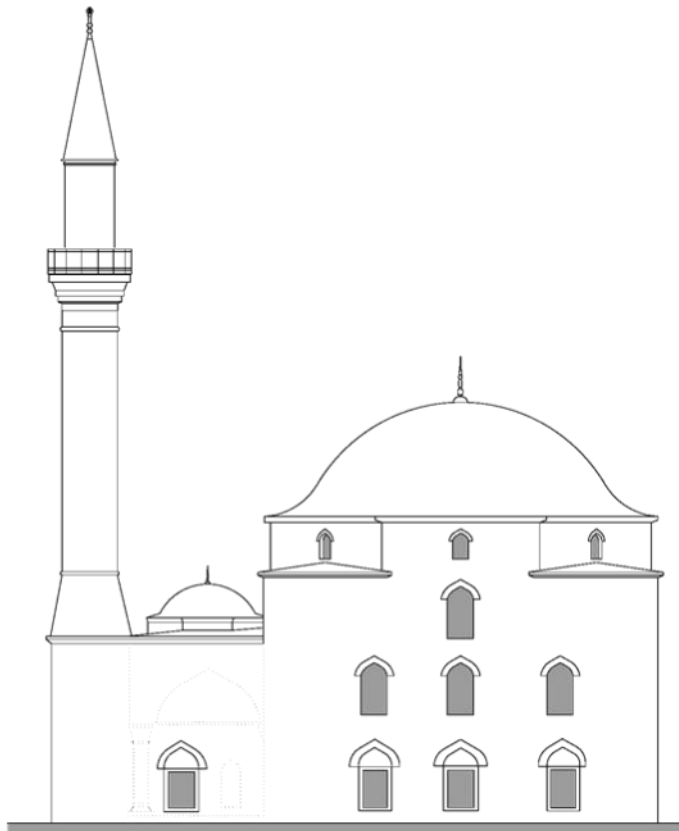
Sigetvar Ali Paşa Câmii rölövesi F. Ernő'den işlenerek yeniden çizilmiştir.

The survey of Szigetvar Ali Pasha Mosque was redrawn from F. Ernő.

2014

Sigetvar'da Ali Paşa Câmii'nin restitüsyon önerisi
Restitution proposal of Ali Pasha Mosque in Szigetvar

R.13.109

Sigetvar Ali Paşa
Câmii'nin kible
cephesine eklenen
apsis

*The apse added to the
qibla façade of Szigetvar
Ali Pasha Mosque*

R.13.110

Sigetvar Ali Paşa
Câmii'nin batı cephesi
*West façade of Szigetvar
Ali Pasha Mosque*

R.13.111

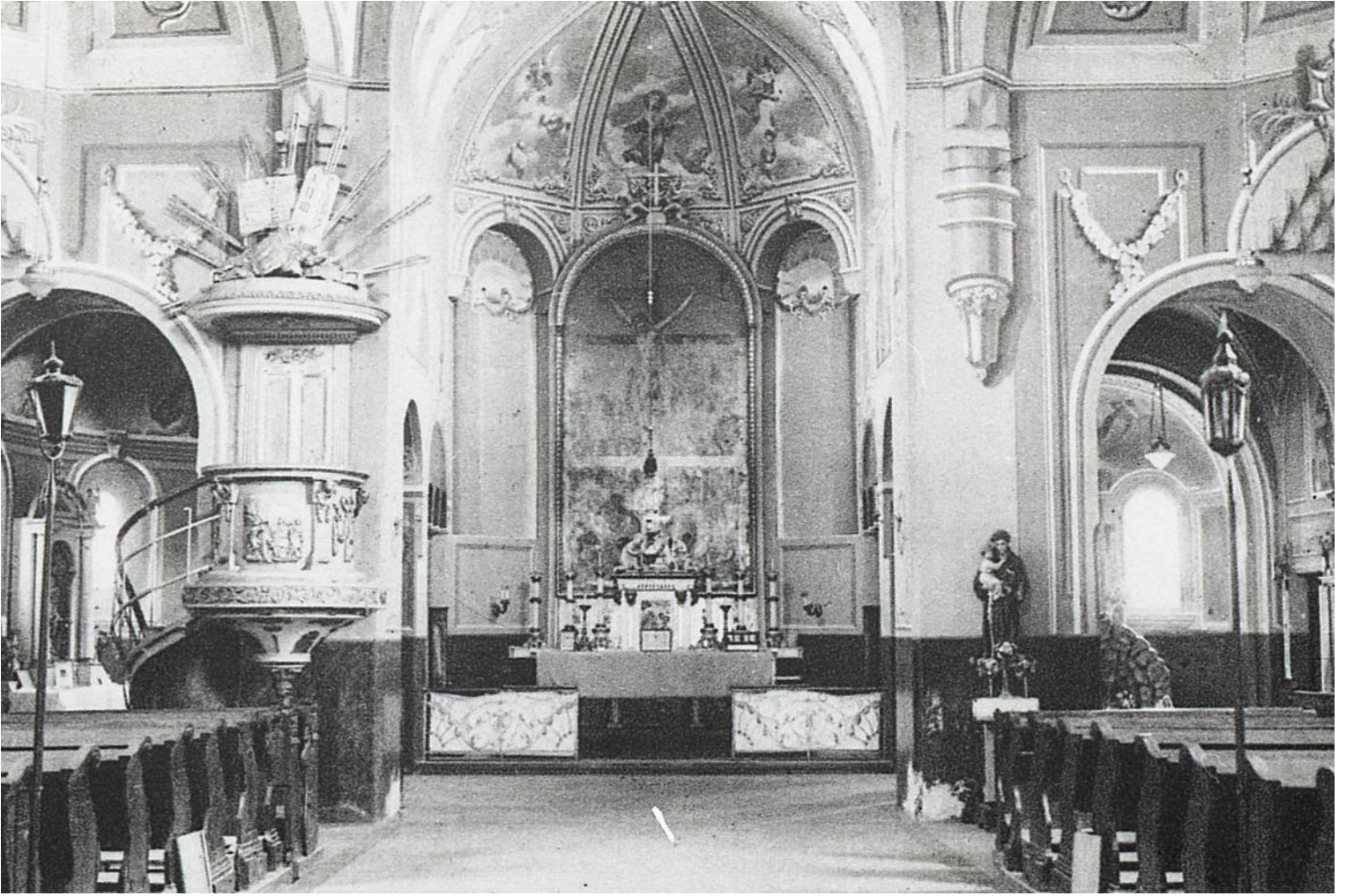
Sigetvar Ali Paşa
Câmii'nin kubbe
kasnağı ve kubbenin
üstüne eklenen çatı
*The dome drum of the
Szigetvar Ali Pasha
Mosque and the roof
added to the dome*

R.13.112

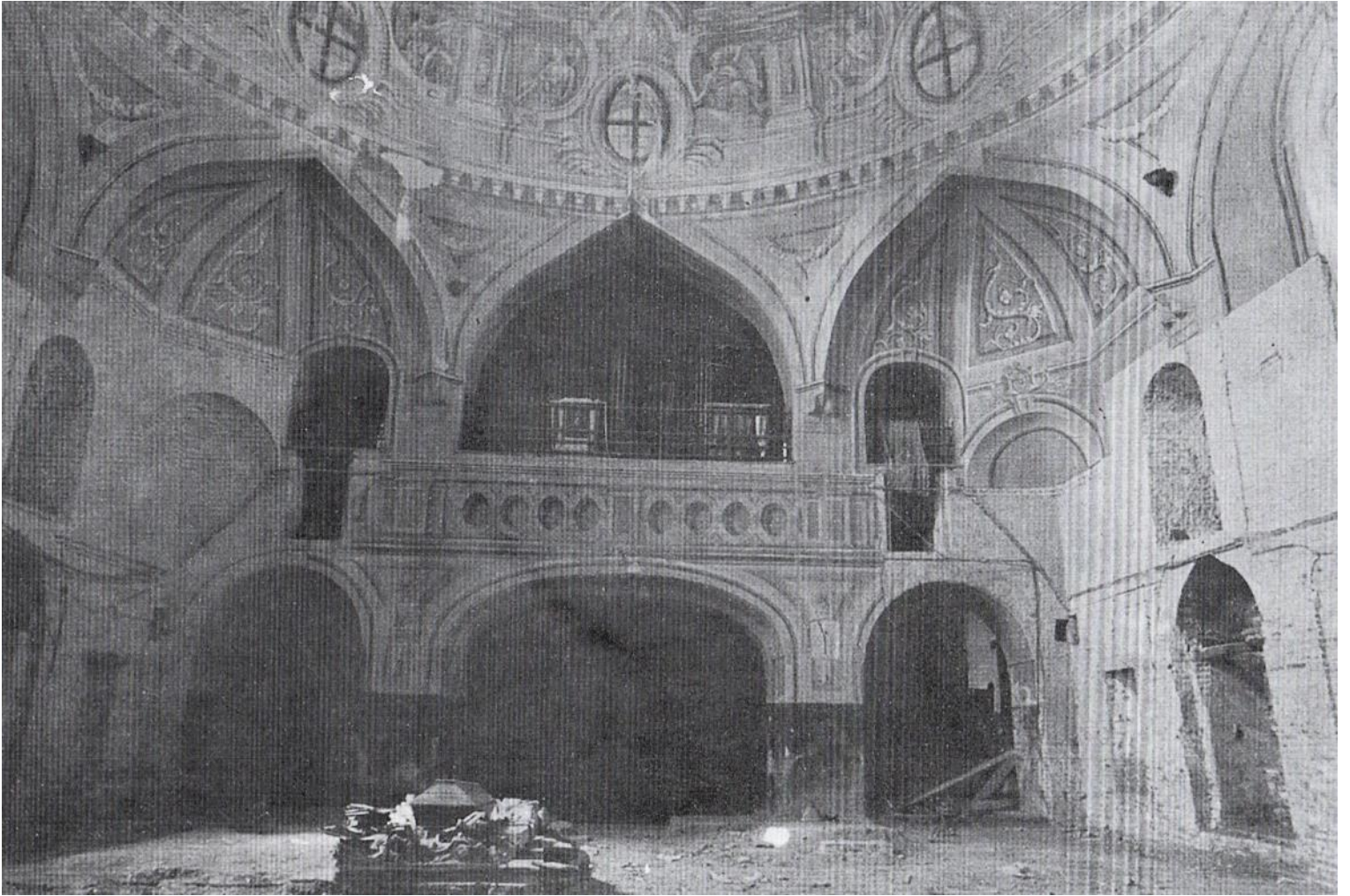
Sigetvar Ali Paşa
Câmii'nin kible
cephesine eklenen
apsis kaldırılırken

*While removing the apse
added to the qibla façade
of Sigetvar Ali Pasha
Mosque*

R.13.113

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin harimi
Harim of Sigetvar Ali Pasha Mosque

R.13.114

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin harimi
Harim of Szigetvar Ali Pasha Mosque

R.13.115

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin kuzeydoğudan görünüşü (2014)

View of Ali Pasha Mosque from the northeast (2014)

R.13.116

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin batı cephesi (2014)

West façade of Szigetvar Ali Pasha Mosque (2014)

R.13.117

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin kible cephesi (2014)

Qibla façade of Szigetvar Ali Pasha Mosque (2014)

R.13.118

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin doğu cephesi (2014)

East façade of Szigetvar Ali Pasha Mosque (2014)

R.13.119

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin harimi (2016)

Harim of Szigetvar Ali Pasha Mosque (2016)

R.13.120

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin harimi (2016)
Harim of Sigetvar Ali Pasha Mosque (2016)

R.13.121

Sigetvar Ali Paşa
Câmii'nin harimi
(2015)

*Harim of Szigetvar Ali
Pasha Mosque (2015)*

R.13.122

Sigetvar Ali Paşa
Câmii'nin mukarnas
detayı (2015)

*Muqarnas detail of
Szigetvar Ali Pasha
Mosque (2015)*

R.13.123

Sigetvar Ali Paşa
Câmii'nin harimi
(2015)

*Harim of Szigetvar Ali
Pasha Mosque (2015)*

R.13.124

Sigetvar Ali Paşa
Câmiî'nin harimi
(2015)

*Harim of Szigetvar Ali
Pasha Mosque (2015)*

R.13.125

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin
kubbesi (2015)

*Dome of Szigetvar Ali Pasha
Mosque (2015)*

R.13.126

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin batı cephesindeki levha (2014)

Tercümesi:

"Yaşa Macar, Buda'da kal! Geçmiş şimdi sadece ders olsun. Ve vatanımız için yanarak güvenle gözümüzün önüne bak!" Kisfaludy Károly

Bu câmiyi 1589'da Ali Paşa inşa ettirdi. Kayzer II. József 1789'da Barok kiliseye dönüştürdü. Kubbesini István Dorfmeister'in freski süsledi. Yapı, Türklerden geri alınışının 300. yıldönümüne devlet, kilise ve yöre ileri gelenlerinin bir araya gelmesiyle restore edilmiştir. 13 Şubat 1989

Tablet on the west façade of Szigetvar Ali Pasha Mosque (2014)

Translation:

"Long live Hungarian, stay in Buda! Let the past be a lesson now. And look before our eyes with confidence, burning for our homeland!" Kisfaludy Károly

Ali Pasha had this mosque built in 1589. Kaiser II József converted it into a Baroque church in 1789. Its dome is decorated with a fresco by István Dorfmeister. The building was restored on the 300th anniversary of its recapture from the Turks, with the gathering of state, church and local notables. February 13, 1989

R.13.127

Sigetvar Ali Paşa Câmii'nin giriş cephesindeki (kuzey) levha (2014)

Tercümesi:

ANIT ESER

1589'da inşa edilen Ali Paşa Câmii'nden Katolik Kilisesi. 1788'de kiliseye çevrilmiştir. Kubbesinde [István] Dorffmeister'den fresk vardır.

The tablet on the entrance facade (north) of the Szigetvar Ali Pasha Mosque (2014)

Translation:

MONUMENT

Catholic Church carved out of the Ali Pasha Mosque, built in 1589. It was converted into a church in 1788. Its dome has a fresco by [István] Dorffmeister.

R.13.128

Ali Paşa Câmii'nde
vaftiz teknesi olarak
kullanılan hamam
kurnaları (2015)

*Bath basins used as bap-
tismal vessels in Ali
Pasha Mosque (2015)*

R.13.129

Ali Paşa Câmii'nde
vaftiz teknesi olarak
kullanılan hamam
kurnaları (2015)

*Bath basins used as bap-
tismal vessels in Ali
Pasha Mosque (2015)*

Sigetvar, Câmi (Aziz Antal Kilisesi)

Szigetvar, Mosque (St. Anthony Church)

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Sigetvar <i>Hungary, Szigetvár</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1736
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Antal Kilisesi <i>St. Anthony Church – Szent Antal Templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 6/674, Sudár 2014: 500, Yılmaz 2015a: 67-70

Sigetvar'ın eski Orta Hisarı'nda Ali Paşa Câmii'ne yakın, Attila József Caddesi ile Zárda Sokağı'nun kesişiminde yer alan Padulı Aziz Antal Fransiskan Kilisesi, 1688 yılında Fransiskan tarikatı rahipleri tarafından bir câmi kalıntısının üzerine inşâ edilmiştir.

Câmi, Leandro Anguissola'nın 1689'da çizdiği şehir planında Peçuy Kapısı'nın yakınında işaretleştir.

Yapının giriş cephesinde iki mermer levha yer almaktadır. Bu levhalardaki bilgilere göre; câmi 1688'de kiliseye çevrilmiş, 1713'te Barok üslûpta kilise olarak yeniden yapılmış, 1731 yılında da onarılmıştır. Kilisenin manastır bölümü 1740'ta, üçlü ana sunak kısmı da 1768'de inşâ edilmiştir.

Kilisenin içinde, giriş kapısının iki yanında, Türk

hamamından sökülüp getirildiği anlaşılan birer hamam kurnası bulunmaktadır.

Evliyâ Çelebi, Sigetvar'ın Orta Hisarı'nda Ali Paşa Câmii'ni tafsilâtlı olarak anlattıktan sonra Çeribaşı Memi Ağa Câmii ve Hacı Hüseyin Ağa Câmii'nin sadece isimlerini vermiştir. 5 câmi bulunan Orta Hisar'da Aziz Antal Kilisesi'nin hangi câmi üzerine inşâ edildiğini tespit edemedik.

Padulı Saint Antal Franciscan Church, located at the intersection of Attila József Street and Zárda Street, close to Ali Pasha Mosque in the old Orta Fortress of Szigetvar, was built in 1688 by the priests of the Franciscan order on the remains of a mosque.

R.13.130

Sigetvar'da Aziz Antal Kilisesi'nin giriş cephesindeki levha (2014)

Türkçesi: Anıt Eser. Eski Fransiskan Kilisesi. 1688 yılında inşa edilmiştir. 1731 yılında restore edilmiştir. Barok stil

The plaque on the entrance facade of the Church of St. Anthony in Szigetvar (2014)

In English: Monument. Old Franciscan Church. It was built in 1688. It was restored in 1731.

Baroque-style

R.13.131

Sigetvar'da Aziz Antal Kilisesi'nin giriş cephesine sağ kapı üzerindeki levha (2014)

Türkçesi: Bu kilisenin temel taşı 1713'te Türk mescidinin yerine konmuştur. Manastır 1740'ta, üçlü ana sunak 1768'de inşa edilmiştir. 1939

The plaque on the right door on the entrance facade of St. Anthony Church in Szigetvar (2014)

In English: The foundation stone of this church was put in place of the Turkish mosque in 1713. The monastery was built in 1740, and the triple main altar in 1768. 1939

The mosque is marked near the Pecs Gate in the city plan drawn by Leandro Anguissola in 1689. There are two marble slabs on the entrance façade of the building. According to the information on these tablets; The mosque was converted into a church in 1688, it was rebuilt as a baroque church in 1713, and it was repaired in 1731. The monastery part of the church was built in 1740 and the triple main altar part was built in 1768.

Inside the church, on both sides of the entrance door, there are bath basins that seem to have been brought from the Turkish bath.

Evliyâ Çelebi gave only the names of Çeribaşı Memi Ağa Mosque and Hacı Hüseyin Ağa Mosque after he explained in detail the Ali Paşa Mosque in Szigetvar's Orta Hisarı. We could not determine which mosque the St. Anthony Church was built in Orta Hisar, which has 5 mosques.

R.13.132

Sigetvar'da Aziz Antal Kilisesi (2014)

St. Anthony Church in Szigetvár (2014)

R.13.133

Sigetvar Aziz Antal Kilisesi iç mekânı (2014)
Interior of St. Anthony Church in Szigetvár (2014)

R.13.134

Sigetvar Aziz Antal Kilisesi'nde vaftiz teknesi olarak kullanılan hamam kurnaları (2014)

Bath basins used as baptismal vessels in Szigetvar St. Anthony Church (2014)

R.13.135

Sigetvar Aziz Antal Kilisesi'nde vaftiz teknesi olarak kullanılan hamam kurnaları (2014)

Bath basins used as baptismal vessels in Szigetvar St. Anthony Church (2014)

Sigetvar, Kânûnî Sultan Süleyman Câmii

Szigetvar, Suleiman The Magnificent Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Sigetvar <i>Hungary, Szigetvár</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sokollu Mehmed Paşa <i>Sokollu Mehmed Pasha</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	H.974 / M.1566
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1760-1770
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Sultan Süleyman Câmii - Müze <i>Suleiman The Magnificent Mosque – Museum</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	MD 14/252
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/248-249, Bilge 2010: 224, Evliyâ Çelebi 6/673, Eyice 2001b, Gyözö 1976: 21-23, Molnár 1993:12, Radomszky 1962: 125-127, Rum Beyoğlu Fahreddin 1329: 1391-1400, Sudár 2014: 493-496, Valéria 1967, Vatin 2005, Yılmaz 2015a: 17-34

Sigetvar Kalesi, Kânûnî Sultan Süleyman'ın son seferinde, 21 Safer 974'te (7 Eylül 1566) fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır. Fetihten önce vefât eden Kânûnî Sultan Süleyman'ın hâtırasına kale içinde bir câmi yaptırılmıştır.

Evliyâ Çelebi, Macaristan seyahatinde Sigetvar'a da uğrayarak kaleyi ayrıntılı biçimde anlatmasına rağmen câmiden "iç kalede Süleyman Han'ın küçük câmisi" olarak bahsetmekle yetinmiştir.

Mimarî bakımından sade özellikler gösteren Kânûnî Sultan Süleyman Câmii, uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. Bilinen selâtin câmilerin aksine kubbeli değil, ahşap tavanlı mütevazı bir eserdir. Câmi; dikdörtgen planlı harim, L biçimindeki (doğu ve kuzey yönden kuşatan) son cemaat yeri ile kuzeydoğu köşedeki tuğla minâreden oluşmaktaydı.

1570'te câmide imam, hatip ve sermahfil olarak

17 akça yevmiye alan Ahmed Efendi; müezzin, devirhan ve muarrif olarak 8 akça yevmiye alan Mehmed Efendi; müezzin ve devirhan olarak 6 akça yevmiye alan Mehmed Efendi ile kayyum, çıracı ve devirhan olarak 6 akça yevmiye ile İbrâhim Efendi görev yapıyorlardı.

Günümüzden yüz yıl önce Macaristan'da Osmanlı Devleti'nin şebbenderi olan Fahreddin Bey, câmiden şöyle bahsetmektedir: "Sigetvar'da Kal'anın derûnunda bir câmi-i şerif daha mevcuttur. Vaktiyle barut deposu imiş, elyevm Buğday anbarıdır. Mezkûr binânın pencere parmaklıkları bizim medrese ve câmi-i şerif parmaklıklarının aynıdır. Minârenin kısm-ı süflâsı el'an mevcuttur. Câmii şerifdeki Türkî, Arabî ve Farsî birkaç levha milâdî 1850 târihine kadar mevcut imiş. "Michail Haaz" nâmında bir zât 1895 sene-i milâdîsinde neşrettiği eserinde mezkûr Türkî, Arabî ve Farsî levhalardaki ayâtı ter-

cüme etmiştir. Câmi-i şerifin ittisâlindeki odada Osmanlılar zamanından kalma birkaç gülle, bir iki top kırığı, paslanmış bir yatağan mevcuttur.”

1566’da kalenin fethinden sonra hızlı bir şekilde inşa edilen câminin ahşap tavanı, çatısı ve ahşap minâresi tahrip olmuş, 1570’de câmi onarılmış, ahşap minâre sökülerek şimdiki minâre yapılmıştır. Günümüzdeki minâre kalıntısı tuğla olmasına rağmen basamakları masif ahşaptandır. Bu ahşap basamakların ilk yapılan minâredeki basamaklar olması muhtemeldir. Sigetvar elden çıktıktan sonra câminin minâresi Avusturyalılar tarafından gövde başlangıcına kadar yıktırılmış, yalnızca kâidesi kalmıştır.

Minârenin biri zeminde, biri de mahfil katta olmak üzere iki girişi vardır. Duvarlardaki bazı giriş deliklerinden evvelce içeride bir mahfil olduğu anlaşılmaktadır. Son onarımda meydana çıkarılan mihrabın yaşmak kısmının en üst dizisi tahrip edilmiş olmakla birlikte klasik üslûpta tuğladan mukarnaslı olduğu bellidir. Eskiden buraya dayalı olan minberin izi kible duvarındaki sıva üzerinde açık biçimde görülebilmektedir. Cemaatin çokluğu sebebiyle câminin giriş kısmı ve sol tarafında L şeklinde uzanan bir sahnin eklenmiş, bu bölümün önü kible tarafında bir duvarla kapatılmış ve buraya bir mihrap yerleştirilmiştir.

Sigetvar, 1689’da savaş olmadan Avusturyalılara teslim edildikten sonra General de Vecchi bazı aramalarda bulunmak üzere câminin içini kazdırmış, ardından da câmiyi özel konutu olarak kullanmıştır. L biçimli son cemaat yeri kapatılmış, pencere eklenmiş ve çatı formu değiştirilmiştir. Generalin 1702’deki ölümünün ardından Kânûnî Sultan Süleyman Câmii, önce askerî hastane, 18. yüzyılda da tahıl deposu olmuştur. 1760-1770 yılları arasında kilise olarak kullanılan eser bir ara at ahırına hâline getirilmiştir. Sonraki yıllarda depo olarak kullanıldıktan sonra 1963’te perişan durumundan kurtarılarak büyük ölçüde onarılmış ve yaklaşık iki yüzyıllık süre içinde yapılan değişiklik ve ilâvelerden ayıklanmıştır.

Kânûnî Sultan Süleyman Câmii günümüzde

Türk-İslâm eserlerinin sergilediği müze olarak kullanılmaktadır.

Szigetvar Castle was conquered on 21 Safer 974 (7 September 1566) during the last campaign of Suleiman the Magnificent and became a part of the Empire. A mosque was built in the castle in memory of Suleiman the Magnificent, who died before the conquest.

Evliyâ Çelebi, on his trip to Hungary, also stopped by Szeged and described the castle in detail, but he was content to refer to the mosque as "the small mosque of Süleyman Han in the inner castle".

Suleiman the Magnificent Mosque, which shows simple features in terms of architecture, has a longitudinal rectangular plan. Contrary to the famous royal (*selâtin*) mosques, it is a modest

Sigetvar’da Sultan Süleyman Câmii’nin restitüsyon önerisi

Restitution proposal of Sultan Süleyman Mosque in Szeged

work with a wooden ceiling, not a dome. The mosque consisted of a rectangular-planned sanctuary, an L-shaped narthex (surrounding it from east and north) and a brick minaret in the northeast corner.

Ahmed Efendi, who received 17 *akça* daily as the imam, preacher and *sermahfil* in the mosque in 1570, Mehmed Efendi, who received 8 *akça* daily as muezzin, *devirkhân* and *muarrif*, Mehmed Efendi, who received 6 *akça* daily as muezzin and *devirkhân*, 6 *akça* daily as trustee, apprentice and *devirkhân* and İbrahim Efendi were on duty.

Fahreddin Bey, who was the Turkish consul in Hungary a hundred years ago, talks about the mosque as follows: *"In Sighetvar, there is another mosque in the deep of Kal'a (Castle). It used to be a gunpowder warehouse, it's a wheat warehouse. The window railings of the aforementioned building are the same as those of our madrasah and mosque. The collapsed part of the minaret still exists. A few Turkish, Arab and Persian tablets in the mosque were in existence until 1850 AD. A person named "Michail Haaz" translated the ayat on the aforementioned Turkic, Arabic and Persian plates in his work published in 1895 AD. In the room adjacent to the mosque, there are a few cannonballs from the time of the Ottomans, a couple of broken balls, and a rusted bed."*

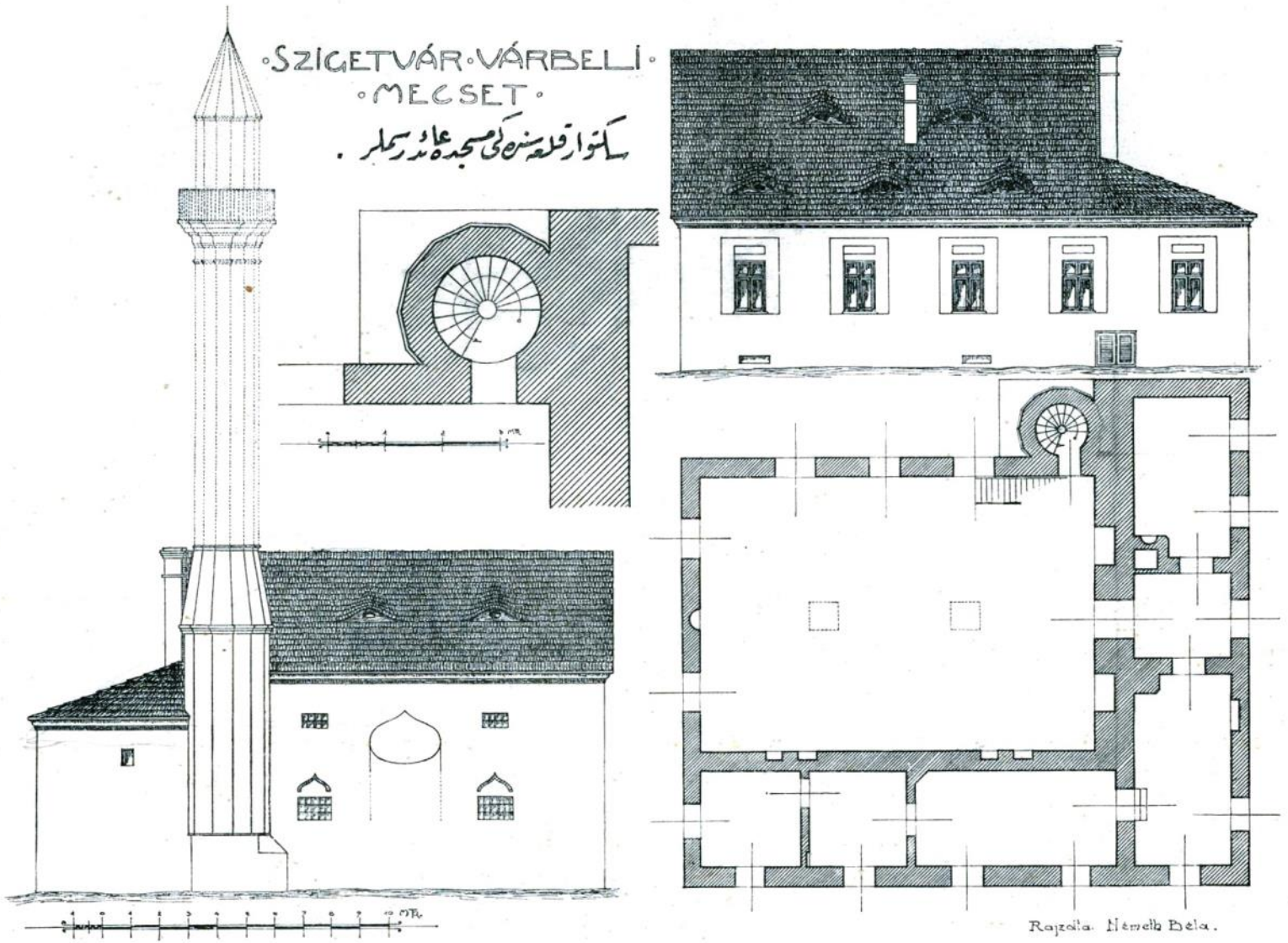
The wooden ceiling, roof and wooden minaret of the mosque, which was built quickly after the conquest of the castle in 1566, were destroyed, the mosque was repaired in 1570, the wooden minaret was dismantled and the current minaret was built. Although the ruins of the minaret today are brick, the steps are made of solid wood. These wooden steps are likely to be the steps on the first minaret. After Szigetvar was sold, the minaret of the mosque was demolished by the Austrians until the beginning of the body, only its pedestal remained.

The minaret has two entrances, one on the ground and one on the *mahfil* floor. It is understood from some beam holes in the walls that there was a mahfel inside before. Although the top row of the repaired part of the mihrab, which was unearthed in the last repair, has been dest-

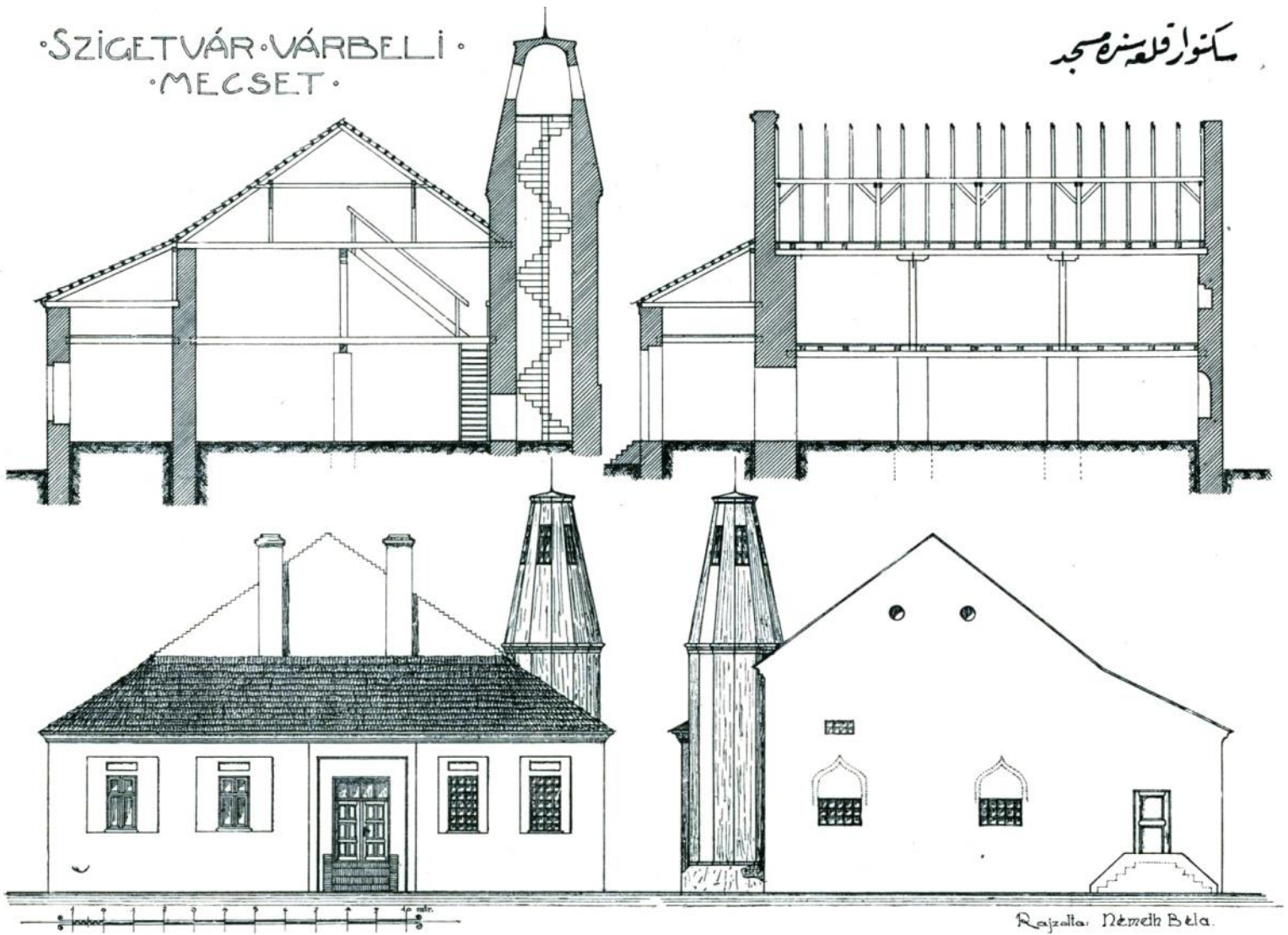
royed, it is evident that it is made of brick muqarnas in the classical style. The trace of the pulpit, which used to be based here, can be clearly seen on the plaster on the qibla wall. Due to the crowdedness of the congregation, an L-shaped nave was added to the entrance of the mosque and to the left, this section was closed with a wall on the qibla side and a mihrab was placed here.

After Szigetvar was handed over to the Austrians without a war in 1689, General de Vecchi had the mosque excavated to make some searches and then used the mosque as his private residence. The L-shaped narthex was closed, windows were added and the roof form was changed. After the death of the general in 1702, Suleiman the Magnificent Mosque first became a military hospital and a grain warehouse in the 18th century. The building, which was used as a church between 1760 and 1770, turned into a stable for a while. After being used as a warehouse in the following years, it was rescued from its shabby condition in 1963, largely repaired and removed from the changes and additions made over a period of about two centuries.

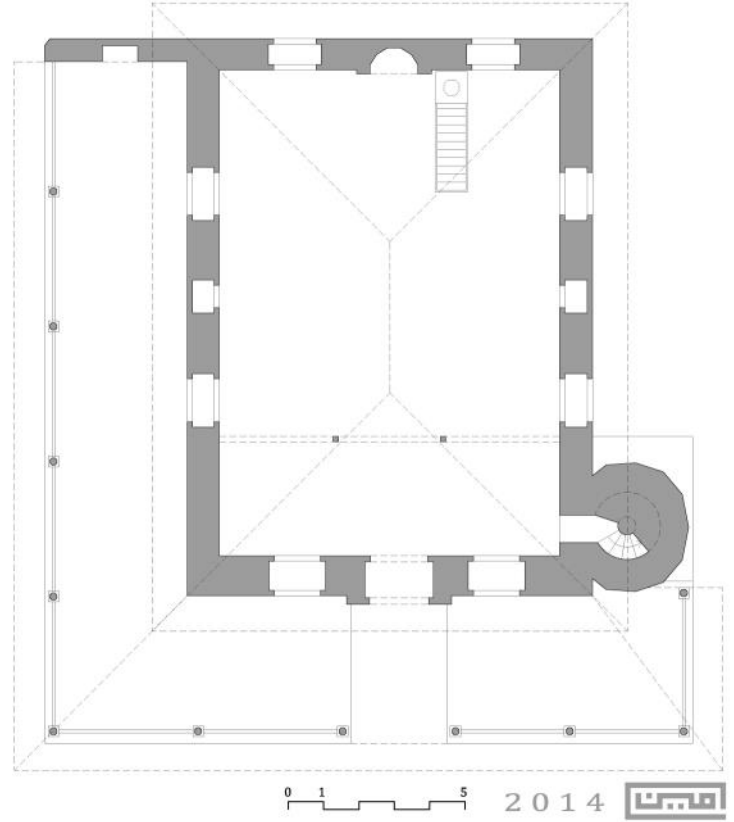
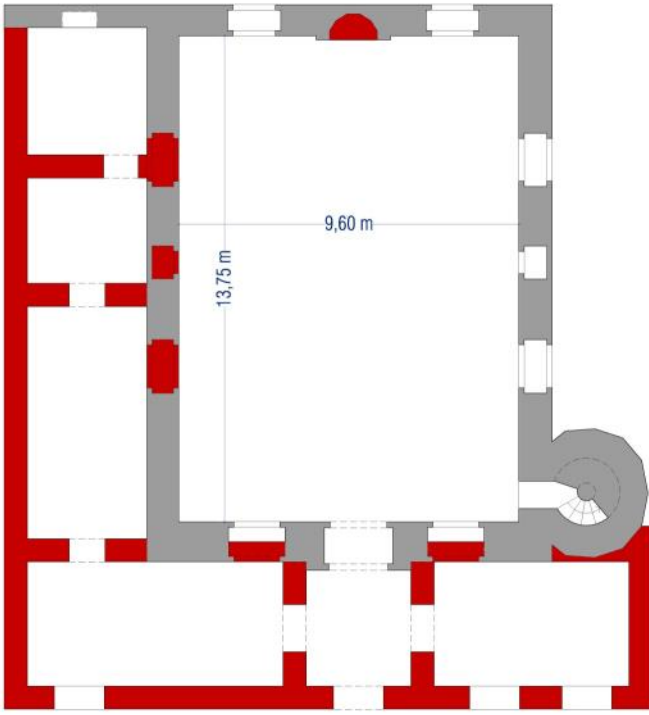
Suleiman the Magnificent Mosque is used as a museum where Turkish-Islamic works are exhibited today.

Sigetvár'da Sultan Süleyman Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of the Sultan Süleyman Mosque in Szigetvár (1917, Foerk Ernő)

Sigetvár' da Sultan Süleyman Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)
Survey of the Sultan Süleyman Mosque in Szeged (1917, Foerk Ernő)

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii rölövesi ve 2. dönem restitüsyon önerisi

Sigetvar Suleiman the Magnificent Mosque survey and restitution proposal for the 2nd period

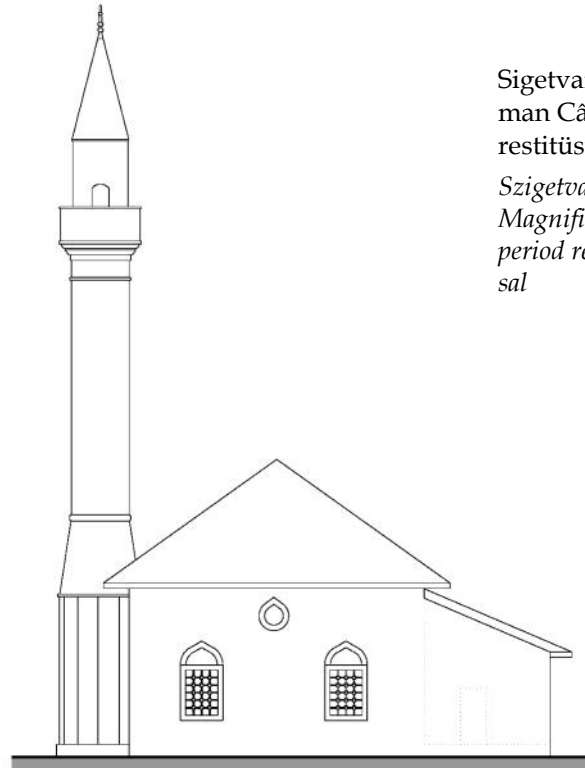
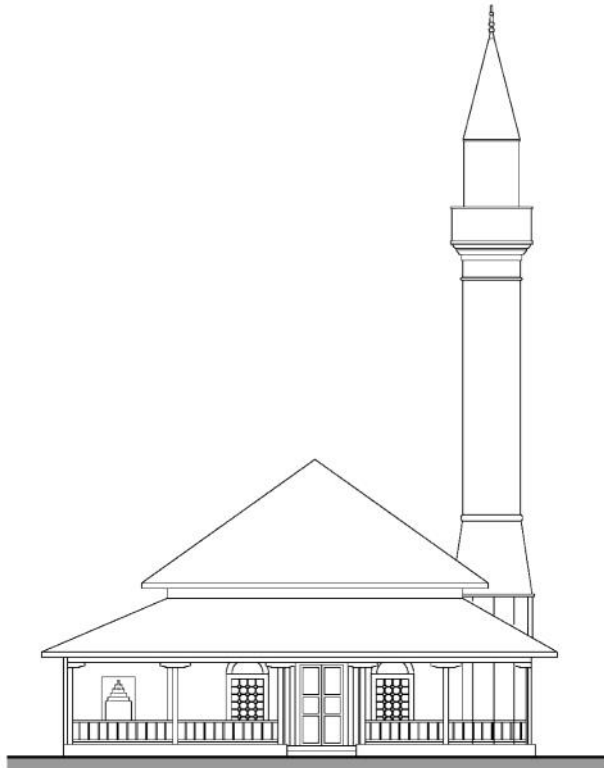
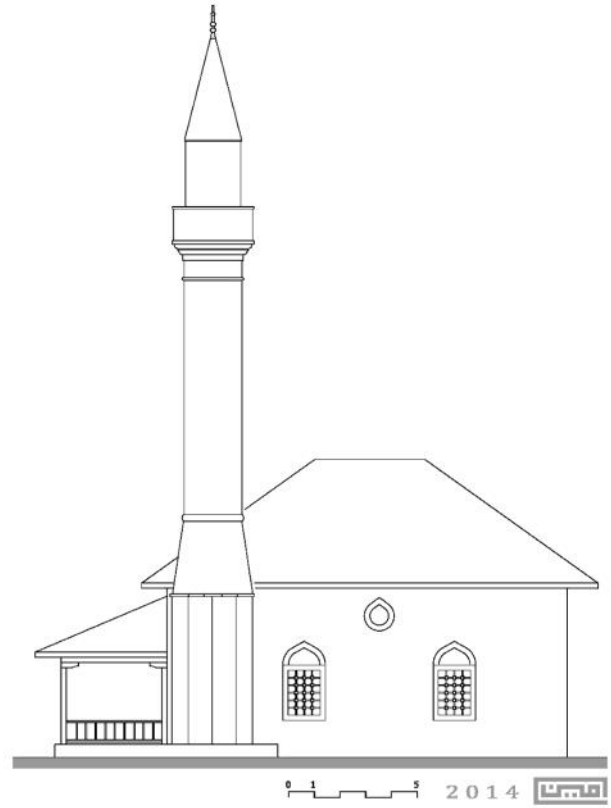
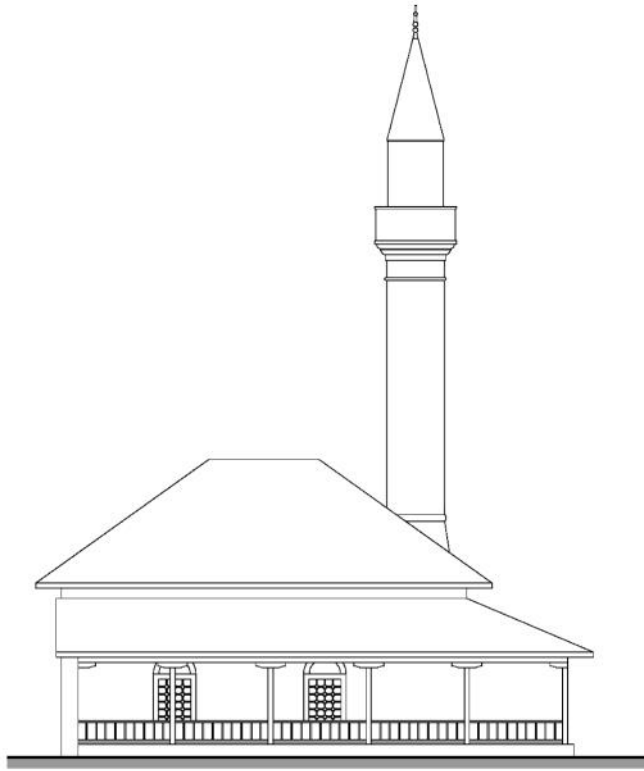
- özgün duvarlar / original walls
- ilâveler / additions

Sultan Süleyman Câmii'nin rölöve planı, A. Radomsky'den işlenerek yeniden çizilmiştir.

The survey plan of the Suleiman the Magnificent Mosque was redrawn by processing from A. Radomsky.

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii 1. ve 2. dönem restitüsyon önerisi
Sigetvar Suleiman the Magnificent Mosque 1st and 2nd period restitution proposal

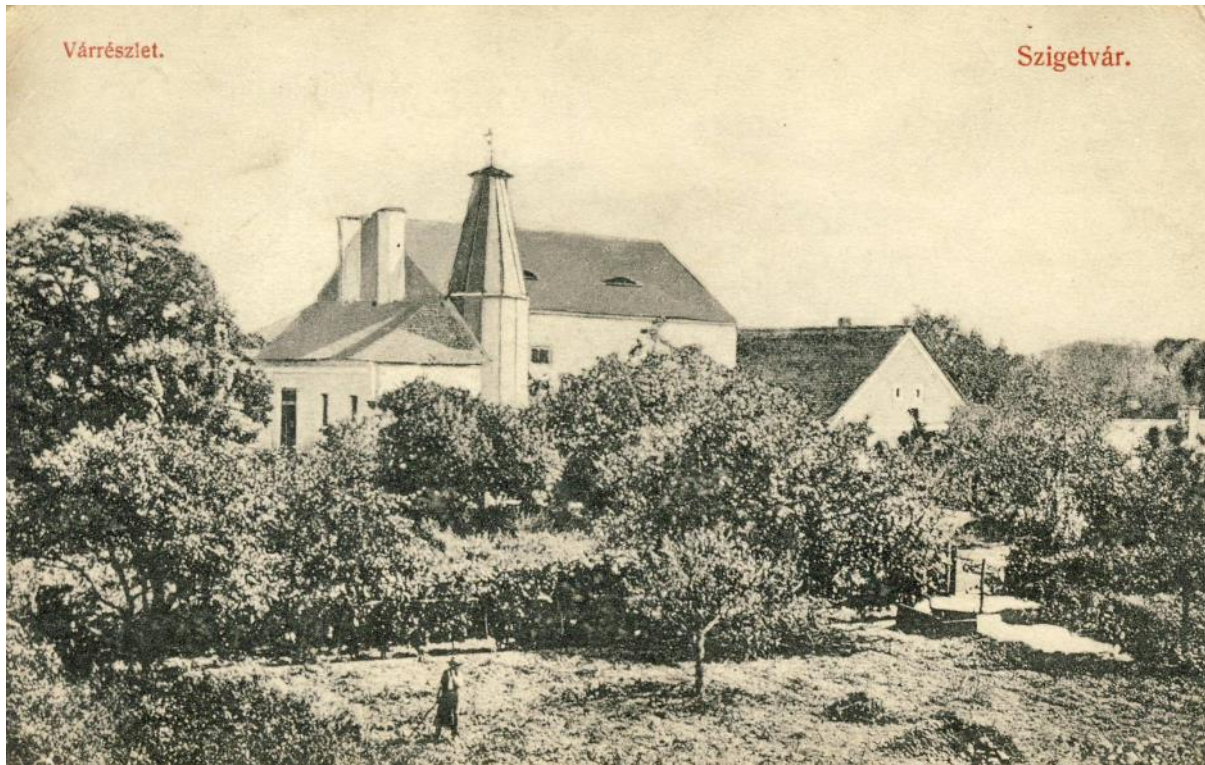
Sigetvar Sultan Süleyman Câmii 2. dönem restitüsyon önerisi
Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque 2nd period restitution proposal

R.13.136

Sigetvar Kalesi ve
Sultan Süleyman
Câmii

*Szigetvár Castle and
Szigetvár Suleiman the
Magnificent Mosque
(2014)*

R.13.137

Sigetvar'da Sultan Süleyman Câmii kartpostalı (1900'ler)

Postcard of Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.138

Sigetvar'da Sultan Süleyman Câmii kartpostalı (1900'ler)

Postcard of Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.139

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii (2014)

Sigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.140

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii giriş cephesi (2014)

Entrance Façade of Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.141

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii batı cephesi (2014)

Western Façade of Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.142

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii son cemaat yeri (2014)
Nartex of Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.143

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii harimi (2014)

Harim of Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.144

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii harimi (2014)
Harim of Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.145

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii mahfili (2014)

Mahfel of Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

R.13.146

Sigetvar Sultan Süleyman Câmii'nin masif ahşap minâre basamakları (2014)
Solid wooden minaret steps of Szigetvar Suleiman the Magnificent Mosque (2014)

Sigetvar, Kânûnî Sultan Süleyman Makam Türbesi

Sigetvar, Suleiman The Magnificent Maqam Tomb

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Sigetvar <i>Hungary, Szigetvár</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sokollu Mehmed Paşa <i>Sokollu Mehmed Pasha</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	H.974 / M.1566
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1689
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 572/27/20, VGMA 1223/157*
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/252-256, Sudár 2014: 500-503, Evliyâ Çelebi 7/41-42, Peker 2019, Rum Beyoğlu Fahreddin 1329: 1400, VGMA 572/27/20, Yılmaz 2015a: 86-146

Sigetvar Seferi sırasında vefât eden Kânûnî Sultan Süleyman'ın ölümü bir süre gizlemiş, iç organları çıkartılıp geçici olarak defnedilmiştir. Evliyâ Çelebi, babasından naklederek Kânûnî Sultan Süleyman'ın ölümünü şöyle anlatır:

“... O gün, yâni 974 (8 Eylül 1566) Safer ayının yirmi ikinci günü Hakk'ın mağfiretine uğrayan padişah, saltanat tahtını terk edip, bekaa diyarına göç edince akıllı ve tedbirli Sokullu vezir, Süleyman Han'ın naaşını Silâhtar Cafer Ağa, Feridun Bey, babamız Derviş Mehmed Ağa, Kuzu Ali Ağa ve Abdi Efendi ile beraber karnını yarıp, öd ve anber, misk ve safran ile tuzlayarak vücudunu emaneten çadırın içine gömdüler. Kalbini, diğer eli, ayağı ile ciğerini hâlen türbesinin bulunduğu yere gömüp, Sokullu, beş adet musahiplere: “Padişahın vefat ettiğini yaymayalar ve mübarek naaşın gömüldüğü yerden dışarı çıkmayıp, güya Süleyman Han hayatta imiş gibi, “Padişahım şöyle, padişahım böyle” diye konuşalar. Padişahım filân yemekten, filân ilahtan filân şuruptan ister diye dışarı çıkıp, kilerci başına ve hazinedar başı-

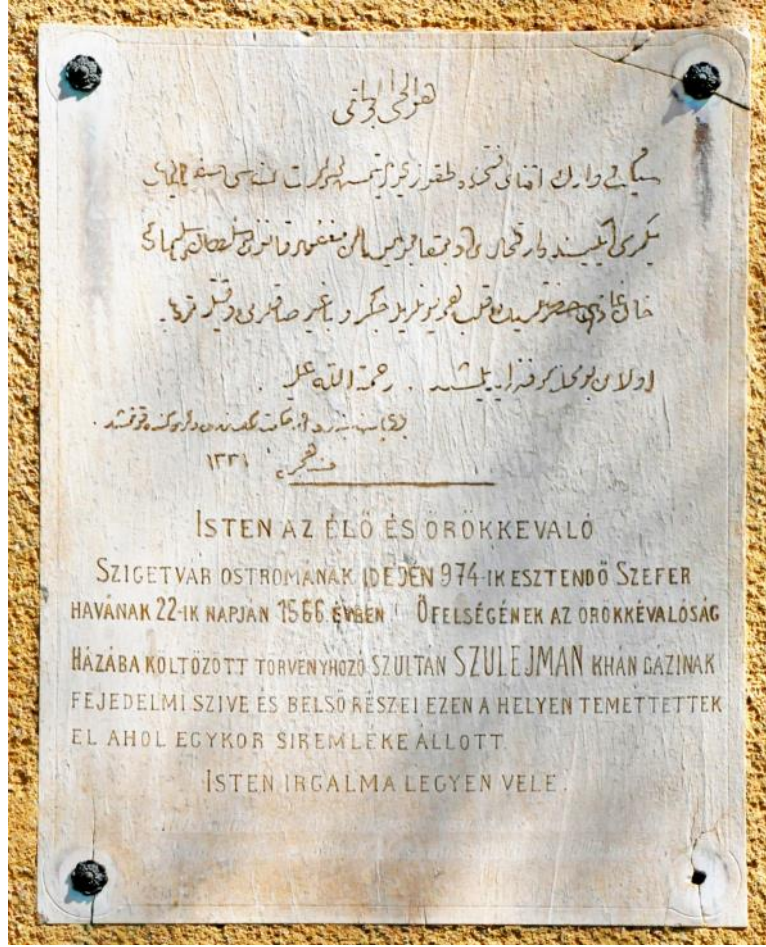
na haber ederler, yine içeri gideler” diye yemin ettirdi.”

Sigetvar'ın fethinden sonra, Kânûnî'nin iç organların defnedildiği yere Sokollu Mehmet Paşa tarafından bir türbe, tekke ve koğuşlar yaptırılmış, etrafına ahşap kale duvarı yapılarak palanka hâline getirilmiştir. 1663-64 yıllarında Avusturyalılar tarafından türbe tahrip edilmiş, türbedeki şamdanlar ve altın leğen çalınmak istenmiş fakat başarılı olamamışlardır. Avusturyalıların bu tahribatından sonra, Kânûnî'nin türbesi aynı yıl Sultan IV. Mehmet tarafından tâmir ettirilmiştir.

1664 yılında Avusturya akını sırasında Esterházy Pál, türbenin ve çevresinin planını çizmiştir. Çok kıymetli bir belge olan bu krokiden, türbe ve türbenin çevresinde tekke ve koğuşların bulunduğu, etrafının kuleleri bulunan surla çevrili olduğu ve en dışta da hendeklerle çevrili bulunduğu anlaşılmaktadır. Palankaya girişte de bir köprü bulunmaktadır. Evliyâ Çelebi'nin anlatımı

* Türbe palankasıyla ilgili arşiv belgeleri için bkz: Yılmaz 2015a: Ek 01-20.

For archival documents related to the tomb palanka, see: Yılmaz 2015a: Appendix 01-20.

R.13.147

Türbek Kilisesi'ndeki
kitâbe (2014)

Epitaph in Turbek
Church (2014)

da E. Pál'ın çizimini desteklemektedir: "... sonra Selim Han tahta çıkınca bu kaleyi ve nurlu türbeyi inşâ ederler. Sigetvar'a bir saat yakın Süleyman Han'ın otağı büyüklüğünde, bir yüksek tepe üzerinde, Sigetvar'ın doğusunda bağlı ve bahçeli bir mesiregâh yerde, dörtgen şekilliden uzunlamasına yapılp bütün Sigetvar Ovası bu kaleden görülür, tüm Sigetvarlı buraya gelip gezip havalanırlar. Kalesi palankadır. Kuzeye açılır bir kapısı ve hendeği üzerinde köprüsü asmadır. 1074/1664 târihinde küffar gelip bu kaleyi yakıp Süleyman Han'ın nurlu türbesi içini kazarak Süleyman Han'ın altın leğen içindeki kalbi ve bağırsaklarını bırakıp altın leğeni almak isteyen keferelerden üç adet kâfir Allah'ın emriyle kupkuru iskelet olmuşlardı. Öldüklerini diğer kâfirler görünce kurşunlu türbesini yıkmayıp halılarını ve diğer şamdanlarını bırakmışlar, ancak kubbesi üzerindeki altın ile kaplı sanatlı âlemini Kanije yanındaki Yenikale'ye götürmüşlerdi. Hamdolsun iki kalesi de fetholup kale ortasındaki kapı üzerinde âlem-i şerif bulunup yine

bu nur dolu türbe üzerine eskisi gibi kondu. Sonra bu 1074/1664 senesinde Sultan IV. Mehmed Han'ın fermanıyla bu türbe kalesi yeniden öyle imar oldu ki evvelkinden bin kat fazla sağlam, dörtgen şekilli ve daha geniş olup çevresinin büyüklüğü tam 1500 adım oldu. Palanka duvarları ve hendeği de sağlam ve müstahkem oldu. Daha önce nurlu türbesi, câmi, mescit, medrese, han, hamam, tekke ve dükkân hayratları tamamen Sultan II. Selim Han'ın iken bu mübarek senede hepsi Sultan IV. Mehmed Han hayratı olup gayet mamur olmuş. Hâlâ dizdari, 100 nefer hisar eri ve yeteri kadar cephaneleri var ve Şer'i hâkimi Sigetvar Kadılığı naibidir. Bu kaleyi seyredip Süleyman Türbesi'ni ziyâret edip bir Yâsîn-i Şerif okudum."

Sigetvar'da Türk döneminin sona erdiği 1689'da türbe kiliseye çevrilmiş; bir yıl kilise olarak kullanıldıktan sonra palankadaki binâlar Avusturyalı subay Gallo Tesch tarafından tümüyle yıktırılmıştır. Türbenin enkazındaki küfe-ki taş malzemenin 3000 forinte satıldığı bilin-

Kânûnî Sultan Süleyman Türbe Kalesi'nin planı (Pál Esterházy - 1664)

Plan of the Tomb Fortress of Suleiman the Magnificent (Pál Esterházy - 1664)

1. Sepultura Solyman-ni [S. Süleyman'ın mezarı - Suleiman's tomb]

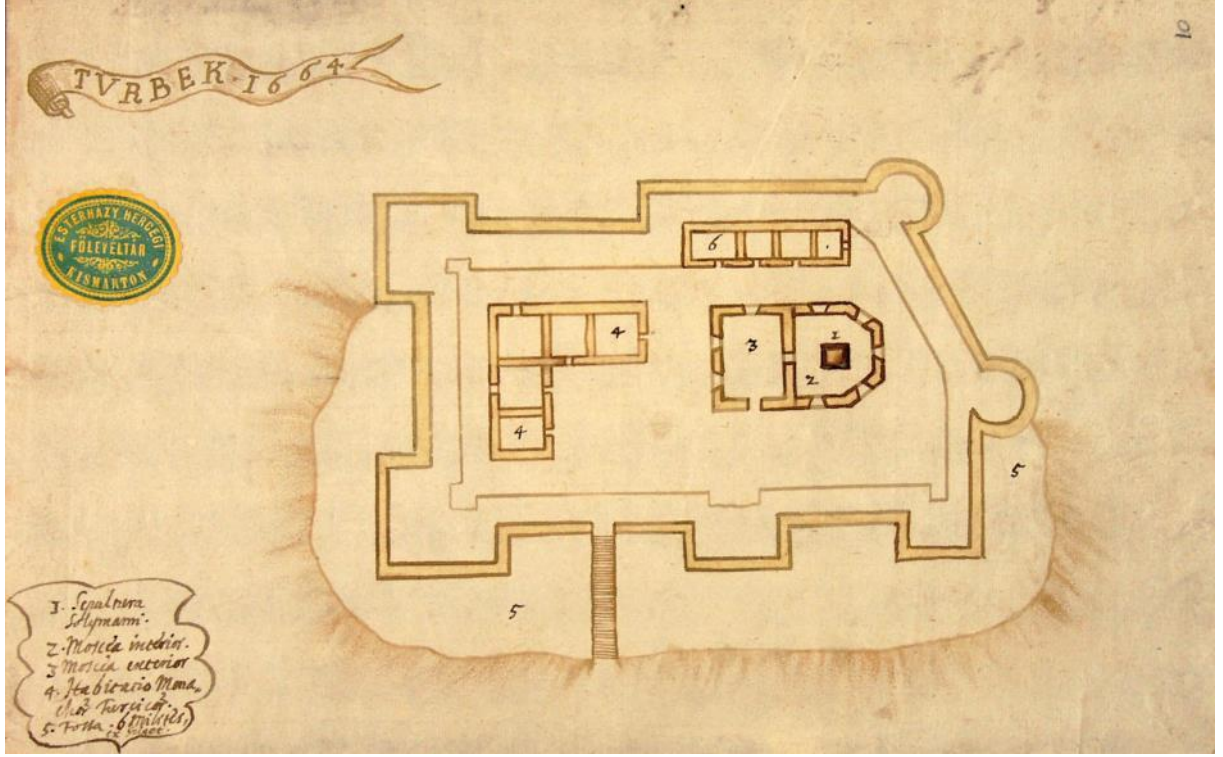
2. Moscea interior [câmi - mosque]

3. Moscea exterior [câmi - mosque]

4. Habitatio monarchorum turcicorum [tekke - lodge]

5. Fossa [hendek - trench]

6. Milites ex Sziget [koğuş - ward]

mektedir. 1912'de Budapeşte'de Devlet-i Aliyye Başşehbenderi olan Müftüoğlu Ahmed Hikmet Bey, izleri kalmayan türbenin, Türbek Kilisesi'nin altında olduğu düşüncesiyle kilisenin içinde hafriyat çalışması için izin almış ancak bu isteğini dönemin şartları gereği gerçekleştirememiştir. Günümüzde kilisenin kapısının sağında asılı eski Türkçe ve Macarca kitâbe, Ahmed Hikmet Bey'in gayretiyle asılmıştır:

Hüve'l hayyü ve'l bâkî

Sigetvar'ın esnâ-yı fethinde dokuz yüz yetmiş dört senesi saferinin yirmi ikisinde irthâl-i dâri bekâ buyuran mağfûr Kânûnî Sultan Süleyman Han Gazî Hazretleri'nin kalb-i humâyunlariyle ciğer ve bağırsakları vaktiyle türbe olan bu mahalle defnedilmiştir. Rahmetullahi aleyh. Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey'in zemân-ı idâresinde konmuştur. Sene-i Hicriyye 1331 (1912)

Sultan Süleyman'ın unutulmuş türbesini tespit etmek amacıyla 2012 yılında, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ile Zigetvar Belediyesi arasında iki ülkenin ortak târihini korumak hedefiyle bir protokol imzalanmış, Türk ve Macar ekipleri 2015-2017 yıllarında arkeolojik kazılar yürütmüşlerdir. 1971 - 1972 yıllarında Arkeo-

log Valéria Kováts tarafından Üzüm Tepesi'nde kazılarak gün yüzüne çıkartılan ve bir Osmanlı kamu binâsı olarak tanımlanıp o dönemde projenin iptali üzerine kazı tamamlanmadan buluntuların üzeri tekrar örtülen alan tekrar açılarak kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bu kazılarda kible yönünde, ana mekânları kare olan iki yapı - câmi ve türbe - temelleri ile tekkenin ve palankanın izleri ve çok sayıda metal, seramik buluntular ortaya çıkartılmıştır. Bu tespitler, 1664'teki Pál Esterházy'nin planından bazı farklılıklar gösterse de câmi, türbe ve tekkenin konumu itibarıyla uyuşmaktadır. 2017 yılından sonra kazı çalışması yapılmamıştır.

Kânûnî Sultan Süleyman'ın doğumunun 500. yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimleri ve maddi desteğiyle türbenin yakınında Türk Macar Dostluk Parkı yapılmıştır. Bu parkta, Kânûnî ve M. Zrinyi'nin heykelleri ile Kânûnî Sultan Süleyman'ın anıt mezarı bulunmaktadır.

The demise of Suleiman the Magnificent, who died of illness during the Szigetvar campaign, was hidden for a while, his internal organs were removed and he was buried temporarily. Evliya

Çelebi narrates the death of Suleiman the Magnificent as follows, narrated from his father:

"... On that day, that is, on the twenty-second day of the month of Safar, in 974 (8 September 1566), when the Sultan, who met with God, left his throne and migrated to the land of the dead, the wise and cautious vizier Sokullu, Silahtar Cafer Agha, Feridun Bey, our father Dervish Mehmed Agha, Kuzu Ali Agha, and Abdi Efendi, took Suleiman Khan's body, slit his stomach, salted it with gall and amber, musk and saffron, and buried his body in the tent temporarily. Burying his heart, other hand, foot and liver in the place where his tomb is still located, Sokullu told his five companions "not to spread that the Sultan has passed away and not to come out of the place where his blessed body is buried, speak as if Suleiman Khan was still alive." Go out to the head of the cellar and head of the treasurer, inform them like 'My Sultan wants this kind of food, that kind of medicine, this kind of syrup' and go inside again. He made them swear."

After the conquest of Szigetvar, a tomb, lodge and wards were built by Sokollu Mehmet Pasha in the place where Suleiman's internal organs were buried, and a wooden castle wall was built around it, and it was turned into a palanka. The tomb was destroyed by the Austrians in 1663-64, the candlesticks and gold basin in the tomb were tried to be stolen, but they could not succeed. After this destruction by the Austrians, the tomb of Kanuni was repaired by Sultan Mehmet IV in the same year.

During the invasion of Austria in 1664, Esterházy Pál drew the plan of the tomb and its surroundings. From this sketch, which is a very valuable document, it is understood that there are dervish lodges and wards around the tomb and tomb, it is surrounded by a city wall with towers, and it is surrounded by ditches on the outside. There is also a bridge at the entrance to the palanka. Evliyâ Çelebi's narration also supports E. Pál's drawing: *"... then, when Selim Khan ascended to the throne, he built this castle and the luminous tomb. An hour close to Sigetvar, the size of Suleyman Khan's tent, on a high hill, east of Siget-*

var, on a vineyard with a garden, the whole Sigetvar Plain, which is lengthwise forming a rectangular shape, can be seen from this castle. All Sigetvar people come here and take a breath. His castle is a palanka. It has a door that opens to the north and a bridge over its moat. In 1074/1664, three infidels who wanted to burn this castle, dig the luminous tomb of Süleyman Han and leave the heart and intestines of Süleyman Han in the golden basin and take the golden basin, became dry skeletons by the order of Allah. When the other infidels saw that they were dead, they did not destroy the leaded tomb and left their carpets and other candlesticks, but they took their artful alem (ornate metal finial), covered with gold on its dome, to Yenikale near Kanije.

Thank God, both of their castles were conquered, and the finial was found on the door in the middle of the castle, and it was placed on this light-filled tomb as before. Then, in the year of 1074/1664, with the edict of Sultan Mehmed IV, this tomb castle was rebuilt so much that it was a thousand times stronger, rectangular and wider than the previous one, and the size of its circumference was exactly 1500 steps. Palanka walls and moats also became solid and fortified. While the luminous tomb, mosque, masjid, madrasah, inn, Turkish bath, dervish lodge and shop were entirely owned by Sultan Selim II, in this blessed year, all of them were the charity of Sultan Mehmed IV and prospered. It still has a warden, 100 soldiers, and enough ammunition, and the ruler of Sharia is the regent of the Szigetvar Kadi. I watched this castle, visited the tomb of Suleiman and recited Surah Ya-seen."

In 1689, when the Turkish period ended in Szigetvar, the tomb was converted into a church. After being used as a church for a year, the buildings in the palanka were completely demolished by the Austrian officer Gallo Tesch. It is known that the limestone material found in the wreckage of the tomb was sold for 3000 florins. Müftüoğlu Ahmed Hikmet Bey, who became the Chief Consort of the State in Budapest in 1912, got permission for excavation work inside the church, thinking that the tomb, which has no traces, was under the Church, but could not fulfil this request due to the conditions of the pe-

Sigetvar Üzüm Tepesi'ndeki kazı sonrası ortaya çıkan Türbe Palankası'ndaki yapı temellerinin kroki (Peker 2019: 145)

Sketch of the building foundations in the Turbe Palanka, which was unearthed after the excavation on Sigetvar Üzüm Tepesi (Peker 2019: 145).

riod. Today, the old Turkish and Hungarian inscription hanging on the right of the door of the church was hung with the efforts of Ahmed Hikmet Bey:

Hüve'l-hayyü'l-bâkî

Sigetvar'ın esnâ-yı fethinde dokuz yüz yetmiş dört senesi saferinin yirmi ikisinde irtihâl-i dâri bekâ buyuran mağfûr Kânûni Sultan Süleyman Han Gazî Hazretleri'nin kalb-i humâyunlariyle ciğer ve bağırsakları vaktiyle türbe olan bu mahalle defnedilmiştir. Rahmetullahi aleyh. Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey'in zemân-ı idâresinde konmuştur. Sene-i Hicriyye 1331 (1912)

(The heart, lungs and intestines of Suleiman the Magnificent who died during the conquest of Szigetvar on Safer 22, 974 Hajira were buried here that was a tomb in the past. May Allah have mercy upon him. This inscription is hung by Ahmet Hikmet Bey during his diplomatic service here, in year 1331 Hajira)

In 2012, a protocol was signed between the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) and the Zigetvar Municipality to locate the forgotten Tomb of Sultan Süleyman, with the aim of preserving the common history of the two

countries. Turkish and Hungarian teams carried out archaeological excavations in 2015-2017. The area, which was excavated and unearthed on Üzüm Tepesi by Archaeologist Valéria Kováts between 1971 and 1972, was defined as an Ottoman public building and after the cancellation of the project at that time, the area was re-covered before the excavation was completed, and excavations were started again. In these excavations, the foundations of two buildings with square main spaces - the mosque and the Tomb - in the direction of the qibla, traces of the lodge and the palanka, and many metal and ceramic findings were unearthed. Although these determinations show some differences from Pál Esterházy's plan in 1664, they are in agreement with the location of the mosque, tomb and lodge. No excavation work has been carried out after 2017.

On the 500th anniversary of the birth of Suleiman the Magnificent, the Turkish-Hungarian Friendship Park was built near the tomb with the initiatives and financial support of the Republic of Turkey. In this park, there are the statues of Suleiman and M. Zrinyi and the tomb of Suleiman the Magnificent.

R.13.148

Sigetvar Üzüm Tepesi'ndeki kazı sonrası ortaya çıkan Türbe Palankası'ndaki yapı temelleri

The building foundations in the Turbe Palanka, which was unearthed after the excavation on Sigetvar Üzüm Tepesi

Sigetvar, Sıbyan Mektebi

Szigetvar, Primary School

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Sigetvar <i>Hungary, Szigetvár</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1689'dan sonra Ayin Kilisesi <i>After 1689 Ritual Church – Ritualis Templom</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Türk Evi Müzesi <i>Turkish House Museum – Török Ház Múzeum</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ernő 1918: 14, Yılmaz 2015a: 76-82

Sigetvar'ın dış varoşunda, Peçuy yolu üzerindeki Bastya Sokağı'nda yer almaktadır. Tuğla duvardan iki katlı olarak inşa edilmiş, her katta tek bir odanın bulunduğu sade bir eserdir. Yapının üst örtüsü içerden tonozlu olup, üstü alaturka kiremitli kırma çatı ile örtülüdür. Merdiven sahanlığının altında bulunan bir kapıdan yapının fazla yüksek olmayan alt katına girilmektedir. Eserin Osmanlı döneminde yapılan bir sıbyan mektebi olduğu bilinmektedir. Yapı, 2014'te onarılarak *Türk Evi Müzesi* olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Müze, 1569'da defterdarlık memuru olarak Macaristan'a gelen Ali Çelebi Efendi'nin terekesinden yola çıkarak 16. yüzyıla ait bir Türk Evi olarak düzenlenmiştir. Ayrıca müzede, sedir, yer sofrası, mutfak, ocak, günlük kullanım eşyaları, kahve ve hamam kültürü ile hat, çini, cam ve minyatür sanatları tanıtılmaktadır.

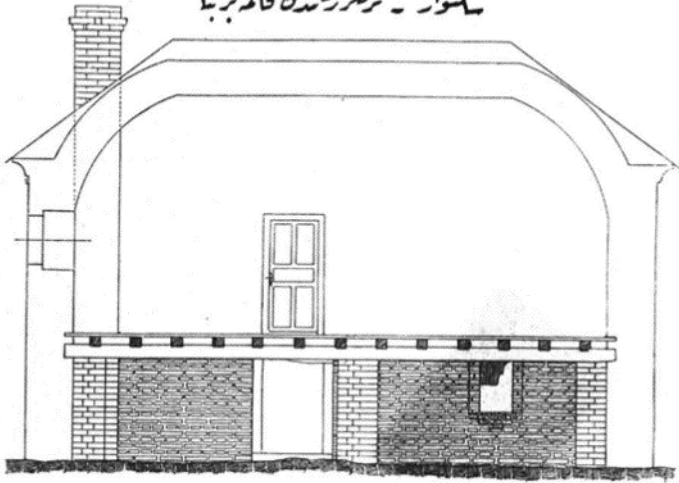
1917'de beraberindeki mimarlık bölümü öğrencileriyle birlikte Sigetvar'a gelen Mimar Foerk Ernő, sıbyan mektebinin rölövesini çizmiştir. Ernő, halk dilinde eserin ayin kilisesi olarak bilindiğini belirtip *circumcisorium* unvanını kanıt olarak göstermiştir.

It is located on Bastya Street on Pecs road in the outer suburb of Szigetvar. It is a simple work of art, which was built from a brick wall on two floors, with a single room on each floor. The upper cover of the building is vaulted from the inside, and it is covered with a Turkish-style tiled hipped roof. The lower floor of the building, which is not too high, is entered through a door located under the stair landing. It is known that the work is a primary school built in the Ottoman period. The building was repaired in 2014 and refunctioned as the *Turkish House Museum*. The museum was organized as a 16th-century Turkish House, based on the estate of Ali Çelebi Efendi, who came to Hungary as a treasurer in 1569. In addition, cedar, floor table, kitchen, stove, daily use items, coffee and bath culture, calligraphy, tiles, glass and miniature arts are introduced in the museum.

Architect Foerk Erno, who came to Szigetvar in 1917 with his architecture students, drew the survey of the primary school. Erno stated that the work was known as the liturgical church in the colloquial language and showed the title of *circumcisorium* as evidence.

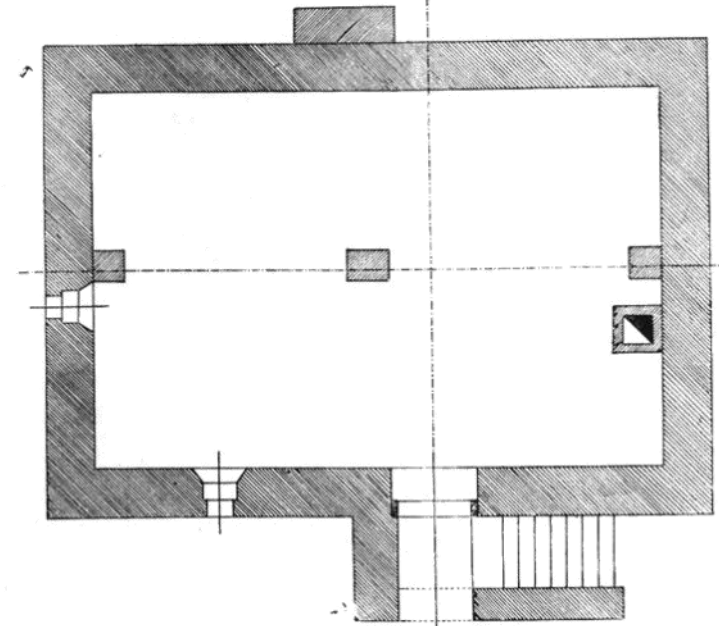
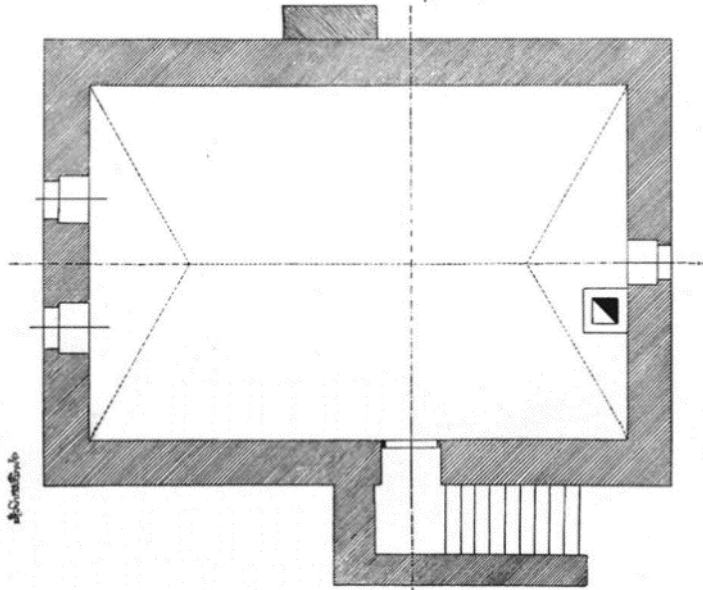
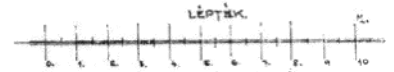
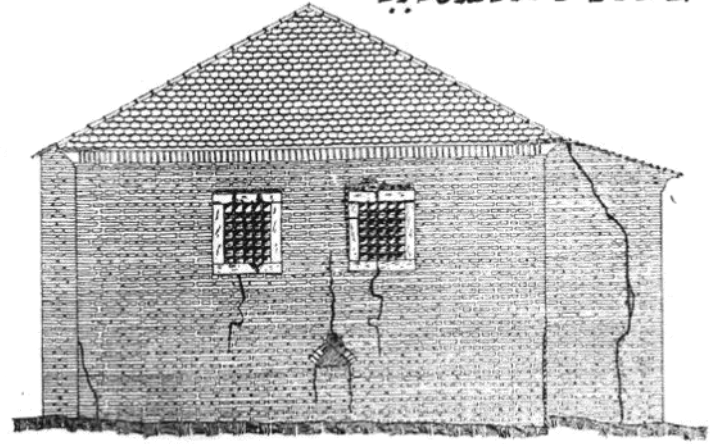
SZIGETVÁRI DITVÁLIS TEMPLOM.

ساكنوار - ترطرز مائتد قالم برنا

SZIGETVÁRI DITVÁLIS TEMPLOM.

ساكنوار - ترطرز مائتد قالم برنا

Sigetvar sıbyan mektebinin rölövesi (1917, Foerk Ernő)
The survey of the Szigetvar primary school (1917, Foerk Ernő)

R.13.149

Sigetvar'da Türk Evi Müzesi'ne dönüştürülen sıbyan mektebi (2014)

Primary school converted into Turkish House Museum in Szigetvar (2014)

R.13.150

Sigetvar' da Türk Evi Müzesi'ne dönüştürülen sıbyan mektebi (2014)
Primary school converted into Turkish House Museum in Szigetvár (2014)

R.13.151

Sigetvar'da Türk Evi Müzesi'ne dönüştürülen sıbyan mektebi (2014)
Primary school converted into Turkish House Museum in Szigetvar (2014)

R.13.152

Sigetvar'da Türk Evi Müzesi'ne dönüştürülen sıbyan mektebi (2014)
Primary school converted into Turkish House Museum in Szigetvár (2014)

Solnok, Hünkâr (Kânûnî Sultan Süleyman) Câmii

Szolnok, Sultan (Suleiman The Magnificent) Mosque

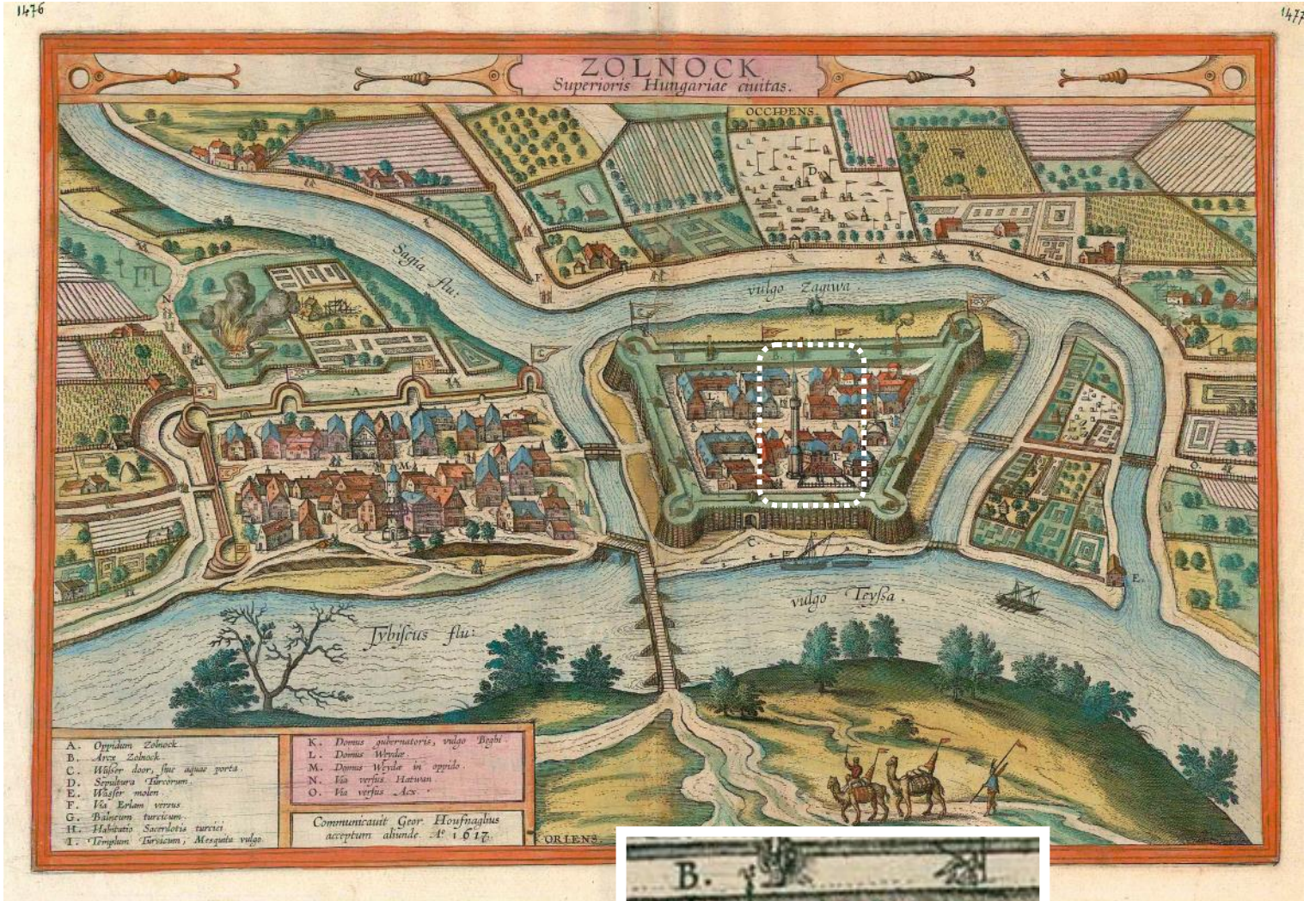
Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Solnok <i>Hungary, Szolnok</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Yahyâ Paşazâde
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1566
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1820
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Kale Kilisesi <i>Castle Church – Magyarok Nagyasszonya Vártemplom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/303, Kertész vd. 2012: 110-125, Kertész-Szakonyi 2013: 4-7, Sudár 2014:505-507

Solnok şehrinde kale içinde, Tisa Nehri'nin kenarında Sultan Süleyman adına 1566'da Yahyâ Paşazâde tarafından bir câmi yaptırılmıştı. Câmînin yanında bir de hamam bulunuyordu. Câmî 1620'de Mürteza Paşa tarafından onarılmıştı. Evliyâ Çelebi, "*kalede Hünkâr Câmii var, bir kâgir minâreli ve sanatlı kubbeli câmîdir.*" diyerek eserden kısaca bahsetmektedir. Şehirdeki Türk hâkimiyetinden sonra Avusturyalılar döneminde câmî yıkılmış; câmînin taşları kullanılarak yerine günümüzdeki *Magyarok Nagyasszonya vártemplom* Kilisesi inşâ edilmiştir. Yakın zamana kadar kilisenin giriş cephesindeki sıvasız bölümlerde eski câmînin taşları görülüyordu. Günümüzde cepheler tümüyle sıvandıği için görülmektedir. 1973 yılında yapılan kazılarda 3,9 x 3,9 m ölçülerinde minâre temeli ortaya çıkartılmış,

daha sonra kapatılarak yeri park yapılmıştır. Kazı sonucu yapılan yayınlardan bu câmînin 15,9 m ölçüsünde kare planlı ve tek kubbeli, tek minâreli olduğu ve önünde revaklı son cemaat yeri bulunduğu anlaşılmıştır.

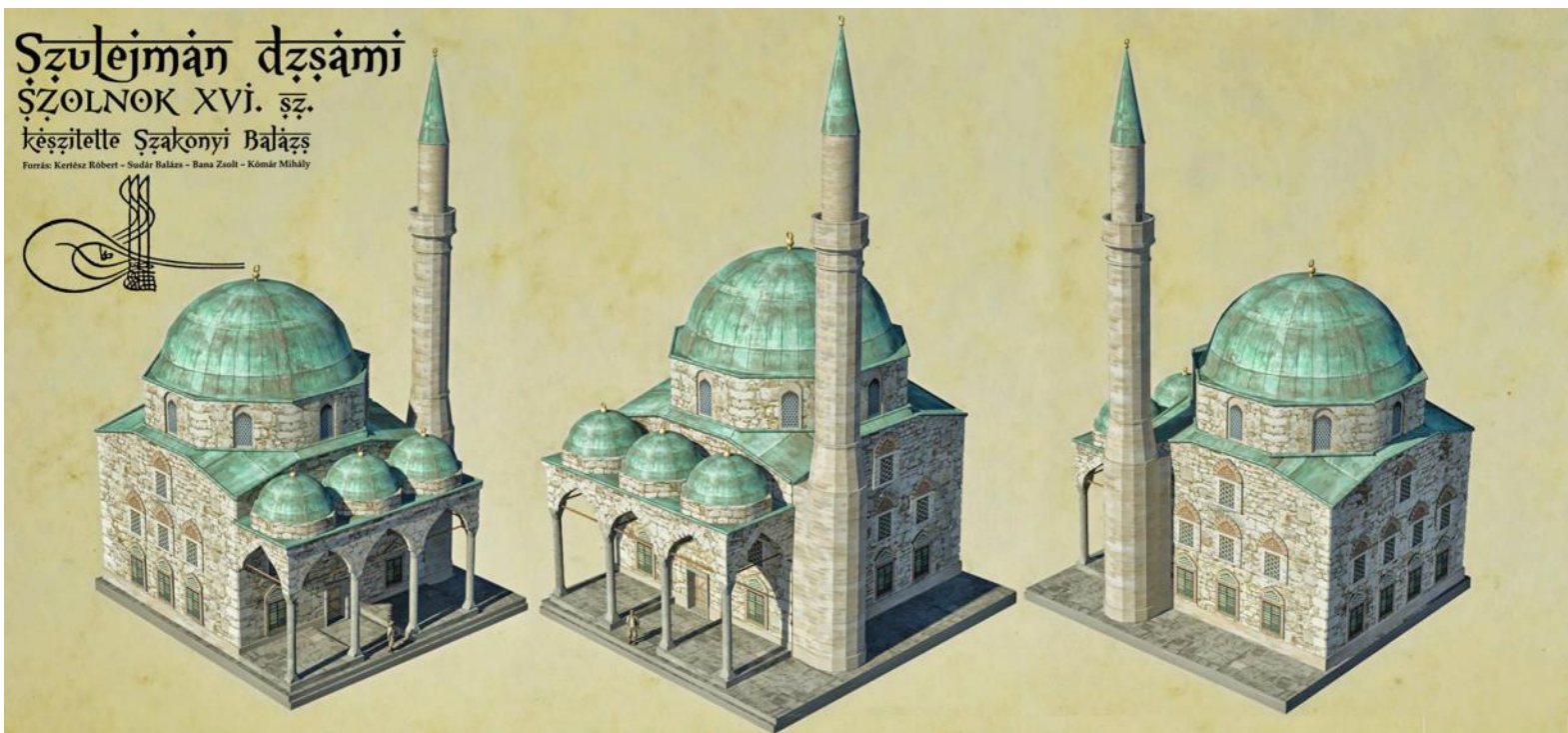
In the city of Szolnok, a mosque was built by Yahya Pasha-zade in 1566 in the name of Suleiman the Magnificent, on the edge of the Tisa river, inside the castle. There was also a bath next to the mosque. The mosque was repaired by Murteza Pasha in 1620. Evliya Çelebi talks about the building briefly: "*There is the Hünkâr Mosque in the castle, it is a mosque with a masonry minaret and an artistic dome.*" After the Turkish domina-

tion in the city, the mosque was demolished during the Austrian period. Using the stones of the mosque, today's *Magyarok Nagyasszonya vártemplom* church was built. Until recently, the stones of the old mosque were visible in the unplastered sections of the entrance facade of the church. Today, they cannot be seen because the facades are completely plastered. During the excavations carried out in 1973, the foundation of a minaret measuring 3.9 x 3.9 m was unearthed, later it was closed and its place was turned into a park. It has been understood from the publications made as a result of the excavation that this mosque measures 15.9 m in a square plan, has a single dome, a single minaret, and has an open narthex with four columns in front of it.

R.13.153
Solnok Kalesi ve
Hünkâr Câmii (1617)
Szolnok Castle and
Sultan Mosque (1617)

R.13.154

Solnok'ta Hünkâr Câmii restitüsyonu

Restitution of Sultan Mosque in Szolnok

R.13.155

Solnok'ta Hünkâr Câmii'ne ait taşlarla inşâ edilen kilise
The church built with the stones belonging to the Sultan Mosque in Szolnok

Şimontornya, Varoş Câmii

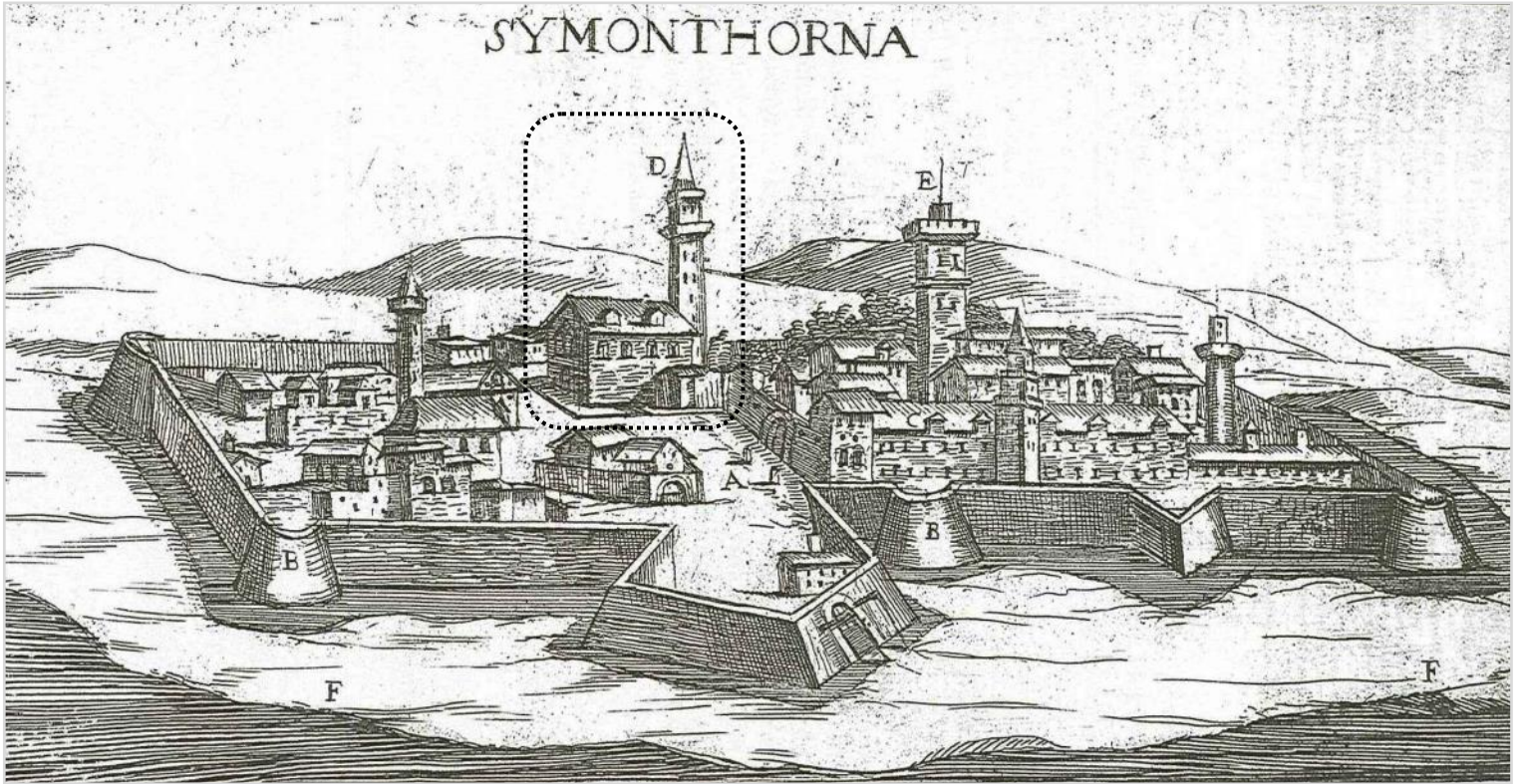
Simontornya, City Mosque

Yeri <i>Location</i>	Macaristan, Şimontornya <i>Hungary, Simontornya</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1696
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz İmre Katolik Kilisesi <i>St. Emeric Church – Szent Imré Templom</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Sudár 2014: 466

Şimantornya varoşunda, kalenin doğusunda, inşâ târihini ve bânîsini bilmediğimiz câmi, 1696'da Fransiskan rahiplerine verilerek kiliseye çevrilmiştir. 1728-66'da yenilenen kilise, günümüzdeki Szent István Király Caddesi No:4'te yer almaktadır. Kible yönünde konumlanan kilisenin giriş kapısı, eski câminin batı cephesindedir.

The mosque in the Simontornya suburb, to the east of the castle, whose construction date and builder we do not know, was given to the Franciscan priests in 1696 and turned into a church. Renovated in 1728-66, the church is located at Szent István Király Street No: 4 today. The entrance door of the church, located in the direction of qibla, is on the west side of the old mosque.

R.13.156

Osmanlı döneminde Şimontornya Kalesi ve varoşu (1687)

Simontornya Castle and Suburb during the Ottoman Period (1687)

R.13.157

Şimontornya'da Varoş Câmii'nden dönüştürülen Aziz İmre Katolik Kilisesi

Şimontornya'da Varoş Câmii'nden dönüştürülen Aziz İmre Katolik Kilisesi

MOLDOVA

Moldova

Bender'de Dört Câmi

Four Mosques in Bender

Kaynakça References

Eyice 1992d, Fedakâr 2013, Sapozhnikov 2017, Tütüncü 2020: 225-227,
aleksandronevskii.prihod.ru, bendery-fortress.com

Bender Kalesi, Boğdan'ın (Moldova) kuzeyinde, Dinyester Irmağı kıyısında Osmanlı Devleti'nin son sınır kalesini teşkil ediyordu. Kale, 1538'de Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı idaresine geçmiş ve yeniden inşâ edilmiştir. Evliyâ Çelebi'nin, "*Turla Nehri kenarında bir tarafta alçak, cenup ve kiblesi yüksek, köfeki kayalar üzerinde kare şeklinde büyük ve yüksek bir kaledir ki her taşı fil gövdesi kadar vardır, sığır ve at karnı kadar sert kaya taşlardır*" cümleleriyle tarif ettiği kalenin, "*Süleyman Han'ın Mimarbaşı Sinan Ağa bin Abdülmennan bu kaleyi yaparken bütün kudretini sarfedüp günâgün ilmi hendese üzre kuleler, musanna metin burç-ü bârûlar yapmış ki vâsfında lisan kasırdır*" diyerek Mimar Sinan tarafından inşâ edildiğini ifade eder.

1770'ten sonra Osmanlı Devleti ile Ruslar arasında sürekli el değiştiren Bender Kalesi, 1812'de Bükreş Antlaşması ile kesin olarak kaybedilmiştir. Osmanlı döneminde Bender'de 9'u kale içinde 4'ü varoшта olmak üzere 13 câmi bulunuyordu.

Rus işgalinden sonra Bender Vâlisi olan General G. A. Potemkin, 13 câmiden dördünü kiliseye çevirmiştir. Bu eserlerden ikisi Rus Ortodoks Kilisesi'ne dönüştürülmüş, biri Ermenilere biri de Rumlara verilmiştir.

Osmanlı döneminden hemen sonra çizilen Bender'in ayrıntılı eski haritalarında kiliseye dönüştürülen câmilerin yerleri tespit edilmiştir.

Hünkâr Câmii (haritada 1 numaralı câmi), İstanbul Kapısı'nın kuzeyinde yer alıyordu. Ruslar tarafından 1819 yılında estampajı alınan 1194 târihli 1780-81 kitâbesinde Sultan Ahmed'in yaptırdığı câminin harap olmasından sonra Sultan I.

Abdülhamid tarafından yeniden yaptırıldığı yazmaktadır. 1790'da Rus Ortodoks Kilisesi'ne (Aya Yorgi / St. George) dönüştürülen Hünkâr Câmii, daha sonra tümüyle yıkılmıştır.

Dağistanlı Ali Paşa Câmii (haritada 2 numaralı câmi), İç Kale Kapısı'nın önünde yer alıyordu. 1190/1779-77 yılında inşâ edilmiştir. Dağistanlı Ali Paşa, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Bender'de imar faaliyetlerine katılmış, câmi, çeşme ve vakıf dükkânları yaptırmıştır. Bânînin, Akkerman Kalesi'nde de bir câmisi bulunuyordu. 1789'da Rus ordusu komutanı Potemkin tarafından Kutsal Teslis (Holy Trinity Church) Aleksandır Nevski Kilisesi ismiyle Rus Ortodoks kilisesine dönüştürülen câmi, dönem haritalarında Rus Kilisesi olarak işaretlenmiştir. 1807'de kilise mimarisi esas alınarak onarılan câmiye ikonostasis eklenip kilise korosu için alan oluşturulmuştur. Türklerden savaş ganimeti olarak alınan sancak, alem, tuğ ve ateşli silahlar da burada tutuluyordu. 1821'de kaleye yapılan saldırılarda ağır hasar gören eser, 1833'te büyük oranda yeniden inşâ edilerek Rus Çarı I. Nikolay tarafından kutsanmış ve kilisenin yanına bir kraliyet köşkü inşâ edilmiştir. Aleksandır Nevski Kilisesi, kible yönünde olduğundan eski câminin beden duvarları kullanılarak yenilenmiş olması muhtemeldir. 1833'te harimin dört tarafına yapılan üçgen alınlıklı giriş bölümleri ve apsis ile câminin ana yapısı görünmez hâle getirilmiştir. Ruslar kiliseye dönüştürdükleri Kili'deki Sultan II. Bayezid Câmii, Özi'deki câmi ve Revan'daki Recep Paşa câmilerinde de aynı uygulamayı yapmışlardır. Komünizm döneminde askerî binâ olarak kullanılan eser, 2010-2011'de yeniden

onarılmış; bu onarımda harim duvarları yükseltilerek üstüne yeni kubbe ve giriş bölümünün çatısına çan kulesi ilâve edilmiştir.

Bender'de iç kale surlarının kuzeybatısında yer alan Sultan III. Selim Câmii (haritada 3 numaralı câmi), kaledeki en büyük yapılardan olup, kalenin onarımı sırasında yaptırılmış olması muhtemeldir. 1740 târihli gravürde dört minâreli olarak çizilmiştir. Osmanlı döneminden sonra 1789 târihli kale planında Ermeni kilisesi olarak işâretlenmiştir. 1789'da Rus ordusu komutanı *Potemkin*, Ermeni Başpiskoposu Joseph'e mektup yazarak Bender'de yaşayan 150 Ermeni ailesi için bu büyük taş câminin kiliseye dönüştürülmesini emrettiğini belirtmiştir.

Kalenin batısında Ordu Kapısı yakınında yer alan ismini bilmediğimiz bir câmi (haritada 4 numaralı câmi), 1789 târihli kale planında Rum Ortodoks Kilisesi olarak işâretlenmiştir. Bender'de kiliseye dönüştürülen diğer câimler gibi bu eser de 1789'da Rus ordusu komutanı *Potemkin*'in emriyle Rum cemaate tahsis edilmiştir.

Bender Castle was the last frontier fortress of the Ottoman Empire on the banks of the Dniester River in the north of Bogdan (Moldovia). The castle came under Ottoman rule during the reign of Suleiman the Magnificent in 1538 and was rebuilt. Evliyâ Çelebi described the castle as "a large and high castle on the Turla River, low on one side, high on the south and east sides, square and high on the rocks, each stone as big as an elephant's trunk, hard rock stones as hard as cattle and horse bellies", "Sinan Aga bin Abdulmennan, the chief architect of Suleyman Khan, spent all his might while building this castle and built towers of various shapes and castle walls worthy of his name, so that the language in its description is a mansion".

After 1770, Bender Castle, which constantly changed hands between the Ottoman Empire and the Russians, was definitively lost with the

Treaty of Bucharest in 1812. During the Ottoman period, there were 13 mosques in Bandar, 9 in the castle and 4 in the suburbs.

General G. A. Potemkin, the governor of Bender after the Russian occupation, converted four of the 13 mosques into churches. Two of these were converted into Russian Orthodox Churches, one was given to Armenians and one to Greeks.

Detailed old maps of Bandar, drawn just after the Ottoman period, show the locations of the mosques that were converted into churches.

Hünkâr Mosque (number 1 on the map) was located to the north of the Istanbul Gate. In the 1780-81 epitaph dated 1194, which was estamped by the Russians in 1819, it is written that the mosque built by Sultan Ahmed was rebuilt by Sultan Abdülhamid I after it was destroyed. In 1790, the Hünkâr Mosque was converted into a Russian Orthodox Church (Aya Yorgi / St. George) and later it was completely demolished.

The Ali Pasha of Dagestan Mosque (number 2 on the map) was located in front of the Inner Castle Gate. It was built in 1190/1779-77. After the Treaty of Küçük Kaynarca, Ali Pasha participated in the reconstruction activities in Bandar and built a mosque, fountains and waqf shops. He also had a mosque in Akkerman Castle. In 1789, the mosque was converted into a Russian Orthodox church by the Russian army commander Potemkin under the name Holy Trinity Church Aleksandr Nevski Church and marked as the Russian Church on period maps. In 1807, the mosque was repaired on the basis of church architecture and an iconostasis was added and a space was created for the church choir. The Turkish war trophies such as banners, standards, tails and firearms were also kept here. Badly damaged in the attacks on the fortress in 1821, it was largely reconstructed in 1833, consecrated by Russian Tsar Nicholas I and a royal pavilion was built next to the church. Since the Aleksandr Nevsky Church is on the *qibla* direction, it is likely that it was renovated using the body walls of the old mosque. In 1833, the main structure of the

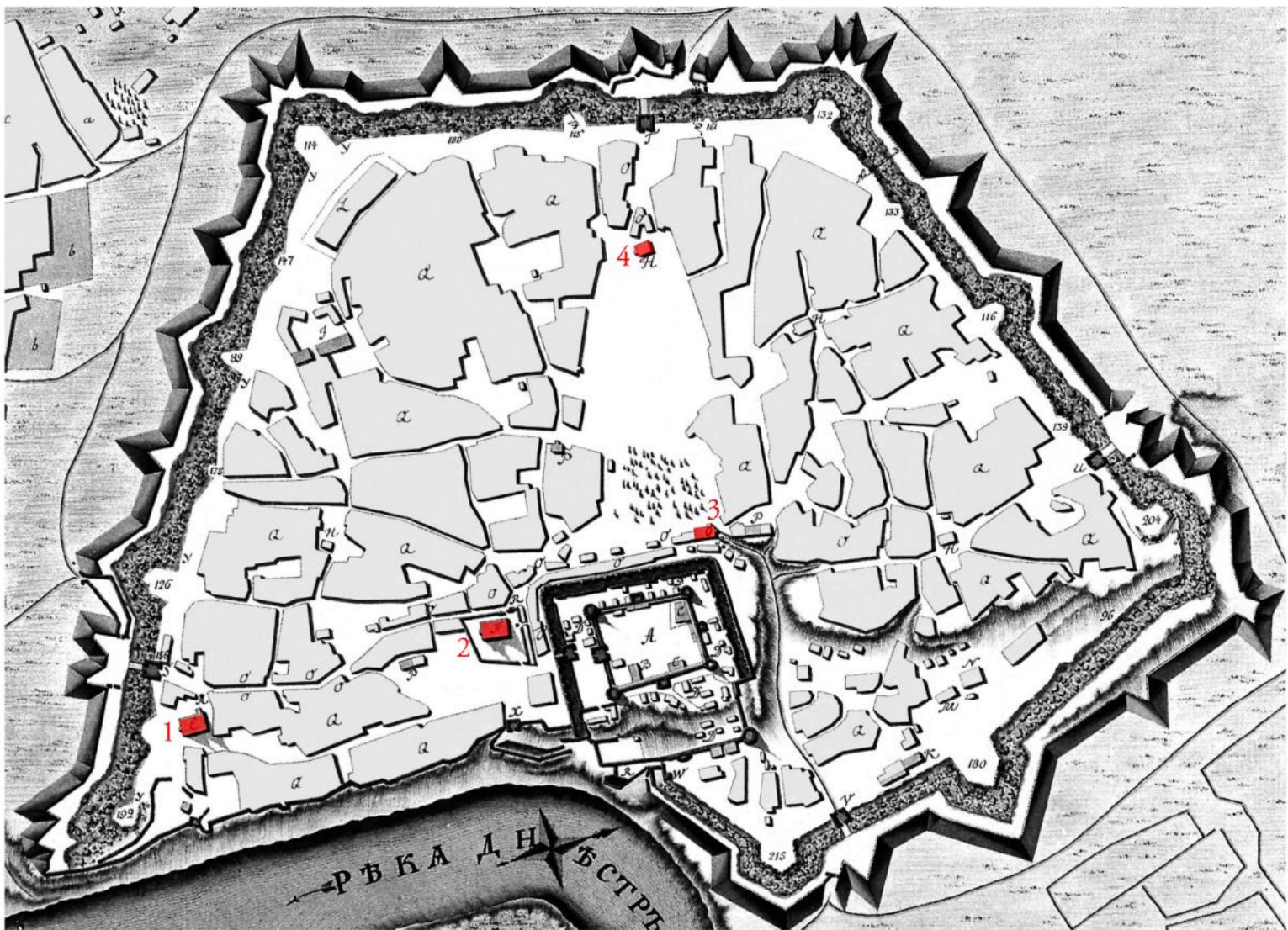
mosque was made invisible with the triangular pedimented entrance sections and apse built on all four sides of the *harim*. The Russians did the same in the Sultan Bayezid II mosque in Kilia, the mosque in Özi and Recep Pasha mosques in Revan, which they converted into churches. The monument, which was used as a military building during the communism period, was repaired again in 2010-2011; in this repair, the walls of the *harim* were raised and a new dome and a bell tower were added to the roof of the entrance section.

Sultan Selim III's Mosque (number 3 on the map), located northwest of the inner castle walls in Bandar, is one of the largest buildings in the castle and was probably built during the restoration of the castle. The 1740 engraving shows it

with four minarets. After the Ottoman period, it was marked as an Armenian church in the 1789 plan of the castle. In 1789, Russian commander Potemkin wrote a letter to Armenian Archbishop Joseph, ordering that this large stone mosque be converted into a church for the 150 Armenian families living in Bandar.

An unnamed mosque (mosque numbered 4 on the map) located near the Army Gate in the west of the castle is marked as a Greek Orthodox Church on the 1789 plan of the castle. Like other mosques converted into churches in Bandar, this building was allocated to the Greek community in 1789 by the order of the Russian commander, Potemkin.

Haritadaki Numarası <i>Number on the map</i>	Câminin Adı <i>Name of the Mosque</i>	Câminin Yeri <i>Location of the Mosque</i>	Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion to the Church</i>
1	Hünkâr Câmii (Sultan Ahmed / Sultan I. Abdülhamid Câmii <i>Hünkâr Mosque</i> (Sultan Ahmed / Sultan Abdulhamid I Mosque	İstanbul Kapısı'nın yanında <i>Next to the Istanbul Gate</i>	1790, Rus Ortodoks Kilisesi <i>1790, Russian Orthodox Church</i>
2	Dağistanlı Ali Paşa Câmii <i>Dagestan Ali Pasha Mosque</i>	İç Kale kapısının yanında <i>Next to the Inner Castle gate</i>	7 Kasım 1789 Rus Ortodoks Kilisesi <i>November 7, 1789 Russian Orthodox Church</i>
3	Sultan III. Selim Câmii <i>Sultan Selim III Mosque</i>	İç Kale surlarının kuzeybatısında <i>Northwest of the citadel walls</i>	7 Kasım 1789, Ermeni Kilisesi <i>November 7, 1789, Armenian Church</i>
4	İsmi Bilmediğimiz Câmi <i>The Mosque Whose Name is Unknown</i>	Ordu Kapısı yakınında <i>Around the Army Gate</i>	1789, Rum Ortodoks Kilisesi <i>1789, Greek Orthodox Church</i>

1790 târihli Bender Kalesi planı (I. Sapozhnikov'dan)

1790 plan of Bender Fortress (by I. Sapozhnikov)

R.14.1

Bender’de Aleksandr Nevski Kilisesi’ne dönüştürülen Dağıstanlı Ali Paşa Câmii’nin onarım öncesi hali (2007)

Dagestan Ali Pasha Mosque in Bender, which was converted into Aleksandr Nevsky Church, before its restoration (2007)

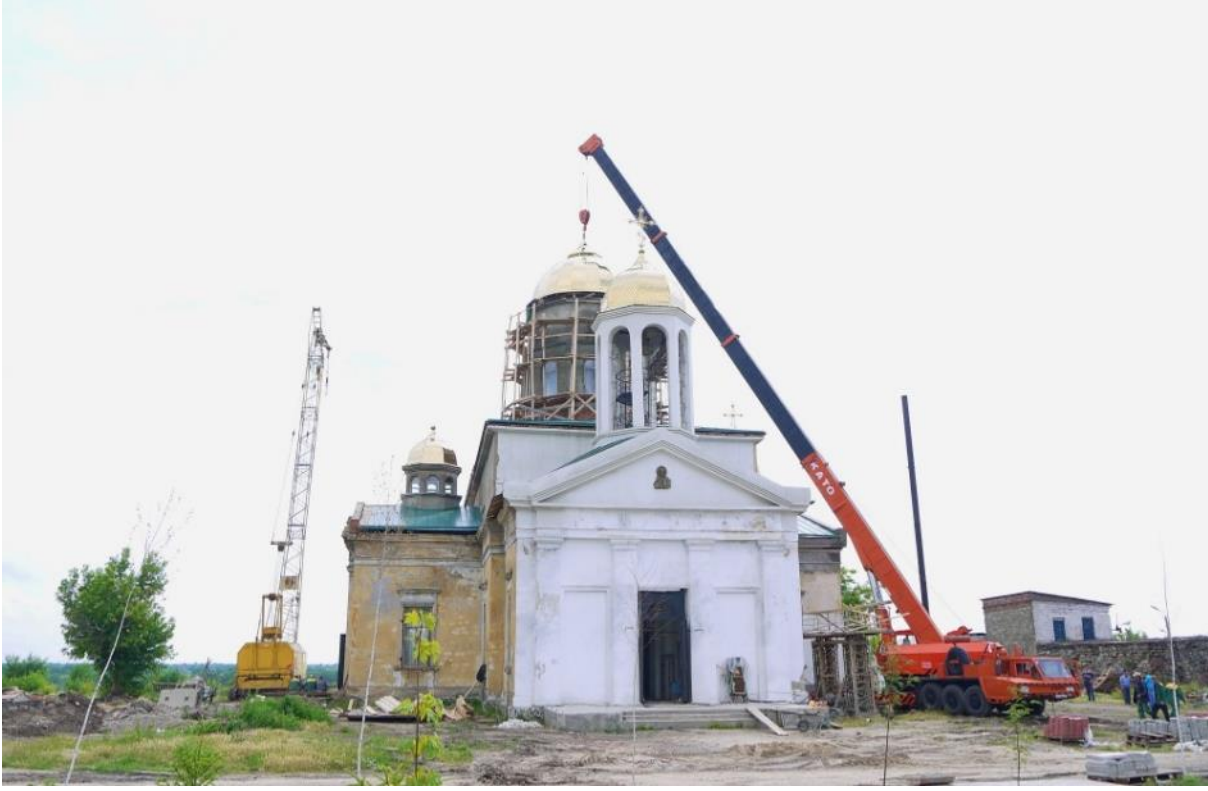

R.14.2

Bender’de Aleksandr Nevski Kilisesi’ne yeni yapılan kubbe (2011)

Newly built dome of the Alexandron Nevsky Church in Bender (2011)

R.14.3

Bender' de Aleksandr Nevski Kilisesi' ne yeni yapılan kubbe yerleştirilirken (2011)
Installation of a new dome at the Alexandron Nevsky Church in Bender (2011)

R.14.4

Bender' de Aleksandr Nevski Kilisesi' ne dönüştürülen Dağıstanlı Ali Paşa Câmiî'nin son hâli (2012)
The final version of the Dagestan Ali Pasha Mosque in Bender, which was converted into the Alexandron Nevsky Church (2012)

Ursoya Câmii (Merçem Ana Kilisesi)

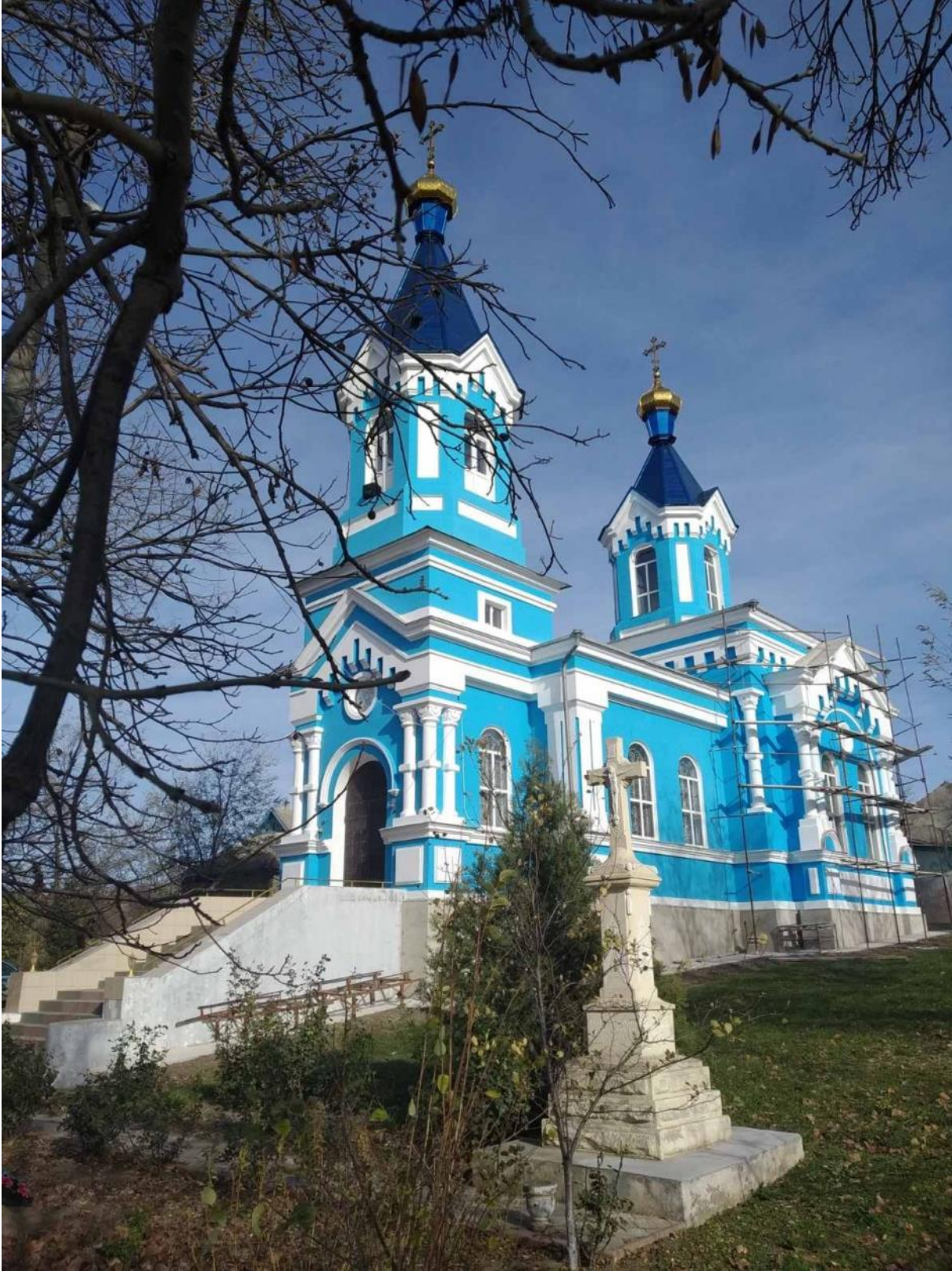
Ursoaia Mosque (Church of the Virgin Mary)

Yeri <i>Location</i>	Moldova, Căușeni, Ursoya <i>Moldova, Căușeni, Ursoaia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrilişî <i>Conversion Date</i>	1808
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Ursoya Kilisesi <i>Ursoaia Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Bercu 2015: 82

Ursoaia, Bender (Tighina) Kalesi'nin 18 km güneyinde, Căușeni ilçesine bağlı eski bir köydür. Bölgenin Rus hâkimiyetine girmesinin ardından, 12 Ekim 1808'de Rahip Marco Popovski; Moldova, Romanya ve Besarabya Metropoliti ve Eksarhı Gavriil Bănulescu-Bodoni'ye bir mektup göndermiş ve mektupta bölgede Ortodoks inancına sahip çok sayıda sakin olmasına rağmen bir kiliseleri olmadığını, Türklerden kalan câmînin sağlam bir binâ olduğundan kiliseye çevrilmesini talep etmiştir. Çarlık yönetiminin de onayıyla Ursoaia Câmii, Hz. Meryem'e adanarak Rus patrikhanesine bağlı Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür. Bu eserin 1808'den sonra ne kadar süre kullanıldığı yahut hangi değişikliklerin yapıldığı hakkında bilgi sahibi değiliz. Köydeki mevcut kilise (Biserica Ursoaia), L526 isimli sokak üzerinde olup tam kible yönünde konumlanmıştır. Bu sebeple, Rusların Kili, Bender ve Özü'de yaptığı diğer uygulamalar gibi eski câmînin mimarîsinin tümüyle değiştirilerek kiliseye dönüştürüldüğünü düşünüyoruz.

Ursoaia is a former village in Căușeni County, 18 km south of Bender (Tighina) Castle. After the region came under Russian rule, on October 12, 1808, priest Marco Popovski sent a letter to Gavriil Bănulescu-Bodoni, Metropolitan and Exarch of Moldova, Romania and Bessarabia, requesting that although there were many Orthodox residents in the region, they did not have a church and that the mosque left by the Turks be converted into a church since it was a solid building. With the approval of the Tsarist administration, the Ursoaia Mosque was converted into an Orthodox church under the Russian patriarchate, dedicated to the Virgin Mary. We do not have information about how long this monument was used after 1808 or what changes were made. The existing church in the village (Biserica Ursoaia) is located on the street named L526 and is situated in the direction of the *qibla*. For this reason, we believe that the architecture of the old mosque was completely altered and converted into a church, like other Russian practices in Kilia, Bender and Özü.

R.14.5

Kiliseye dönüştürülen
Ursoya Câmii
*Ursoaia Mosque con-
verted into a church*

ROMANYA

Romania

İbrail, Çarşı Câmii

Braila, Bazaar Mosque

Yeri <i>Location</i>	Romanya, İbrail <i>Romania, Braila</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Osman Bayraktar (?)
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1667 (?)
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	08.03.1831
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Kutsal Baş Melekler Kilisesi <i>Church of the Holy Archangels Michael and Gabriel</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/33, Hristian vd. 2012:139, Maxim 2000

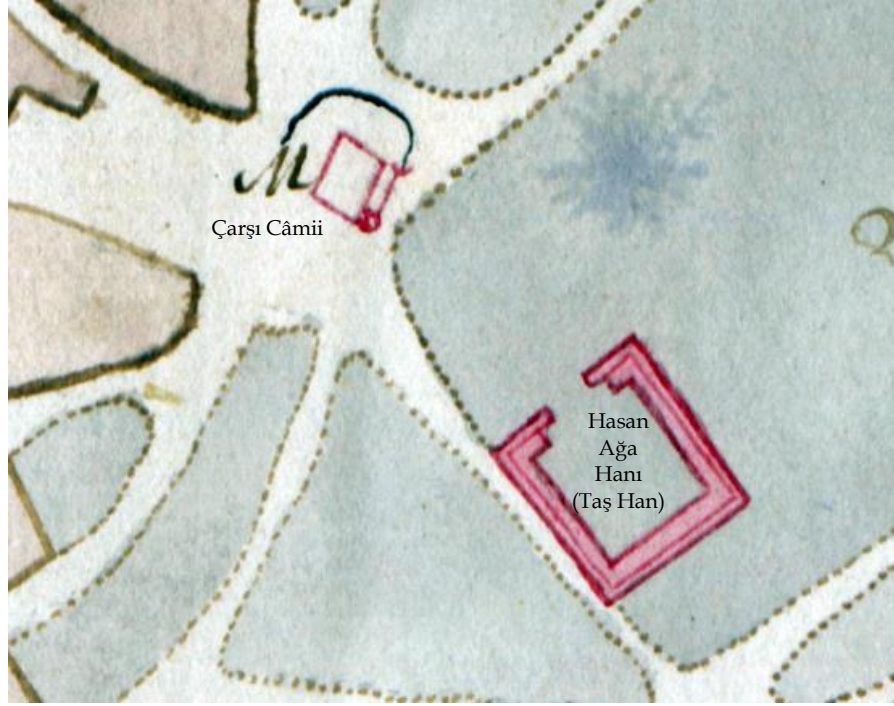
İbrail, Dobruca bölgesinin kuzeyinde, Tuna'nun kenarında, Eflâk topraklarında yer alan bir şehirdir. Şehir merkezindeki câmi, 1775 târihli İbrail haritasında Hasan Ağa Hanı'nın yanında çarşı içinde (M) ile işaretlenerek gösterilmiştir. Başka bir Rus haritasında da *Osman Bayraktar* ismiyle câminin görünüşleri çizilmiştir. İbrail, *Tatar Yolu* olarak bilinen Kırım'a giden güzergâh üzerinde bir menzil olduğundan, câminin kuzeye giden Müslümanlar için yapılmış olması muhtemeldir.

Türk-Rus Savaşı'nda sonra 1829 Edirne Barış Antlaşması'yla birlikte Eflak'ta otonom bir yönetim kurulmuştur. Bu sırada, Rusların da desteğiyle câmi önce geçici olarak Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür. 8 Mart 1831'de ise Dük Mihail Romanov Pavloviç tarafından büyük bir âyin düzenlenmiş ve câmi Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril (Kutsal Başmelekler Mikail ve Cebrail) adıyla kesin olarak kiliseye çevrilmiştir. Câminin kiliseye çevrilmesiyle birlikte mimarisinde de bazı değişiklikler yapılmıştır. Yarım daire planlı apsis ve narteks eklenmiş,

ağşap direkli son cemaat yeri kapatılıp yapıya dâhil edilmiş ve yanlara kapılar açılmıştır. Yapı girişine üçgen alınlık eklenmiş ve cephelere daire biçimli pencereler açılmıştır.

Eserin çitakâri teknikle yapılmış ağşap tavanı ve tavanı taşıyan ağşap direkleri değiştirilmemiştir. Yalnız tavanın merkezinde, tavan göbeğinin içine ikona çizilmiştir. 1976 yılında yapıyı inceleyen Ekrem Hakkı Ayverdi'nin izlenimi şöyledir: "Binâ temiz ve bakımlıdır. Neyleyelim ki, o ferah aydınlık câmi bozulup kilise yapılıncaya, bakınız görünüz, kilisenin iç kasveti nedir anlayınız; mukayese ediniz der gibi camları siyah denecek kadar koyu renkli yapmışlardır. İçerisini göz gözü göremeyecek bir loşluk kaplamıştır. Esas cepheye birtakım aziz melekleri frontona melekler çizilmiştir. İstavrozları söylemeye hâcet yoktur. Bu hâliyle kilise Ortodoks mezhebinden ziyade Katolik kilisesine benzemektedir."

Eserin ilk yapıldığında, Dobruca'daki Mahmut Yazıcı Câmii gibi ağşap direklerle taşınan ağşap tavanlı, dikdörtgen planlı, kırma çatılı bir câmi olduğu anlaşılmaktadır.

1775 târihli İbrail Haritasında Çarşı Câmii (Ukrayna Millî Kütüphânesi, Rădvan ve Ciobanu'dan)

1775 map of Braila showing the Bazaar Mosque (from the National Library of Ukraine, Rădvan and Ciobanu)

Braila is a city in the north of the Dobrudja region, on the side of the Danube, in the lands of Wallachia. The mosque in the city center is marked with (M) in the bazaar next to Hasan Ağa Inn on the 1775 map of Braila. In another Russian map, views of the mosque are drawn under the name *Osman Bayraktar*. The mosque was likely built for Muslims going north, as Braila was a destination on the route to the Crimea known as the "Tatar Road".

After the Ottoman-Russian War, an autonomous administration was established in Wallachia with the Edirne Peace Treaty of 1829. Meanwhile, with the support of the Russians, the mosque was first temporarily converted into an Orthodox church. On March 8, 1831, a great ritual was organized by Duke Mikhail Romanov Pavlovich and the mosque was definitively converted into a church with the name of Biserica Sfintii Arhangheli Mihail și Gavril (the Holy Archangels Michael and Gabriel). Following the conversion, various changes were made architecturally. The semicircular apse and narthex were added, the narthex with wooden pillars was closed and included in the structure, and the doors were open-

ned to the sides. A triangular arch has been added to the entrance of the building and circular windows have been opened on the facades.

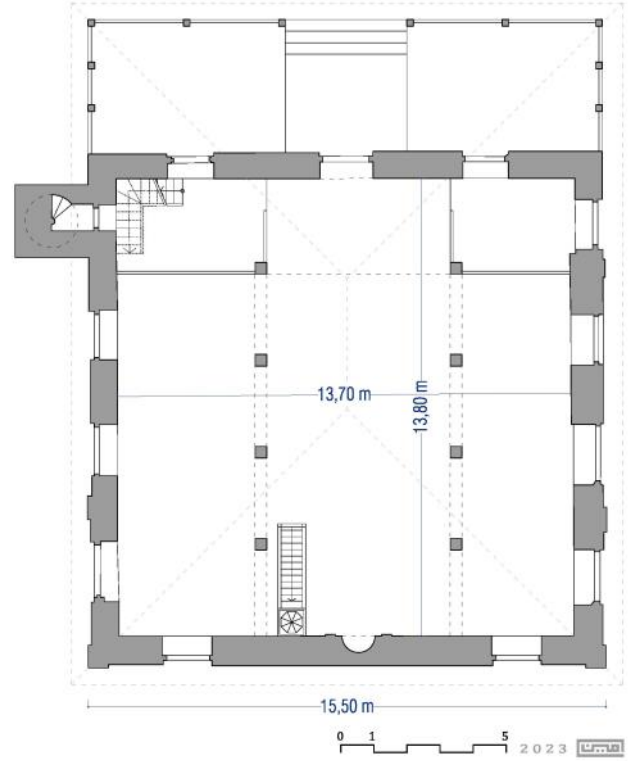
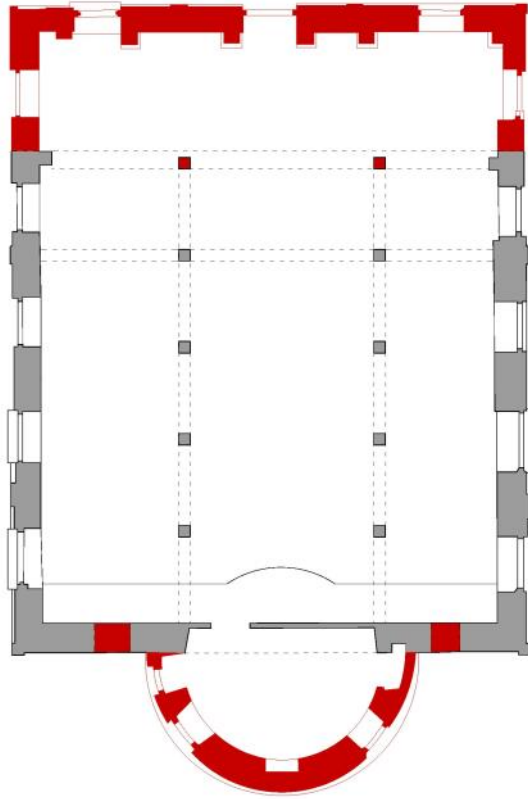
The wooden ceiling of the work, which was made with the slats technique, and the wooden poles carrying the ceiling have not been changed. The icon is drawn only in the centre of the ceiling, inside the ceiling hub. The impression of Ekrem Hakkı Ayverdi, who examined the building in 1976, is as follows: "The building is clean and well-maintained. What should I say, when that spacious and bright mosque is destroyed and the church is built, they made the glasses dark enough to be called black, as if to say; 'take a look and understand what is the inner gloom of the church; compare them.' It was covered with a dimness that could not be seen by the eye. A number of saint angels were drawn on the main facade and angels on the front. There is no need to say the crosses. In this state, the church resembles the Catholic church rather than the Orthodox sect."

In its original form, it is understood that it was a rectangular planned mosque with a hipped roof, with wooden ceilings carried by wooden poles, such as Mahmut Yazıcı Mosque in Dobruja.

Rus haritalarında Osman Bayraktar Câmii (Mihai Anatolii Ciobanu arşivinden) *Osman Bayraktar Mosque on Russian maps (from Mihai Anatolii Ciobanu archive)*

■ özgün duvarlar
original walls
■ ilâveler
additions

İbrail Çarşı Câmii rölöve planı ve restitüsyon önerisi
(Rölöve planı, Hristian 2012: 139'dan işlenerek yeniden çizilmiştir.)
Braila Bazaar Mosque survey plan and restitution proposal
(The survey plan has been redrawn by processing from Christian 2012: 139)

R.15.1

İbrail’de kiliseye dönüştürülen Çarşı Câmii
Bazaar Mosque converted into a church in Braila

R.15.2

İbrail’de kiliseye dönüştürülen Çarşı Câmii (2022)
Bazaar Mosque converted into a church in Braila (2022)

R.15.3

İbrail’de kiliseye dönüştürülen Çarşı Câmii (2022)
Bazaar Mosque converted into a church in Braila (2022)

R.15.4

İbrail’de kiliseye dönüştürülen Çarşı Câmii (2022)
Bazaar Mosque converted into a church in Braila (2022)

R.15.5

İbrail'de kiliseye dönüştürülen Çarşı Câmii (2022)
Bazaar Mosque converted into a church in Braila (2022)

R.15.6

İbrail’de kiliseye dönüştürülen Çarşı Câmii (2022)
Bazaar Mosque converted into a church in Braila (2022)

R.15.7

İbrail'de kiliseye dönüştürülen Çarşı Câmii (2011)
Bazaar Mosque converted into a church in Braila (2011)

İbrail'de Üç Câmî

Three Mosques in Braila

Kaynakça References

Rădvan ve Ciobanu 2019: 374-375

1770, 1775 ve 1780 târihli Rus haritalarında İbrail Kalesi ve çevresinin planları çizilmiş ve önemli binâlar bu haritalarda gösterilmiştir. Ukrayna Millî Kütüphânesi'nde yer alan bu eski haritaların* lejantında kiliseye çevrilen üç câmî ayrı ayrı belirtilmiştir. Lejantta, dönüştürülen bu üç câmî (J) Alay Kilisesi, (K) Boğdan Kilisesi ve (L) Eflâk Kilisesi olarak not edilmiştir. İşlevini sürdüren câimler ise (M) ile işaretlenmiştir. Bu üç câmiden sonra 1831'de bir câmî daha kiliseye dönüştürülmüştür (Bkz. *İbrail, Çarşı Câmii*).

Osmanlı arşiv kaynaklarında İbrail'de, Kale Câmii, Sultan Osman Câmii, Sultan Abdülhamid Câmii, Câmî-i Cedîd, Çarşı (Hacı Ali oğlu Hasan Ağa) Câmii, Kaptanzâde Hacı Mustafa Câmii, Farisan-ı Evvel Ağası Mustafa Ağa Câmii, Ali Câmii ve Hacı Ahmed Ağa Mescidi'nin isimleri kayıtlıdır. Rus haritalarında câimlerin isimleri yazılmadığından, kiliseye dönüştürülen eski câimlerin adlarını tespit edemedik.

Russian maps dated 1770, 1775 and 1780 show the plans of the Ibrail fortress and its surroundings, and important buildings are shown on these maps. In the legend of these old maps in the National Library of Ukraine, the three mosques that were converted into churches are indicated separately. In the legend, these three converted mosques are noted as (J) Alay Church, (K) Church of Bogdan and (L) Church of Wallachia. The mosques that continued to function are marked with (M). Apart from these three, another mosque was converted into a church in 1831 (see *Braila, Bazaar Mosque*).

Ottoman archival sources record the names of Kale Mosque, Sultan Osman Mosque, Sultan Abdulhamid Mosque, Câmî-Cedîd Mosque, Bazaar (Hasan Ağa, son of Hacı Ali) Mosque, Kaptanzâde Hacı Mustafa Mosque, Farisan-ı Evvel Ağa Mustafa Ağa Mosque, Ali Mosque and Hacı Ahmed Ağa Masjid in Braila. Since the names of the mosques are not written on the Russian maps, we could not determine the names of the old mosques that were converted into churches.

* Bu haritaları bize ulaştırıp İbrail'deki yapılarla ilgili bilgilerini paylaşan Sn. Laurențiu Rădvan ve Sn. Mihai Anatolii Ciobanu'ya teşekkür ederim.

I would like to thank Mr. Laurențiu Rădvan and Mr. Mihai Anatolii Ciobanu for providing us with these maps and sharing their knowledge about the buildings in Braila.

İbrail'de Arşiv Belgelerinden İsmi Tespit Edilen Câmiler
Mosques in Braila whose names were identified from archival documents

No	Câminin Adı <i>Name of the Mosque</i>	Kaynakça <i>References</i>	Belgenin Târihi <i>Date of Document</i>
1	Sultan Osman Câmii <i>Sultan Osman Mosque</i>	BOA EV.HMH.d. 5084	1170 / 1757
2	Câmi-i Cedîd <i>Old Mosque</i>	BOA C.MF. 9/420	1174 / 1761
3	Mustafa Ağa Câmii <i>Mustafa Agha Mosque</i>	BOA AE.SAMD.III 73/7372	1140 / 1728
4	Kale Câmii <i>Castle Mosque</i>	BOA AE.SOSM.III 93/7170	1169 / 1755
5	Ali Câmii <i>Ali Mosque</i>	BOA A.DVNSMHM.d. 97/191	---
6	Sultan Abdülhamid Câmii <i>Sultan Abdülhamid Mosque</i>	BOA C.EV. 285/14539	1231 / 1816
7	Kaptanzâde Hacı Mustafa Câmii <i>Kaptanzâde Hacı Mustafa Mosque</i>	BOA TS.MA.e 1075/17	1170 / 1757
8	Hacı Ali Câmii <i>Hacı Ali Mosque</i>	VGMA 630/2, 1147, 701; Kılıç 2022: 190	1160/1747
9	Hacı Ahmed Ağa Mescidi <i>Hacı Ahmed Agha Masjid</i>	BOA AE.SMST.II 134/14868	1111 / 1699

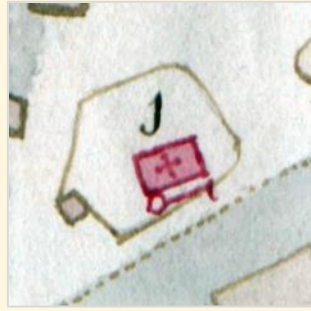
1775 t̄arihli İbrail Haritası (Ukrayna Millî Kütüphanesi, Rădvan ve Ciobanu'dan)

1775 map of Braila (from the National Library of Ukraine, Rădvan and Ciobanu)

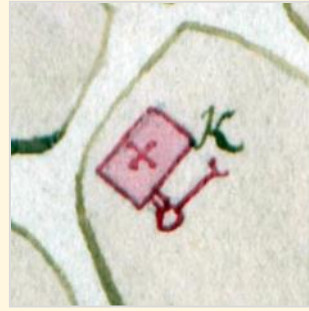

1775 târihli İbrail Haritasında Câmiler
Mosques on the 1775 Map of Braila

Kiliseye dönüştürülen
câmiler
*Mosques converted into
churches*

(J) Alay Kilisesi

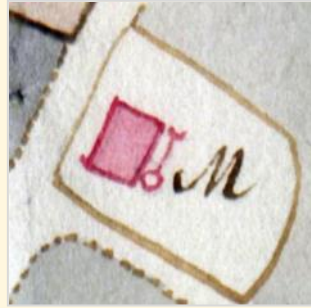

(K) Boğdan Kilisesi

(L) Eflâk Kilisesi

İşlevini sürdüren câmiler
(M)
Functioning mosques (M)

Temeşvar, Câmi (Fransiskan Kilisesi)

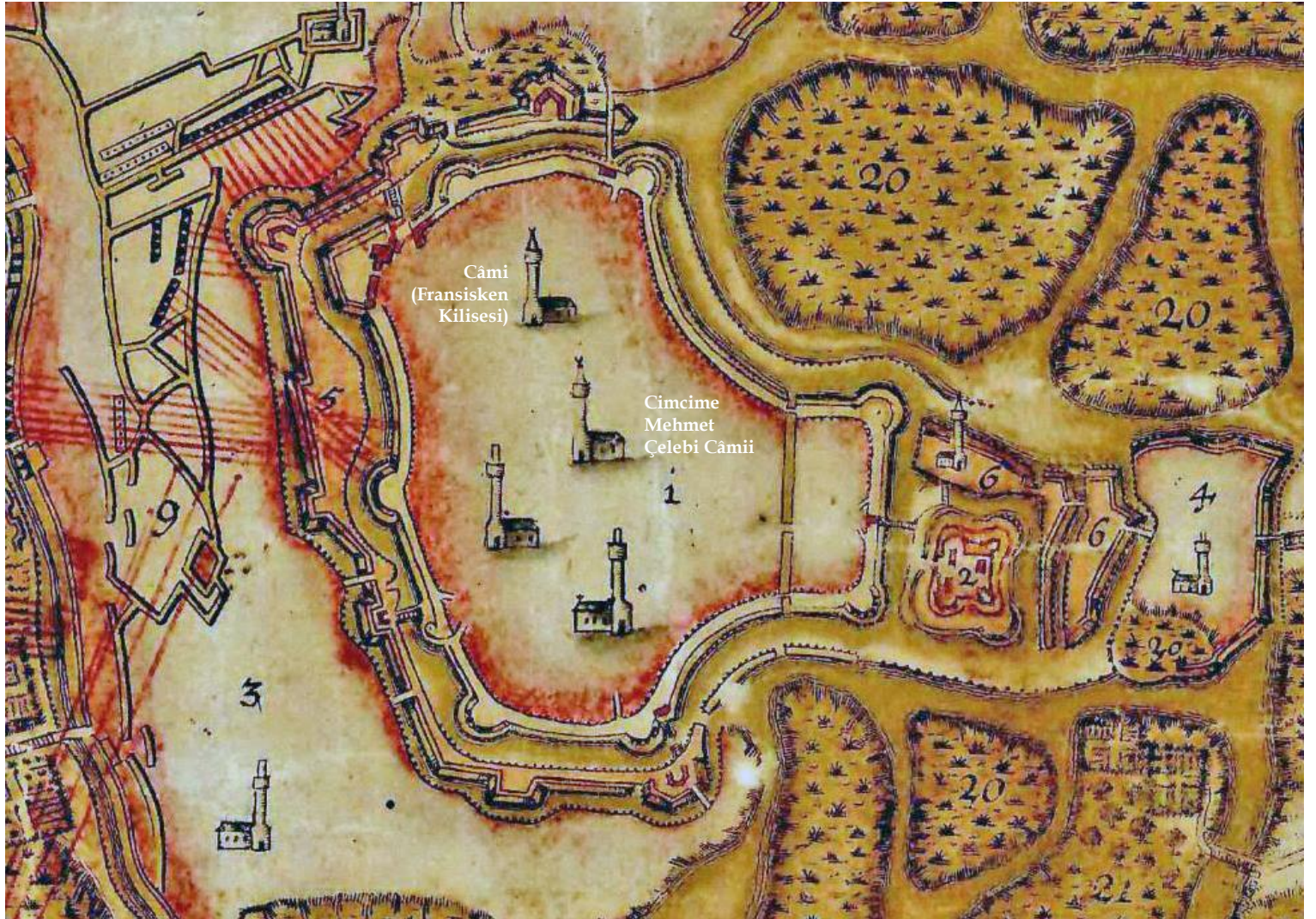
Timisoara, Mosque (Franciscan Church)

Yeri <i>Location</i>	Romanya, Temeşvar <i>Romania, Timisoara</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1716-1904, Katolik Kilisesi <i>1716-1904, Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Csorba 2011: 60, Sudár 2014: 519-521

Temeşvar’da surların içinde, Horoz Kapısı Sokağı’nda, inşâ târihini ve bânîsini bilmediğimiz bir câmi yer alıyordu. Eser, Temeşvar’ın eski haritalarında tuğladan inşâ edilmiş, minâreli olarak işlenmiştir. Câmi, 1716’da Fransiskan rahipleri tarafından kiliseye çevrilmiş, 1733-36’da ise yeni kilise inşâ edilmiştir. 1790’a kadar Fransiskan Kilisesi olarak kullanılan câmi bu târihte terk edilmiş, 1795’te tekrar onarılan kilise 1904’e kadar kullanılmıştır. 1911’de ise tümüyle yıktırılmıştır.

There was a mosque, whose construction date and builder we do not know, on the Horoz Gate street, inside the walls in Timișoara. The building was built of brick on the old maps of Timișoara and was processed as a minaret. The mosque was converted into a church by the Franciscan priests in 1716, and a new church was built in 1733-36. The mosque, which was used as a Franciscan Church until 1790, was abandoned on this date, and the church was restored in 1795 and used until 1904. It was completely demolished in 1911.

R.15.8

1716 Temeşvar planı

1716 Timișoara plan

Temeşvar, Cimcime Mehmet Çelebi Câmii

Timisoara, Cimcime Mehmet Celebi Mosque

Yeri <i>Location</i>	Romanya, Temeşvar <i>Romania, Timișoara</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Defterdar Cimcime Mehmet Çelebi <i>Cimcime Mehmed Chelebi, the Head Treasurer</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1569'dan önce <i>Before 1569</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1718-1913, Katolik Kilisesi <i>1718-1913, Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 1223/76
Kaynakça <i>References</i>	Bıyık 2015: 243, Evliyâ Çelebi 5/534, Sudâr 2014: 514-517

Cimcime Câmii, Temeşvar'da, sur içinde kendi adını taşıyan mahallede yer alıyordu. 1569'dan önce inşâ edilen câminin bânîsi Temeşvarlı Defterdar Mehmet Çelebi'dir. Bani, Cimcime Mehmet Efendi Vakfı'na ait olan esere gelir getirmesi için 2 değirmen ve 7 dükkânı vakfetmişti.

Temeşvar'daki Türk hâkimiyetinden sonra 1716'da câmi Cizvit papazlarına tahsis edilmiş ve bir süre depo olarak kullanılmıştır. 1718'de kiliseye dönüştürülen eser, 1754'te onarılmıştır. 1913'e kadar kilise olarak kullanılan Cimcime Câmii bu târihte tümüyle yıktırılmıştır.

Cimcime Mosque was located in the neighbourhood that bears its name within the walls of Timișoara. The founder of the mosque, which was built before 1569, is Treasurer Mehmet Çelebi from Timișoara. The Founder had donated 2 mills and 7 shops to generate income for the work belonging to the Cimcime Mehmet Efendi Foundation.

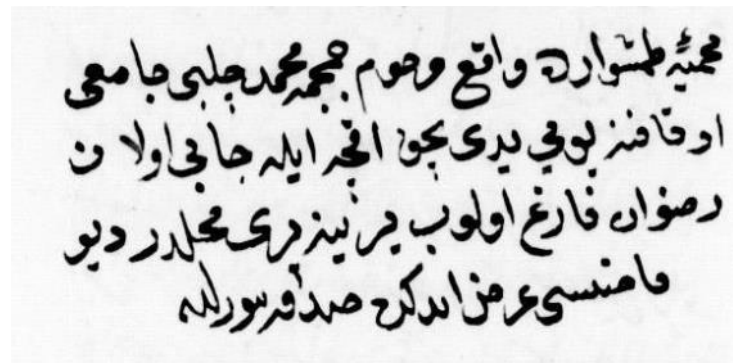
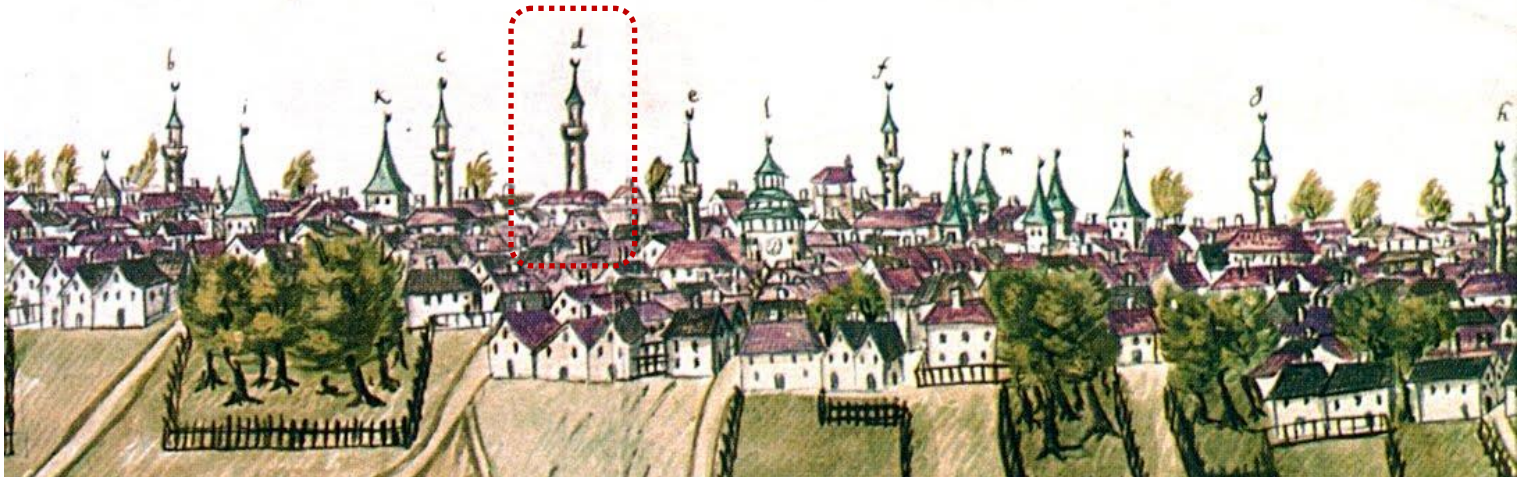
After the Turkish withdrawal from Timișoara, the mosque was allocated to the Jesuit priests in 1716 and was used as a warehouse for a while. The work, which was converted into a church in 1718, was repaired in 1754. Cimcime Mosque, which was used as a church until 1913, was completely demolished on this date.

R.15.9

Osmanlı döneminde
Temeşvar ve Cimcime
Mehmet Çelebi Câmii
(1663, H. Ottendorf)

*Timisoara and Cimcime
Mehmet Çelebi Mosque
during the Ottoman
period (1663, H. Otten-
dorf)*

Temeşvar'da Cimci-
me Mehmet Çelebi
Câmii'ne ait 1587
târihli hurûfat kaydı
(VGMA 1223/76)

*The type record of Cim-
cime Mehmet Çelebi
Mosque dated 1587, in
Timisoara (VGMA
1223/76)*

Tulça, Kırcalar Köyü Câmii

Tulcea, Cârjelari Mosque

Yeri <i>Location</i>	Romanya, Tulça, Kırcalar Köyü <i>Romania, Tulcea, Cârjelari</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1856
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1878
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Meryem Ana Kilisesi <i>Biserica cu hramul Naşterea Maicii Domnului</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Donia 2004, Dumitrescu 1996: 59, Geacu 2020: 72-73

Kırcalar (Cârjelari) Köyü, Dobruca'da Tulça'nın 50 km güneybatısında yer almaktadır. 93 Harbi'nden sonra (1877-1878) köydeki Tatar ve Çerkezlerden oluşan Müslüman ahali, Osmanlı topraklarına muhacir olarak iskân edilmişlerdir. Rumen kaynaklarına göre câmi, yerel usta Costea Cristea tarafından 1856 yılında inşâ edilmiştir. Eserin Romanya Tarihi Anıtlar Komisyonu'ndaki dosyasında, 1880 yılında köyün yeni sakinleri tarafından mihrabın örülerek kapatıldığı ve altar eklendiği kayıtlıdır. Kırcalar Köyü Câmii'nin, Köstence Ulusal Tarih ve Arkeoloji Müzesi'nde 1928 târîhli bir fotoğrafı bulunmaktadır. 305 numaralı bu fotoğrafta câminin, Meryem Ana (Biserica Sfânta Maria) ismiyle kiliseye çevrildiği notu bulunmaktadır. Eski fotoğraftan kareye yakın dikdörtgen planlı (~10x12m) ve kiremit çatılı olduğu anlaşılan eserin giriş kapısı

üzerinde kemerli bir kitâbelik bulunmaktadır. Çatısına haç dikilen câminin cephelelerinde, kemerli iki pencere yer aldığı görülmektedir. Giriş cephesinin sol üst tarafındaki açıklık, Hacıoğlu Pazarı'nda Veisköy (Bobovets) Câmii ve Balçık'ta Recep Fakih Mescidi'ndeki gibi ahşap minâreye geçiş yeri olmalıdır. 1934-1938 arasında yapılan kapsamlı tadilatla yapının girişine üçgen alınlıklı bir sundurma ile bu sundurmanın iki yanına sekizgen kuleleri olan sivri külahlı iki çan kulesi ilâve edilmiş, kemerli pencereler dikdörtgen hâle getirilmiş, çatının şekli de değiştirilmiştir. Doğu duvarına geniş kemerli bir boşluk açılarak buraya apsis eklenmiş ve eserin özgün mimarîsi tümüyle bozulmuştur. Son olarak 2016'da onarılan kilisenin iç mekânı, Hristiyanlık figürleriyle boyanmıştır.

Bu câmiyle ilgili fotoğrafları ve kaynakları bize ulaştıran Sn. Aurel Daniel Stanica'ya teşekkür ederim.
I would like to thank Mr. Aurel Daniel Stanica for providing us with photographs and sources about this mosque.

Kırcalar (Cârjelari) Village is located 50 km southwest of Tulça in Dobruja. After the War of 93 (1877-1878), the Muslim population of the village, consisting of Tatars and Circassians, were resettled as refugees in the Ottoman lands. According to Romanian sources, the mosque was built in 1856 by local master Costea Cristea. In the file of the monument in the Romanian Historical Monuments Commission, it is recorded that the *mihrab* was covered by the new inhabitants of the village in 1880 and an altar was added. There is a 1928 photograph of the Kırcalar Village Mosque in the National Museum of History and Archaeology in Constanța. In this photograph numbered 305, there is a note that the mosque was converted into a church with the name of Virgin Mary (Biserica Sfânta Maria). There is an arched epitaph on the entrance door of the building, which is understood to have a rectangular plan (~10x12m) and a tile roof from the old photograph. It is seen that there are two arched windows on the facades of the mosque with a cross erected on its roof. The opening on the upper left side of the entrance façade should be the transition to the wooden minaret, as in Veisköy (Bobovets) Mosque in Hacıoğlu Bazaar and Recep Fakih Masjid in Balçık. In the extensive renovation between 1934 and 1938, a porch with a triangular pediment was added to the entrance of the building and two bell towers with octagonal towers and pointed cones were added on both sides of this porch, the arched windows were made rectangular, and the shape of the roof was also changed. An apse was added to the eastern wall by opening a wide arched space and the original architecture of the work was completely transformed. The interior of the church, which was lastly repaired in 2016, is painted with Christian figures.

CHESTIONAR
PRIVITOR
LA MONUMENTELE ISTORICE

D.M.I.
 ARHIVA
 MONUMENTE ISTORICE
 NR. FILĂ /

(Acest chestionar se va completa și înainta cu adresă oficială pe numele: D-lui Președinte al Comisunii Monumentelor istorice, Administrația Casei Bisericii, în interval de două săptămâni dela ziua primirii lui).

Județul Tulcea
 Comuna Cârjelari
 Cătunul Cârjelari

1) Felul monumentului. Numele și hramul.
 Mănăstire
 Schit
 Biserică parohială da „Nasterea Maicii Duhii”
 Biserici filiale
 (Pentru fiecare biserică filială se va face chestionar aparte)

2) E de zid sau de lemn? E drept-
 unghiulară sau cu sănuri? Biserica e de zid (piatră) cu forma patrata fără sănuri. (fostă pianie, acoperită cu olane, are și altar forma rotundă zidit în umbră)

3) Care e anul de fondare și numele ctitorilor? (Se va da numele ctitorilor de pe pisane pomelnice și portrete ctitorești). Nu există, ne fiind nici un turc, de la care să se ia informații, ei au plecat după 1848. Altarul s-a construit în 1880 de obiecta locuitorilor, ce venise de prin alte sate și s-au stabilit aici în locul tătarilor emigrați.

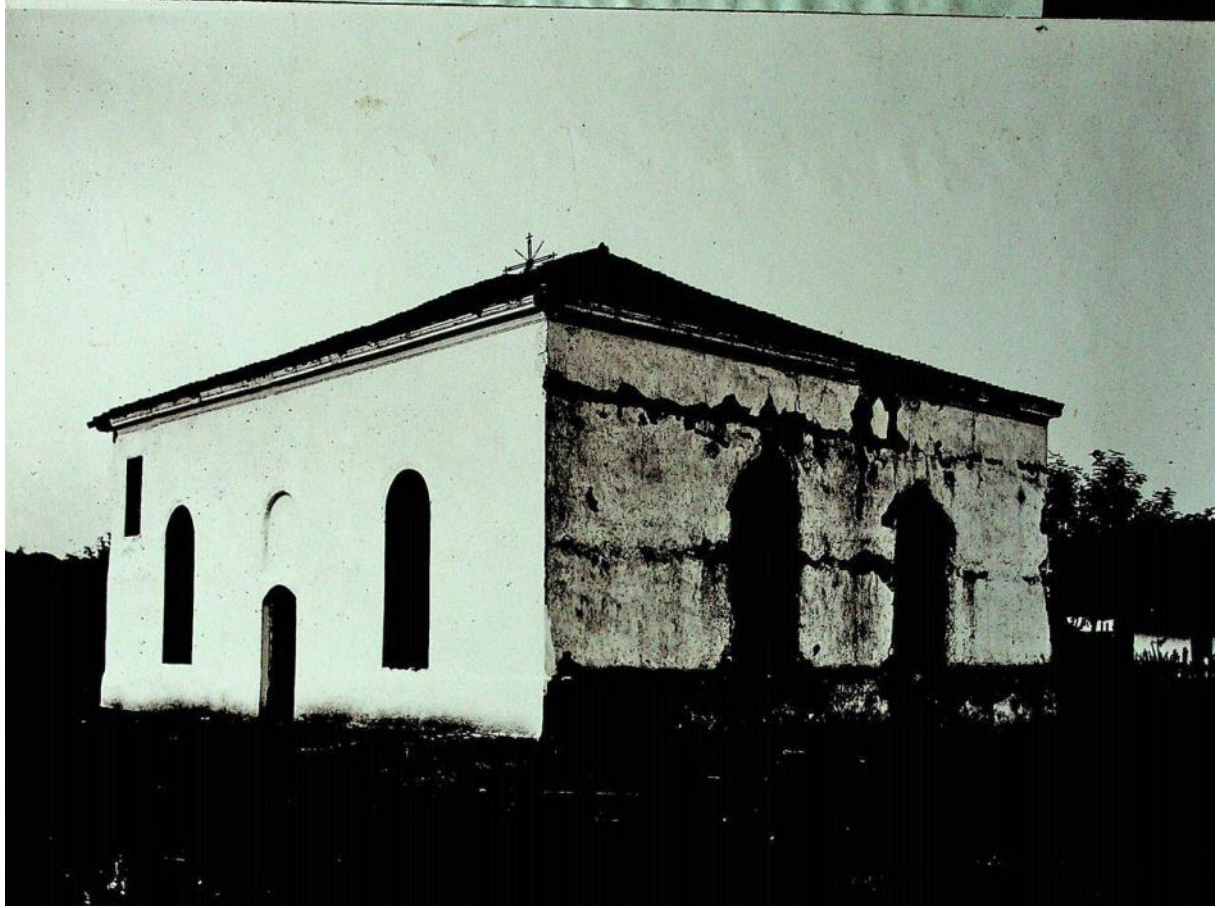
4) Ce inscripții de fondare, săpate în piatră și lemn, sau zugrăvite sunt? (pe cât se pot descrie). Nu există nici o inscripție.

P. S. În cazul când aceste rubrici nu sunt suficiente, se vor anexa liile, arătându-se numărul rubricii la care se referă.

Romanya Tarihi Anıtlar Komisyonu'ndaki dosyanın ilk sayfası (No: 1111-1)

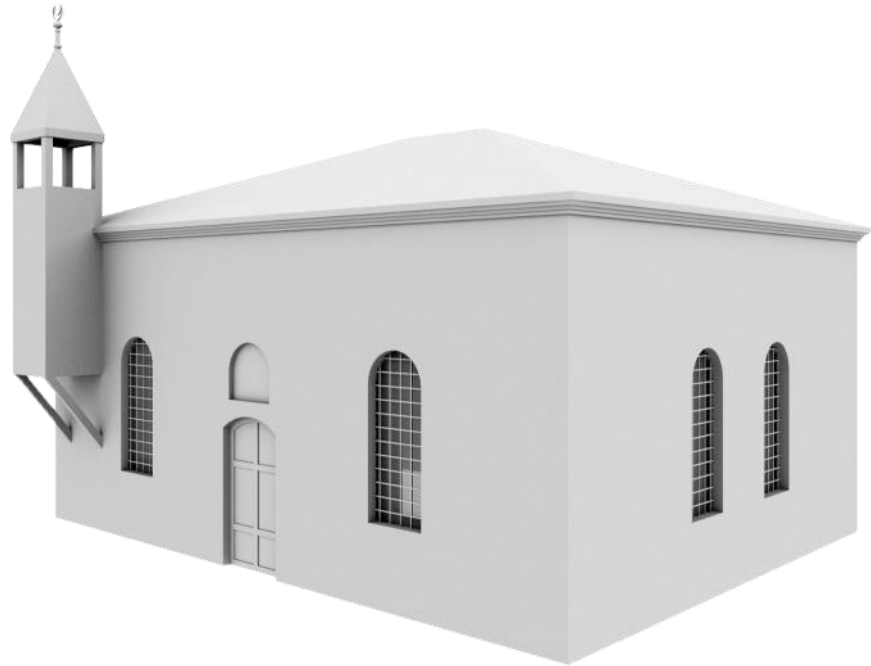
First page of the file in the Romanian Historical Monuments Commission (No: 1111-1)

305. Biserica Sfânta Maria din Cârjelari, Județul Tulcea,
fostă geamie

R.15.10

Kırcalar Köyü
Câmiî'nin 1928'de
kiliseye çevrilmiş hâli
*Kırcalar Village Mosque
converted into a church
in 1928*

Kırçalar Köyü
Câmiî'nin restitüsyon
denemesi
*Restitution attempt of
Kırçalar Village Mosque*

R.15.11

Meryem Ana Kilisesi'ne dönüştürülen Kırcalar Köyü Câmii (2015)

Kırcalar Village Mosque converted into the Church of the Virgin Mary (2015)

R.15.12

Meryem Ana Kilisesi'ne dönüştürülen Kırcalar Köyü Câmii'nin harim duvarları tümüyle boyanmadan önce (2015)

Before the walls of the harim of the Kırcalar Village Mosque, which was converted into the Church of the Virgin Mary, were completely painted (2015)

R.15.13

Meryem Ana Kilise-
si'ne dönüştürülen
Kırcalar Köyü Câmii
(2022)

*Kırcalar Village Mosque
converted into the
Church of the Virgin
Mary (2022)*

R.15.14

Meryem Ana Kilise-
si'ne dönüştürülen
Kırcalar Köyü Câmii
(2022)

*Kırcalar Village Mosque
converted into the
Church of the Virgin
Mary (2022)*

R.15.15

Meryem Ana Kilisesi'ne dönüştürülen Kırcalar Köyü Câmii'nin harim duvarları tümüyle boyandıktan sonra (2022)

After the harim walls of the Kırcalar Village Mosque, which was converted into the Church of the Virgin Mary, were completely painted (2022)

R.15.16

Meryem Ana Kilisesi'ne dönüştürülen Kırcalar Köyü Câmii'nin yenilenen tavanı (2022)

The renovated ceiling of the Kırcalar Village Mosque, which was converted into the Church of the Virgin Mary (2022)

Yanova, Sultan IV. Mehmet Câmii

Ineu, Sultan IV. Mehmet Mosque

Yeri <i>Location</i>	Romanya, Yanova <i>Romania, Ineu</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sultan IV. Mehmed (Avcı)
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	17. yüzyılın ikinci yarısı <i>The second half of 17th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1693-1858, Katolik Kilisesi <i>1693-1858, Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 5/550, Maxim 2013, Lanevschi 2003, Sudár 2014: 348-351, Szabó 2010: s.53-82

Sultan Mehmet Câmii, Yanova Kalesi'nin ikinci kez fethinden sonra Sultan IV. Mehmet adına kale içinde inşâ ettirilmiştir. 1660'ta Varat Muhasarası'na Köse Ali Paşa'nın mâiyetinde bizzat katılan Evliyâ Çelebi, Yanova'dan geçerken burayı *800 evi, 200 dükkâm bulunan bir kale ve şehir* olarak niteler. IV. Mehmet Câmii'ni *kale kapısının iç yüzünde, saat kulesinin yanında* diye bildirir. Sultan Mehmet Câmii, 10x16 m ölçülerinde dikdörtgen planlı, kırma çatılı bir eserdir. Batı cephesinde taş minâresi yer almaktaydı. Câmînin beden duvarları tuğladan inşâ edilmişti. Câmînin kuzeyinde ahşap tavanlı açık bir son cemaat yeri olduğu, daha sonra kısmen bu bölümün kapatıldığı görülmektedir. Sultan Mehmet Câmii, Osmanlıların kaleden çekilmesinden sonra 1693 yılında Avusturyalılar tarafından Katolik kilisesine çevrilmiştir. 1858 yılında şehirde yeni kilise inşâ edilene kadar kullanılan câmi, bu târihten sonra terk edilmiş, II. Dünya Savaşı sonunda da tümüyle yıktırılmıştır.

After the second conquest of the Ineu Castle, Sultan IV. Mehmet Mosque was built in the name of Sultan Mehmet IV. Evliya Çelebi, who personally participated in the Varat Siege in 1660 in the entourage of Köse Ali Pasha, describes this place as *a castle and city with 800 houses and 200 shops while passing through Ineu*. He reports the IV. Mehmet Mosque is *on the inside of the castle gate, next to the clock tower*. The Sultan Mehmet Mosque is a rectangular building with a hipped roof measuring 10x16 m. There was a stone minaret on the western façade. The body walls of the mosque were built of bricks. It is seen that there is an open narthex with a wooden ceiling in the north of the mosque, and later this section was partially closed. Sultan Mehmet Mosque was converted into a Catholic church by the Austrians in 1693 after the Ottomans withdrew from the castle. The mosque, which was used until a new church was built in the city in 1858, was abandoned after this date and was completely demolished at the end of the World War II.

R.15.17

Yanova'da Sultan IV. Mehmet Câmii (1905)

Sultan Mehmed IV. Mosque in Ineu (1905)

R.15.18

Yanova'da Sultan IV. Mehmet Câmii (1930'lar)

Sultan Mehmed IV. Mosque in Ineu (1930's)

R.15.19

Yanova' da Sultan IV.
 Mehmet Câmii (1895)
Sultan Mehmed IV.
Mosque in Ineu (1895)

R.15.20

Yanova' da Sultan IV.
 Mehmet Câmii (1920)
Sultan Mehmed IV.
Mosque in Ineu (1920)

R.15.21

Yanova' da Sultan IV.
 Mehmet Câmii
 (1930'lar)
Sultan Mehmed IV.
Mosque in Ineu (1930's)

Yergöğü, Çelebi Sultan Mehmed Câmii

Giurgiu, Celebi Sultan Mehmed Mosque

Yeri <i>Location</i>	Romanya, Yergöğü <i>Romania, Giurgiu</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Çelebi Sultan Mehmed
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	15. yüzyıl <i>15th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1830
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Nikolas Kilisesi <i>St. Nicholas Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 1/67, Ciobanu 2022: 62, Gavriluş 2017, Yılmaz 2021b: 80-83

Yergöğü, Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nin belgelenmesi için desteğini esirgemeyen meslektaşlarım Özgür Sevim'e ve Hüseyin Hüseyinov'a minnettirim.

I am grateful to my colleagues Özgür Sevim and Hüseyin Hüseyinov for their unwavering support for the documentation of Giurgiu, Çelebi Sultan Mehmed Mosque.

Çelebi Sultan Mehmed Câmii*, Yergöğü kasabasının eski liman bölgesinde, günümüzde *Mircea cel Bătrân* Sokağı'nda yer alıyordu. 1828-29 Osmanlı Rus Savaşı neticesinde Yergöğü'nün Ruslara bırakılmasından sonra (1830) Çelebi Sultan Mehmed Câmii, Aziz Nikolas'a adanarak Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür. Bu dönüştürme esnasında câmiye yarım daire biçimli apsis ve ahşap çan kulesi eklenmiştir. 1877 savaşında tahrip olmasına rağmen 1905'e kadar kilise olarak kullanımı devam eden eser, bu tarihte harap haldeki kalenin taşları kullanılarak onarılmıştır. 1944'te Almanlar tarafından bombalanarak ağır hasar görmüş ve 1945'te Mimar Dobrescu tarafından kapsamlı bir şekilde onarılmıştır.

Çelebi Sultan Mehmed Mosque* was located in the old port area of Giurgiu town, in today's *Mircea cel Batran* street. After Giurgiu was ceded to the Russians as a result of the 1828-29 Ottoman-Russian War (1830), Çelebi Sultan Mehmed Mosque was dedicated to St. Nicholas and converted into an Orthodox church. During this conversion, a semicircular apse and wooden bell tower were added to the mosque. Although it was destroyed in the war of 1877, the work continued to be used as a church until 1905 and was repaired using the stones of the ruined castle on that date. It was heavily damaged by bombings by the Germans in 1944 and was extensively repaired by Architect Dobrescu in 1945.

R.15.22

Yergöğü Kalesi ve
Çelebi Mehmed
Câmii (1824)

*Giurgiu Castle and Çe-
lebi Mehmed Mosque
(1824)*

R.15.23

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nden dönüştürülen Aziz Nikolas Kilisesi'nin genel görünüşü (2019)

General view of St. Nicholas Church converted from Çelebi Sultan Mehmed Mosque in Giurgiu (2019)

R.15.24

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nden dönüştürülen Aziz Nikolas Kilisesi'nin genel görünüşü (2019)

General view of St. Nicholas Church converted from Çelebi Sultan Mehmed Mosque in Giurgiu (2019)

R.15.25

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nden dönüştürülen Aziz Nikolas Kilisesi'nin genel görünüşü (2019)

General view of St. Nicholas Church converted from Çelebi Sultan Mehmed Mosque in Giurgiu (2019)

R.15.26

Yergöğü'nde Çelebi
Sultan Mehmed
Câmiî'ne eklenen ap-
sis (2019)

*Apse added to Çelebi
Sultan Mehmed Mosque
(2019)*

R.15.27

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nden dönüştürülen Aziz Nikolas Kilisesi'nin değiştirilen pencereleri (2019)

Replaced windows of St. Nicholas Church converted from Çelebi Sultan Mehmed Mosque in Giurgiu (2019)

R.15.28

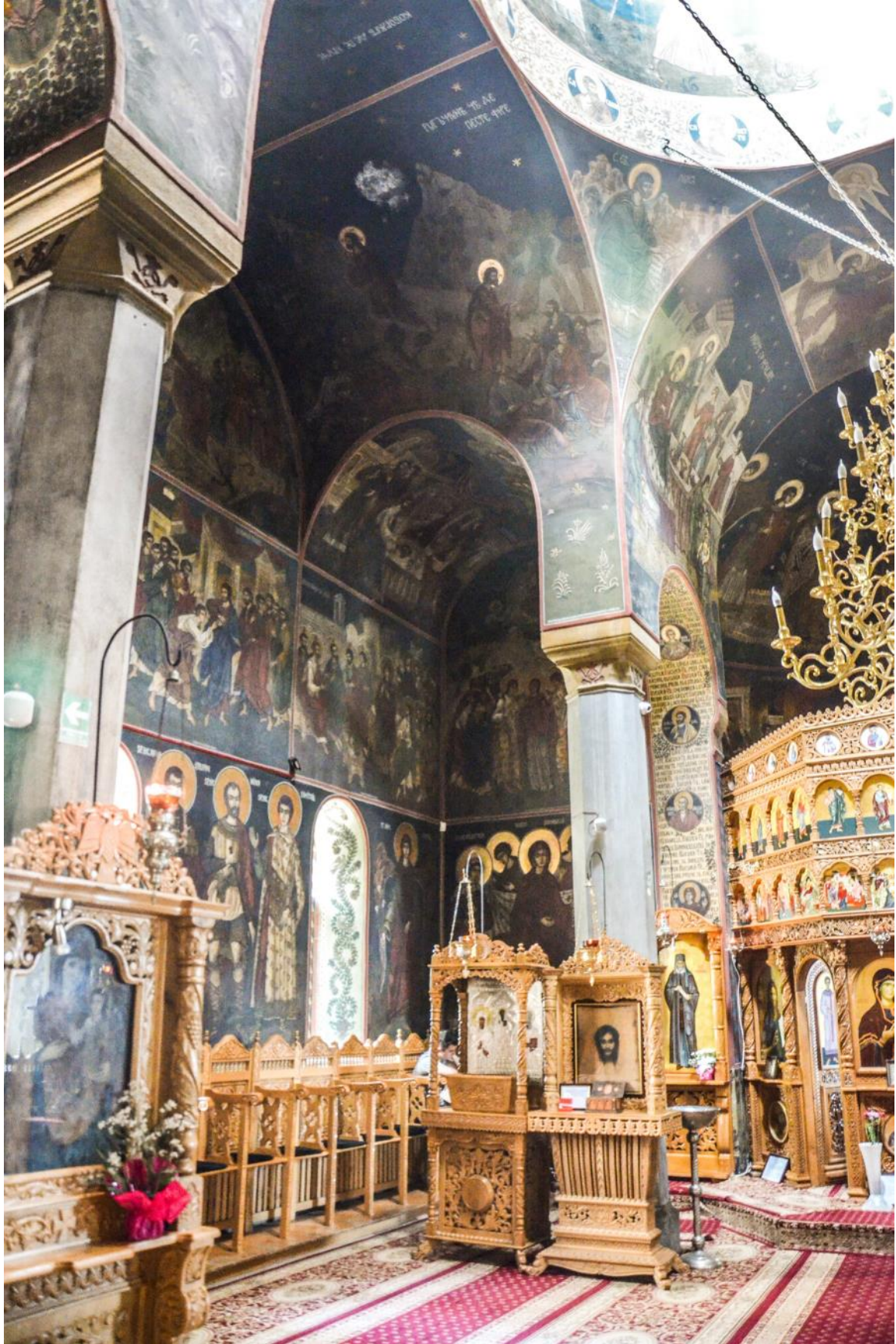
Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nden dönüştürülen
Aziz Nikolas Kilisesi'nin değiştirilen pencereleri (2019)

*Replaced windows of St. Nicholas Church converted from Çelebi Sul-
tan Mehmed Mosque in Giurgiu (2019)*

R.15.29

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nden dönüştürülen Aziz Nikolas Kilisesi içi (2019)

Interior view of St. Nicholas Church converted from Çelebi Sultan Mehmed Mosque in Giurgiu (2019)

R.15.30

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmii'nden dönüştürülen Aziz Nikolas Kilisesi içi (2019)

Interior view of St. Nicholas Church converted from Çelebi Sultan Mehmed Mosque in Giurgiu (2019)

R.15.31

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmîi'nin kiliseye çevrilisini anlatan iç mekânda asılı Rusça levhalar (2019)

Plaques in Russian at the interior part describing the conversion of the Çelebi Sultan Mehmed Mosque into a church in Giurgiu (2019)

R.15.32

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmîi'nin kiliseye çevrilişini anlatan iç mekânda asılı Rusça levhalar (2019)

Plaques in Russian at the interior part describing the conversion of the Çelebi Sultan Mehmed Mosque into a church in Giurgiu (2019)

R.15.33

Yergöğü'nde Çelebi Sultan Mehmed Câmîi'nin kiliseye çevrilişini anlatan iç mekânda asılı Rusça levhalar (2019)

Plaques in Russian at the interior part describing the conversion of the Çelebi Sultan Mehmed Mosque into a church in Giurgiu (2019)

SIRBİSTAN

Serbia

Belgrad, Bayraklı (Hüseyin Kethüdâ) Câmî

Belgrade, Bayrakli (Huseyin Kethuda) Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad <i>Serbia, Belgrade</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Evrenosoğlu Ali Bey
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1717-1739 Katolik Kilisesi <i>1717-1739 Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Bayraklı (Hüseyin Kethüdâ) Câmî <i>Bayrakli (Huseyin Kethuda) Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	Ev.K.K. 757/16/2
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/11-13, Eyice 1992c, Okiç 1973, Recepoğlu 2004: 34-41

*Hasret-i husn-i Beligrad ile her şam-u seher
Tuna ve Sava gibi durmaz dû çeşmim ağlar
Muhammed Vefa Belgrâdî*

Belgrad'da Gospodar Jevremova Caddesi'nde yer alan Bayraklı Câmî'nin bânîsi, Evrenosoğlu Ali Bey'dir. Eserin inşâ târihi net olarak bilinmemekte; kaynaklarda muhtelif târihler (1522, 1524 ve 1580) zikredilmektedir. Şehrin fethinden sonra ilk inşâ edilen câmilerdendir. Bayraklı Câmî, Ev.K.K. 757. Defter 16-2.S'de "Vakf-ı Câmî-i Şerif Hüseyin Kethüdâ el-mağruf câmî-i varoş-ı mahrusa-i Belgrad" bilgisiyle kayıtlıdır. Ayrıca Bş. Vek. Arş. Belgrad Tapu Defteri'nde 1212 (1797-1798) senesinde kaydedilmiştir. 1728'de Avusturyalıların yaptığı bir tahrirde, 888 numara ile Cizvitlerin idaresinde bir kilise olarak işaretlenmiştir.

Avusturyalıların Belgrad'ı ikinci işgallerinde (1717-1739 arası) Bayraklı Câmî, Cizvit tarikatına tahsis edilerek Katolik kilisesine dönüştürülmüştür. Bu dönemde; kubbe kasnağı yükseltilerek kubbe formu değiştirilmiş ve üst örtü kiremitle

kaplanmıştır. Doğu ve batı cephedeki 2. sıra pencereler örülerek kapatılmıştır. Alt sıra pencereler, basık kemerli hâle getirilmiştir. Dış cephe tümüyle sıvanmıştır. Kasnak pencereleri yarım daire kemerli hâle getirilip kemerlere plaster ilâve edilmiştir. Son cemaat yeri ve mahfil kaldırılmıştır. Bu müdahaleler sonrasında Bayraklı Câmî, ilk halinden tümüyle uzaklaşmıştır. 1688 târihli bir gravürde kemerli son cemaat yeri görülmektedir. Câminin 1953-1963 yılları arasındaki onarımı esnasında son cemaat yerinin zeminde bulunan mezarlardaki iki iskeletin, cesetlerin yatış durumlarına göre Hristiyan olduklarını tespit edilmiştir.

Belgrad 1739'da Avusturyalılardan geri alındıktan sonra 1741'de Hüseyin Kethüdâ tarafından câmî tâmir ve ihya edilmiş; buraya Hüseyin Kâhya veya Kâhya Bey Câmîi denilmiştir. Ancak

XVIII. yüzyıldaki bu tâmirden sonra muvakkithâne olarak da kullanılan câminin, minâresine belirli saatlerde bayrak çekildiğinden, halk arasında *Bayraklı Câmi* adı yerleşmiştir.

Belgrad'ın Avusturyalılar tarafından üçüncü işgalinden (1789-1791) sonra bütün câmiler gibi Bayraklı Câmi de harâbe hâline gelmiştir. Belgrad'ın kesin olarak elden çıkma târihi olan 19 Eylül 1867'ye kadar Müslüman cemaat tarafından bakımı sürdürülen ve kullanılan Bayraklı Câmi, Knez Mihail Obrenoviç'in 18 Mayıs 1868 târihli iradesiyle, hademesine Sırp Devleti tarafından maaş verilmek suretiyle resmen İslâm cemaatine tahsis edilmiştir. Bundan sonra bir ara kapatılan câmi, 1311'de (1893-94) Sultan II. Abdülhamid'in baskısı ile bir tâmir daha görmüştür. II. Dünya Savaşı sırasında top mermisi isâbetiyle zarar görmüş, 1945'ten sonra bir ara, içine namaz kılar vaziyette bal mumu mankenler konularak bir müze yapılması da düşünülmüştür. 17 Mart 2004'te fanatik Sırplar tarafından yakılarak kullanılmaz hâle gelen câmi, tekrar onarılmıştır. Günümüzde ibâdete açık olup, Belgrad'da Osmanlı dönemindeki 250 câmiden kalan tek câmidir.

Bayraklı Câmi, dıştan 12,80x12,80 metre ölçülerinde, kare planlı tek kubbeli harim ile tek şerefeli minâreden oluşan kesme taştan inşa edilmiş klasik bir Osmanlı câmisidir.

The founder of Bayraklı Mosque, located on Gospodar Jevremova Street in Belgrade, is Evrenosoğlu Ali Bey. The construction date of the work is not exactly known. Various dates (1522, 1524 and 1580) are mentioned in the sources. It is one of the first mosques built after the conquest of the city. Bayraklı Mosque, Ev.K.K. It is registered in 757th Notebook p. 16-2 with the information "*Vakf-ı Câmi-i Şerif Hüseyin Kethüdâ el-ma'ruf câmi-i varoş-ı mahrusa-i Belgrad*". Also, it was recorded in the Bs. Vek. Res Belgrade Land Registry in 1212 (1797-1798). In a register made by

the Austrians in 1728, it was marked with the number 888 as a Jesuit-run church.

In the second occupation of Belgrade by the Austrians (between 1717 and 1739), Bayraklı Mosque was assigned to the Jesuit order and converted into a Catholic church. In this period. The dome shape was changed by raising the dome pulley and the upper cover was made with tiles. The 2nd row of windows on the east and west facades were covered by brickwork. The lower-row windows are made with low arches. The exterior is completely plastered. The pulley windows were made into semi-circular arches and plaster was added to the arches. The narthex and the *mahfil* have been removed. After these interventions, Bayraklı Mosque has completely moved away from its original state. An arched narthex is seen in an engraving dated 1688. During the repair of the mosque between 1953 and 1963, it was determined that the two skeletons in the graves found on the floor of the narthex were Christian according to the lying conditions of the corpses.

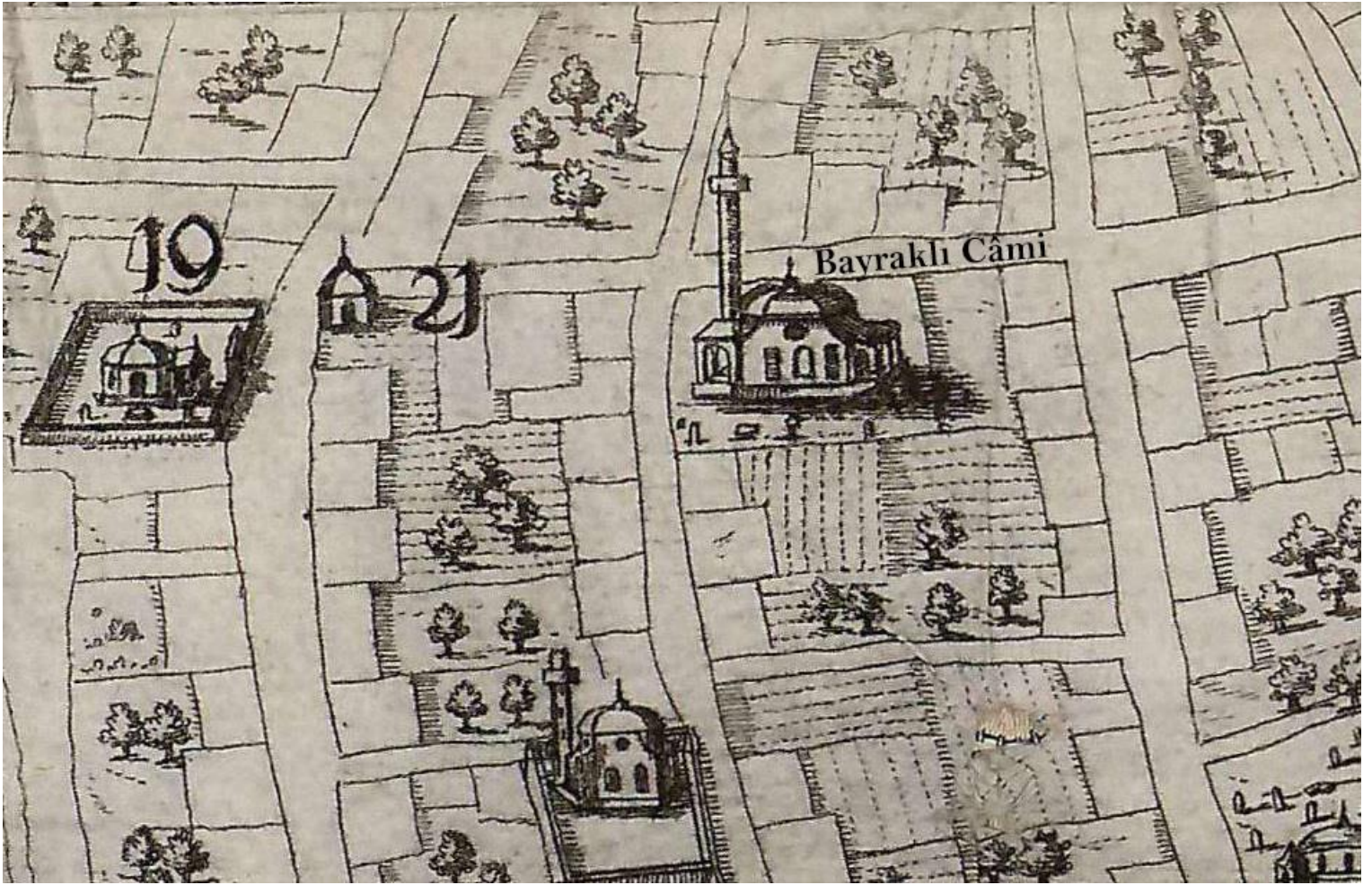
After Belgrade was taken back from the Austrians in 1739, the mosque was repaired and restored by Hüseyin Kethüda in 1741; it was called Hüseyin Kâhya or Kâhya Bey Mosque. However, after this repair in the 18th century, the mosque, which was also used as a *muvaqqitkhane*, was named *Bayraklı Mosque* among the people, as the flag was hoisted on its minaret at certain times.

After the third occupation of Belgrade by the Austrians (1789-1791), Bayraklı Mosque, like all mosques, was in ruins. Bayraklı Mosque, which was maintained and used by the Muslim community until September 19, 1867, when Belgrade was finally lost, was officially allocated to the Islamic community by the will of Knez Mihail Obrenovic on May 18, 1868, by paying the Serbian State a salary to its janitor. The mosque, which was closed for a while after that, underwent another repair in 1311 (1893-94) under the pressure of Sultan Abdulhamid II.

During World War II, the mosque was damaged by artillery shells, and sometime after 1945, it was also considered to build a museum by placing wax mannequins in praying position. The mosque, which was burned down by the fanatical Serbs on March 17, 2004, was repaired again. Today, it is open to worship and is the last rema-

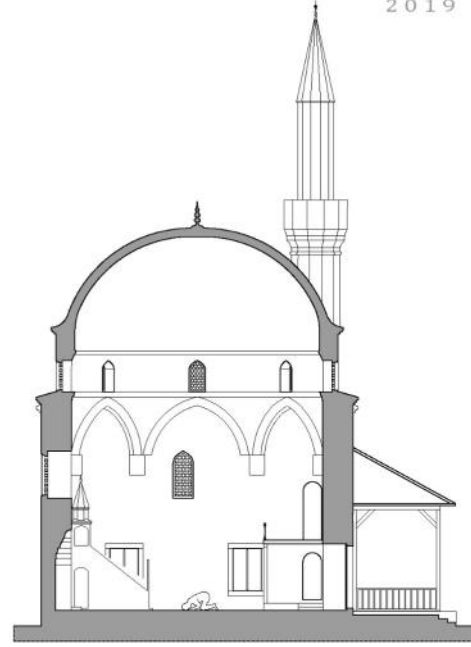
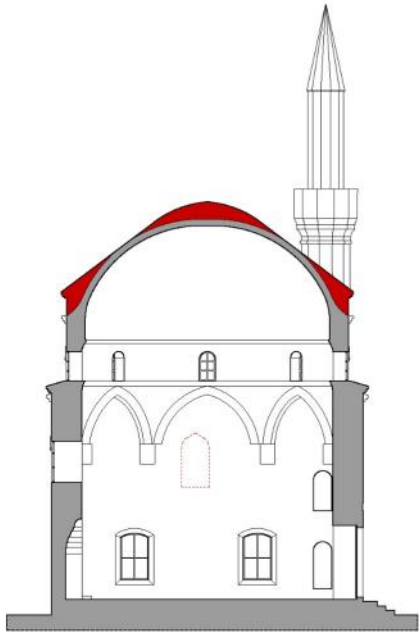
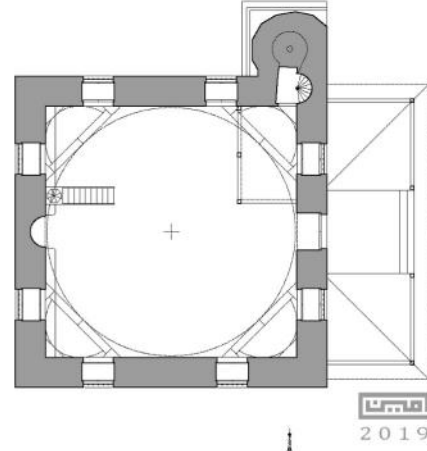
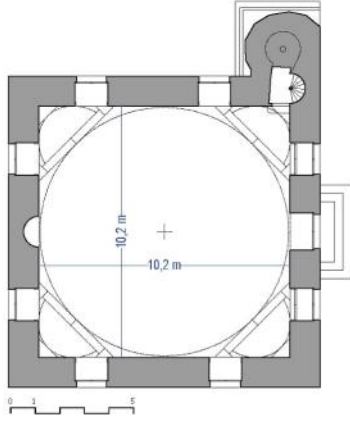
ining mosque of 250 mosques in Belgrade during the Ottoman period.

Bayraklı Mosque is a classical Ottoman mosque built of cut stone, measuring 12.80x12.80 meters from the outside, consisting of a square-planned, single-domed *harim* and a single balcony *minaret*.

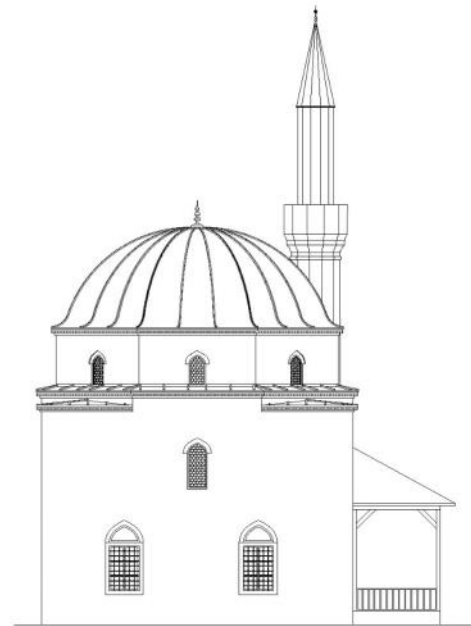
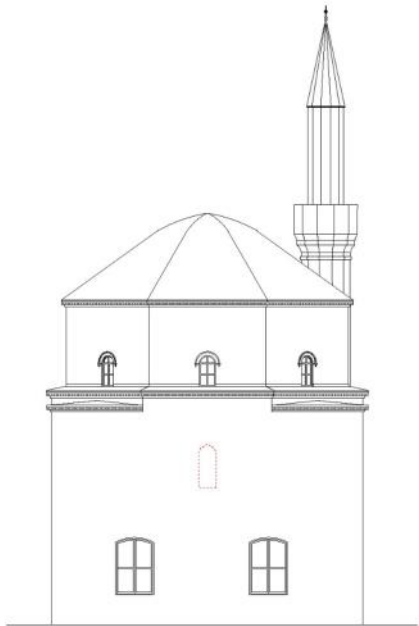
R.16.1

1688 târihli Belgrad gravüründe Bayraklı Câmî
Bayraklı Mosque in Belgrade engraving dated 1688

Bayraklı Câmî rölöve
ve restitüsyon önerisi
*Bayraklı Mosque survey
and restitution proposal*

- özgün duvarlar
original walls
- ilâveler
additions

R.16.2

Belgrad Bayraklı
Câmi'nin son cemaat
yeri yıktırılmadan
önceki hâli (1906)

*Belgrade Bayraklı
Mosque before the nar-
hex was demolished
(1906)*

R.16.3

Belgrad Bayraklı Câmî (1894)
Belgrade Bayraklı Mosque (1894)

R.16.4

Belgrad Bayraklı Câmi giriş cephesi (2019)

Entrance façade of Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

R.16.5

Belgrad Bayraklı Câmî giriş cephesi (2019)
Entrance façade of Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

R.16.6

Belgrad Bayraklı Câmi kible cephesi (2019)
Qibla façade of Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

R.16.7

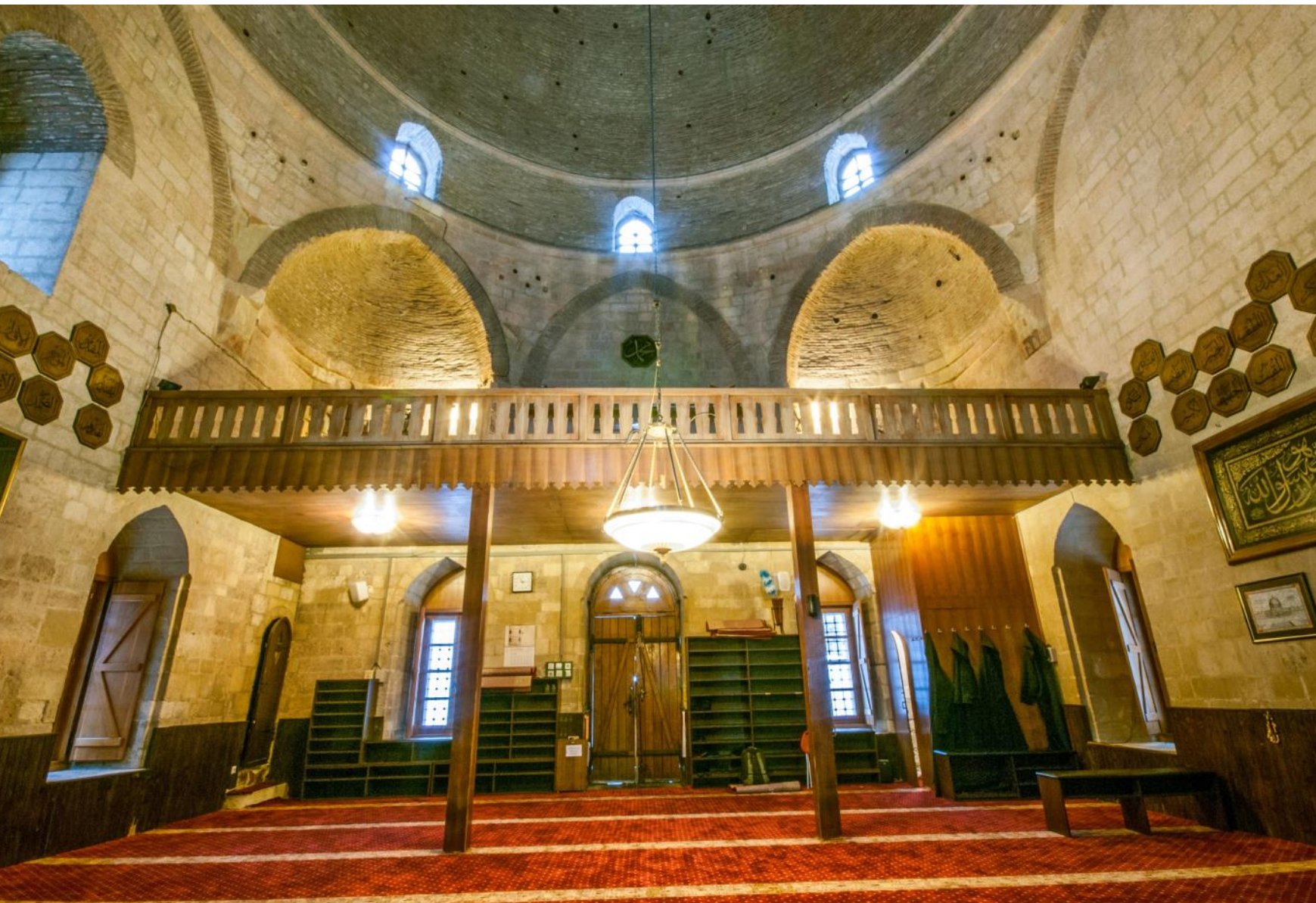
Belgrad Bayraklı Câmî'nin yükseltilmiş kubbe kasağı (2019)
Elevated dome drum of Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

R.16.8

Belgrad Bayraklı Câmî'nin mihrâbı ve yönü değiştirilmiş minberi (2019)

The mihrab and the reoriented pulpit of the Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

R.16.9

Belgrad Bayraklı Câmî harimi (2019)
Harim of Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

R.16.10

Belgrad Bayraklı Câmi harimi (2019)
Harim of Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

R.16.11

Belgrad Bayraklı Câmî'nin kubbesi (2019)

Dome of Belgrade Bayraklı Mosque (2019)

Belgrad, Bayram Bey Câmii

Belgrade, Bayram Bey Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad <i>Serbia, Belgrade</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bayram Bey
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1535-1560
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1717-1739 Katolik Kilisesi <i>1717-1739 Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	1902'den sonra <i>After 1902</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	Ev.K.K. 757/16-1
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/12, Evliyâ Çelebi 5/510, Okiç 1973, Recepoğlu 2004: 42-43

Belgrad'ın fethinden sonra ilk inşâ edilen câmilerden olan Bayram Bey Câmii, İstanbul Kapısı mevkisinde yer almaktaydı. 1660'da şehri ziyaret eden Evliyâ Çelebi, eserin bânîsi Bayram Bey'in câmiden başka medrese, hamam, sebil ve imârethâne gibi vakıflarının bulunduğunu ve bir mahalle ile çarşının bânînin adıyla bilindiğini bildirmektedir.

Avusturyalıların Belgrad'ı ikinci işgallerinde (1717-1739 arası) Bayram Bey Câmii, Katolik kilisesine dönüştürülmüştür. 1739'da şehrin yeniden Türk hâkimiyetine geçmesiyle birlikte Belgrad Defterdârı Hacı Mustafa Efendi, câmiyi tâmir ettirerek eski hâline getirmiştir.

04.09.1862'de imzalanan Kanlıca Protokolü gereğince Belgrad'daki câmiler, Müslüman halk tarafından terk edilmiştir. Bu târihten sonra câminin yanına Millî Tiyatro binâsı inşâ edilmiş; câmi de tiyatronun aydınlatılmasını sağlayan gaz deposu olarak kullanılmıştır. Yanan gazların çıkarttığı is

yüzünden duvarları kararan câmi bu hâliyle *Kara Câmi* olarak anılmaya başlanmıştır.

Belgrad'a elektriğin getirildiği 1892 yılına kadar câmi, gaz işletme atölyesi olarak kullanılmış, 20. yüzyılın başlarında tümüyle yıktırılmıştır.

Câminin, en eskisi 1856 yılına ait olmak üzere eski fotoğraf, gravür ve eskiz çizimleri bulunmaktadır. Bu belgelerden câminin ilk yapıldığında, kare planlı harim ile sekizgen kasmağa oturan kiremitle örtülü kubbeye sahip, tek şerefeli minâreden oluşan klasik Osmanlı tarzında bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Yapının cephelerinde iki sıralı pencere düzenlemesi görülmektedir. Eski fotoğraflarda görülen minârenin, kiliseye dönüştürme sırasında yıktırılmış olması muhtemeldir. Eski gravürden, minârenin yer aldığı batı yönünde mezar taşlarının bulunduğu hazire ile câminin giriş bölümünde kiremit örtülü bir son cemaat yeri bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bayram Bey Mosque, one of the first mosques built after the conquest of Belgrade, was located in the Istanbul Gate area. Evliyâ Çelebi, who visited the city in 1660, reports that Bayram Bey, who was the founder of the work, had foundations such as a madrasah, bath, public fountain and *imaret* besides the mosque, and that a neighbourhood and a bazaar were known by the name of the founder.

During the second occupation of Belgrade by the Austrians (between 1717 and 1739), Bayram Bey Mosque was converted into a Catholic church. When the city came under the Turkish rule again in 1739, the Belgrade treasurer Hacı Mustafa Efendi had the mosque repaired and restored it to its former state.

According to the Kanlıca protocol signed on 04.09.1862, the mosques in Belgrade were abandoned by the Muslim community. After this date, the National Theatre building was built next to the mosque. The mosque was also used as a gas tank to illuminate the theater. The mosque,

whose walls darkened due to the soot caused by the burning gases, started to be called *the Black Mosque*.

Until 1892, when electricity was brought to Belgrade, the mosque was used as a gas workshop, and it was completely demolished at the beginning of the 20th century.

The mosque has old photographs, engravings and sketches, the oldest of which is from 1856. From these documents, it is understood that the mosque in its original form is a classical Ottoman-style work consisting of a square-planned *harim* and a single-balcony *minaret* with a tile-covered dome sitting on an octagonal drum. Two rows of windows are seen on the facades of the building. It is possible that the *minaret* seen in old photographs was demolished during the conversion into a church. It is understood from the old engraving that there was a graveyard with gravestones in the west where the minaret is located and a tiled narthex at the entrance of the mosque.

R.16.12

Bayram Bey Câmii
(1856)

Bayram Bey Mosque
(1856)

R.16.13

Bayram Bey Câmii (1865)

Bayram Bey Mosque (1865)

Поздрав из Београда
Souvenir de Belgrade

Турска џамија — Ruine einer Türkischen Moschee

R. 16.14

R.16.14

Bayram Bey Câmii
Bayram Bey Mosque

Belgrad, Câmi (Ermeni Kilisesi)

Belgrade, Mosque (Armenian Church)

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad <i>Serbia, Belgrade</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1728 Katolik Kilisesi <i>1728 Catholic Church</i>
Yıktırılışı <i>Demolish Date</i>	19. yüzyıl sonları <i>late 19th century</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Okiç 1973: 388, Receptoğlu 2004: 69

Avusturyalılar Belgrad'ı üç kez işgal etmişlerdir. İlk işgal 1688-1690, ikinci işgal 1717-1739, üçüncüsü ise 1789-1791 yılları arasındadır. Mimarî eserlerdeki en yoğun tahribat, 22 yıl süren ikinci işgal döneminde olmuştur. Câmilerin çoğu bu dönemde tahrip edilmiştir. İşgalin ardından Cizvit tarikatına iskân müsadese verilmiş ve onlar da birçok câmiyi kilise, manastır ve hastaneye çevirmiş veya mesken olarak kullanmışlardır.

Katolik (Fransiskan, Kapüsen, Minorit, Trinitar) tarikatların haricinde bir câmi de 1728 yılında Ermeni cemaatine tahsis edilerek kiliseye tahvil edilmiştir. İsmi bilmediğimiz bu câminin akıbeti Belgrad'da inşa edilen diğer câmilerle aynıdır.

The Austrians occupied Belgrade three times. The first occupation was between 1688-1690, the second occupation between 1717-1739 and the third between 1789-1791. The most intense destruction of architectural works occurred during the second period, which lasted for 22 years. Most of the mosques were destroyed during this period. After the occupation, the Jesuit order was given a residence permit and they converted many mosques into churches, monasteries and hospitals or used them as residences.

Apart from the Catholic (Franciscan, Kapusen, Minorite, Trinitar) sects, a mosque was also allocated to the Armenian community in 1728 and converted into a church. The fate of this mosque, whose name we do not know, is the same as the other mosques built in Belgrade.

Belgrad, Damat Ali Paşa Türbesi

Belgrade, Damat Ali Pasha Tomb

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad, Kale Meydanı <i>Serbia, Belgrade, Kalemegdan</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Mustafa Ağa (?) <i>Mustafa Agha (?)</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	H.1154 / M.1741-42
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1789-1791 Cizvit Katolik Kilisesi (<i>Jesuit Catholic Church</i>) 1912-1913 Sırp Ortodoks Kilisesi (<i>Serbian Orthodox Church</i>)
Yıktırılışı <i>Demolish Date</i>	Damat Ali Paşa Türbesi <i>Damat Ali Pasha Tomb</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA.C.EV. 46/2275
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/23; Ömer Feridun 1914, Özcan 2010, Recepoglu 2004: 78-79, Remzi 1332

Petrovaradin Muharebesi'nde Osmanlı ordusu- nu komuta eden Sadrâzam Damat Ali Paşa, 5 Ağustos 1716'da şehit düşmüş, cenazesi Belgrad Kalesi'ne getirilerek Sultan Süleyman Câmî'nin hazîresine defnedilmiştir. 1739'da Belgrad'ın geri alınmasının akabinde kabrinin üstüne bu- günkü türbe, H.1154 / M.1741-42'de inşâ edil- miştir.

Belgrad'ın Avusturyalılar tarafından üçüncü işgalinde (1789-1791) türbe tahrip edilmiş, san- duka açılmış, Damat Ali Paşa'nın kemikleri zafer nişanesi olarak Viyana'ya götürülmüştür. Türbe- nin inşâ kitâbesi, Avusturyalı Komutan Come Foraya tarafından ganimet olarak Soborsin'de bulunan malikânesine götürülmüş, 1840 yılında da Macar Milli Müzesi'ne hediye edilmiştir. 1958'de Sırbistan ile Macaristan arasındaki kül- tür varlıklarının geri iadesi antlaşması çerçeve- sinde kitâbe Belgrad'a geri getirilmiştir. Gün- müzde giriş kapısının üstündeki kitâbelik kıs-

mında 1938'de konulan tâmir kitâbesi bulun- maktadır. Türbenin inşâ kitâbesi şöyledir:

*Hakk Mustafa ağamızın ikbâlini etsin füzûn
Her kâr-ı hayrında ânı kulsın muvaffak dâimâ
Sadr-ı şehîdin azzeyle çünkî mühürdârı idi
Bu kabre defnedip onu etmiş isbât-ı vefâ
Şimdi Belgrad'a gelip deolette defterdâr olur
Nân ve nîmetin Hakk'dan bilip bu türbeyi etti binâ
Bu mısra ile söyledi târihi bünyâdın Emîn
Sad cihâd ile bu türbeyi yaptı şemmi Mustafa
Sene 1154*

Avusturya işgalinde (1789-1791) türbe, Cizvit tarikatına verilerek kiliseye çevrilmiş, iç duvarla- rı istavroz ve aziz resimleriyle boyanmıştır. Belg- rad'ın Türkler tarafından üçüncü kez geri alınması- nın ardından Şehzâde Yusuf İzzettin Efendi'nin Belgrad'ı ziyâreti sırasında türbe onarılmış, san- duka konularak tekrar eski hâline getirilmiştir.

1916'da türbeyi inceleyen Remzi Bey şu bilgileri

aktarmaktadır: “Bu türbe o kadar fena bir halde idi ki penceresinden içeri bakılamaz idi. Eski püskü, abur cubur şeylerle kubbe ve duvarları haç ve Hristiyanların zaimince kanatlı melek tasviri ile menkûş bulunuyordu. Merhum Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin Belgrad'ı ziyâreti münasebetiyle türbeyi tâmir ettirmiş ise keza Balkan harbi zamanında Sırpçılar yeniden sandukasını kaldırıp eski hale erca' etmiş idiler. Harb-i mezkûru müteakip, türbe daha bir defa tâmir ve tedhir edilmiş ise de harb hazr münasebetiyle türbe-i mezkûrenin kubbesine mermi isabet edip kubbe ve kapısı rahnedâr olmuş ve duvarlarında her taraftan bereler açılmıştır. Avusturyalılar burayı zapt ettikleri anda ilk işleri asar-ı atıkayı toplamak ve muhafaza etmek oldu. Türbe tâmirine mîmar ihtiyat-ı mülazım (Karl Pani) Efendi memur olmuştur. Mevmi ile Budapeşte'de Sanayii Nefise Müzehânesi müdürü sânisî ve muhafızıdır. Türbenin şekli aslîsini tamamen muhafaza etmek için duvarlarının murabbâ taşlarının her birine numara vaz' ederek bu suretle ve kemal-i itinâ ile tâmir ve tecdidine gayret ediyor.”

Balkan Savaşlarında türbe, bu kez de Sırpçılar tarafından kiliseye çevrilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturyalıların bombardımanında türbenin kubbesi yıkılmış, onarım sırasında Belgrad Vâlisi Kara Mustafa Paşa'nın H.1217 (M.1802-03) târihli tâmir kitâbesi bulunmuştur.

1938'de kapsamlı onarım geçiren türbenin giriş kapısının üzerine, Sırpça ve Türkçe mermer bir kitâbe konulmuştur. Günümüzde oldukça silik hâldeki, bu kitâbenin metni şöyledir: “1716 sene-i milâdîsinde Petrovaradin Muharebesi'nde şehîden vefat eden Mora Fâtihî Damat Ali Paşa'nın ve türbesinde medfûn Tepedelenli Selim ve Hasan Paşaların ruhlarına fâtihâ 1938”

2001'de Türk Büyükelçiliği tarafından onarılan türbe, son olarak 2017'de TİKA tarafından kapsamlı şekilde restore edilmiştir. Kesme taştan, altıgen planlı, kurşun örtülü kubbeli mütevazı bir yapı olarak inşa edilen Damat Ali Paşa Türbesi belli zamanlarda ziyârete açıktır.

Silahtar ve Mora'nın İkinci Fatihî unvanlarına sahip 35 yaşında şehit olan Sadrazam Damat Ali Paşa, İstanbul, İznik, Anabolu ve İzmir'de hayır eserleri yaptırmıştır.

Grand Vizier Damat Ali Pasha, who commanded the Ottoman army in the Battle of Petrovaradin, was martyred on August 5, 1716, and his body was brought to the Belgrade Fortress and buried in the graveyard of the Sultan Süleyman Mosque. After the recapture of Belgrade in 1739, today's mausoleum was built over his grave in H. 1154 / AD. 1741-42.

In the third occupation of Belgrade by the Austrians (1789-1791), the tomb was destroyed, the chest was opened, and the bones of Damat Ali Pasha were taken to Vienna as a token of victory. The construction epitaph of the tomb was taken to his mansion in Soborsin as a trophy by the Austrian commander Come Foraya, and in 1840 it was presented to the Hungarian National Museum. In 1958, the epitaph was brought back to Belgrade within the framework of the agreement on the return of cultural properties between Serbia and Hungary. Today, there is a repair epitaph placed in 1938 above the entrance door. The epitaph of the tomb's construction is as follows:

Hakk Mustafa ağamızın ikbâlini etsin füzûn
Her kâr-ı hayrında âni kılısın muvaffak dâimâ
Sadr-ı şehîdin azzeyle çünkî mühürdârî idi
Bu kabre defnedip onu etmiş isbât-ı vefâ
Şimdi Belgrad'a gelip devletle defterdâr olur
Nân ve nîmetin Hakk'dan bilip bu türbeyi etti binâ
Bu misra ile söyledi târihi bünyâdın Emîn
Sad cihâd ile bu türbeyi yaptı şemmi Mustafa
Sene 1154

During the occupation of Austria (1789-1791), the tomb was given to the Jesuit order and turned into a church, and its interior walls were painted with crosses and saints. After Belgrade was recaptured by the Turks for the third time, the tomb was repaired and restored by placing a sarcophagus during the visit of Prince Yusuf İzzettin Effendi to Belgrade.

Remzi Bey, who examined the tomb in 1916, conveys the following information: “This tomb was in such a bad condition that it was impossible to look insi-

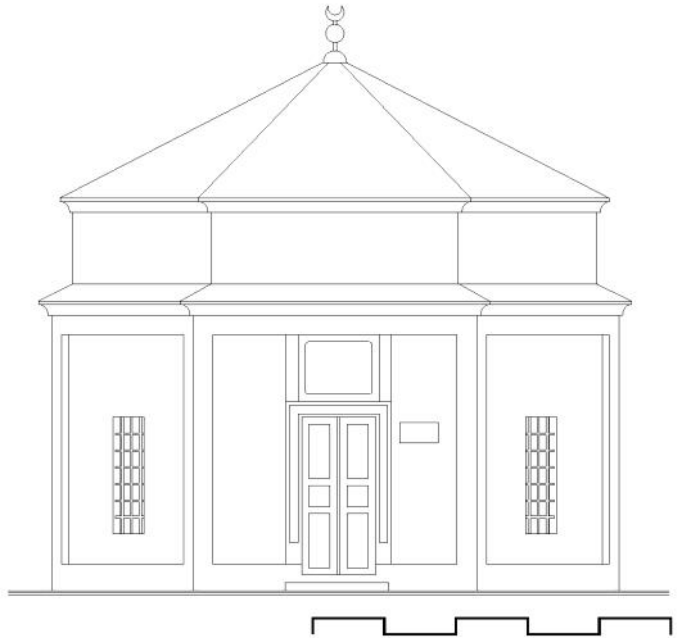
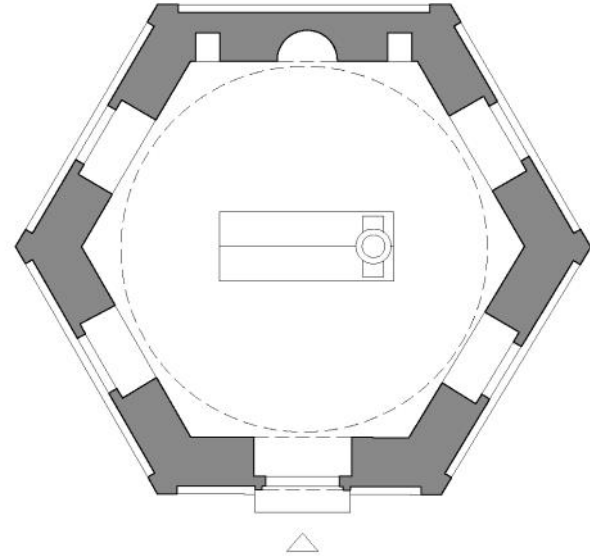
de from its window. The dome and its walls were covered with shabby, junk food, and the cross and Christians always depicted winged angels. Even if the deceased Prince Yusuf Izzeddin Effendi had the tomb repaired on the occasion of his visit to Belgrade, the Serbs once again removed the tomb and restored it to its former state during the Balkan War. After the mentioned war, although the tomb was once again repaired and terrorized, bullets hit the dome of the tomb on the occasion of the war, and the dome and its door were damaged, and bruises were opened on its walls from all sides. As soon as the Austrians captured this place, their first job was to collect and preserve the old building. Architect Precautionary lieutenant (Karl Pani) Efendi became a civil servant for the repair of the tomb. With Mevmi, he is the manager and guardian of the Sanayii Nefise Museum in Budapest. In order to preserve the original form of the tomb, it tries to repair and renovate it in this way and with perfection by assigning numbers to each of the murabba stones of its walls."

During the Balkan Wars, the tomb was converted into a church by the Serbs this time. The dome of the tomb was destroyed during the bombardment of the Austrians in the First World War, and the repair inscription of the Belgrade Governor Kara Mustafa Pasha dated 1217 H. (1802-03 AD) was found during the repair.

A Serbian and Turkish marble epitaph was placed on the entrance door of the tomb, which underwent extensive repairs in 1938. The text of this epitaph, which is very faint today, is as follows: "Al-fatihah to the soul of Damat Ali Pasha, the Conqueror of Mora, who died in the Battle of Petrovaradin in 1716 AD, and to the soul of Selim and Hasan Pasha of Tepedelen, who were buried in his tomb 1938"

The tomb, which was repaired by the Turkish Embassy in 2001, was at last extensively restored by TIKA in 2017. Damat Ali Pasha Tomb, which was built as a modest structure with a hexagonal plan and lead-covered dome, is open to visitors in certain times.

Grand Vizier Damat Ali Pasha, who was martyred at the age of 35 with the titles of *Silahtar* and *Second Conqueror of Mora*, had charitable works built in Istanbul, Iznik, Nafplion and Smyrna.

Belgrad Damat Ali Paşa Türbesi'nin planı
(Ayverdi'den) ve görünüşü

Plan (from Ayverdi) and view of Belgrade
Damat Ali Pasha Tomb

R.16.15

Belgrad Damat Ali Paşa Türbesi'nin inşâ kitâbesi (1914)

Construction epitaph of Belgrade Damat Ali Pasha Tomb (1914)

R.16.16

Belgrad Damat Ali Paşa Türbesi'nin sökülen kitâbesinin yerine 1938'de konulan levha
The plaque hung in 1938 replacing the dismantled epitaph of the Damat Ali Pasha tomb in Belgrade

R.16.17

Belgrad Damat Ali Paşa Türbesi'nin tahrip edilmiş hâli (1914-15)

Belgrade Damat Ali Pasha Tomb Destroyed (1914-15)

R.16.18 >

Belgrad Damat Ali Paşa Türbesi'nin kitâbesinin sökülmüş hâli (20. yüzyıl başları)

The dismantled epitaph of the Belgrade Damat Ali Pasha Tomb (early 20th century)

R.16.19

Belgrad Damat Ali Paşa Türbesi (2019)

Belgrade Damat Ali Pasha Tomb (2019)

R.16.20

Belgrad Damat Ali Paşa Türbesi (2019)

Belgrade Damat Ali Pasha Tomb (2019)

Belgrad, Defterdar Câmii

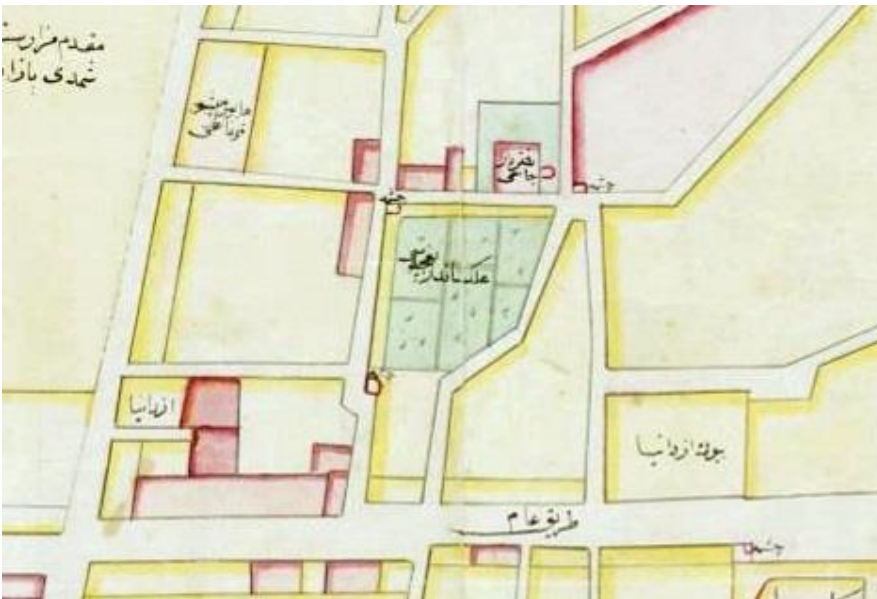
Belgrade, Defterdar Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad <i>Serbia, Belgrade</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1717-1739 Katolik Kilisesi <i>1717-1739 Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA PLK p.22
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/13, Okiç 1973: 397, Recepoğlu 2004: 45-46

Defterdar Câmii, Belgrad'da Sırp İlim Akademisi arkasındaki arazide yer almaktaydı. Kaynaklardan, Belgrad'da Defterdarlık yapan Hasan Efendi, Kamil Ahmet Paşa, Ömer Efendi ve Hacı Mustafa Efendi'nin câmi inşâ ettirdiği bilinmekle beraber bu câminin bânîsinin kim olduğu bilinmemektedir. Defterdar Câmii, Belgrad'ın 1717-1739 yılları arasındaki Avusturya işgalinde bulunduğu dönemde kiliseye çevrilmiştir. Şehrin yeniden Türklerin eline geçmesiyle Belgrad Defterdarı Ahmet İbrâhim câmiyi onararak eski hâline getirmiştir. Câminin, 1876 yılına ait eski fotoğrafından, kare planlı harim ile sekizgen kasağa oturan kiremitle örtülü kubbeye sahip, tek şerefeli minâreden oluşan klasik Osmanlı tarzında bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Câmi ve minâre, muntazam kesme taştan inşâ edilmiştir. 1879'dan sonra tümüyle yıktırılmıştır.

Defterdar Mosque was located on the land behind the Serbian Science Academy in Belgrade. Although it is known from the sources that Hasan Efendi, Kamil Ahmet Pasha, Ömer Efendi and Hacı Mustafa Efendi, who were the treasurers in Belgrade, had the mosque built, it is not known who the founder of this mosque was. Defterdar Mosque was converted into a church during the Austrian occupation of Belgrade between 1717-1739. When the city was taken over by the Turks again, Belgrade Treasurer Ahmet İbrahim restored the mosque by repairing it. From the old photograph of the mosque in 1876, it is understood that it is a classical Ottoman-style work consisting of a square-planned *harim* and a single balcony *minaret* with a tiled dome sitting on an octagonal drum. The mosque and *minaret* were built with regular cut stone. It was completely demolished after 1879.

R.16.21

Belgrad Defterdar Câmii (1876)

Belgrade Defterdar Mosque (1876)

Osmanlı dönemi Belgrad haritasında Defterdar Câmii ve civârı (BOA PLK p.22)

Defterdar Mosque and its surroundings on the Ottoman period Belgrade map (BOA PLK p.22)

Belgrad, Kızlarağası Câmii

Belgrade, Kızlaragasi Mosque

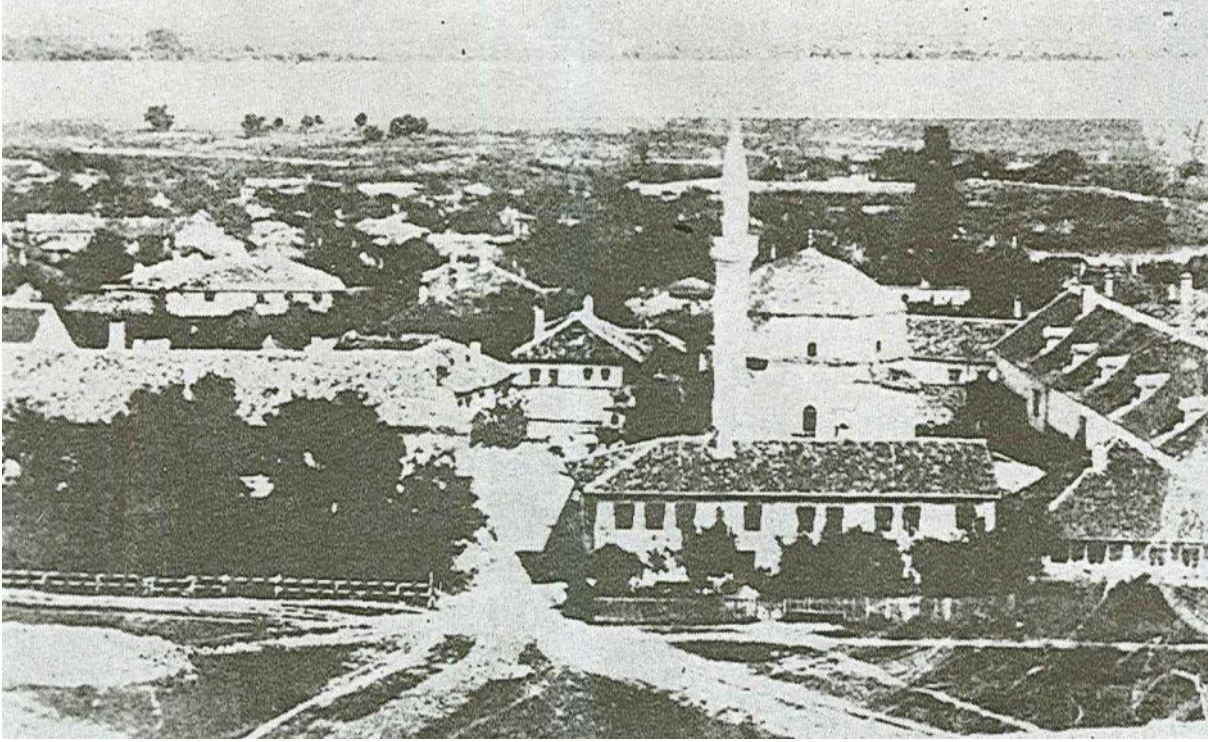
Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad <i>Serbia, Belgrade</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa <i>Hadji Beshir, Agha of the House of Felicity</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1740 (?)
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1806-1813 Sırp Ortodoks Kilisesi <i>1806-1813 Serbian Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/16,22, Recepoğlu 2004: 55

Kızlarağası Câmii, Belgrad Aşağı Hisar'da ve Tuna'nın yakınında, şimdiki Kimya Enstitüsü binası yanında yer almaktaydı. Eserin bânîsi Beşir Ağa, Belgrad'da câmiden başka mektep ve çeşme de yaptırmıştır. Çeşmenin kitâbesi, Avusturyalılar tarafından söktürülüp günümüzde Romanya'da yer alan Temeşvar'a götürülmüştür. Temeşvar Müzesi'ndeki beş satırlık çeşme kitâbesi H.1152 (M.1739-40) târihlidir. Câmînin de yakın târihlerde inşâ edilmiş olması muhtemeldir.

Câmînin 1870 târihli eski fotoğrafından; kare planlı harim ile sekizgen kasağa oturan kiremitle örtülü kubbeye sahip, tek şerefeli minâreden oluşan klasik Osmanlı tarzında bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Câmînin mîmârî özelliği

Belgrad'daki Bayram Bey Câmii, Bayraklı Câmî ve Defterdar Câmii'ne benzemektedir. Fotoğrafta görülen câmînin yanındaki iki katlı kiremit çatılı binânın Beşir Ağa Mektebi olması muhtemeldir.

1806-1813 yılları arasında ayaklanan Sırp, Kızlarağası Câmii'ni kiliseye çevirmişlerdir. Diğer câmîlerin aksine minâre yıkılmamış; çan kulesine dönüştürülmüştür. Belgrad'ın yeniden Türklerin eline geçmesiyle birlikte câmî onarılarak tekrar eski hâline getirilmiştir. 04.09.1862'de imzalanan Kanlıca Protokolü gereğince Müslüman halk tarafından terk edilen câmî, 1878'de tümüyle yıkılmıştır.

R.16.22

Belgrad Kızlarağası
Câmii (1870)

*Belgrade Kızlarağası
Mosque (1870)*

The Kızlarağası Mosque was located in Belgrade Lower Fortress and near the Danube, next to the current Chemistry Institute building. The founder of the work, Beşir Ağa, had a school and a fountain built in Belgrade beside the mosque. The epitaph of the fountain was dismantled by the Austrians and taken to Timișoara, which is located in Romania today. The five-line fountain epitaph in the Timișoara Museum is dated H. 1152 (AD 1739-40). It is possible that the mosque was also built recently.

From the old photograph of the mosque dated 1870, it is understood that it is a classical Ottoman-style work consisting of a square planned *harim* and a single balcony *minaret* with a tile-covered dome sitting on an octagonal drum. The

architectural feature of the mosque is similar to the Bayram Bey Mosque, Bayraklı Mosque and Defterdar Mosque in Belgrade. It is possible that the two-storey tiled roof building next to the mosque in the photograph is Beşir Ağa School.

The Serbs who revolted between 1806-1813 converted the Kızlarağası Mosque into a church. Unlike other mosques, the minaret was not demolished; converted into a bell tower. After Belgrade was taken over by the Turks, the mosque was restored. In accordance with the Kanlıca protocol signed on 04.09.1862, the mosque, which was left over by the Muslims, was completely demolished in 1878.

Belgrad, Pazar Yeri Câmii

Belgrade, Pazar Yeri Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad <i>Serbia, Belgrade</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1808 Sırp Ortodoks Kilisesi <i>1808 Serbian Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Okiç 1973: 393

1808'de Belgrad'da büyük pazar yerinde ismini bilmediğimiz bir câmi, Ortodoks kilisesine tahvil edilmiştir. Bu dönüştürme sırasında eserin mimarîsi değiştirilmeden minâresine çan takılmıştır. Günümüze ulaşmayan bu câminin Belgrad'daki diğer câmiler gibi 19. yüzyılın sonlarında tümüyle yıktırılmış olması muhtemeldir.

In 1808, a mosque whose name we do not know in the big marketplace in Belgrade was converted into the Orthodox Church. During this conversion, a bell was attached to the minaret without changing the architecture. It is possible that this mosque, which has not survived, was completely demolished at the end of the 19th century, like other mosques in Belgrade.

Belgrad, Yalı Câmii

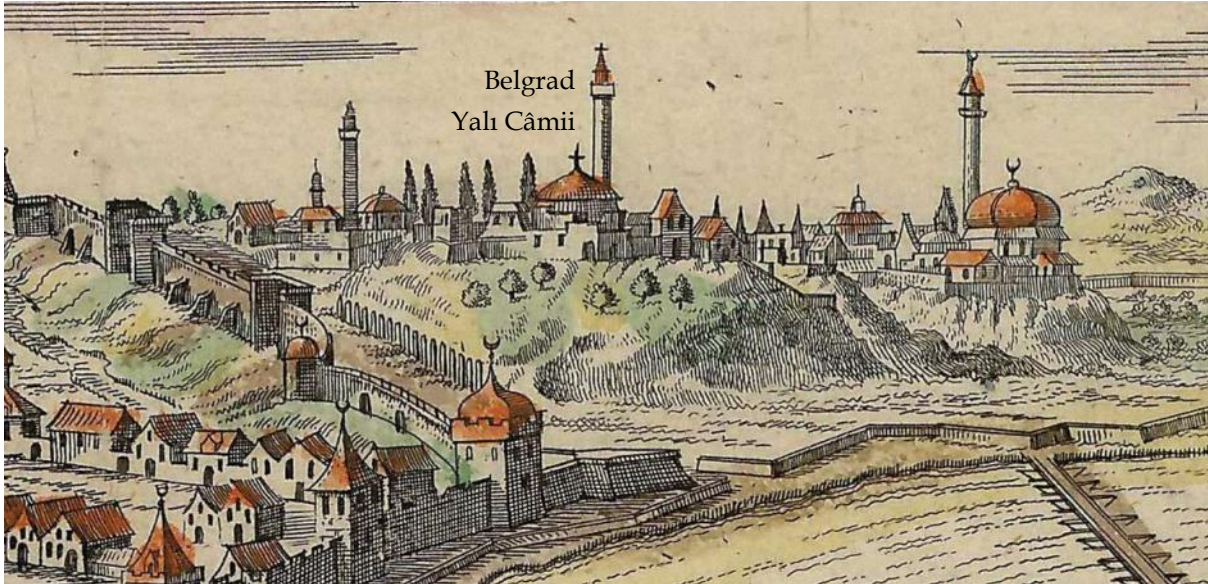
Belgrade, Yalı Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Belgrad <i>Serbia, Belgrade</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1728 Katolik Kilisesi <i>1728 Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Recepoğlu 2004: 69

Belgrad'da Yalı mevkinde bulunan câmii, 1728'de Katolik tarikatı olan Triniterlere tahsis edilip kiliseye çevrilmiş; 19. yüzyılın sonlarında da tümüyle yıktırılmıştır.

The mosque, located in Yalı, Belgrade, was allocated to the Triniters, a Catholic sect, and converted into a church in 1728. It was completely demolished at the end of the 19th century.

R.16.23

18. yüzyıl Belgrad gravüründe Yalı Câmii

Yalı Mosque in an 18th century Belgrade engraving

Çaçak, Tur Ali Bey Câmii

Cacak, Tur Ali Bey Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Çaçak <i>Serbia, Cacak</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Semendire Sancak Beyi Malkoçoğlu Tur Ali Bey <i>Malkocoglu Tur Ali Bey, Sanjak Beg of Smederevo</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1718, Katolik Kilisesi - 1926, Ortodoks Kilisesi <i>1718, Catholic Church - 1926, Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	İsa'nın Yükselişi Kilisesi <i>Church of the Ascension of Christ</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 1197/44
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 2/474, 3/28, Evliyâ Çelebi 6/524-525, Markoviç 1987: 11, Nikoliç-Obroviç 1992:6, The City Of Čačak 2010: 79, Rajić-Timotijević 2011: 33-44

Çaçak, Sırbistan'ın merkezinde, Özice'nin (Uzitse) 60 km doğusunda yer almaktadır. Evliyâ Çelebi; Çaçak'ı, çarşı içinde 2 câmi, 7 mescit, 3 tekke, 4 sıbyan mektebi, 2 han, 1 hamam ve 20 dükkânı bulunan 6 mahalleli bir şehir olarak anlatıp başka ayrıntı vermemiştir. Çaçak şehir merkezinde yer alan Ortodoks kilisesi eski bir Türk câmisinden dönüştürülmüştür.

Câminin bânîsi, Semendire Sancak Beyi Malkoçoğlu Bâli Bey'in oğlu Tur Ali Bey'dir. Câminin yanına bir de mektep yaptırmış fakat günümüze ulaşmamıştır. Tur Ali Bey, Mohaç Savaşı'nda yararlılık göstermiş, Semendire, Tuzla ve İzvornik Sancak Beyliğinde bulunmuş ve H. 981'de (1573-74) vefat etmiştir. Câminin VGMA'da, 1591 târîhli hurûfat kaydı bulunmaktadır.

Câmi, ilk olarak Avusturyalıların işgal döneminde, 1718'de Katolik kilisesine çevrilmiştir. Bu dönemde câminin pencereleri tümüyle değiştirilmiş ve oranları bozulmuştur. Yapının giriş bölümündeki son cemaat yeri yok edilerek buraya

câmi büyüklüğünde bir mekân ilâve edilmiştir. Yapının girişinin iki yanına, yapıyla orantısız çan kulesi eklenmiştir. Eserin kubbesinin üzerine ilâve bir çatı yapılarak kubbenin dış görünüşü değiştirilmiş ve kubbenin tepesine de bir kule inşa edilmiştir. Bu onarım sonrasında câmi, tıpkı Yakova, Peçuy ve Sigetvar'da kiliseye çevrilen câmilerde olduğu gibi barok üslûpta bir Katolik kilisesine dönüştürülmüştür. 1834 ve 1856 yılında iki kez onarılmış; minâre de bu dönemde yıktırılmıştır. Günümüzde hiçbir iz kalmayan minârenin temelinde ait eski fotoğrafları mevcuttur; yapının kuzeybatı köşesinde olduğu bilinmektedir.

Sırpların bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte yapı tekrar onarılmış ve Katolik kilisesinden Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür. 1926-29'daki büyük onarımda Avusturyalıların döneminde kubbenin üstüne oturtulan ilâve çatı sökülmüş ve üst örtü kurşunla kaplanarak günümüzdeki hâlini almıştır. Kubbenin oturduğu se-

kizgen kasnakta yer alan pencere-
reler uzatılmış ve dıştan kemer-
leri dalgalandırılarak Bizans
mimarîsine öykünen bir cephe
düzeni oluşturulmuştur.

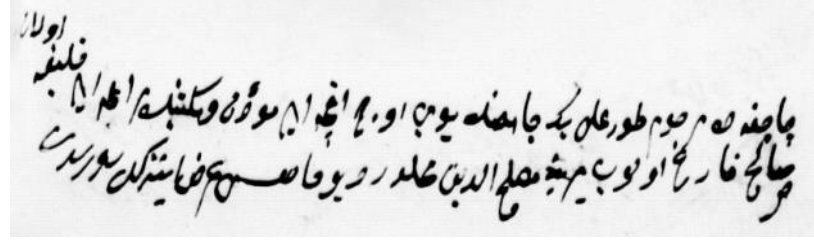
Cephe, saçak ve pencere oran-
ları tümüyle değiştirilen câmi-
de aslı olan her iz yok edilmiştir. Ancak, yapının
içinde, kare mekân üzerine, geçişi tromplarla
sağlanan kubbede Türk mimarîsi kendini göster-
mektedir. Câminin ilk yapıldığında, kare planlı
kubbeli bir harim ile kuzeydeki üç bölümlü son
cemaat yeri ve kuzeybatı köşede yer alan
minâreden oluşan tipik bir klasik dönem Os-
manlı câmisi olduğunu tahmin etmekteyiz. Gün-
ümüzde şehrin merkez kilisesi olan yapı bakı-
mı ve iyi durumdadır. Son onarımda 1454
târihli Sırbistan'ın en eski çanı bu kiliseye takıl-
mıştır.

Çaçak is located in central Serbia, 60 km east of
Özice (Uzitse). Evliyâ Çelebi described Cacak as
a city with 6 neighbourhoods, 2 mosques, 7 mas-
jids, 3 dervish lodges, 4 primary schools, 2 inns,
1 bath and 20 shops in the bazaar. The Orthodox
Church in Cacak city centre has been converted
from an old Turkish mosque.

The founder of the mosque is Tur Ali Bey, son of
Malkoçoğlu Bali Bey, the Bey of Semendire San-
jak. He had a school built next to the mosque,
but it has not survived to the present day. Tur
Ali Bey showed usefulness in the Mohac War,
was in Semendire, Tuzla and Izvornik Sanjak
Principality and died in H. 981 (1573-74). There
is a type record of the mosque in VGMA dated
1591.

The mosque was first converted into a Catholic
church in 1718 during the occupation of the
Austrians. During this period, the windows of
the mosque were completely replaced and their
proportions were distorted. The narthex at the
entrance of the building was destroyed and a
mosque-sized space was added. A bell tower
was added to both sides of the entrance of the
building, disproportionate to the building. An

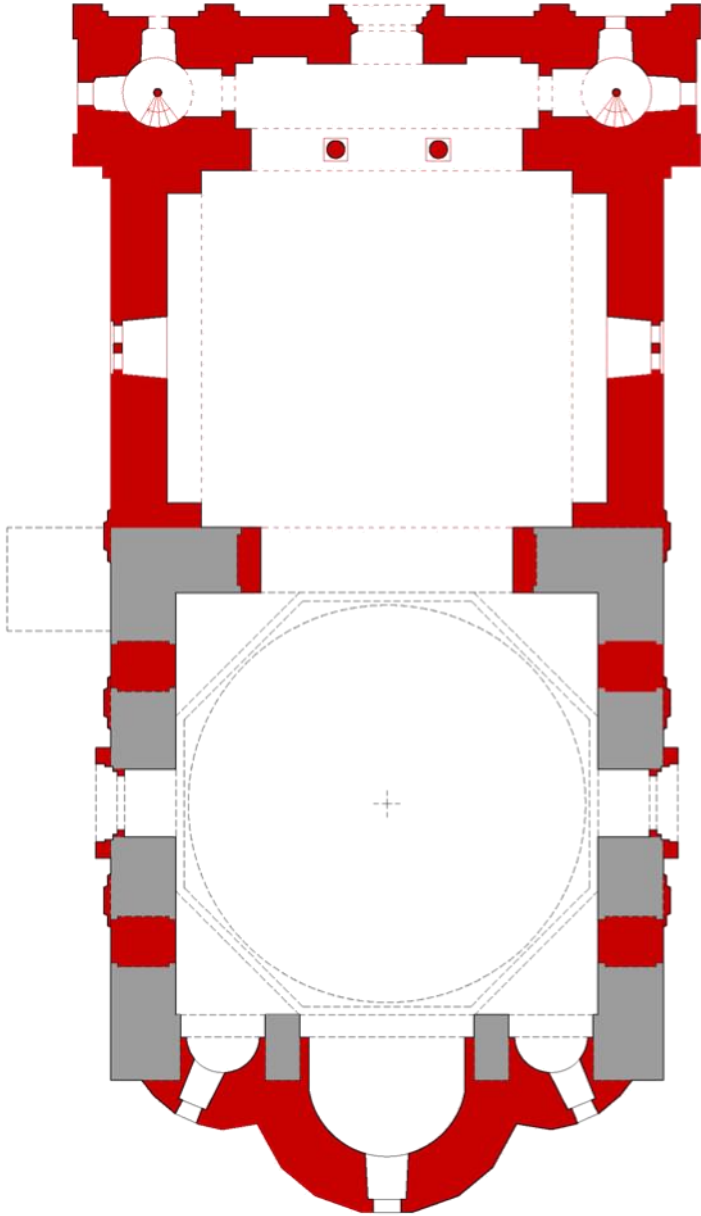
additional roof was built on the dome of the bu-
ilding, the outer appearance of the dome was
changed and a tower was built on top of the do-
me. After this restoration, the mosque was con-
verted into a Catholic church in baroque style,
just like the mosques converted into churches in
Djakovo, Pecs and Szigetvar. It was repaired
twice in 1834 and 1856. The minaret was also
demolished during this period. There are older
photographs of the foundation of the minaret, of
which no traces remain today. It is known that
the building is located in the northwest corner.

With the independence of the Serbs, the building
was repaired again and converted from a Catho-
lic church to an Orthodox church. During the
major repairs in 1926-29, the additional roof that
was placed on the dome during the Austrian
period was removed and the top cover was co-
vered with lead and took its current form. The
windows in the octagonal drum on which the
dome sits have been extended and a façade that
emulates Byzantine architecture has been cre-
ated by waving their arches from the outside.

The proportions of the façade, eaves and win-
dows were completely changed, and every trace
of the original was destroyed. However, in the
dome, the passage of which is provided by
squinsches on a square space inside the building,
Turkish architecture shows itself. We guess that
the mosque in its original form was a typical
classical period Ottoman mosque, consisting of a
square-planned, domed sanctuary, a three-
section narthex in the north, and a minaret in the
northwest corner. The building, which is the
central church of the city today, is well-
maintained and in good condition. In the last
repair, the oldest bell of Serbia, dated 1454, was
installed in this church.

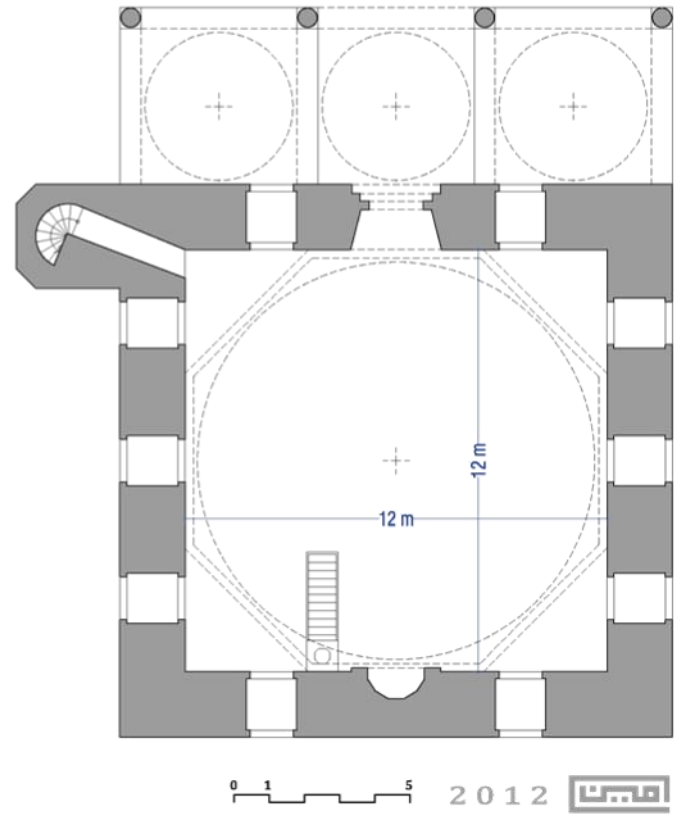
Çaçak'ta Tur Ali Bey
Câmiî'ne ait
19.10.1591 târihli
hurûfat kaydı (VGMA
1197/44 - 1 Muhar-
rem 1000)

*Hurufat record dated
19.10.1591 belonging to
Tur Ali Bey Mosque in
Cacak (VGMA 1197/44
- 1 Muharrem 1000)*

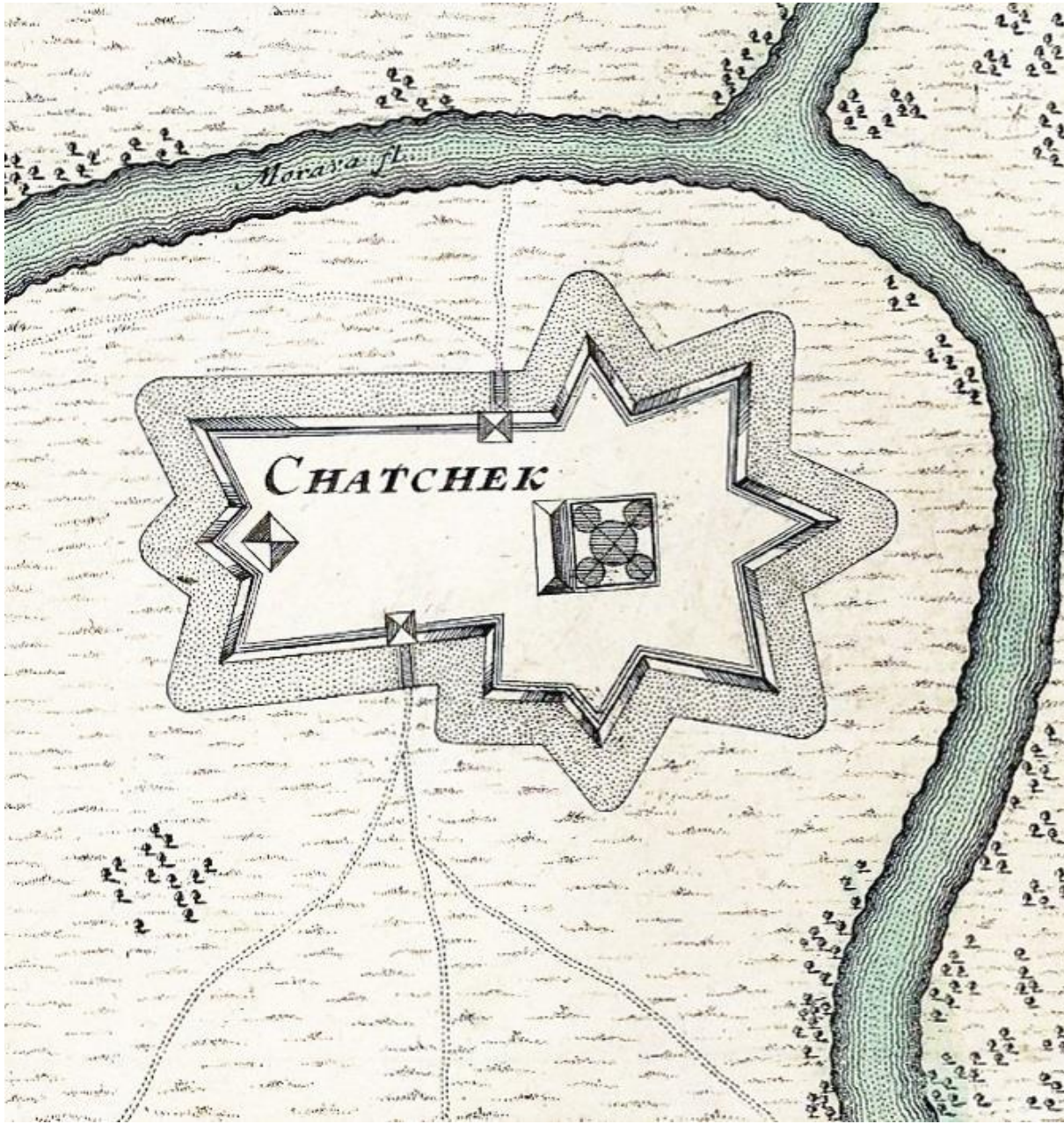
Çaçak Tur Ali Bey Câmii rölöve ve restitüsyon önerisi
 Cacak Tur Ali Bey Mosque survey and restitution proposal

- özgün duvarlar - original walls
- ilâveler - additions

Câminin rölövesi Delfina Rajić ve Miloš Timotijević'ten işlenerek yeniden çizilmiştir. Yardımları için Sn. Miloš Timotijević'e teşekkür ederim.

The survey of the mosque has been redrawn from Delfina Rajić and Miloš Timotijević. I do thank Mr. Miloš Timotijević for his generous help.

R.16.24

Çaçak Kalesi ve Tur
Ali Bey Câmii (1738)
*Çacak Castle and Tur
Ali Bey Mosque (1738)*

R.16.25

Çacak Tur Ali Bey Câmii'nin Katolik kilisesine dönüştürülmüş hâli (1859)

Çacak Tur Ali Bey Mosque converted into a Catholic church (1859)

R.16.26

Çaçak Tur Ali Bey Câmii'nin Katolik kilisesine dönüştürülmüş hâli (1929)
Çacak Tur Ali Bey Mosque converted into a Catholic church (1929)

R.16.27

Çacak Tur Ali Bey Câmii'nin Ortodoks kilisesine dönüştürülmüş hâli (2019)

Çacak Tur Ali Bey Mosque converted into a Orthodox church (2019)

R.16.28

Çaçak Tur Ali Bey Câmii'nin kuzeyine eklenen çan kuleleri (2019)
Bell towers added to the north of Cacak Tur Ali Bey Mosque (2019)

R.16.29

Çaçak Tur Ali Bey Câmii'nin güneybatı yönünden görünüşü (2019)

Çaçak Tur Ali Bey Mosque from southwest (2019)

R.16.30

Çacak Tur Ali Bey Câmii'nin güneydođu yönünden görünüşü (2019)

Çacak Tur Ali Bey Mosque from southeast (2019)

R.16.31

Çaçak Tur Ali Bey Câmii'nin kible cephesine eklenen apsisler (2019)

Apses added to the qibla façade of Cacak Tur Ali Bey Mosque (2019)

R.16.32

Çacak Tur Ali Bey Câmii'nin güneydođu yönünden görünüşü (2019)

Çacak Tur Ali Bey Mosque from southeast (2019)

R.16.33

Çaçak Tur Ali Bey Câmii'nin batı cephesinde kapatılan aslı pencere (2019)

The original window closed on the western façade of Cacak Tur Ali Bey Mosque (2019)

R.16.34

Çaçak Tur Ali Bey Câmii'nin doğu cephesinde kapatılan aslı pencere (2019)
The original window closed on the east façade of Cacak Tur Ali Bey Mosque (2019)

R.16.35

Çaçak Tur Ali Bey Câmii harimi (2019)

Harim of Caçak Tur Ali Bey Mosque (2019)

R.16.36

Çaçak Tur Ali Bey Câmii harimi (2019)
Harim of Cacak Tur Ali Bey Mosque (2019)

R.16.37

Çaçak Tur Ali Bey Câmii harimi (2019)
Harim of Caçak Tur Ali Bey Mosque (2019)

R.16.38

Çaçak Tur Ali Bey Câmii' nin kubbesi (2019)

Dome of Cacak Tur Ali Bey Mosque (2019)

Haram (İhram) Kalesi Kervansarayı

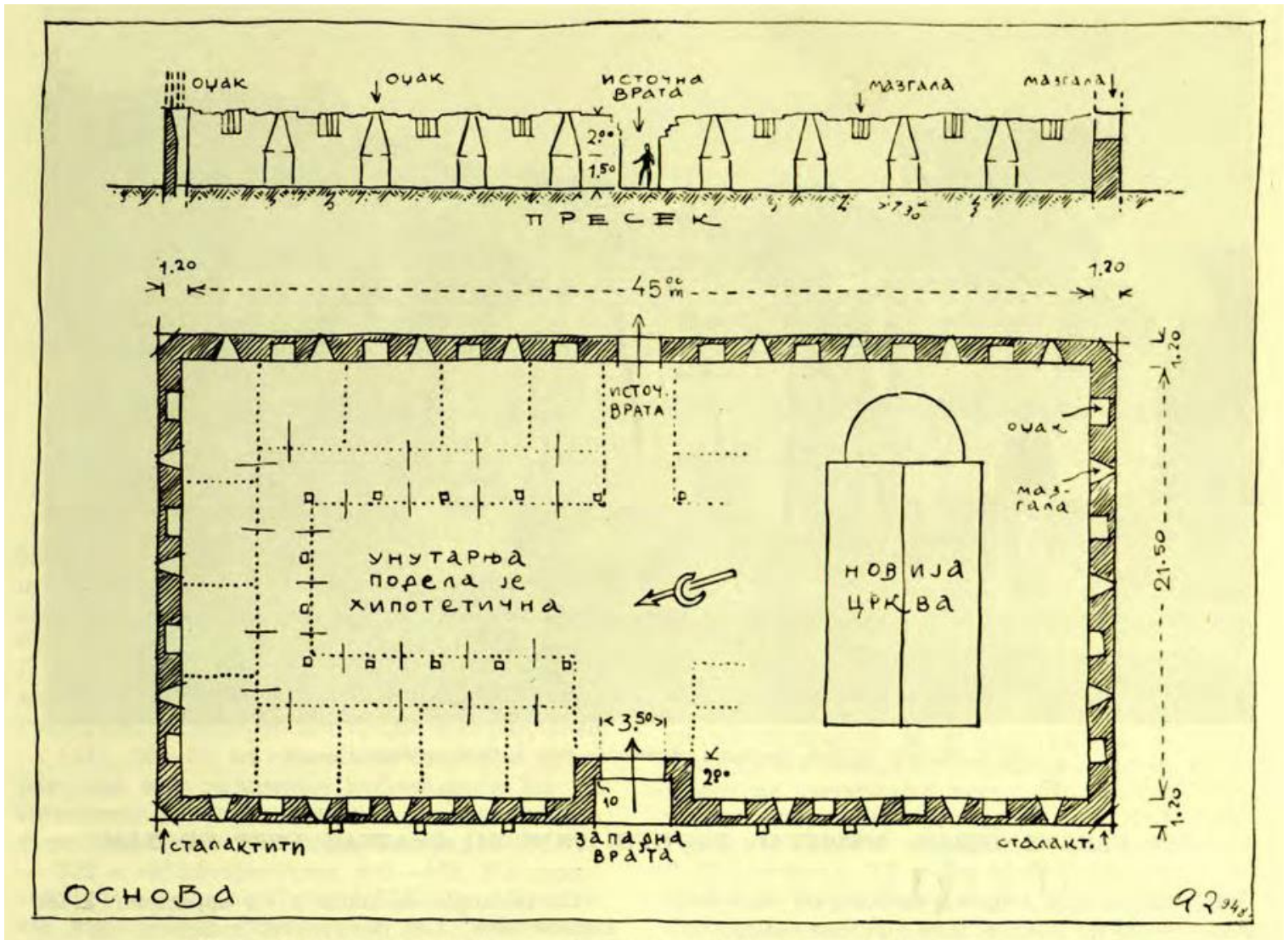
Caravanserai of Ram Castle

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Haram/İhram (Ram) Kalesi <i>Serbia, Ram</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Temeşvar Defterdarı Cimcime Mehmet Çelebi <i>Cimcime Mehmed Chelebi, the Head Treasurer</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	20. yüzyıl <i>20th century</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Ram Sırp Ortodoks Kilisesi <i>Ram Serbian Orthodox Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/215, Deroko 1951, Evliyâ Çelebi 7/373

Kervansaray, Tuna kenarındaki Haram Kalesi'nin yanında yer almaktadır. 16. yüzyılda kaleyle birlikte inşa edilmiştir. Evliyâ Çelebi, kervansarayın bânîsinin Temeşvar Defterdarı Cimcime Mehmet Çelebi olduğunu bildirir. Eser, dıştan 24x48 metre ölçülerinde 120 cm duvar kalınlığına sahip olup içinde 24 adet ocak ile 22 adet mazgal pencere bulunmaktadır. Üst örtüsü günümüze ulaşmayan kervansarayın yalnızca beden duvarları ayakta. Eserin çatısı yok olduktan sonra içine kilise inşa edilmiştir. Deroko'nun planında görülen bu kilise, 2006'da yıktırılıp yerine günümüzdeki yeni kilise ve çan kulesi yapılmıştır. Bânînin Temeşvar'daki câmisi de kiliseye çevrilmiştir.

The caravanserai is located next to the Ram Castle on the Danube. It was built together with the castle in the 16th century. Evliyâ Çelebi reports that the builder of the caravanserai was Cimcime Mehmet Çelebi, the Treasurer of Timişoara. The work measures 24x48 meters from the outside and has a wall thickness of 120 cm. There are 24 hearths and 22 crenellated windows inside. Only the main walls of the caravanserai, whose upper cover has not survived, are still standing. After the roof of the building was destroyed, a church was built inside. This church, seen in Deroko's plan, was demolished in 2006 and replaced with the current church and bell tower. His mosque in Timişoara was also converted into a church.

Haram Kalesi'nde Cimcime Mehmet Çelebi Kervansarayı ve içine inşa edilen kilisenin planı (A. Deroko'dan - 1950)
 The plan of the Cimcime Mehmet Çelebi Caravanserai and the church built inside the Ram Castle (From A. Deroko - 1950)

R.16.39

Haram Kalesi'nde Cimcime Mehmet Çelebi Kervansarayı içine yapılan kilise (2019)

The church built inside the Cimcime Mehmet Çelebi Caravanserai in Ram Castle (2019)

R.16.40

Haram Kalesi'nde Cimcime Mehmet Çelebi Kervansarayı içine yapılan kilise (2019)
The church built inside the Cimcime Mehmet Çelebi Caravanserai in Ram Castle (2019)

R.16.41

Haram Kalesi'nde Cimcime Mehmet Çelebi Kervansarayı içine yapılan kilise (2019)

The church built inside the Cimcime Mehmet Çelebi Caravanserai in Ram Castle (2019)

R.16.42

Haram Kalesi'nde Cimcime Mehmet Çelebi Kervansarayı içine yapılan kilise (2019)
The church built inside the Cimcime Mehmet Çelebi Caravanserai in Ram Castle (2019)

Hasan Paşa Palankası, Ahmet Bey Câmii

Smederevska Palanka, Ahmet Bey Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Hasan Paşa Palankası <i>Serbia, Smederevska Palanka</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Ahmet Bey
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1717-1738 Sırp Kilisesi <i>1717-1738 Serbian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA C.EV. 621/31302
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/40, Nikiç 1958: 155

Hasan Paşa Palankası (Smederevska Palanka), Semendire'nin (Smederovo) 30 km güneyinde yer almaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi, Evliya Çelebi'den naklederek, ismini belirtmeden palankada bir câmi bulunduğunu bildirmektedir. M.1756 tarihli bir arşiv belgesinde ise palankadaki Ahmet Bey Câmii'nin ismi geçmektedir.

Avusturya makamları, Sırbistan'daki hâkimiyetlerinin ilk zamanlarında, Katolik ahalinin bulunmadığı yerlerde câmilerin Ortodoks kilisesine dönüştürülmesine müsaade etmiştir. Hasan Paşa Palankası'ndaki Ahmet Bey Câmii de bu dönemde Avusturyalıların izniyle Sırlar tarafından Ortodoks kilisesine çevrilmiştir. Günümüze ulaşmayan bu câmi, Sırbistan'daki diğer Türk eserleri gibi 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında yıktırılmış olmalıdır.

Hasan Pasha Palanka (Smederevska Palanka) is located 30 km south of Smederovo. Ekrem Hakkı Ayverdi, quoting from Evliya Çelebi, states that there is a mosque in the palanka without specifying its name. In an archive document dated AD 1756, the name of Ahmet Bey Mosque in the palanka is mentioned.

The Austrian authorities allowed mosques to be converted into Orthodox churches in areas where Catholic populations were not present during the early days of their rule in Serbia. Ahmet Bey Mosque in Smederevska Palanka was converted into an Orthodox church by the Serbs with the permission of the Austrians during this period. This mosque, which has not survived, must have been destroyed in the late 19th and early 20th centuries, like the other Turkish works in Serbia.

Hisarcık, Mahmut Bey Câmii

Grocka, Mahmut Bey Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Hisarcık Palankası <i>Serbia, Grocka</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Mahmut Bey
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1717-1738 Sırp Kilisesi <i>1717-1738 Serbian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 744/157/3
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/40, Nikiç 1958: 155

Hisarcık Palankası (Grocka), Tuna Nehri'nin kenarında, Belgrad ile Semendire'nin arasında yer almaktadır. Avusturya makamları, Sırbistan'daki hâkimiyetlerinin ilk zamanlarında Katolik ahalinin bulunmadığı Semendire, Hisarcık ve Hasan Paşa Palankası gibi yerlerde câmilerin Ortodoks kilisesine dönüştürülmesine müsaade etmiştir. Hisarcık'ta, Ev. 744. defter S.157, 3. sırada kayıtlı Mahmut Bey Câmii de bu dönemde Avusturyalıların izniyle Sırlar tarafından Ortodoks kilisesine çevrilmiştir. Günümüze ulaşmayan bu eser, Sırbistan'daki diğer Türk eserleri gibi 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında yıktırılmış olmalıdır.

Hisarcık Palanka (Grocka) is located on the edge of the Danube river, between Belgrade and Smederene. Austrian authorities allowed mosques to be converted into Orthodox churches in places such as Semendire, Grocka and Smederevska Palanka, where there were no Catholic population in the early days of their rule in Serbia. In Grocka, the Mahmut Bey Mosque, registered in the Ev 744. Notebook, No. 157, 3rd line, was also converted into an Orthodox church by the Serbs with the permission of the Austrians in this period. This building, which has not survived, must have been destroyed in the late 19th and early 20th centuries, like other Turkish works in Serbia.

Hisarcık, Palanka Câmii

Grocka, Palanka Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Hisarcık Palankası <i>Serbia, Grocka</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1717-1738 Sırp Kilisesi <i>1717-1738 Serbian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	Ev.K.K. 758/72/2
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/40, Nikiç 1958: 155

Hisarcık Palankası (Grocka), Tuna Nehri'nin kenarında, Belgrad ile Semendire'nin arasında yer almaktadır. Avusturya makamları, Sırbistan'daki hâkimiyetlerinin ilk zamanlarında, Katolik ahalinin bulunmadığı Semendire, Hisarcık ve Hasan Paşa Palankası gibi yerlerde câmilerin Ortodoks kilisesine dönüştürülmesine müsaade etmiştir. Hisarcık'ta, Ev.K.K. 758. defter S.72, 2. sırada kayıtlı, ismi bilinmeyen bir câmî, işgal döneminde Avusturyalıların izniyle Sırlar tarafından Ortodoks kilisesine çevrilmiştir. Günümüze ulaşmayan bu eser, Sırbistan'daki diğer Türk eserleri gibi 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında yıktırılmış olmalıdır.

Hisarcık Palanka (Grocka) is located on the edge of the Danube river, between Belgrade and Smederene. Austrian authorities allowed mosques to be converted into Orthodox churches in places such as Semendire, Grocka and Smederevska Palanka, where there were no Catholic population in the early days of their rule in Serbia. In Grocka, the Mahmut Bey Mosque, registered in the Ev 744. Notebook, No. 157, 2nd line, was also converted into an Orthodox church by the Serbs with the permission of the Austrians in this period. This building, which has not survived, must have been destroyed in the late 19th and early 20th centuries, like other Turkish works in Serbia.

Kolarine, Gâzi Bâli Bey Câmii

Kolarine, Gazi Bali Bey Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Kolarine Palankası <i>Serbia, Kolarine</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Gâzi Bâli Bey <i>Ghazi Bali Bey</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1717-1738 Sırp Kilisesi <i>1717-1738 Serbian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/40, Nikiç 1958: 155

Kolarine Palankası (Kolari), Semendire'nin (Smederovo) 12 km güneyinde yer almaktadır. Evliyâ Çelebi, Belgrad'a giderken Kolarine Palankası'na uğramış ve burasını *düz ovada, 40 neferin koruduğu, dörtgen şekilli, tek kapılı bir palanka* olarak anlatmıştır. Kurucusunun Semendireli Gâzi Bâli Bey olduğunu bildiren seyyah, ayrıca palankada küçük bir câmi ve bir han bulunduğunu belirtir.

Avusturyalıların Belgrad, Semendire ve civarındaki hâkimiyetlerinin ilk zamanlarında, Katolik ahalinin bulunmadığı yerlerde câmilerin Ortodoks kilisesine dönüştürülmesine müsaade etmiştir. Kolarine Palankası'ndaki câmi de bu dönemde Avusturyalıların izniyle Sırlar tarafından Ortodoks kilisesine çevrilmiştir.

Günümüze 1.200 nüfuslu bir köy olan Koları'deki Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği câmi ve han Sırbistan'daki diğer Türk eserleri gibi 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında yok edilmiş olmalıdır.

Kolarine Palanka (Kolari) is located 12 km south of Semendire (Smederovo). Evliyâ Çelebi stopped by the Kolarine Palanka on his way to Belgrade and described it as a *quadrangular, single-doored palanka guarded by 40 soldiers on a flat plain*. Noting that its founder was Ghazi Bali Bey from Smederovo, the traveller also states that there was a small mosque and an inn in the palanka.

During the early days of the Austrian domination in Belgrade, Smederevo and its environs, mosques were allowed to be converted into Orthodox churches in places where there were no Catholic people. The mosque in Kolari Palanka was also converted into an Orthodox church by the Serbs with the permission of the Austrians during this period.

The mosque and inn reported by Evliyâ Çelebi in Kolari, a village with a population of 1,200 today, must have been destroyed in the late 19th and early 20th centuries, like other Turkish works in Serbia.

Parakin, Sultan Süleyman Câmii

Parakin, Sultan Suleyman Mosque

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Parakin Palankası <i>Serbia, Parakin</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sultan Süleyman
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1717-1738 Sırp Kilisesi <i>1717-1738 Serbian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Ayverdi 3/148, Evliyâ Çelebi 5/494, Nikiç 1958: 155

Parakin Palankası (Paraçin), Alacahisar'ın (Kruşevaç) 30 km kuzeydoğusunda, Çerniçe Nehri üzerin yer almaktadır. Evliyâ Çelebi, Parakin Palankası'nı *her gece merterhânesi çalınıp nöbetçilerin beklediği 40 nefer ile korunan dörtgen şeklinde ahşap yapılı bir palanka* olarak tarif etmektedir. Seyyah, palankada Rüstem Paşa'nın bir hanı, Sultan Süleyman'ın bir câmisi ve Alacahisarlı Kınalızâde Bey'in küçük bir hamamının ve dükkânlarının bulunduğunu bildirmektedir. Avusturyalıların Sırbistan'daki hâkimiyetlerinin ilk zamanlarında, Katolik ahalinin bulunmadığı yerlerde câmilerin Ortodoks kilisesine dönüştürülmesine müsaade etmiştir. Parakin Palankası'ndaki Sultan Süleyman Câmii de bu dönemde Avusturyalıların izniyle Sırp tarafından Ortodoks kilisesine çevrilmiştir. Günümüze 25.000 nüfuslu bir şehir olan Parakin'de Türk eserleri kalmamıştır.

Parakin Palanka (Parachin) is located on the Chernicse river, 30 km northeast of Alacahisar (Krushevaç). Evliya Celebi describes the Parakin Palanka *as a wooden palanka in the form of a quadrangle, protected by 40 nephers, where the anthem is played every night and the guards wait*. The traveller reports that there is an inn of Rüstem Pasha, a mosque of Sultan Süleyman and a small bath and shops of Kınalızade Bey from Alacahisar in the palanka. In the early days of the Austrian domination in Serbia, mosques were allowed to be converted into Orthodox churches where Catholics were not present. During this period, the Sultan Süleyman Mosque in Parakin Palanka was converted into an Orthodox church by the Serbs with the permission of the Austrians. There are no Turkish artifacts left in Parakin, a city with a population of 25,000 today.

Petrovaradin, Tekke Kilisesi

Petrovaradin, Tekke (Lodge) Church

Yeri <i>Location</i>	Sırbistan, Petrovaradin <i>Serbia, Petrovaradin</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16. yüzyıl <i>16th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1687
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Tekke Kilisesi <i>Tekke Church – Crkva Tekijama</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Evliyâ Çelebi 7/125

Petrovaradin Kalesi'nin güneydoğusunda, Tuna Nehri'ni gören hâkim bir tepede, ismini bilmediğimiz eski bir tekke bulunmaktaydı. Evliyâ Çelebi, Varadin Kalesi'nin aşağı varoşunu, yapıların isimlerini belirtmeden şöyle anlatır: "... *câmi ve mescitleri, 3 adet medresesi, 4 adet ciğer köşeleri sıbyanlarının okuduğu mektebi, abdâl dervişlerin tekkesi, hamamı ve tüccar hanı vardır.*"

Kiliseye çevrilmiş olan bu tekkenin duvarında asılı olan levhadan öğrendiğimiz bilgiye göre, kilisenin yerinde Türk döneminde (1526-1687) inşa edilmiş ahşap minâreli bir câmi bulunmaktaydı. 1687'de başlayan Avusturya işgalinde bu tekke, Cizvitler tarafından Hz. Meryem'e ithaf edilerek kiliseye çevrilmiştir.

1754 ve 1759'da onarılan kiliseye altar ve girişteki çan kulesi eklenmiştir. 1881 yılında Mimar Hermann Bolle'nin projesine göre 17000 Gulden

(Forint) karşılığında kilise tekrar onarılmış; sunaklar ve heykeller yerleştirilmiş, yeni çanlar takılmıştır.

Mevcut kilisenin uydu görüntülerinden, 138.920 ile kible yönünde olduğu görülmektedir. Yapının güneyindeki apsis ile kuzeydeki mekânlarının sonradan eklendiği bilgisini değerlendirerek; çatısında daire biçimli aydınlık feneri bulunmayan kırma çatılı bölümünün esas tekke binâsı (muhtemelen mescidi) olduğunu düşünüyoruz.

To the southeast of the Petrovaradin Fortress, on a dominant hill overlooking the Danube, there was an old lodge whose name we do not know.

Evliya Çelebi describes the lower suburb of Varadin Castle without specifying the names of the

R.16.43
 Petrovaradin'de Tekke Kilisesi (2019)
 Tekke (Dervish Lodge)
 Church in Petrovaradin
 (2019)

buildings: "... there are mosques and masjids, 3 madrasahs, 4 primary schools for beloved children, a dervish lodge of abdal dervishes, a Turkish bath and a merchant's inn."

According to the information we learned from the plate hanging on the wall of this lodge, which was converted into a church. There was a wooden minaret mosque built in the Turkish period (1526-1687) on the site of the church. During the Austrian occupation that started in 1687, this lodge was dedicated to the Virgin Mary by the Jesuits and converted into a church.

The altar and bell tower at the entrance were added to the church, which was repaired in 1754

and 1759. In 1881, according to the project of the architect Hermann Bolle, the church was repaired again in exchange for 17000 Gulden (Forint); altars and statues were placed, and new bells were installed.

It is seen from the satellite images of the existing church that it is in the direction of qibla with 138,920. Given the apse in the south of the building and the spaces in the north were added later; we think that the hipped roof section, which does not have a circular luminous lantern on its roof, is the original lodge building (probably a mosque).

R.16.44

Petrovaradin'de Tekke Kilisesi (2019)

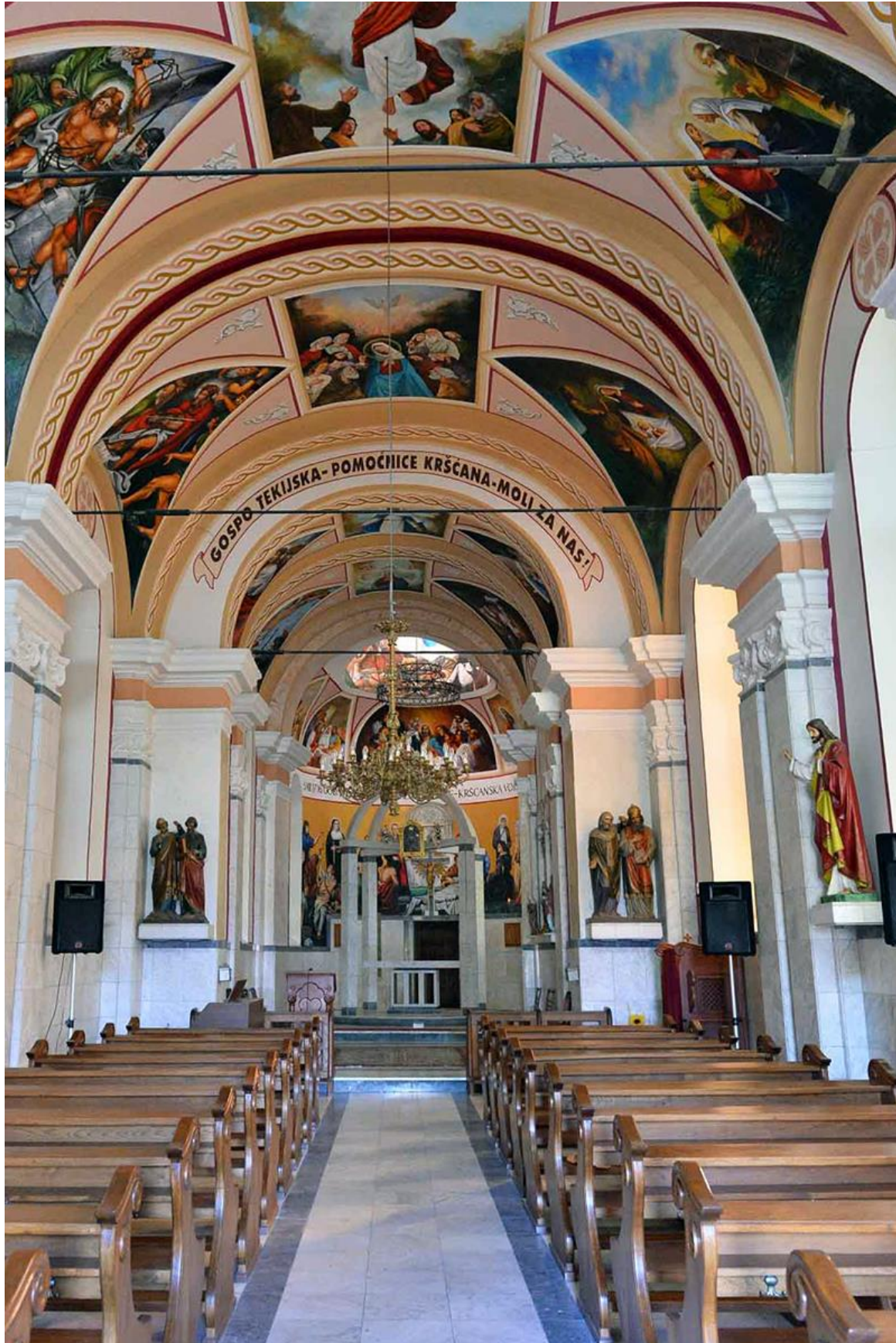
Tekke (Dervish Lodge) Church in Petrovaradin (2019)

R.16.45

Petrovaradin'de Tekke Kilisesi'nde aydınlık feneri üstündeki alem (2019)

Alem above the luminous lantern at the Tekke Church in Petrovaradin (2019)

R.16.46

Petrovaradin'de
Tekke Kilisesi iç
mekânı

*Interior of the Tekke
Church in Petrovaradin*

TÜRKİYE

Türkiye

Babaeski, Cedit Ali Paşa Câmii

Babaeski, Cedit Ali Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Türkiye, Kırklareli, Babaeski <i>Turkey, Kırklareli, Babaeski</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sadrâzam Cedit / Semiz Ali Paşa <i>Sadrizam Cedit/Semiz Ali Pasha</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1569-1575
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1912-13, Bulgar Kilisesi <i>1912-13, Bulgarian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Cedit Ali Paşa Câmii <i>Cedit Ali Pasha Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 585/19/1961
Kaynakça <i>References</i>	Aslanapa 2004: 258-264, Evliyâ Çelebi 3/625-626, Necipoglu 2013: 516-523, Ünal 2013: 2/362

Babaeski şehir merkezinde yer alan Ali Paşa Câmii, 1569-75 yılları arasında Cedit Ali Paşa tarafından medrese, hamam, kervansaray ve dükkânlarla birlikte bir külliye olarak Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. 1832'de tâmir edilen câminin dört satırlık Türkçe inşâ kitâbesi ile on satırlık tâmir kitâbesi bulunmaktadır.

Babaeski'yi ziyâret eden Evliyâ Çelebi câmiyi şöyle anlatır: "...tamamı 20 mihraptır. Bunlardan şehrin doğu tarafı başında nehir kenarında büyük Ali Paşa Câmii, Süleyman Han vezirlerindedir. Semiz Ali Paşa namıyla meşhur olmuş tedbirli bir vezir imiş. Bu şehir içinde bir câmi inşa etmiştir ki sanki selâtin câmisidir. İstanbul'da, hemen Topkapısı içinde Ahmed Paşa Câmii'ne benzemektedir, ama bu ondan geniş, aydınlık ve ibret verici süslü bir yapıdır. Medrese, imâret, hamam, hanlar ve bütün dükkânlar bu Ali Paşa hayratıdır ki büyük eserlerdir. Câminin kubbesi göklere baş çekip bir menzil yerden kurşunları maoui renkli deniz gibi dalgalanır. Bu ibret verici yapılar Koca Mimar Sinan'ın eseridir ki bu câmide de

güzel tasarruflar ve hoş sanatlar icra edip uzun bir minâre yapmış ki sanki Rüstem Paşa minâresidir."

Kare bir plan üzerine kesme taştan inşâ edilen eserin üst örtüsü kurşun kaplıdır. Câmi, duvara gömülü pâyelerle altı dayanaklı olup, kubbe yanlara doğru genişletilmiştir. Yarım kubbeli mihrap bölümü dışa taşkındır. İki tarafta altışar sütun üzerine oturan yan mahfiller yer almıştır. Kubbe 14 metre çapındadır. Beş gözlü son cemaat revakı hafifçe yanlara taşmış, minâre yüksek bir kâide üzerine batı köşeye yerleştirilmiştir.

Bulgarlar Balkan savaşında Babaeski'yi işgal ettiklerinde Cedit Ali Paşa Câmii'nin minâresini kâidesine kadar yıkarak kiliseye çevirmişlerdir. Minâre kâidesinin üzerine ahşaptan çan kulesi yapılmıştır. Bulgar işgalinden sonra tekrar câmiye çevrilen eserin minâresi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden yaptırılmıştır.

Ali Pasha Mosque, located in the city centre of Babaeski, was built by Cedid Ali Pasha as a complex, together with the madrasa, bath, caravanserai and shops, by Mimar Sinan between 1569-75. The mosque, which was repaired in 1832, has a four-line of construction and a ten-line of repair epitaph in Turkish.

Evliya Çelebi, who visited Babaeski, describes the mosque as follows: "... all of it is 20 mihrab. Among them, the great Ali Pasha Mosque, at the beginning of the eastern side of the city, by the river, is one of the viziers of Süleyman Han. He was a cautious vizier who became famous under the name of Semiz Ali Pasha. He built a mosque in this city as if it were the Sultan Mosque. It resembles the Ahmed Pasha Mosque right in Topkapı in Istanbul, but it is a large, bright and exemplary ornate structure. The madrasa, imaret, bath, inns and all the shops are the great works of this Ali Pasha charity. The dome of the mosque bows to the skies and from a distance ripples like a blue sea. These exemplary structures are the work of

the Great Architect Sinan, who performed fine savings and fine arts in this mosque and built a tall minaret as if it were the Rüstem Pasha minaret."

The upper cover of the work, which was built from cut stone on a square plan, is covered with lead. The mosque has six abutments with embedded piers, and the dome has been expanded to the sides. The half-domed mihrab section protrudes outward. There are side mahfils sitting on six columns on both sides. The dome is 14 meters in diameter. The narthex portico with five eyes slightly protrudes to the sides, and the minaret is placed on a high pedestal in the western corner.

When the Bulgarians occupied Babaeski in the Balkan War, they destroyed the minaret of the Cedid Ali Pasha Mosque up to its pedestal and turned it into a church. A wooden bell tower was built on the base of the minaret. The minaret of the work, which was converted into a mosque after the Bulgarian occupation, was rebuilt by the General Directorate of Foundations.

R.17.1

Babaeski'de Cedid Ali Paşa Câmiî'nin minâresiz hâli
Cedid Ali Pasha Mosque in Babaeski without minaret

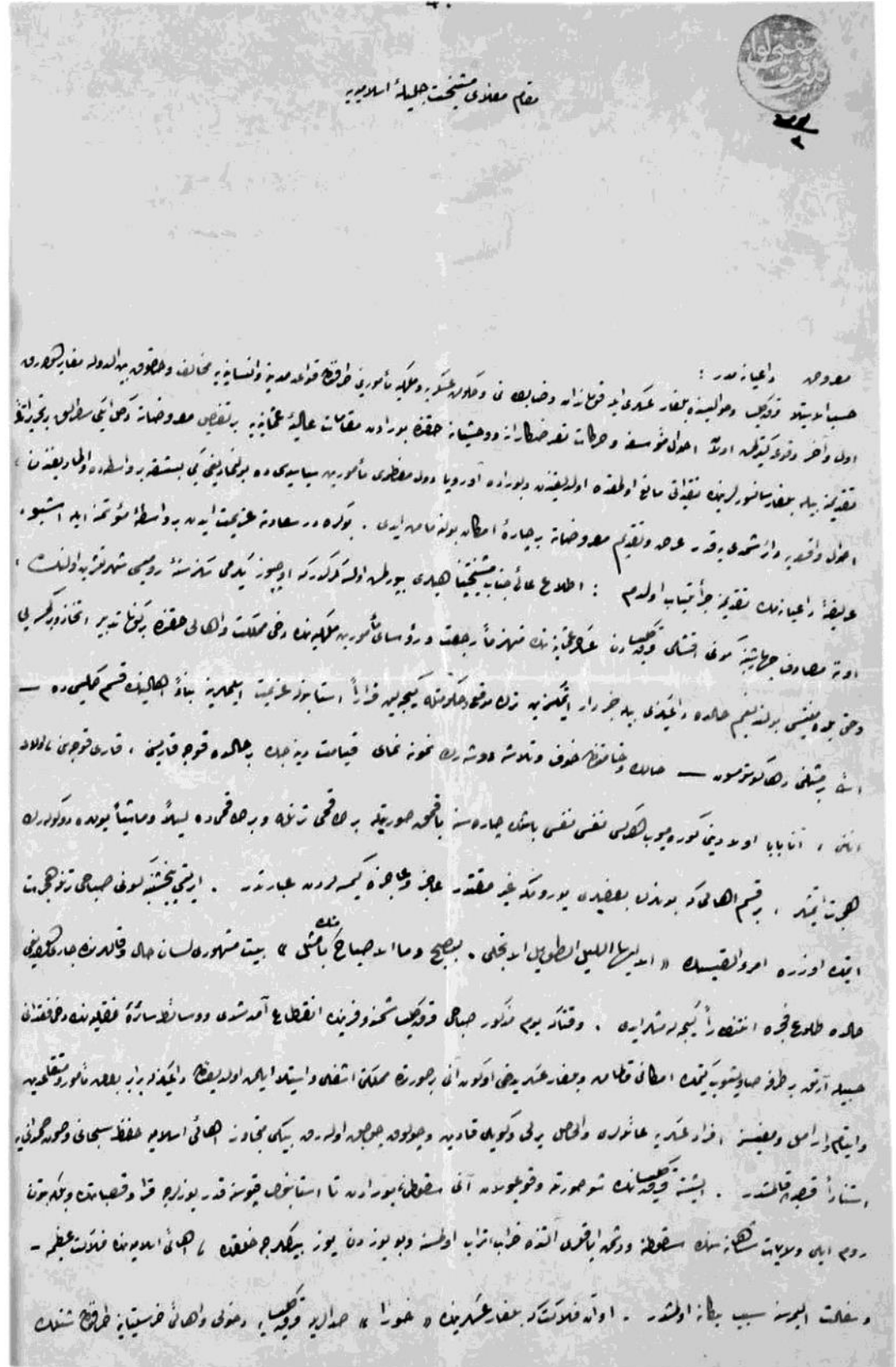
Bulgarların Kırklareli'ndeki meza-
limini anlatan Kırkkilise Müftü-
sü'nin hazırladığı raporun ilk say-
fası

(BOA HR. SYS, 2013/1_154, 156)
Osmanlı Belgelerinde Balkan Sa-
vaşları II/362'den

The first page of the report prepared
by the Mufti of Kırkkilise describing
the atrocities of the Bulgarians in
Kırklareli
(BOA HR. SYS, 2013/1_154, 156)
From Balkan Wars II/362 in Ottoman
Documents

“...eski kasabada vâki Cedîd Ali Paşa
nâm sâhibü'l-hayrın bina ve ihyâ-
gerdesi olan Edirne'deki meşhur âlem-
i Sultan Selim Cami-i Şerifi tarz-ı
mimarisinde âsâr-ı nefise-i İslâmiy-
ye'den ma'dûd bulunan Büyük Cami-
i Şerif in dahi kezâlik minâresi sulhün
ilânını müteâkib hedm edilerek haric-
den kubbesine “Haç” takılmış olduğu-
nu bizzat kasaba-ı mezkûreye kadar
gidilmiş görülmüş ve Babaeski ahali-i
İslâmiyyesi'nin edâ-yı salât etmeleri
için cami-i mezkûrdan başka ma'mûr
bir cami bulunmadığı ve kasaba-i
mezkûrede Bulgar nâmıyla bir hâne
bile mevcut olmadığı hâlde şu sırada
etrafıdan ve Çatalca taraflarından nak-
letdirilip iskân etdirilen...” 6 Receb
[1]331 / 29 Mayıs [1]329

An eye-witness states: “The minaret of
the Grand Mosque built by Cedid Ali
Pasha in the form just like the Sulei-
manie in Edirne was also brought
down following the truce and a cross
laid upon in its stead. There seems no
place for the Muslims to pray, and
packs of Bulgarians are being moved
to the town from around Çatalca...”

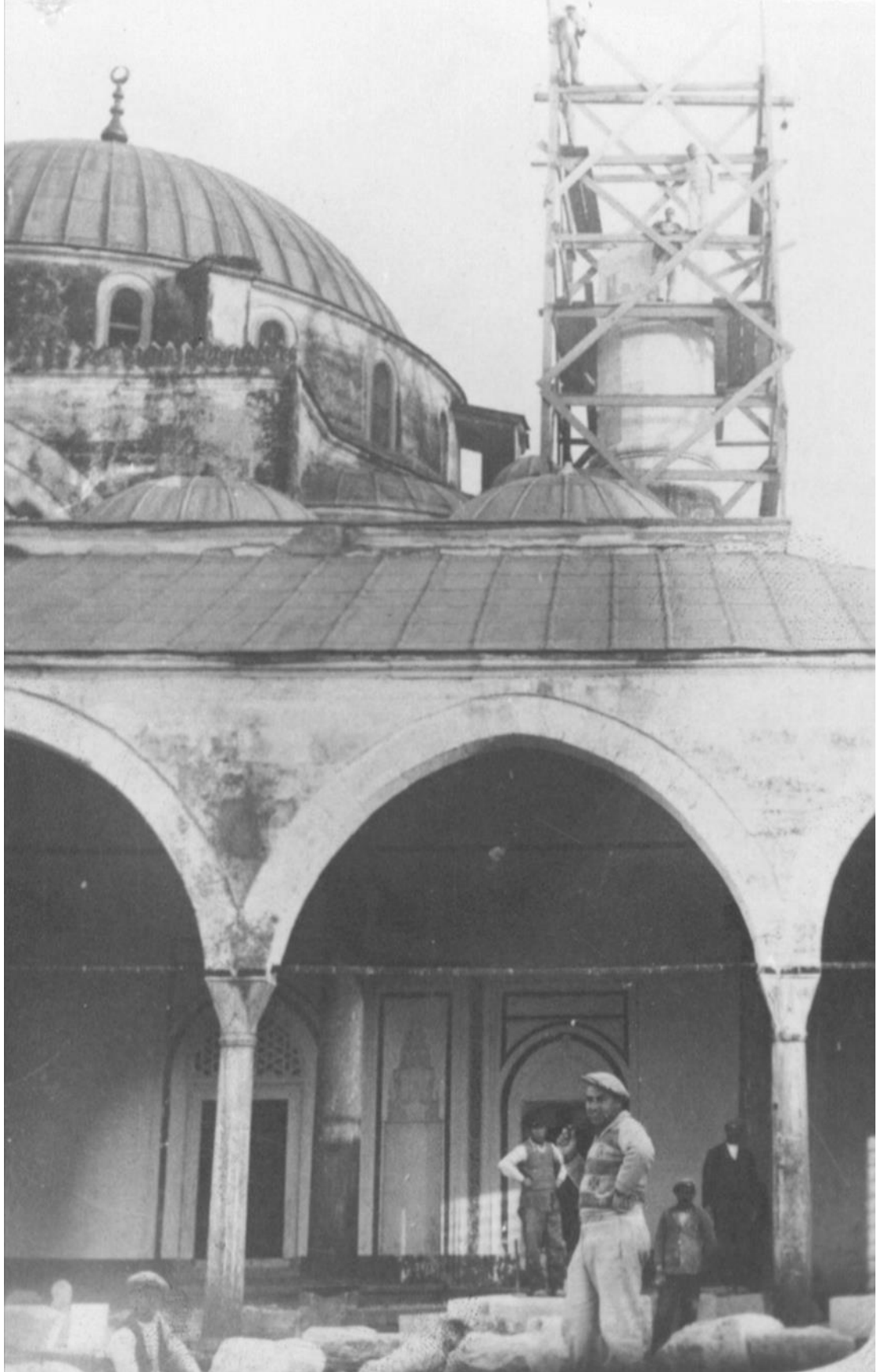

R.17.2

Bulgarların Babaeski'yi işgal etmelerini müteakib kemâl-i itinâ ile minâresini yıkarak kiliseye tahvil etdikleri Babaeski'deki câmi-i şerîf (Edirne'nin istirdâdı üzerine hal-i sâbıkına irciî olunmuşdur.) (1913)

The mosque in Babaeski, whose minaret was destroyed by the Bulgarians after their occupation of Babaeski, and converted into a church. (After the recapture of Edirne, it was restored to its former function.) (1913)

بلغارلرک بابا اسکینی اشغال ایتملرینی متعاقب کمال اعتنا ایله مناره سنی
 یقه رق کایسایه تحویل ایتدکلری بابا اسکیده کی جامع شریف
 (ادرنه تک استرداد ای اوزرینه حال سابقنه ارجاع اولمشدر)

R.17.3

Babaeski Cedit Ali Paşa Câmii'nin 1940 onarımında minâresi yeniden inşâ edilirken
Babaeski Cedit Ali Paşa Câmii'nin 1940 onarımında minâresi yeniden inşâ edilirken

R.17.4

Babaeski Cedid Ali Paşa Câmii'nin günümüzdeki hâli (2017)
The present state of Babaeski Cedid Ali Pasha Mosque (2017)

Erzincan, Mama Hâtun Câmii

Erzincan, Mama Hatun Mosque

Yeri <i>Location</i>	Türkiye, Erzincan, Tercan <i>Turkey, Erzincan, Tercan</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Saltuklu Beyi II. İzzeddin Saltuk'un kızı Mama Hâtun <i>Mama Khatun, daughter of Izzeddin Saltuk II</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	12. yüzyıl <i>12th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1915, Rus Kilisesi <i>1915, Russian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA- İ.MVL. 216/7145
Kaynakça <i>References</i>	Binark 1995b: 1/266-267, Denknalbant 2003, Karpuz vd. 2012: 1/295-300, Sezer 2014

1915'te Ermenilerin Rus himâyesinde mezâlim yaptıkları yerlerden birisi, Erzurum'un Tercan kazâsıdır. Rus işgaline uğrayan bu bölge, daha sonra Osmanlı askerleri tarafından Ruslardan geri alınmıştır. Osmanlı Devleti, Tercan ve çevresine hâkim olduktan sonra, Ermenilerin yaptıkları mezâlimin boyutunu görmek için bir komisyon heyeti kurmuş ve bu heyet, 6-14 Haziran 1916 târihleri arasında mezâlîme uğrayan yerleri gezerek soruşturmayı yürütmüştür. Heyet, 10 Haziran 1916 târihinde Tercan'ın merkez kasabası Mama Hâtun'a gelmiştir. Kasaba, Rus komutanlarının gözleri önünde zarar görmüştür. Kasabadaki iki yüz seksen evden ancak altmış dördü ayakta kalmıştır. Mama Hâtun Câmii'nin minberi yıkılmış ve câmi kiliseye çevrilmiştir. Ruslar, câmiye büyük harflerle ve kırmızı mürekkeple Rusça "*Bir mart muzafferiyeti nişâniyesi olmak üzere kiliseye tahvil olunmuştur*" yazmışlardır. Mama Hâtun'un mezarı da kısmen yıkılmış hatta define bulmak amacıyla mezarın taş döşemesi sökülüştür. Buradaki halkın malları gasp

edilmiş, kadın ve kızlara tecavüz edilmiştir.

Tercan, tekrar Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girdikten sonra, ilk önce Tercan'da görev yapan yerel yetkililer geri döndürülmüş, halkın yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması için 500 lira tahsisat ayrılmıştır. Kiliseye çevrilen Mama Hâtun Câmii tâmir edilip tekrar câmi olarak ibâdete açılmış, Ermeniler tarafından çalınan halılarının yerine yenileri konmuştur.

Kümbet, kervansaray, hamam ve câmiden oluşan Mama Hâtun Külliyesi, Erzurum ve çevresinde hüküm süren Saltuklu Beyliği'nin başına 587'de (1191) geçen 2. İzzeddin Saltuk'un kızı Mama Hâtun tarafından Erzurum- Erzincan kervan yolu üzerinde Tercan'da (eski adı Mama Hâtun) yaptırılmıştır. Dilimli bir gövde ve külahı sahip Mama Hâtun Kümbeti, onu kuşatan yuvarlak çevre duvarı ile birlikte Anadolu'da başka örneğine rastlanmayan bir plan şeması ve mimarî özelliğe sahiptir. Külliye yapıları arasında kiliseye çevrilen câmi tamamıyla değişikliğe uğramış ve yerine yeni bir câmi inşa edilmiştir.

One of the places where Armenians committed atrocities under the auspices of the Russians in 1915 is the town of Tercan in Erzurum. This region, which was occupied by the Russians, was later taken back from the Russians by the Ottoman soldiers. After the Ottoman Empire dominated Tercan and its surroundings, a commission committee was established to see the extent of the atrocities committed by the Armenians, and this committee conducted the investigation by visiting the places where the atrocities were committed between 6-14 June 1916. The delegation came to Mama Hatun, the central town of Tercan, on 10 June 1916. The town was demolished before the eyes of the Russian commanders. Only sixty-four of the two hundred and eighty houses in the town survived. The pulpit of the Mama Hatun Mosque was demolished and the mosque was turned into a church. On the walls of the mosque the Russians wrote in capital letters and with red ink, "It has been converted into church to be a sign of victory" in Russian. Mama Hatun's grave was also partially destroyed, and even the stone floor of the grave was removed in order to find treasure. The property of the people here was robbed, and women and girls were raped.

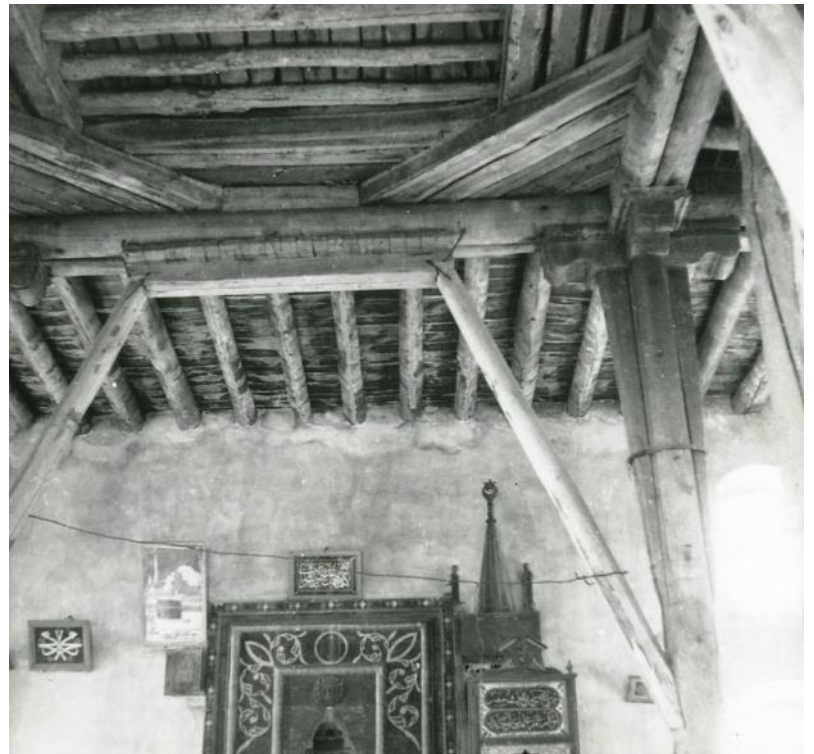
After Tercan came under the rule of the Ottoman Empire again, the local officials who first served in Tercan were returned, and an allocation of 500 liras was made to cover the food and clothing needs of the people. Mama Hatun Mosque, which was converted into a church, was repaired and opened to worship again as a mosque, and new carpets were put in place of the carpets stolen by the Armenians.

Mama Hatun Kulliyesi, consisting of a cupola, caravanserai, bath and mosque, is located in Tercan (former city) on the Erzurum-Erzincan trade route was built by Mama Hatun, the daughter of Izzeddin Saltuk II, who took over the Saltuklu Principality in 587 (1191). Mama Hatun Cupola, with a sliced body and cone, has a planning scheme and architectural feature that is not seen in any other example in Anatolia, together with the round perimeter wall surrounding it. The mosque, which was converted into a church among the complex of structures, was completely changed and a new mosque was built in its place.

R.17.5-6

Tercan'da Rusların kiliseye çevirdiği Mama Hâtun Câmii
Mama Hatun Mosque, converted into a church by the Russians in Tercan

Erzurum, Bardız Câmii

Erzurum, Bardız Mosque

Yeri <i>Location</i>	Türkiye, Erzurum, Gâziler (Bardız) <i>Turkiye, Erzurum, Gaziler</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	H.1161 / M.1748
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1889-1918 Rum Ortodoks Kilisesi
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Bardız Câmii <i>Bardız Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Konyalı 1960: 525-527, Nikopolitidis 2012, Sönmez 2019

Erzurum'un Şenkaya ilçesine bağlı bir bucak olan Bardız'ın günümüzdeki ismi, Gâziler'dir. Bardız, 1877-1878 Osmanlı Rus savaşında Ruslar tarafından işgâl edilmiştir. Bu işgalden sonra Ruslar, Gümüşhane dağlarındaki Rum köylerinden gelen 103 aileyi buraya iskân etmişlerdir.

Ruslar, Bardız'da, Rumlar için bir okul inşâ etmişler, bu okulda 1889 - 1912 yılları arasında eğitim Rusça ve Rumca iken, 1912 -1918 yılları arasında da tümüyle Rumca yapılmıştır. Bununla birlikte Bardız'daki eski câmi de Rumlara tahsis edilerek Ruslar tarafından Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür. 1918'de tekrar Türk toprağı olan Bardız'daki kilise yeniden câmi olarak ibâdete açılmıştır. Mübâdeleden sonra da Rumlar Kozani'nin Kurtlar (Pendavrisos) köyüne gitmişlerdir.

Bardız Câmii, düzgün kesme taştan inşâ edilmiş, tek kubbeli tipik bir Osmanlı eseridir. Giriş kapısı üzerinde, H. 1161 M. 1748 târihli kitâbesi bulunmaktadır. Mimar Sertzâde Molla Ali tarafından inşâ edilen câminin son cemaat yeri günümüze ulaşmamıştır. Son cemaat yeri, kiliseye çevrildiği dönemde Ahıska'daki Ahmediye Câmii gibi yıktırılmış olmalıdır. Câmideki avize ve şamdanlar Rusların kilise olarak kullandığı dönemden kalmıştır.

The present name of Bardız, which is a district of Şenkaya district of Erzurum, is Gâziler. Bardız was occupied by the Russians during the Ottoman-Russian War of 1877-1878. After this occupation, the Russians settled 103 families from the Greek villages in the mountains of Gümüşhane.

R.17.7

Bardız Câmii (1983)
Bardız Mosque (1983)

The Russians built a school for the Greeks in Bardız, where education was in Russian and Greek between 1889 and 1912, and entirely in Greek between 1912 and 1918. In addition, the old mosque in Bardız was allocated to the Greeks and converted into an Orthodox church by the Russians. In 1918, the church in Bardız, which became Turkish land again, was reopened for worship as a mosque. After the exchange, the Greeks went to the village of Kurtlar (Pendavrisos) in Kozani.

Bardız Mosque is a typical Ottoman work with a single dome, built of smooth cut stone. There is an epitaph dated H. 1161 M. 1748 on the entrance door. The latecoming congregation hall of the mosque built by the architect Sertzâde Molla Ali has not survived to the present day. The narthex must have been demolished like Ahmadiye Mosque in Ahıska when it was converted into a church. The chandeliers and candlesticks in the mosque are from the period when the Russians used it as a church.

R.17.8

Bardız Câmii'nde Ruslardan kalan avize (1983)

The chandelier in the Bardız mosque left by the Russians (1983)

R.17.9

Bardız Câmii'nde
Ruslardan kalan şam-
danlar (1983)

*Candlesticks left from
the Russians in the Bar-
dız mosque (1983)*

Kırklareli, Karaca İbrâhim Bey (Kapan) Câmii

Kırklareli, Karaca Ibrahim Bey (Kapan) Mosque

Yeri <i>Location</i>	Türkiye, Kırklareli <i>Turkey, Kırklareli</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Karaca İbrâhim Bey
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	H.1050 (M.1640)
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1912-13, Bulgar Kilisesi <i>1912-13, Bulgarian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Kapan Câmii <i>Kapan Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA-BEO, 1053, 78952; BOA-C.EV. 431, 21812
Kaynakça <i>References</i>	Alp 1990: 24, Altuntaş 1995: 29-33, Doktor Cemil 1330: 92-93, kirklarelienvanteri.gov.tr

Kırklareli şehir merkezinde yer alan Kapan Câmii, 1640'ta Karaca İbrâhim Bey tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı câmi, taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Minâresi düzgün kesme taş örgülü ve tek şerefelidir.

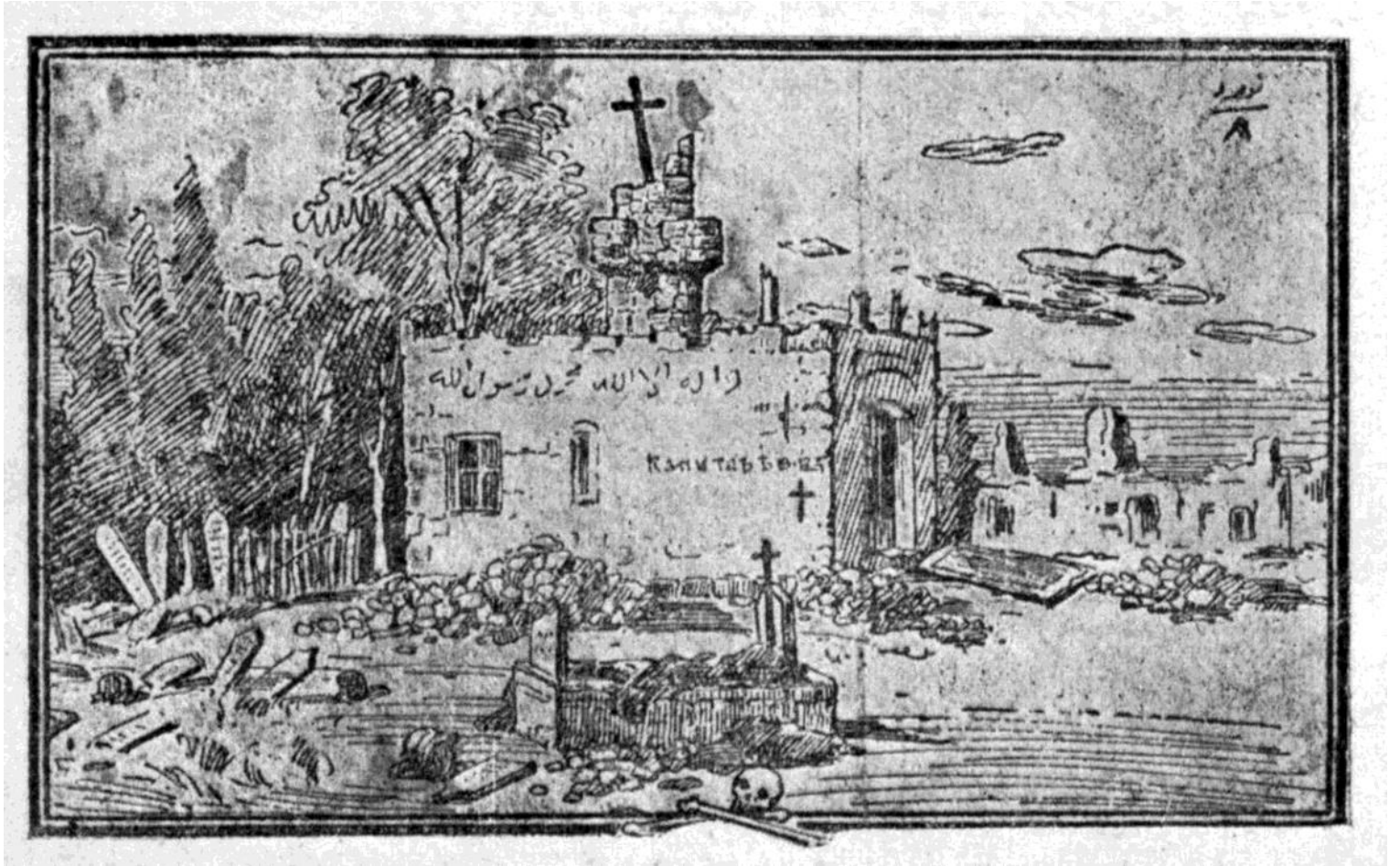
Kapan Câmii, Balkan Savaşları'nda Trakya'yı işgal eden Bulgarlar tarafından tahrip edilerek kiliseye çevrilmiştir. Minâresi kısmen yıkılıp üzerine Kavala Halil Bey Câmii'ndeki gibi haç asılmıştır. Câmi hazîresindeki kabirler tahrip edilmiş, kemikleri etrafa atılıp taşların üzerine haç dikilmiştir.

1915, 1958 ve 2007 yıllarında onarılan câmi, hâlen ibâdete açıktır.

Located in Kırklareli city centre, Kapan Mosque was built by Karaca İbrahim Bey in 1640. The square-planned mosque was built of stone and brick. Its minaret is made of smooth cut-stone and has a single balcony.

Kapan Mosque was destroyed by the Bulgarians who occupied Thrace in the Balkan wars and turned into a church. Its minaret was partially demolished and a cross was hung on it, as in the Kavala Halil Bey Mosque. The graves in the mosque graveyard were destroyed, their bones were thrown around and crosses were erected on the stones.

The mosque, which was repaired in 1915, 1958 and 2007, is still open for worship.

R.17.10

Kırklareli'nde tahrip edilen Kapan Câmii
Kapan Mosque destroyed in Kırklareli

R.17.11

Kırklareli Kapan C mii genel görünüşü (2017)

General view of Kırklareli Kapan Mosque (2017)

R.17.12

Kırklareli Kapan Câmii harimi (2017)
Harim of Kırklareli Kapan Mosque (2017)

Lüleburgaz, Sokollu Mehmet Paşa Câmii

Luleburgaz, Sokollu Mehmet Pasha Mosque

Yeri <i>Location</i>	Türkiye, Kırklareli, Lüleburgaz <i>Turkey, Kırklareli, Luleburgaz</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sokollu Mehmet Paşa <i>Sokollu Mehmed Pasha</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	1569/1570
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1912-13, Bulgar Kilisesi <i>1912-13, Bulgarian Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Sokollu Mehmet Paşa Câmii <i>Sokollu Mehmet Pasha Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 572/27/20
Kaynakça <i>References</i>	BOA, HR. SYS, 2013/1_154, 156, Doktor Cemil 1330: 70, Evliyâ Çelebi 3/392-393, Şehbal 1329b, Ünal 2013: 2/362

Sokollu Mehmet Paşa tarafından 1569-70'de Mîmar Sinan'a yaptırılan külliye; câmî, medrese, kütüphane, türbe, sıbyan mektebi, çarşı, hamam ve kervansaraydan oluşmaktadır. Lüleburgaz'ı ziyaret eden Evliyâ Çelebi câmîyi şöyle anlatır:

"Câmî içi öyle süslü ve sanatlıdır ki Osmanoğlu diyarında buna denk bir vezir câmîi yoktur. Meğer İstanbul'da Ebâ Eyyub-ı Ensarî'de Zal Paşa Câmîi ve Siliörikapısı'nın iç yüzünde Süleyman Han'ın Tavaşî İbrahim Paşası Câmîi ola, ama bu Burgaz Câmîi onlardan sanatlı ve şirin işli nur dolu bir câmîdir. Yüksek kubbesi göklere baş çekmiş dokuz kat gökkubbedir. Kible tarafında bir yarım kubbesi vardır. Büyük kubbesinin çevresi kandilleri asacak tabakalar, müezzin mahfili ve maksureler ile süslenmiştir. Minber ve mihrabının ve dört tarafında olan pencerelerinin övülmesinde Rum ülkesi övücüleri aciz kalmışlardır. Bunda olan bukalemun nakışlı ibret verici türlü türlü cam, billûr, nefes ve moran câmî içine ışık verdiğinde "Allah, göklerin nûrudur..." [Nûr,35] âyeti nurun âlâ nur okunur. Zira bu câmîin firdolayı çevresinde

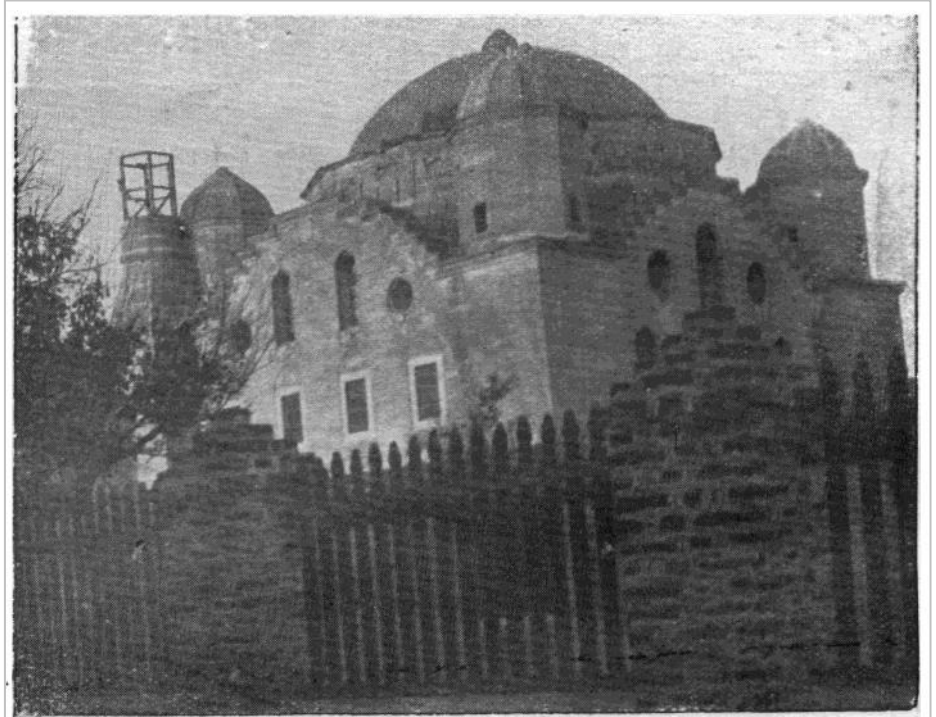
ibret verici mübârek kelâmlar var ki her biri Yâkût-ı Musta'sımî, Abbas-ı Mürsî(?), Şeyh Bayezidî, Abdullah Kırımı, Ahmed Karahisarî, Haşan Çelebi ve Dede Mehmed Çelebi Kelâm-ı izzetleri var ki İstanbul'da Sultan Ahmed Câmîi'nde yoktur. Meğer Medine'de Peygamber Efendimizin Ravza-i Mutahhara'sında ola. Ve hoş sesli hamele-i Kur'ân, imamları, hatipleri ve müezzinleri var ki sanki her biri birer zamanın yegâneleridir. Bu câmîin düzgün bir tabaka minâresi var ki büyüleyicidir. Süleyman Han Câmîi-ni yapan Koca Mîmar Sinan ibn Abdülmennan yapıp o yapıcılar ustası el becerisini açık seçik göstermiştir."

Balkan Savaşlarında Trakya'yı işgal eden Bulgarlar, şehirlerdeki en büyük câmîleri kilise yapıp ahaliye zulmettiler. Sokollu Mehmet Paşa Câmîi de bu dönemde kiliseye çevrilmiştir. Minâresi kâidesine kadar yıktırılmış; kâidenin üzerine ahşaptan çan kulesi yapılmıştır. Bulgar işgalinden sonra tekrar câmîye çevrilen eserin minâresi, 1934'te yeniden yapılmıştır.

The complex, which was built by Mimar Sinan on the order of Sokollu Mehmed Pasha in 1569-70, consists of a mosque, madrasah, library, tomb, primary school, bazaar, bath and caravanserai. Evliya Çelebi, who visited Lüleburgaz, describes the mosque as follows:

"The interior of the mosque is so ornate and artistic that there is no equivalent vizier mosque in the land of the son of Osman. It turns out that Zal Pasha Mosque in Eba Eyyub-i Ensari in Istanbul and İbrahim Pasha Mosque of Süleyman Han in the inner side of Silivrikapisi are mosques like this one, but this Burgaz Mosque is full of art and more beautiful than those buildings. Its high dome is a nine-fold sky dome that has risen to the skies. It has a half dome on the qibla side. The surrounding of its great dome is decorated with layers to hang oil lamps, muezzin's lodge and maksures. The praisers of the Greek country were incapable of praising its pulpit and mihrab and its windows on all four sides. When the chameleon embroidered in this exemplary glass, crystal, Najaf and Moran gave light into the mosque, the verse "Allah is the light of heavens..." [Nur, 35] can easily be read. Because there are exemplary and blessed words all around this mosque, each of which involves the words of Yâkût-ı Musta'simî, Abbas-ı Mürsî(?), Şeyh Bayezidî, Abdullah Kırımı, Ahmed Karahisarî, Haşan Çelebi and Dede Mehmed Çelebi, even the Sultan Ahmet Mosque in Istanbul does not have these. It turns out that this was in the Prophet's Ravza-i Mutahhara in Medina. And they have pleasant voices of the Qur'an, imams, orators and muezzins as if each of them were the only ones of the time. This mosque has a smooth layered minaret, which is fascinating. The Great Architect Sinan ibn Abdulmennan, who built the Süleyman Han Mosque, clearly showed his craftsmanship, the master of builders."

The Bulgarians, who invaded Thrace in the Balkan wars, converted the biggest mosques in the cities to churches and persecuted the people. Sokullu Mehmet Pasha Mosque was also converted into a church during this period. Its minaret was demolished up to its pedestal; A wooden bell tower was built on the pedestal. The minaret of the work, which was converted into a mosque after the Bulgarian occupation, was rebuilt in 1934.

کلیسایه تحویل ایلمیله جامعلردن

لوله برغوسده بولغارلرک کلیسایه تحویل ایتدکلری جامع کبیر که صوقولو محمد پاشا طرفندن تأسیس ایدیلمشدی. مناره نیک قاعده سی ئوستنده کورولن تاختا بارمقلق چان قولمسی وظیفه سنایفا ایدیوردی .

R.17.13

Kiliseye tahvil edilen câmilerden

Lüleburgaz'da Bulgarların kiliseye tahvil ettikleri Câmî-i Kebir ki Sokullu Mehmet Paşa tarafından tesis edilmişti. Minârenin kâidesi üstünde görülen tahta parmaklık, çan kulesi vazifesini ifâ ediyordu.

One of the mosques (the Grand Mosque) converted into the church in Lüleburgaz by the Bulgarians. It was commissioned by Sokullu Mehmed Pasha. The wooden railing on the pedestal of the minaret served as a bell tower.

R.17.14

Lüleburgaz Sokollu Mehmet Paşa Câmii'nin kilise olarak kullanıldığı dönem (1912)
(minârenin yıktırılıp üzerine çan kulesi eklenmiş hâli)

*The period when Lüleburgaz Sokollu Mehmet Pasha Mosque was used as a church (1912)
(the minaret demolished and the bell tower added to it)*

اذا جاء الزلزال الباطل
لوله بفرسده کی جامع کبیرک کلیسا لکندن چی قماریلوب تکرار جامع حالنه ارجاعی مراسمی .
قیریلان ، ییقیلان یرلره عبرتله ارجاع نظر

R.17.15

Lüleburgaz'daki Câmî-i Kebir'in kiliselikten çıkarılıp tekrar câmî hâline ircâi merasimi
Kırılan, yıkılan yerlere ibretle ircâ-ı nazar

*The religious ceremony of Câmî-i Kebir in Lüleburgaz being removed from the church and turned into a mosque
again / Evil eye with an example to the broken and destroyed places*

R.17.16

Lüleburgaz Sokollu Mehmet Paşa Câmii avlu girişi (2017)
Lüleburgaz Sokollu Mehmet Pasha Mosque courtyard entrance (2017)

UKRAYNA

Ukraine

Bahçesaray, Yenisala Köyü Cumâ Câmii

Bakhchisarai, Novopolye Mosque

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Bahçesaray, Yenisala <i>Crimea, Bakhchisarai, Novopolye</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	16-17. yüzyıl <i>16-17th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1990'lar <i>1990's</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Rus Ortodoks Kilisesi <i>Russian Orthodox Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Kırımlı vd. 2016: 592-593

Bahçesaray'a bağlı Yenisala köyündeki Cumâ Câmii, ilk olarak XVII. veya XVIII. yüzyılda kurulmuştur. Günümüze ulaşan yapı ise 1825'te inşâ edilmiştir.

Cumâ Câmii, 1928'de Sovyet idâresi tarafından kapatılmış ve ambar olarak kullanılmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra ise târihî câmî Müslümanlara değil, Ortodoks Hristiyanlara verilmiş ve kiliseye çevrilmiştir. Günümüzde de yapı kilise olarak kullanılmaktadır. Yapının doğu, batı ve kuzeyinde eklentiler bulunduğundan bütünselliğini algılamak oldukça güçtür. Üzeri kırma çatılı ve oluklu sac kaplıdır.

The Novopolye Mosque in the village of Novopolye, Bakhchisarai, was first founded in the XVII or XVIIIth century. The structure that has survived to the present day was built in 1825.

Novopolye Mosque was closed by the Soviet administration in 1928 and used as a warehouse. After the collapse of the Soviet Union, the historical mosque was given not to the Muslims, but to the Orthodox Christians and turned into a church. Today, the building is still used as a church. Since there are extensions to the east, west and north of the building, it is quite difficult to perceive its integrity. It is covered with a hipped roof and corrugated sheet metal.

R.18.1

Yenisala'da kiliseye dönüştürülen Cumâ Câmii (2012)

Novopolye Mosque converted into a church in Novopolye (2012)

R.18.2

Yenisala'da kiliseye dönüştürülen Cumâ Câmii (2012)

Novopolye Mosque converted into a church in Novopolye (2012)

Gözleve, Cemâleddin Efendi (Tahtalı - Kaklıkpazarı) Câmii

Evpatoria, Cemâleddin Efendi (Tahtalı - Kaklıkpazarı) Mosque

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Gözleve <i>Crimea, Evpatoria</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	18. yüzyıl <i>18th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1947-2003 Protestan Kilisesi <i>1947-2003 Protestant Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Cemâleddin Efendi (Tahtalı - Kaklıkpazarı) Câmii <i>Cemâleddin Efendi (Tahtalı - Kaklıkpazarı) Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Dlujnevskaya vd. 2006: 10, Kırımlı vd. 2016: 744-745

Gözleve şehrinin târihi Kaklıkpazarı semtinde, bugünkü Metallistler Sokağı 46 numarada bulunan câmî, günümüzde mevcut olmayan ahşap minâresinden dolayı *Tahtalı Câmî* adıyla da bilinmektedir. Bazı Çarlık kayıtlarında ise buranın adı 1870'de câminin o dönemdeki imamı Cemâleddin Efendi'ye atfen *Cemâleddin Efendi Câmii* olarak geçmektedir.

Tahtalı Câmî'nin, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Sovyet devri ile birlikte 1928 yılında Tahtalı Câmî de ibâdete kapatılmış ve yapı başka maksatlar için kullanılmıştır. Câminin orijinal minâresi de bu vandalizm devrinde yıktırılmıştır. Eski bir fotoğrafta câminin bir köşesinde dışarı çıkıntılı kare planlı ahşap minâresi görülmektedir. Bu minârenin merdivenleri açıkta olup, şerefenin üzerindeki

dört sütun dörtgen prizma şeklindeki külâhı taşımaktaydı. 1947 yılında yapı kiraya verilmiş ve burayı alan mahallî Protestan cemaati tarafından fiilen kilise olarak kullanılmıştır. Sovyetler Birliği'nin ortadan kalktığı 1990'ların başlarında Tahtalı Câmî, Baptistlere ve Yedinci Gün Adventistlerine kilise olarak hizmet vermekteydi. Aynı tarihlerde vatanlarına dönmeye başlayan Kırım Tatarlarının ısrarlı başvurularıyla 1990'ların ikinci yarısında Baptistler, 2003 yılında ise Yedinci Gün Adventistleri yapıyı terk etmişlerdir. Yapı bugün câmî olarak kullanılmaktadır.

R.18.3

20. yy başlarında Göz-
leve Tahtalı Câmî
Evpatoria Tahtali
*Mosque at the begin-
ning of the 20th century*

The mosque, which is located in the historical Kaklıkpazarı district of Evpatoria, at 46 Metalistler Street today, is also known as *Tahtalı Câmî* due to its wooden minaret, which does not exist today. In some Tsarist records, the name of this place is mentioned as *Cemaleddin Efendi Câmîi* in 1870, referring to the imam of the mosque at that time, Cemaleddin Efendi.

Tahtalı Mosque is thought to have been built in the second half of the XVIIIth century. With the Soviet era, Tahtalı Mosque was closed for worship in 1928 and used for other purposes. The original minaret of the mosque was also destroyed during this time of vandalism. In an old photograph, a wooden minaret with a square plan protruding from one corner of the mosque can be seen. The stairs of this minaret were open

and the four columns on the balcony carried a rectangular prism cone. In 1947, the building was rented and used as a *de facto* church by the local Protestant community. In the early 1990s, when the Soviet Union disappeared, Tahtalı Mosque was serving as a church for Baptists and Seventh-day Adventists. The Baptists left the structure in the second half of the 1990s and the Seventh-day Adventists in 2003 with the insistent applications of the Crimean Tatars, who began to return to their homeland on the same dates. The building is used as a mosque today.

İsmail, Mehmed Ağa Câmii

Izmail, Mehmed Aga Mosque

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, İsmail <i>Ukraine, Izmail</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Habeşî Mehmed Ağa <i>Mehmed Agha of Abyssinia</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1590
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1810 - 1971 Rus Ortodoks Kilisesi <i>1810 - 1971 Russian Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Diorama Müzesi <i>Diorama Muzeum</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	TSK E.H. 3001
Kaynakça <i>References</i>	Ersoy 2000, Evliyâ Çelebi 5/154-155, Tütüncü-Krasnozhon 2019: 146-157, Zharykov 1983: 3/268, Yılmaz 2020a

Yıldırım Bayezid döneminde, 1484 yılında alınan Tuna Nehri üzerindeki İsmail Kalesi, 1770 yılından itibaren Osmanlılarla Ruslar arasında el değiştirmiş, 1790'da Rus birlikleri ve Ukrayna Kazakları tarafından alınmış ve son olarak 1812 yılındaki Bükreş Antlaşması ile de Ruslara geçmiştir.

Evliyâ Çelebi, kentin *İsmail Kaptan* tarafından fethedildiği için bu isimle anıldığını ve kentte bulunan üç Müslüman mahallesindeki hanların ve câmilerin varlığından söz eder. Bugün tamamen ortadan kalkmış olan İsmail Kalesi'nin, o dönemde, dört kapısının olduğu ve kale içinde de mezarlıklar ile çeşitli askerî yapı, câmi, hamam gibi binâların bulunduğu, 1790 târîhli kale planlarından anlaşılmaktadır.

Kentin günümüze ulaşabilen tek Türk yapısı olan câmi, Tuna Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. Habeşî Mehmed Ağa'nın bânîsi olduğu

eser, 1810 yılında Ruslar tarafından Ortodoks kilisesine çevrilmiştir. Bu dönüştürme sırasında kubbe dıştan dilimli çatı hâline getirilmiş ve çatının tepe noktasına (muhtemelen işlevi olmayan) bir aydınlık feneri ilâve edilmiştir. Doğu cephe-deki kapı açıklığına bir mekân eklenmiş, son cemaat yerinin kubbe ve tonozları da tek bir çatı altına alınmıştır. Bu dönüştürme sonrasında, dıştan bakıldığında klasik Osmanlı kubbe görünümü yok edilmiştir. 1971-73 yılları arasında gerçekleştirilen onarımdan sonra, 9 Mayıs 1973'te düzenlenen törenle müzeye çevrilmiştir. Bu onarımda doğu cepheye eklenen mekân ve mekânın önündeki mermer sütunlar kaldırılmış, son cemaat yeri ile bazı pencereler örülerek kapatılmıştır.

Câmi; kare planlı, üzeri kubbeye örtülü kübik harim ile kuzeyindeki üç bölümlü son cemaat yerinden oluşur. Orijinal durumuyla günümüze gelebilen câmi, düzgün kesme taşla inşâ edilmiş

ve örtüsü dıştan kurşunla kaplanmıştır. Harimin doğu ve batı cephelerinde altta iki üstte üç pencere açıklığı bulunmakla beraber, her iki cephede de altta ortada birer pencere açıldığı daha olduğu, ancak bu açıklıkları örülerek kapatıldığı duvar yüzeyindeki izlerden anlaşılmaktadır.

Doğu cephede, basık kemerli olup içi sonradan taş örgüyle doldurulmuş taş söveli bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Câminin kilise olarak kullanıldığı dönemde, buraya yarım daire planında bir mekânın eklendiği eski kartpostal ve fotoğraflarda görülmektedir. 1973 onarımında bu mekânla birlikte giriş kapısının önündeki sundurmayı taşıyan mermer sütunlar kaldırılmıştır.

Kuzeydeki mermer sütunlarla desteklenen sivri kemerlerin taşıdığı son cemaat yerinin üstü ortada kubbe, iki yanda ise birer aynalı tonozla örtülüdür. Son cemaat yerinin kemer açıklıkları camekânla kapatılmıştır. Harimin son cemaat yerine bakan kuzey cephesinde, iki pencere ile bu

pencerelerle harime giriş arasında kalan bölümlerde birer mihrâbiye yer almaktadır.

Kible cephesi Tuna Nehri'ne bakan câminin minâresi, günümüze ulaşmamıştır. İsmail'in Rus işgalinden sonraki durumunu belgeleyen çeşitli resim ve gravürlerden kentte çok sayıda câminin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak, kentte Tuna Nehri kenarında tek bir câminin bulunması, bugün ayakta olan câmiyle gravürlerde yer alan câminin aynı eser olduğunu göstermektedir. Gravürlerden, tek şerefeli minârenin batı cephede yer aldığı anlaşılmaktadır. Batı cephede mahfil katı hizasında minâre girişinin kemer izi halen görülmektedir.

Izmail Castle on the Danube, taken in 1484 during the reign of Yıldırım Bayezid, changed hands between the Ottomans and the Russians in 1770, was taken by Russian troops and Ukrainian Cossacks in 1790, and finally passed to the

R.18.4

1790'daki Rus kuşatması sırasında İsmail Kalesi

Ismail Fortress during the Russian siege in 1790

R.18.5

Kilise olarak kullanıldığı dönemde İsmail Mehmed Ağa Câmii *İsmail Mehmed Ağa Mosque when it was used as a church*

Russians with the Treaty of Bucharest in 1812.

Evliyâ Çelebi mentions that the city was called by this name because it was conquered by İsmail Kaptan and that there were inns and mosques in the three Muslim quarters of the city. It is understood from the castle plans of 1790 that Izmail Castle, which has completely disappeared today, had four gates at that time and that there were cemeteries and various military structures, mosques, and baths in the castle.

The mosque, the only surviving Turkish building in the city, is located on the banks of the Danube River. The building, which Habeşi Mehmed Ağa was the founder of, was converted into an Orthodox church by the Russians in 1810. During this conversion, the dome was made into a sliced roof from the outside and a (probably non-functional) lighthouse was added to the top of the roof. A space was added to the door opening on the eastern façade, and the dome and vaults of the narthex were placed under a single roof. After this transformation, the classical Otto-

man dome appearance was destroyed when viewed from the outside. After the restoration carried out between 1971-73, it was turned into a museum with a ceremony held on May 9, 1973. In this repair, the space added to the eastern façade and the marble columns in front of the space were removed, the narthex and some windows were covered.

The mosque consists of a square planned, cubical sanctuary covered with a dome, and a narthex with three sections to its north. The mosque, which has survived in its original state, was built with smooth cut stone and its cover was covered with lead from the outside. Although there are two window openings at the bottom and three at the top on the east and west facades of the sanctuary, it is understood from the traces on the wall surface that there was another window opened in the middle at the bottom on both facades, but these openings were closed by covering.

On the east façade, there is a door opening with a low arch and a stone jamb, the interior of

R.18.6

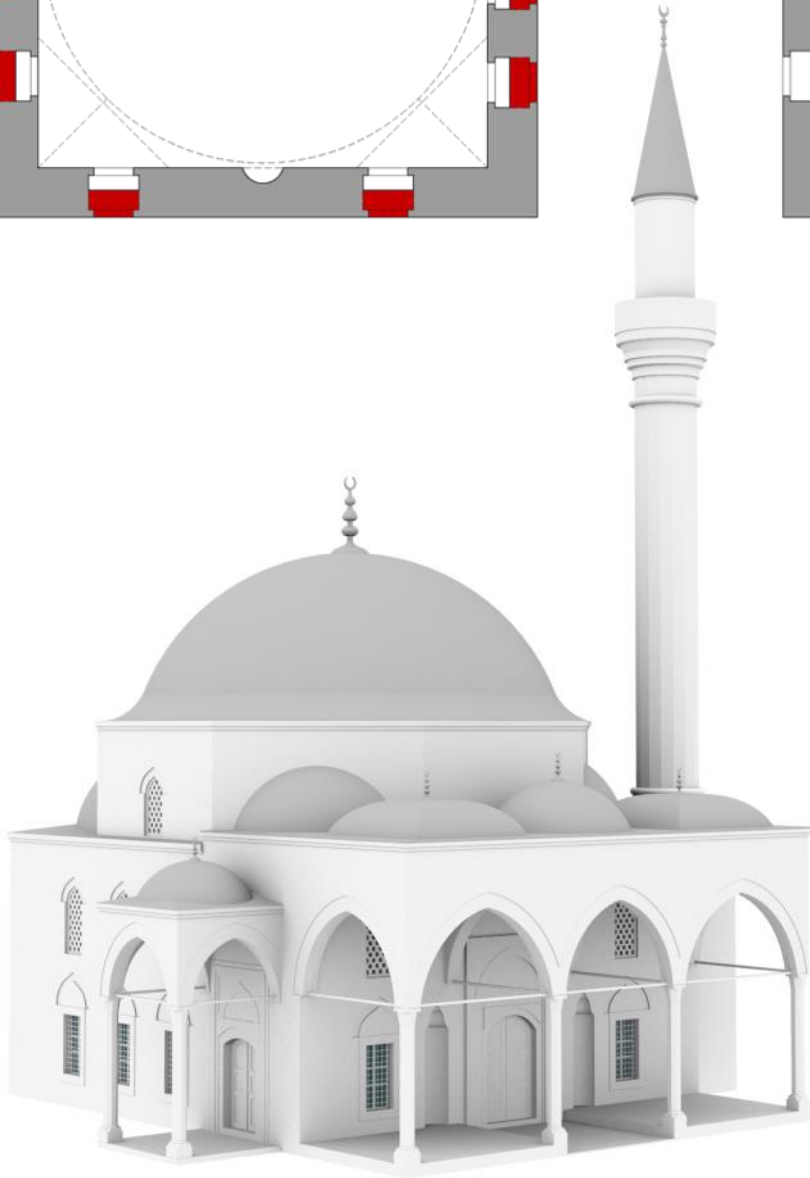
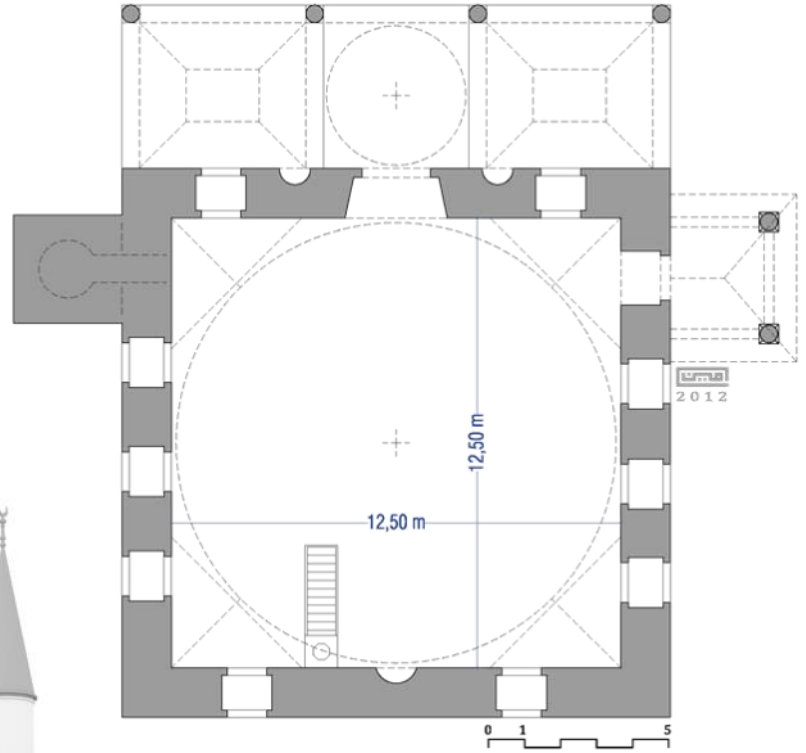
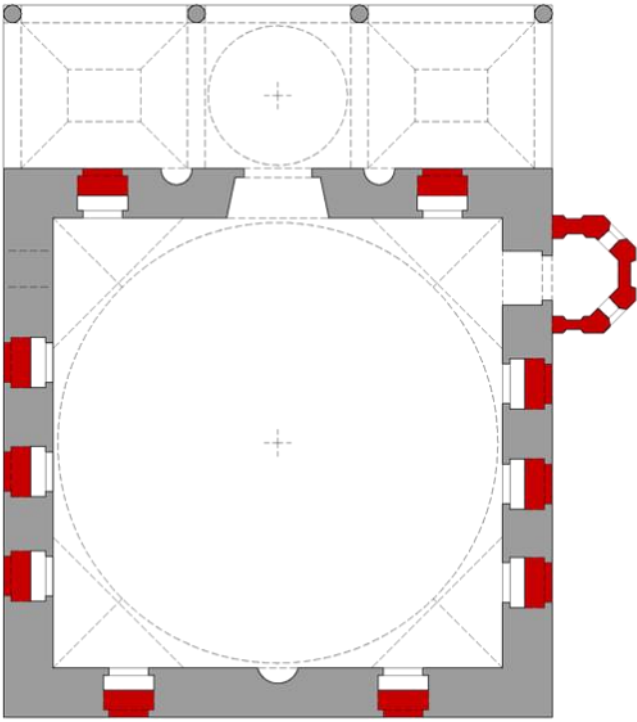
Kilise olarak kullanıldığı dönemde İsmail Mehmed Ağa Câmii *İsmail Mehmed Ağa Mosque when it was used as a church*

which was later filled with stone masonry. It can be seen in old postcards and photographs that a semicircular space was added to the mosque when it was used as a church. During the 1973 repair, the marble columns carrying the porch in front of the entrance door were removed along with this space.

The narthex, supported by pointed arches supported by marble columns in the north, is covered with a dome in the middle and a mirrored vault on each side. The arch openings of the narthex are covered with glass. On the northern façade of the harim, facing the narthex, there are two windows and a mihrabiye in the sections between these windows and the entrance to the harim.

The minaret of the mosque, whose qibla side faces the Danube, has not survived. It is understood that there are many mosques in the city from various paintings and engravings documenting the situation of Ismail after the Russian occupation. However, the fact that there is only

one mosque on the banks of the Danube in the city shows that the mosque standing today and the mosque in the engravings are the same work. It is understood from the engravings that the minaret with a single balcony is located on the western façade. The arch trace of the minaret entrance can still be seen at the level of the mahfil floor on the western façade.

İsmail'de Mehmed Ağa Câmii'nin 1973 onarımı öncesi rölöve planı ve restitüsyon önerisi

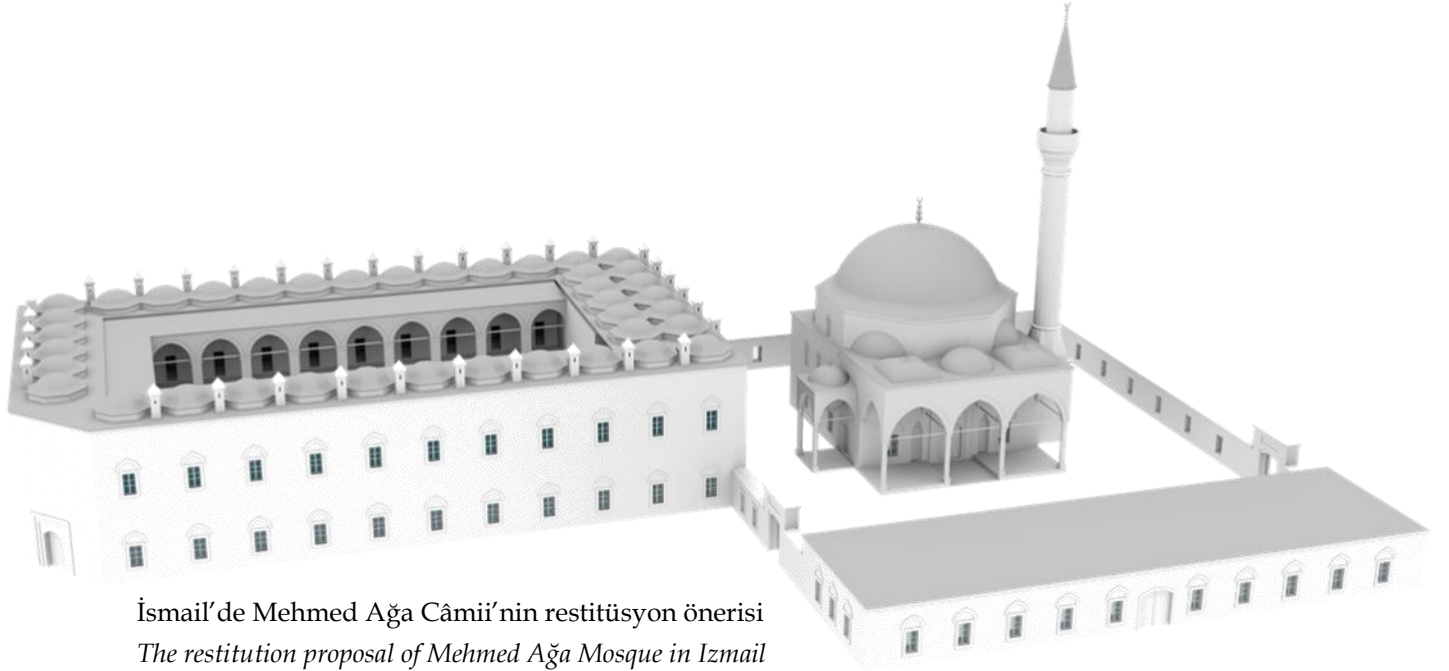
The survey plan and restitution proposal before the 1973 repair of Mehmed Ağa Mosque in İzmail

■ özgün duvarlar - original walls

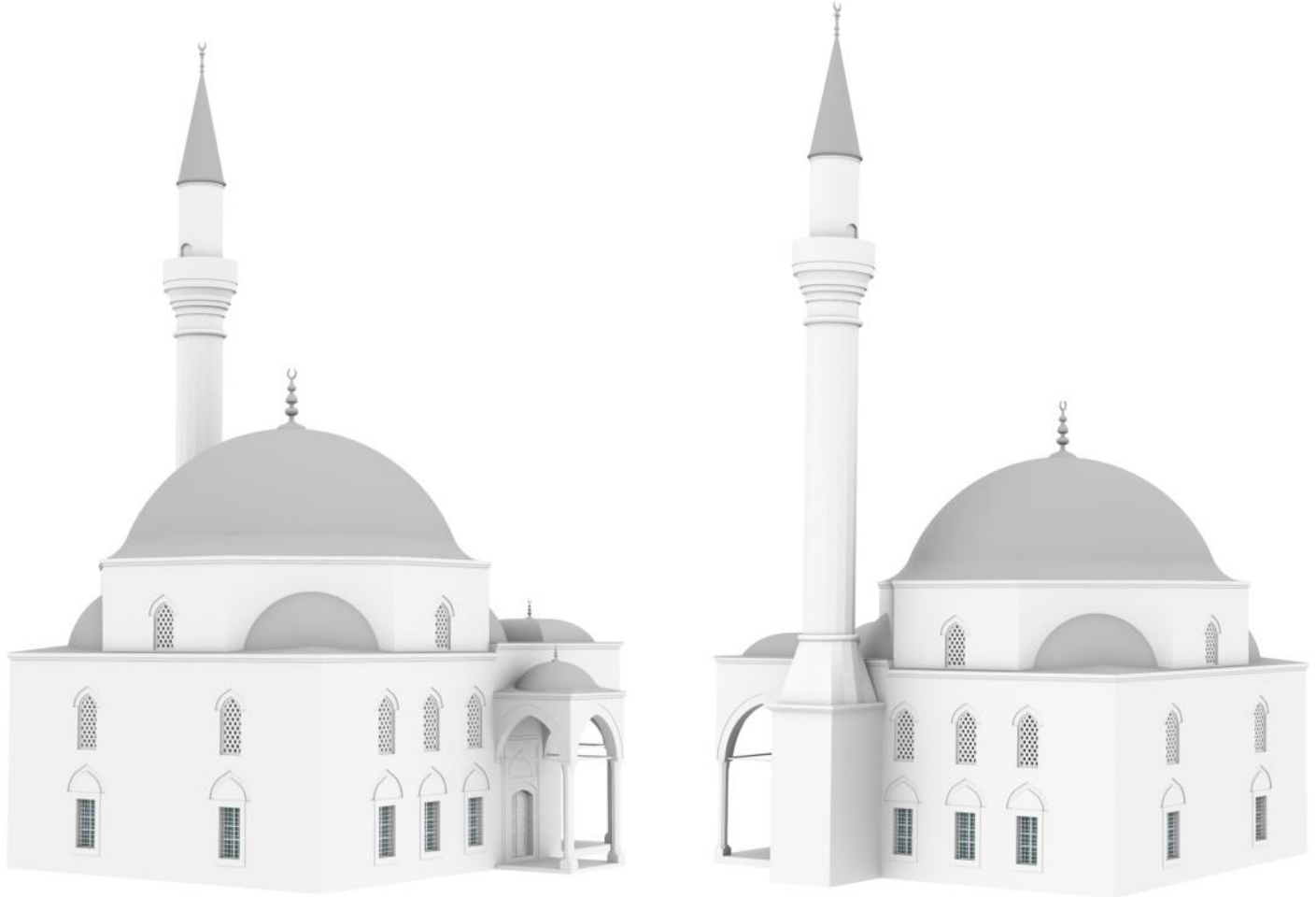
■ ilâveler - additions

(Rölöve planı N.L. Zharykov'dan işlenerek yeniden çizilmiştir.)

(The survey plan has been redrawn by processing from N.L. Zharykov.)

İsmail'de Mehmed Ağa Câmii'nin restitüsyon önerisi
The restitution proposal of Mehmed Ağa Mosque in Izmail

R.18.7

İsmail'de Mehmed Ağa Câmii'nin kuzey ve batı cepheleri (2019)

The north and west facades of Mehmed Ağa Mosque in İzmail (2019)

R.18.8

İsmail’de Mehmed Ağa Câmii’nin doğu cephesi (2019)
The east facade of Mehmed Ağa Mosque in İzmail (2019)

R.18.9

İzmail'de Mehmed Ağa Câmii'nin batı cephesi (2019)

The west facade of Mehmed Ağa Mosque in İzmail (2019)

R.18.10

İsmail’de Mehmed Ağa Câmii’nin güney ve batı cepheleri (2019)
The south and west facades of Mehmed Ağa Mosque in İzmail (2019)

R.18.11

İsmail'de Mehmed Ağa Câmii'nin son cemaat yeri (2019)

The nartex of Mehmed Ağa Mosque in İzmail (2019)

R.18.12

İzmail'de Mehmed Ağa Câmii'nin kilise olduğu dönemde iç mekânına yapılan süslemeler (2019)
Decorations made in the interior of Mehmed Ağa Mosque in İzmail when it was a church (2019)

İsmail, Tomarova Câmii

Izmail, Reni Mosque

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, İsmail, Tomarova <i>Ukraine, İzmail, Reni</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	4 Ağustos 1809, Ortodoks Kilisesi <i>August 4, 1809, Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Bercu 2015: 82

Tomarova (Reni), günümüzdeki idarî yapılanmaya göre Ukrayna, Romanya ve Moldova sınırlarının kesişiminde, Ukrayna'nın İsmail şehrine bağlı Tuna kenarında bir yerleşimdir. Kırım Savaşı'nın ardından bölgenin Rus hâkimiyetine girmesiyle birlikte Tomarova kasabası, Türkler tarafından terk edilmiştir. Ağustos 1809'da Tomarova kasabasının sakinleri, Moldova, Romanya ve Besarabya Metropoliti ve Eksarhı Gavriil Bănulescu-Bodoni'ye bir mektup yazarak kasabada kiliselerinin olmadığını, taştan yeni kilise inşa etmek için para topladıklarını bildirmişler, bu yeni kiliseden başka, Türkler tarafından terk edilmiş bir câmînin minâresiyle birlikte tâmir edilerek kiliseye dönüştürülmesini de talep etmişlerdir. Metropolitan verdiği izin sonrası Tomarova Câmii, 4 Ağustos 1809'da Vaftizci Yahya adına kutsanarak Rus Patrikhânesi'ne bağlı bir Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür.

Tomarova (Reni) is a Danube-side settlement in Izmail, Ukraine, at the intersection of the borders of Ukraine, Romania and Moldova, according to the current administrative organization. After the Crimean War, the town of Tomarova was abandoned by the Turks when the region fell under Russian rule. In August 1809, the inhabitants of the town of Tomarova wrote a letter to Gavriil Bănulescu-Bodoni, Metropolitan and Exarch of Moldova, Romania and Bessarabia, informing him that they had no church in the town, and that they were collecting money to build a new stone church. With the Metropolitan's permission, the Tomarova mosque was consecrated in the name of John the Baptist on August 4, 1809 and converted into an Orthodox church under the Russian Patriarchate.

18. yüzyıla ait Eflâk, Boğdan ve Erdel haritasında Tuna havzası yerleşimleri (BOA HTR 0037)
18th century map of Wallachia, Moldavia and Erdel with Danube basin settlements (BOA HTR 0037)

Tuna havzası haritasında Tomarova (BOA HTR 0037'den)
Tomarova on a map of the Danube basin (from BOA HTR 0037)

Kamaniçe, Valide Sultan Câmii Minâresi

Kamyanets-Podilski, Minaret of Valide Sultan Mosque

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, Kamaniçe <i>Ukraine, Kamyanets-Podilski</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sultan IV. Mehmet <i>Sultan Mehmed IV</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1672
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1699 (çan kulesi) <i>1699 (bell tower)</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Peter ve Paul Katedrali Çan Kulesi <i>Bell Tower of St. Peter and Paul Cathedral</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA. İE.EV. 20/2408
Kaynakça <i>References</i>	Eyice 1992b: 182, Ivanicki 1930: 16-18, Kolodziejczyk 2001, <i>Kuzubaş 2006: 219-220, Zharykov 1983: 4/172-173</i>

Ukrayna'da yer alan Kamaniçe (Kamieniec Podolski), IV. Mehmet komutasındaki Türk ordusu tarafından sekiz günlük bir kuşatma sonucunda 1672'de fethedildi. 1699'a kadar 27 yıl Türk idâresinde kalan şehir, Podolya eyaletinin merkezi idi. Kamaniçe Kalesi, iki yüzden fazla topu ile Bağdat, Budin, Belgrad ve Kandiye ile beraber Osmanlı Devleti'nin en önemli kaleleri arasında yer aldı.

Fetihten sonra Kamaniçe'de, Sultan IV. Mehmet adına hutbe okunmuş ve şehirdeki altı kilise câmiye çevrilmiştir. Şehrin en büyük kilisesi olan Aziz Peter ve Paul Katedrali (St. Stanislaus Kilisesi), Valide Sultan Câmii'ne; St. Trinity Kilisesi Sultan IV. Mehmet Câmii'ne; St. John Kilisesi ise Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Câmii'ne çevrilmiştir. Diğer üç kilise de İkinci Vezir Mustafa Paşa, Emetullah Rabia ve Gülnûş

Haseki Sultan'ın adına câmiye çevrilmiştir.

Nicolas de Fer, 1691'de çizdiği Kamaniçe gravüründe, şehirdeki en büyük kiliseyi St. Pierre ve St. Paul Katedrali olarak göstermiş ve 3 Eylül 1672'de câmiye çevrildiğini not düşmüştür. Aynı gravürde câmiye çevrilen diğer kiliseler de görülmektedir.

Kilise, câmiye çevrildikten sonra giriş cephesinin solundaki küçük şapelin üzerine kesme taştan minâre inşâ edilmiştir. Mermerden yapılan süslü bir minber İstanbul'dan getirilerek câmiye yerleştirilmiştir. 27 metre yüksekliğindeki minârenin şerefesine, 136 basamakla ulaşılmaktadır. Türklerin Kamaniçe'yi kaybetmesi üzerine yapı, tekrar kiliseye çevrilmiştir. Minâre bu dönemde yıktırılmamış; 1756 yılında bakır çan eklenerek çan kulesine dönüştürülmüştür. Minârenin pe-

tek kısmının bitiminde, hilâl içine yerleştirilmiş Hz. Meryem heykeli bulunmaktadır. 1784 yılında yerleştirilen bu heykele 1820’de yıldırım düşmüş ve minâre hasar görmüştür. 1823’te Mimar Szymon Uczhta tarafından minâre onarılmış ve heykel tekrar yerine konmuştur.

Kamanice (Kamieniec Podolski), located in Ukraine, was conquered by the Turkish army under the command of Mehmet IV in 1672 as a result of an eight-day siege. The city, which remained under Turkish rule for 27 years until 1699, was the centre of the State of Podolia. Kamyanets-Podilski Castle, with its more than two hundred cannons, was among the most important castles of the Ottoman Empire along with Baghdad, Budin, Belgrade and Heraklion.

After the conquest, a sermon was preached in the name of Sultan Mehmet IV in Kamyanets-Podilski and six churches in the city were converted into mosques. St. Peter and Paul Cathedral (St. Stanislaus Church), the largest church in the city, is connected to the Valide Sultan Mosque, St. Trinity Church is also attached to Sultan IV Mehmet Mosque, St. John's Church was converted into the Grand Vizier Köprülü Fazıl Ahmet Pasha Mosque. The other three churches were converted into mosques in the name of the Second Vizier Mustafa Pasha, Emetullah Rabia and Gülnûş Haseki Sultan.

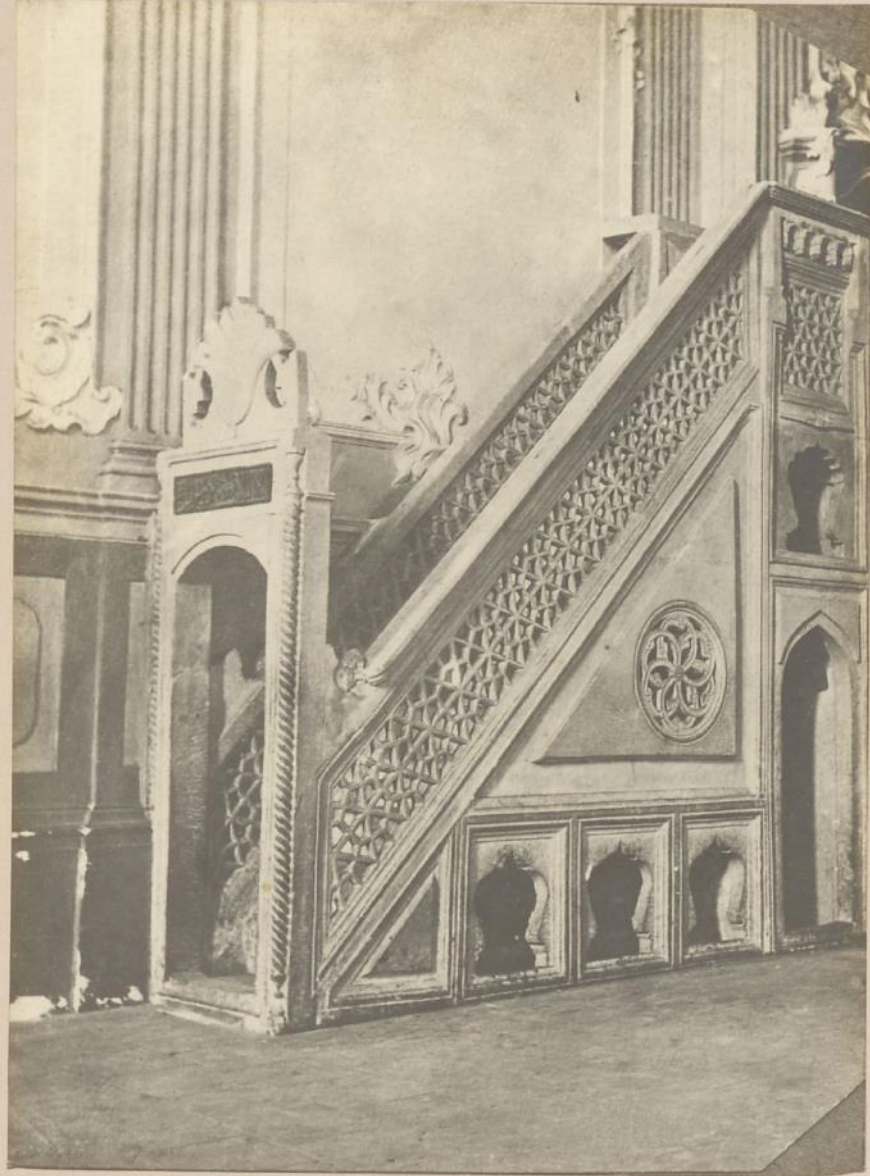
Nicolas de Fer showed the largest church in the city as the Cathedral of St Pierre and St Paul in his Kamanice engraving in 1691 and noted that it was converted into a mosque on September 3, 1672. Other churches that were converted into mosques are also seen in the same engraving.

After the church was converted into a mosque, a minaret made of cut stone was built on the small chapel to the left of the entrance facade. An ornate pulpit made of marble was brought from Istanbul and placed in the mosque. The balcony of the minaret, which is 27 meters high, is reached

by 136 steps. After the Turks lost Kamyanets-Podilski, the building was turned into a church again. The minaret was not demolished during this period; In 1756, it was converted into a bell tower with the addition of a copper bell. At the end of the honeycombed part of the minaret, there is the statue of the Virgin Mary placed in the crescent. This statue, which was placed in 1784, was struck by lightning in 1820 and the minaret was damaged. In 1823, the minaret was repaired by Architect Szymon Uczhta and the statue was put back in its place.

Kamanice’de Aziz Peter ve Paul Katedrali (Iwanicki’den)
St. Peter and Paul Cathedral in Kamyanets-Podilski (From Iwanicki)

R.18.13

Kamaniçe'de Valide
Sultan Câmii minberi
The minber of Valide
Sultan Mosque in Kam-
yanets-Podilski

پولونیاده لیوانی ده نوووغوردک شهرندک برجامع شریف محراب
تاریخ هجرتک ۶۴۵ سنه ۸۱۴ سنه قدر الهای اسلامیه شهرنهمرده اسطه ایشرد. تاریخ مذکورده مقاری ۱۱۰۰... ۱۱۰۰
بالغ اوله الهای اسلامیه پولونیایسیر طرفنه ساداه قردسه کی تقی ایشرد.

R.18.14

Kamaniçe'de çan kulesine dönüştürülen Valide Sultan Câmii minâresi

Valide Sultan Mosque minaret converted into a bell tower in Kamyanets-Podilski

Kefe, Müftü Câmii

Feodosia, Mufti Mosque

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Kefe <i>Crimea, Feodosia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Kefe Müftüsü Seyyid Mûsâ Efendi <i>Seyyid Musa Effendi, Mufti of Feodosia</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	1623
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1787-1932 Ermeni Katolik Kilisesi <i>1787-1932 Armenian Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Müftü Câmii <i>Mufti Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	VGMA 665/76
Kaynakça <i>References</i>	Aslanapa 1979: 113, Demidov-Raffet 1853: 2/205-206, Evliyâ Çelebi 7/573-574, Kaňçal-Ferrari 2006, Kırımlı vd. 2016: 670-677, Zharykov 1983: 2/285

Müftü Câmii, Kırım'da *Küçük İstanbul* olarak da bilinen Kefe şehrinin eski Çarşı Mahallesi'nde yer almaktadır. Kefe'de günümüzde ayakta kalabilen en eski câmi olan Müftü Câmii, 1623-1639 yılları arasında Kefe Müftüsü olan Seyyid Mûsâ Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. 17. yüzyılda 48 câminin bulunduğu Kefe'de, 1783 yılındaki Rus istilâsı ve sonrasında Osmanlı eserlerinin çoğu yıkılmışken bu câmi, günümüze ulaşan az sayıdaki Osmanlı yapılarından biridir.

Evliyâ Çelebi Kefe'deki câmileri anlatırken Müftü Câmii'nden şöyle söz etmektedir: "Müftü Câmii de kurşun ile örtülü, bir sanatlı taş minâreli câmidir. Bu câmi kapısının iç yüzünde güzel *celî hat* ile yazılan târih budur:

*Şuri'a'l - binâ bi-himmetih,
Bi-i'nâneti'l-Meliki'l-mu'în,
Müftüyü şer'in hâdimün,
Bi-Mevlevîyyeti emri'd-dîn,
Ve hüve'l-lezî kâne ismehû,*

*Mûsâ eş-şerif el-miskîn,
Ni'me'l(...) hâzihi,
İz ammerehâ li-âbidîn,
Kabile'l-ilâhu bi-lutfihi,
Hıdemâtehu li-şer'i-i-müb'in,
Vaza'a'l-esâsa ve-errahahu,
Ve le ni'me dâru'l-müttakîn.
Sene (...)*

Bu târih bir sülüs hüsn-i hat ile dört köşe mermer üzerine altın ile yazılmıştır. Ve yine bu câmiin dış avlu kapısı üzerinde caddeye bakan târihtir:

*Müslimânâ-yı biyâ (---) (---) nemâz,
Hâşa lillâh ki gûyemet tevbih,
Fikr kün zi-nemâzem in buk'a,
Niyetün li's-salâti şüd târih.
Sene (---)*

Evliya Çelebi'nin bahsettiği ve câminin bânîsiyle inşa târihini gösteren iki mermer kitâbe günümüze ulaşmamıştır.

Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından Müftü Câmii 1787'de Ermeni Katolik

Kilisesi'ne çevrilmiş ve minâresinin şerefeden yukarısı yıkılarak çan kulesi hâline getirilmiştir. 1837'de Kırım Yarımadası'nı gezen Anatolij Nikolaevic Demidov ve Denis Auguste Marie Raffet'in çizdikleri gravürde de bu durum görülmektedir. Sovyet döneminde mâbetlerin hepsi gibi Ermeni Katolik Kilisesi de 1932'de kapatılmış ve binâ konut olarak kullanılmıştır. Bilâhare târihî abide olarak Kefe Arkeoloji Müzesi'ne devredilen binâ, 1975 senesinde tâmir geçirmiş, 1976'da yıkık minâresi kâidesi üzerine tekrar inşa edilmiştir. Câmî, 1995'te sürgünden ana vatana dönen Kırım Tatarlarına iâde edilmiş ve ibâdete açılmıştır.

Moloz taş duvardan, 15 x 15 metre ölçülerinde kare planlı olarak inşa edilen Müftü Câmîi, onaltıgen kasnağa oturan kubbeye örtülüdür. Kible duvarında 7 metre genişlikte ve 3 metre derinlikte üstünde yuvarlak bir penceresi olan bir mihrap yer almaktadır. Câmînin yan duvarlarında ve kubbe eteğinde çok sayıda sivri kemerli pencerenin bulunması iç mekâna ferahlık vermektedir. Kısmen yıktırılarak çan kulesine dönüştürülen minâre de 1976'da yenilenmiştir. Kare şeklindeki kesme taş bir kâidenin üstünde prizmatik üçgenlerle geçiş yapan gövde yenidir. Minâreye câmînin içinden çıkılmaktadır.

Câmînin giriş cephesi, son cemaat yerinin bugün yıkılmış olmasından dolayı eski biçimini kaybetmiştir. Bu cephede sivri kemerli giriş kapısı ve iki yanında sivri kemerli pencereler vardır. Pencerelerin dış taraflarında birer küçük mihrap nişi bulunur. Giriş cephesinde yapılan restorasyon sonucunda asıl son cemaat yerinin izleri ortadan kalkmışsa da vaktiyle üç ya da beş bölümlü olduğu tahmin edilmektedir.

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından 1998'de ibâdete açılan Müftü Câmîi, günümüzde Kırım Müslümanları Dinî İdaresi'ne bağlı olarak Müslüman azınlığa hizmet vermektedir.

The Mufti Mosque is located in the old Bazaar quarter of the city of Feodosia, also known as Little Istanbul, in the Crimea. The Mufti Mosque,

the oldest surviving mosque in Feodosia, was built by Seyyid Musa Efendi, who was the Mufti of Feodosia between 1623 and 1639. While most of the Ottoman artifacts were destroyed after the Russian invasion in 1783 in Feodosia, where there were 48 mosques in the 17th century, this mosque is one of the few Ottoman structures that have survived to the present day.

While describing the mosques in Feodosia, Evliya Çelebi mentions the Mufti Mosque as follows:

"The Mufti Mosque is also a lead-covered mosque with an artistic stone minaret. This is the date written in beautiful jali calligraphy on the inside of this mosque door:

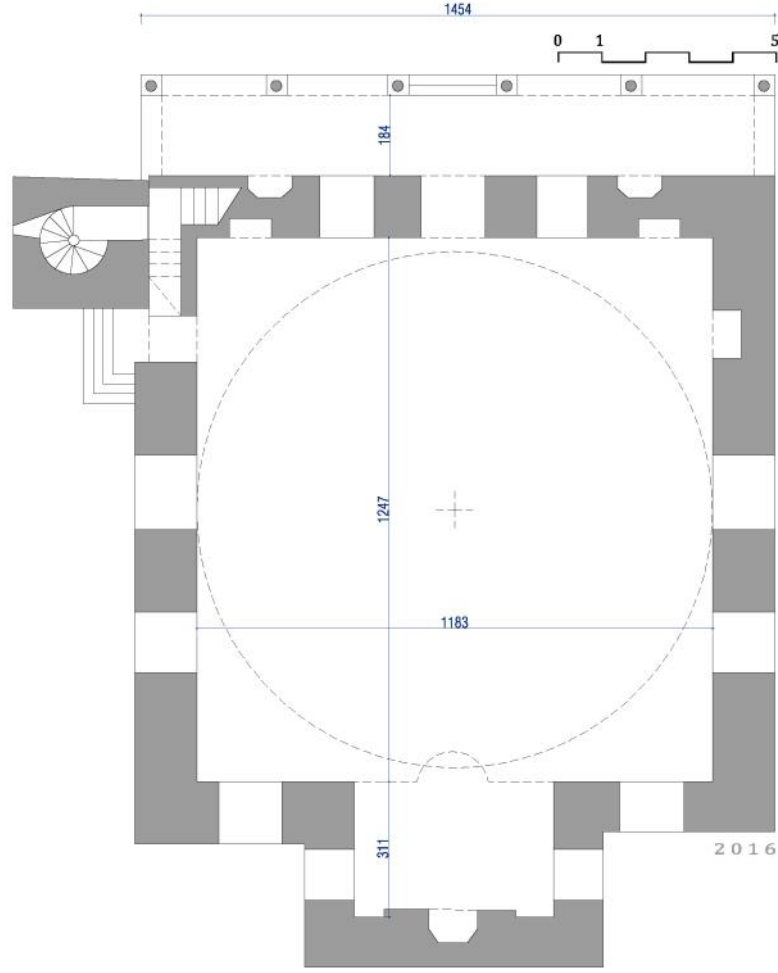
*Şuri'a'l – binâ bi-himmetih,
Bi-i'nâneti'l-Meliki'l-mu'în,
Müftüyü şer'in hâdimün,
Bi-Mevlevîyyeti emri'd-dîn,
Ve hüve'l-lezî kâne ismehû,
Mûsâ eş-şerif el-miskîn,
Ni'me'l(...) hâzihi,
İz ammerehâ li-âbidîn,
Kabile'l-ilâhu bi-luţfihi,
Hudemâtehu li-şer'i-i-müb'in,
Vaza'a'l-esâsa ve-errahahu,
Ve le ni'me dâru'l-müttakîn.
Sene (...)*

This date was written in gold on square marble with a sülüs calligraphy. And again, this is the date on the outer courtyard door of the mosque, facing the street:

*Müslimânâ-yı biyâ (---) (---) nemâz,
Hâşa lillâh ki gûyemet tevbih,
Fikr kün zi-nemâzem in buk'a,
Niyyetün li's-salâti şüd târih.
Sene (---)*

Two marble epitaphs mentioned by Evliya Çelebi and showing the builder of the mosque and the date of its construction have not survived.

After the annexation of Crimea by Russia, the Mufti Mosque was converted into an Armenian Catholic Church in 1787 and its minaret was demolished above the balcony and turned into a bell tower. This is also seen in the engraving drawn by Anatolij Nikolaevic Demidov and Denis Auguste Marie Raffet, who visited the Crimean peninsula in 1837. Like all the temples during the Soviet period, the Armenian Catholic

Keefe Müftü Câmii
planı (Çizim: Gülşen
Dişli, Kırmılı vd.,
2016, s. 676)

Feodosia Mufti Mosque
plan (Drawing: Gülşen
Dişli, Kırmılı vd., 2016,
p. 676)

Church was closed in 1932 and the building was used as a residence. The building, which was later transferred to the Feodosia Archeological Museum as a historical monument, was repaired in 1975 and rebuilt in 1976 on the plinth of its ruined minaret. The mosque was returned to the Crimean Tatars who returned to their homeland from exile in 1995 and was opened for worship.

The Mufti Mosque, which was built from a rubble stone wall with a square plan measuring 15 x 15 meters, is covered with a dome resting on a hexagonal drum. On the Qibla wall, there is a mihrab 7 meters wide and 3 meters deep with a round window on it. The presence of many pointed arched windows on the side walls of the mosque and on the skirt of the dome gives the interior space a spaciousness. The minaret, which was partially demolished and converted

into a bell tower, was also renovated in 1976. The body, which crosses with prismatic triangles on a square-shaped cut stone base, is new. The minaret can be reached from inside the mosque.

The entrance façade of the mosque has lost its former form due to the fact that the narthex has been demolished today. This façade has a pointed arched entrance door and pointed arched windows on both sides. There are small *mihrab* niches on the outer sides of the windows. Although the traces of the original narthex have disappeared as a result of the restoration on the entrance façade, it is estimated that it had three or five sections.

Mufti Mosque, which was opened for worship in 1998 after Ukraine gained its independence, today serves the Muslim minority under the Religious Administration of the Muslims of Crimea.

R.18.15

Kilise olarak kullanıldığı dönemde Kefe Müftü Câmii (1905)

Fesodia Mufti Mosque when it was used as a church (1905)

R.18.16

Kilise olarak kullanıldığı dönemde Kefe Müftü Câmii (1897)
Fesodia Mufti Mosque when it was used as a church (1897)

R.18.17

Kefe Müftü Câmii
(2012)

Fesodia Mufti Mosque
(2012)

Kefe, Seyyid Mûsâ Efendi Türbesi

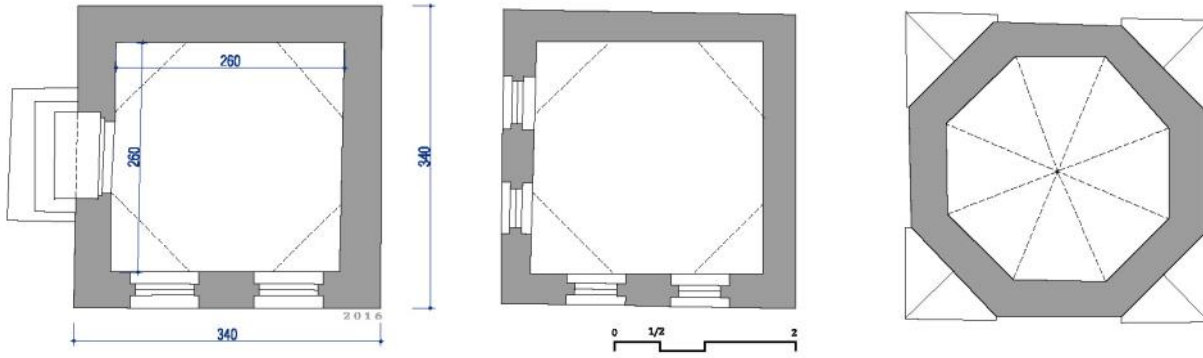
Feodosia, Seyyid Mûsâ Efendi Tomb

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Kefe <i>Crimea, Feodosia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1665'ten sonra <i>After 1665</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1787-1932 Ermeni Katolik Kilisesi <i>1787-1932 Armenian Catholic Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	20. yüzyıl <i>20th century</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Dişli 2013, Kırmırlı vd. 2016: 677

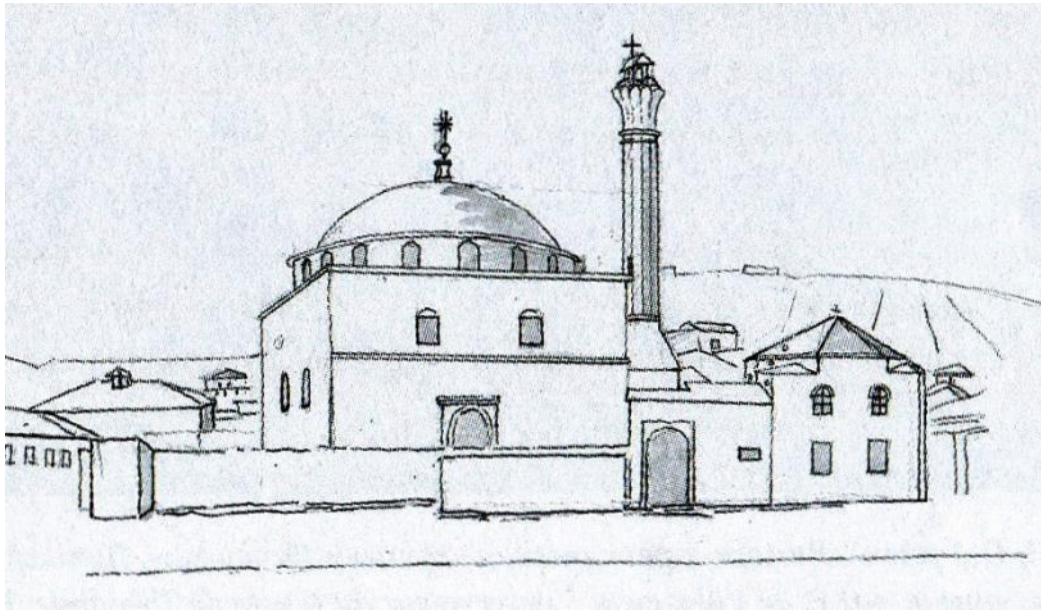
Seyyid Mûsâ Efendi Türbesi, Müftü Câmii'nin avlusunda, batı yönünde, avlu duvarına bitişik olarak bulunuyordu. Evliyâ Çelebi'nin bu türbeden söz etmemesi burasının ünlü seyyahın Müftü Câmii'ni gördüğü 1665-1666 yıllarından sonraki bir târihte inşa edildiğini düşündürmektedir. Türbe, Müftü Câmii'yle birlikte 1787'de Ermeni Katolik Kilisesi'nin bir binâsı olarak kullanılmıştır. 1834 yılına ait Dubois de Montpéroux'nun çiziminde türbe, câmiyle birlikte kilise olarak resmedilmiştir. Bir süre kilise olarak kullanılan türbe, bilmediğimiz bir târihte yıktırılmıştır. Günümüzde türbenin yalnızca izleri görülmektedir. Câmî avlusunda, türbeye ait taşlar istiflenmiş hâlde bulunmaktadır. Gravürler ve mevcut izlere göre türbe, 3,4 x 3,4 m ölçülerinde Kırım'daki diğer örnekleri gibi kare planlı, içten kubbeyle örtülü dıştan sekizgen külahlı bir yapıdır.

Seyyid Musa Efendi Tomb was located in the courtyard of the Mufti Mosque, adjacent to the courtyard wall in the west direction. The fact that Evliya Çelebi does not mention this tomb suggests that it was built after the years 1665-1666, when the famous traveler saw the Mufti Mosque. The tomb, together with the Mufti Mosque, was used as a building of the Armenian Catholic Church in 1787. In the drawing of Dubois de Montpéroux of 1834, the tomb is depicted as a church together with the mosque. The tomb, which was used as a church for a while, was demolished at an unknown date. Today, only traces of the tomb are visible. In the courtyard of the mosque, the stones belonging to the tomb are stacked. According to the engravings and existing traces, the tomb is a 3,4 x 3,4 m building with a square plan like other examples in the Crimea, covered with a dome from the inside and an octagonal cone from the outside.

Kefe'de Seyyid Mûsâ Efendi Türbesi restitüsyon planları (Çizim: Gülşen Dişli: Kırmırlı vd., 2016, s. 677)

Restitution plans of Seyyid Musa Efendi Tomb in Feodosia (Drawing: Gülşen Dişli: Kırmırlı et al., 2016, p. 677)

R.18.18

1834 yılına ait Dubois de Montpéroux'nün gravüründe Kefe Müftü Câmii ve sağında Seyyid Mûsâ Efendi Türbesi

Feodosia Mufti Mosque and Seyyid Musa Efendi Tomb on its right in the engraving by Dubois de Montpéroux from 1834

R.18.19

Kefe Müftü Câmii avlusunda Seyyid Mûsâ Efendi Türbesi'nin yeri (2012)

The place of Seyyid Musa Efendi Tomb in the courtyard of Feodosia Mufti Mosque (2012)

Kefe, Ulu Câmî

Feodosia, Grand Mosque

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Kefe <i>Crimea, Feodosia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sarı Saltuk
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	13. yüzyıl <i>13th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	14. yüzyıl <i>14th century</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Demir-Erdem 2007: 123

Ebülhayr Rûmî'nin 15. yüzyılda kaleme aldığı *Saltuknâme*'de bahsedilen rivâyete göre; Sarı Saltuk, Kefe'yi fethettikten sonra (13. yy) Cenevizlilerin yaptığı burcun yanına, 300 abdal gâzileriyle birlikte bir hisar ve hisarın içine *ulu câmî* inşâ etmiştir. Sarı Saltuk'un vefâtından sonra bu câmî kiliseye çevrilmiş, Osmanlı'nın bölgeyi fethinden sonra tekrar câmî hâline getirilmiştir.

Osmanlı döneminde Kefe'de Ulu Câmî ismiyle bilinen eser, Sultan Süleyman'ın şehzâdeliği zamanında inşâ edilen Şehzâde Süleyman Câmîi'dir. Günümüze ulaşmayan bu mâbedin eski rölövelerinden, klasik Osmanlı mimarî üslûbunda, tek kubbeli bir 16. yy eseri olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. *Kefe Ulu (Süleyman) Câmîi* başlığı). Mimarî özelliklerinden dolayı *Saltuknâme*'de bahsedilen Ulu Câmî ile Osmanlı dönemindeki Ulu Câmî'nin farklı eserler olduğunu düşünüyoruz.

According to the narration mentioned in the *Saltuknâme* written by Ebülhayr Rûmî in the 15th century; Sarı Saltuk, after conquering Kefe (13th century), built a fortress next to the bastion built by the Genoese with 300 abdal gâzis and a *great mosque* inside the fortress. After the death of Sarı Saltuk, this mosque was converted into a church, and after the Ottoman conquest of the region, it was turned into a mosque again.

During the Ottoman period, the monument known as the Great Mosque in Fesodia is the Şehzade Süleyman Mosque, which was built during Sultan Suleiman's reign as a prince. It is understood from the old surveys of this temple, which has not survived to the present day, that it is a 16th century work with a single dome in the classical Ottoman architectural style (See: *Feodosia, Grand (Suleiman) Mosque* title). Due to its architectural features, we think that the Great Mosque mentioned in *Saltuknâme* and the Great Mosque of the Ottoman period are different works.

وار ديلرحان شريفه قوشوكلوب كوزندلر كوتوب خان شريفى فونددى
 طويلايدى بوزدن خيرا شىدى كه روس كافلرلى كلدايلرد بو خان بيوركچى
 غافل اوليه سن وبون رو ايتد كه اوش كافلر و ككلمنه سب اولدى كه
 قريم شهرند كمال ناديلر برار وار دو در چينه دوزكند رسيده صالح
 دن ولايه يتند **راويلر شوبله روايتايدوب ايدر** سلطان صارو
 صالح ككف ديارنه كلدى كفه بى فتح ايدن اول ايدى ذير كفه نك فرنگ
 مانوي برين بر مختبر برج وار ايدى صكره جنوس كلوب قلعه بناياد ايلد
 بسيد زمانند اول برج طور وردى كفه بى سيدالنجير طرفه حصا
 رى غازيلر لو بايد ايلر ايجند بزاو لو جامع ايتد لرحالنا كنه جامع در كافلر
 اچي كلسا ايلند دانه از نظم بى قومشدر كفه معلومد ر چونكه سيد صا
 رو صالح طوعرو قريم شهرنه كلدى او جيو زاندا ايله دبر لر بعضى لرايدر
 ديوانا ولدونجي وقت ايدى كه كوله بوسى سوب بون كوزمكه كند و كند
 سيواس شهرند فرق ايدال اوندر كفه كلابلر عزندن اول وقت قريم شهرده
 خان تارا و تورردى داخچى غرابه ككهند سرور كلوب بكيه قوتدى
 قرار ايلدى در ويشلر شهره جرحه جقد ييلر صلفه طلب ايتد لركسته انلر بنه

Saltuknâme'de Kefe Ulu
Câmiî'yle ilgili bölüm

"Raviler şöyle rivâyet idüp, ey-
 dürler, Sultan Sarı Saltuk kim Kefe
 diyârına geldi. Kefe'yi feth iden, ol
 idi. Zira Kefe'nün Firenk kamusı
 yerinde bir muhtasar burç var idi,
 sonra Ceneviz gelüp kalayı bünyâd
 eyledi. Pes Seyyid zamanında ol
 burç tururdu, Kefe'yi Seyyid alıcak
 bir tarafa hisarı gâzilerle yaptılar.
 İçinde bir ulu câmi itdiler. Haliyya
 gene câmidür. Kâfirler anı kilisa
 eylemişdür, adına Ezentmariyye
 komuşdur, Kefe malumdur."

The chapter on the Great Mosque
of Kefe in Saltuknâme

"The narrators narrate and say,
 Sultan Sari Saltuk who came to the
 land of Feodosia. It was he who
 conquered Feodosia. Because there
 was a short bastion in the place of
 the Phoenician camp of Feodosia,
 then Genoese came and built the
 fortress. When Seyyid took Feodo-
 sia, they built the fortress on one
 side with the ghazis. They built a
 great mosque in it. It is still a
 mosque. The infidels made it a
 church and named it Ezentmariy-
 ye, Feodosia is known"

(Demir-Erdem'den)

Kefe, Ulu (Süleyman) Câmî

Feodosia, Grand (Suleiman) Mosque

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Kefe <i>Crimea, Feodosia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sultan Süleyman <i>Suleiman the Magnificent</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1522
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1873
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Günümüze ulaşmamış <i>Has not survived</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Qrim 2014

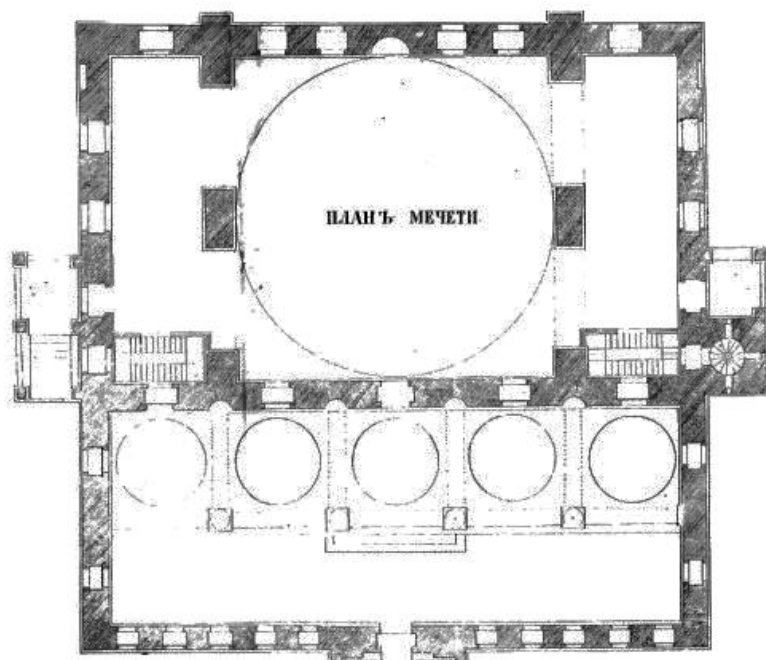
Cuma Câmîi, Ulu Câmî, Süleyman Han Câmîi veya Sultan Selim Câmîi isimleriyle anılan eser, Sultan Süleyman'ın sancak beyi olduğu dönemde (1522) inşâ edilmişti. 1798 târihli rölöve çizimlerinden, merkezi kubbeli harim ile beş kubbeli son cemaat yerinden oluşan klasik dönem mimarî özellikleri gösteren bir câmî olduğu anlaşılmaktadır.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından, çarşı içinde yer alan Ulu Câmî'nin kiliseye dönüştürülmesi planlanmıştı. Bir süre metrûk hâlde kalan bu câmî, eski bir kilisenin üzerinde bulunduğu gerekçesiyle, 1873'te yıktırılarak yerine Aleksandr Nevski Kilisesi inşâ edilmişti. 1933 yılında bu kilise de yıktırılmıştır.

The work, known as *Cuma Mosque, Ulu Mosque, Suleiman Han Mosque* or *Sultan Selim Mosque*, was built in 1522, when Suleiman the magnificent was the governor of Sanjak. According to the 1798 survey drawings, it is understood that it is a mosque with classical period architectural features consisting of a central domed harim and a five-domed narthex.

Following Russia's annexation of Crimea, the Great Mosque in the bazaar was planned to be converted into a church. This mosque, which remained abandoned for a while, was demolished in 1873 on the grounds that it was located on an old church, and Aleksandr Nevsky Church was built in its place. In 1933, this church was also demolished.

ГЛАВНАЯ МЕЧЕТЬ ГОРОДА.

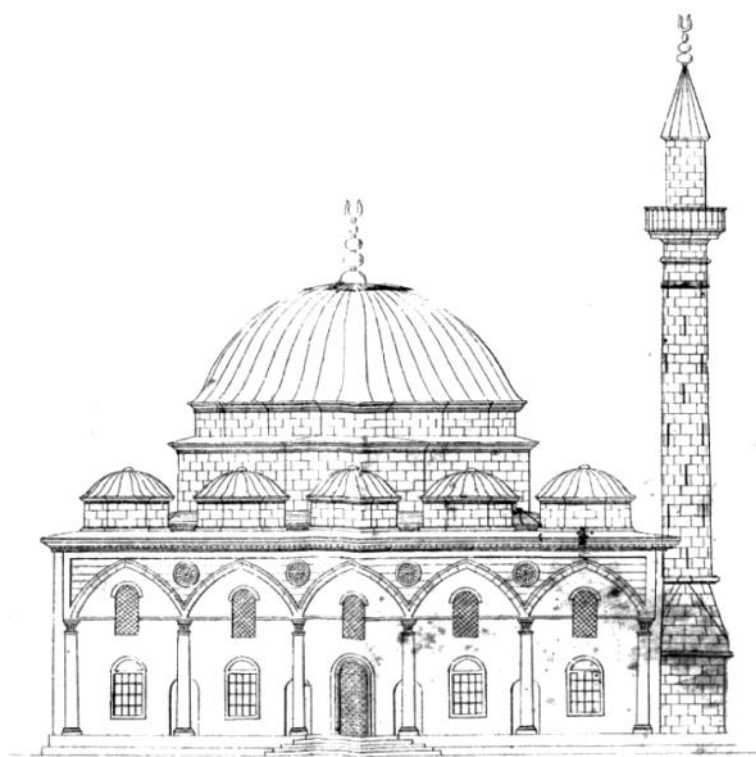
КЕФЕ.

Съимана на планъ

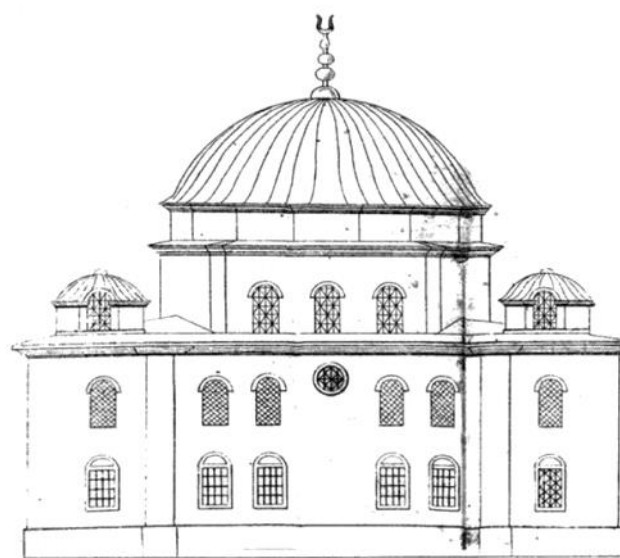
въ 1798 году

Архитекторомъ Вильямомъ Эстли

Kefe' de Süleyman Câmii'nin rölövesi
(1798, Mimar William Hastie, Qrim 2014'ten)
*Survey of Suleiman Mosque in Feodosia
(1798, Architect William Hastie, by Qrim 2014)*

ПЕРЕДНИЙ ВИДЪ МЕЧЕТИ

ЗАДНИЙ ВИДЪ МЕЧЕТИ

Kefe, Yalıkapı Câmii

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Kefe <i>Crimea, Feodosia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1810
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1990
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Yalıkapı Câmii <i>Yalıkapı Mosque</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Kırımlı vd. 2016: 678

Yalıkapı Mahallesi'ndeki câmi 1810'da inşâ edilmiş, 1875 ve 1916'da onarılmıştır. Sovyet idaresi döneminde, 1935'te ibâdete kapatılarak dükkâna çevrilmiştir. 1990 yılında Hristiyan 7. Gün Adventistleri cemaatine verilerek kiliseye dönüştürülmüştür. Kırım Tatarlarının sürgünden vatanlarına dönmeleriyle birlikte Kefe'de oluşan Müslüman cemaat tarafından câminin mülkiyeti, dava konusu olmuştur. 8 x 12 m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve ahşap çatılı câmi, harap hâledir. Eski fotoğrafta görülen minâreden hiçbir iz kalmamıştır.

The mosque in Yalıkapı Neighborhood was built in 1810 and repaired in 1875 and 1916. During the Soviet administration, it was closed to worship in 1935 and turned into a shop. In 1990, it was given to the Christian 7th-day Adventist congregation and converted into a church. With the return of the Crimean Tatars to their homeland from exile, the ownership of the mosque by the Muslim community formed in Feodosia was the subject of a lawsuit. The 8 x 12 m rectangular planned wooden roofed mosque is in ruins. There is no trace of the minaret seen in the old photograph.

R.18.20

Yalıkapı Câmii (XX. yüzyıl başları)
Yalıkapı Mosque (early XX. century)

R.18.21

Yalıkapı Câmii (2012)
Yalıkapı Mosque (2012)

R.18.22

Yalıkapı Câmii (2012)
Yalıkapı Mosque (2012)

Kili, Çarşı Câmii

Kilia, Bazaar Mosque

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, Kili <i>Ukraine, Kilia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Gedik Ahmed Ağa veya Hacı Mahmud Ağa <i>Gedik Ahmed Agha or Hadji Mahmud Agha</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1 Ekim 1813, Ortodoks Kilisesi <i>October 1, 1813, Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Pokrovski Kilisesi <i>Pokrovski Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA C.EV. 38/1883; BOA İE.EV. 48/ 5342
Kaynakça <i>References</i>	BOA C.EV. 38/1883, BOA İE.EV. 48/ 5342, Bercu 2015: 83, Evliyâ Çelebi 5/303, Sapozhnykov 2020: 10

Evliyâ Çelebi, Kili Kalesi'nin varoşundaki 11 mahallede, 17 câmi bulunduğunu kaydetmiştir. Bu câmilerden çarşı içindeki câminin kalabalık cemaate sahip, gayet mâmur ve şirin, sade yapılı güzel bir câmi olarak bildirip bânîsi hakkında bilgi vermemiştir. Seyyâh, Melek Ahmet Paşa ile birlikte cumâ namazını bu câmide kılmaya giderken, kaledeki bütün askerlerin *gûlbâng-ı Muhammedî* çekerek top atışı yaptığını bildirmiştir. Kili'deki Türk hâkimiyetinin sona ermesinin ardından Çarşı Câmii'nin akıbeti, kaledeki Bayezid-i Velî Câmii ile aynı olmuştur. 5 Şubat 1813 tarihli bir raporda, ahali tarafından Kili'de kale hâricindeki mahallelerdeki üç câmiden çarşının merkezindeki câminin kiliseye dönüştürülmesi, metropolitlikten talep edilmiştir. Metropolitliğin verdiği izin sonrasında Çarşı Câmii, 1 Ekim 1813'te Başrahip Fiodor Maleavinskii tarafından kutsanarak Rus Patrikhânesi'ne bağlı bir Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür. Çarşı Câmii,

33 yıl kilise olarak kullanıldıktan sonra yıktırılarak 1846'da yerine Pokrovski Kilisesi inşa edilmiştir. Solovyova Sokağı ile Chernovyts'ka sokaklarının kesişiminde yer alan yeni kilise de kible yönündedir.

Osmanlı arşivlerinde Kili çarşısında Hacı Mahmud Ağa (1117/1705) ile Gedik Ahmed Ağa'nın (1174/1761) yaptırdığı câmilere imam ve hatib vazifelendirmeleriyle ilgili 18. yüzyıla ait vesikalar mevcuttur. Kiliseye dönüştürülen câminin hangisi olduğunu bilmiyoruz.

R.18.23

Osmanlı döneminde
Kili Kalesi (1773)

*Kili Castle during the
Ottoman period (1773)*

Evliyâ Çelebi recorded that there were 17 mosques in 11 neighborhoods on the outskirts of Kilia Castle. Among these mosques, he reported the mosque in the bazaar as a beautiful mosque with a crowded congregation, very well-maintained and charming, with a simple structure, yet did give no information about its founder. The famous traveller reported that while he and Melek Ahmet Pasha were going to perform the Friday prayer in this mosque, all the soldiers in the castle were firing cannons while reciting their battle-shout (*gulbang*). After the end of Turkish rule in Kilia, the fate of the Bazaar Mosque was the same as that of the Bayezid-i Veli Mosque in the castle. In a report dated February 5, 1813, the locals requested the metropolitanate to convert one of the three mosque in the center of the bazaar into a church. Following the permission granted by the metropolitanate, the Bazaar Mosque was consecrated by the Abbot Fio-

dor Maleavinskii on October 1, 1813 and converted into an Orthodox church under the Russian patriarchate. After 33 years of use as a church, it was demolished and the Pokrovski Church was built in its place in 1846. The new church, located at the intersection of Solovyova Street and Chernovyts'ka Street, also faces the *qibla*.

In the Ottoman archives, there are 18th century documents on the assignment of imams and khatibs to the mosques built by Hacı Mahmud Aga (1117/1705) and Gedik Ahmed Aga (1174/1761) in Kilia bazaar. We do not know which mosque was converted into a church.

Kili, Koca Gölbaşı Köyü Câmii

Kilia, Galileşti / Desantne Mosque

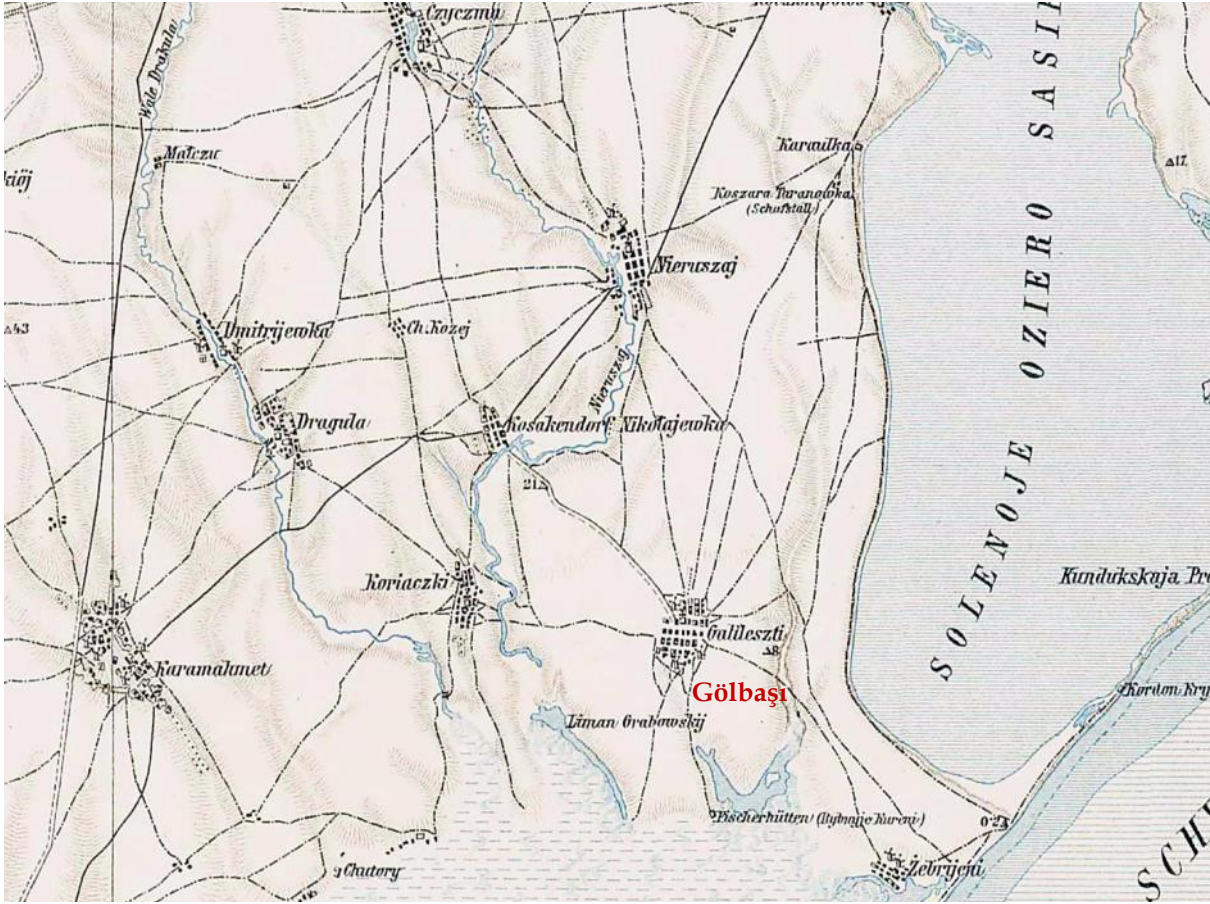

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, Kili, Koca Gölbaşı <i>Ukraine, Kilia, Galileşti</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1779' dan önce <i>Before 1779</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1811
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Galileşti Kilisesi <i>Galileşti Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Bercu 2015: 83, Evliyâ Çelebi 5/156

Kili'nin 30 km kuzeydoğusunda yer alan Koca Gölbaşı, eski bir Tatar yerleşimidir. Kunduk Gölü ile Karamehmet (Shevchenkove) köyünün arasında yer almaktadır. Evliyâ Çelebi, Bender'den Akkirman'a giderken bu köye uğramış, buradan kuzeye doğru giderek Tatar Pınarı'na varmıştır.

Rusların Bucak'ı işgal etmesinin ardından bölgenin Müslüman ahalisi köyü terketmiş, 1779'da Ukraynalılar köye yerleşmiştir. Nisan 1811'de Galileşti ve civar köylüler yerel makamlara başvurarak kiliselerinin olmadığını bildirerek terk edilmiş köy câmisinin kiliseye dönüştürülmesi için talepte bulunmuşlardır. Metropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni tarafından bu talep kabul edilerek aynı yıl köyün câmisi, ahali tarafından Hz. Meryem'e adanarak kiliseye dönüştürülmüş,

yeni kiliseye Nicolai Bilinski rahip olarak atanmıştır. Bu dönüştürmeden sonra eserin târihçe-siyle ilgili bilgilere ulaşamadık. Günümüzdeki köy kilisesi Sonyachna ve Shkil'na sokakları arasında yer almaktadır. Bu kilise, Kili'de dönüştürülen diğer örneklerde olduğu gibi eski câminin yerine yapılmış olmalıdır.

R.18.24

1910 tarihli Avusturya-Macaristan askerî haritasında Gölbaşı / Galileşti Köyü ve civarı

1910 dated Austro-Hungarian military map of Gölbaşı / Galileşti Village and its vicinity

Koca Gölbaşı, located 30 km northeast of Kilia, is a former Tatar settlement. It is located between Lake Kunduk and the village of Karamehmet (Shevchenkove). Evliyâ Çelebi visited this village on his way from Bandar to Akkirman, and from here he traveled northward to Tatar Spring.

After the Russian occupation of Bucak, the Muslim inhabitants of the region abandoned the village and Ukrainians settled there in 1779. In April 1811, Galileşti and the surrounding villagers applied to the local authorities to convert the abandoned village mosque into a church, stating that they had no place to worship. This request was accepted by Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni, and in the same year, the village mosque was converted into a church, dedicated

to the Virgin Mary by the villagers, and Nicolai Bilinski was appointed as the priest of the new church. We could not find any information about the history of the building after this conversion. The present village church is located between Sonyachna and Shkil'na streets. This church must have been built on the site of the old mosque, as in other examples of converted churches in Kilia.

Kili, Mehmed Sipahi Câmii

Kilia, Mehmed Sipahi Mosque

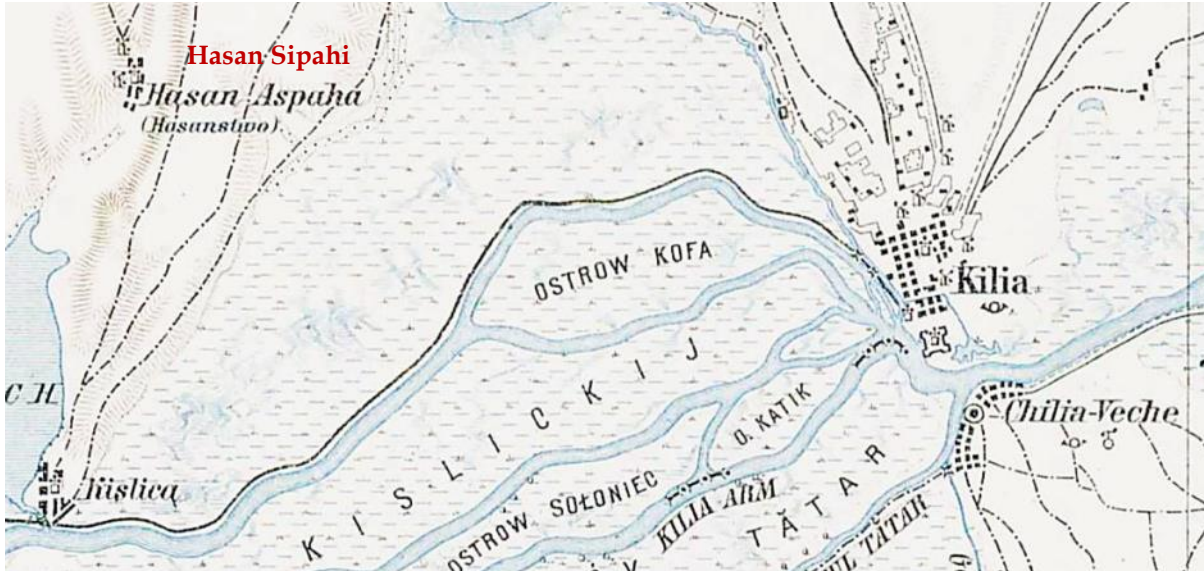

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, Kili, Karalar (Hasan Sipahi) Köyü <i>Ukraine, Kilia, Pershotravneve</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Mehmed Sipahi
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1674'ten önce <i>Before 1674</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	20 Şubat 1813, Ortodoks Kilisesi <i>February 20, 1813, Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	BOA İE.EV 21/2501 (1085/1674)
Kaynakça <i>References</i>	Bercu 2015: 83-84, BOA İE.EV 21/2501

Karalar (Hasan Sipahi) köyü, Kili'nin 25 km batısında Kili ile İsmail'in arasında yer almaktadır. Osmanlı arşivlerinde yer alan, Kili Kadısı Ali el-Esiri'nin yazdığı câmiye imam ve hatip atanmasıyla ilgili 1085 (1674) târihli bir arzdan, eserin bânîsinin Mehmed Sipahi olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlıların Tuna havzasından çekilmesiyle birlikte çevre köyler gibi Karalar köyü de Türkler tarafından terk edilmiştir. Karalar köyünün Ukraynalı yeni sakinleri, köydeki eski câmînin kiliseye dönüştürülmesi için Bender ve Akkerman Piskopos Vekili Dimitrie'den izin istemişler, 20 Şubat 1813'te verilen izinden sonra Mehmed Sipahi Câmii, Rus Patrikhânesi'ne bağlı bir Ortodoks kilisesine dönüştürülmüştür. Günümüzde köydeki kilise, Kili'de dönüştürülen diğer örneklerde olduğu gibi eski câmînin yerine yapılmış olmalıdır.

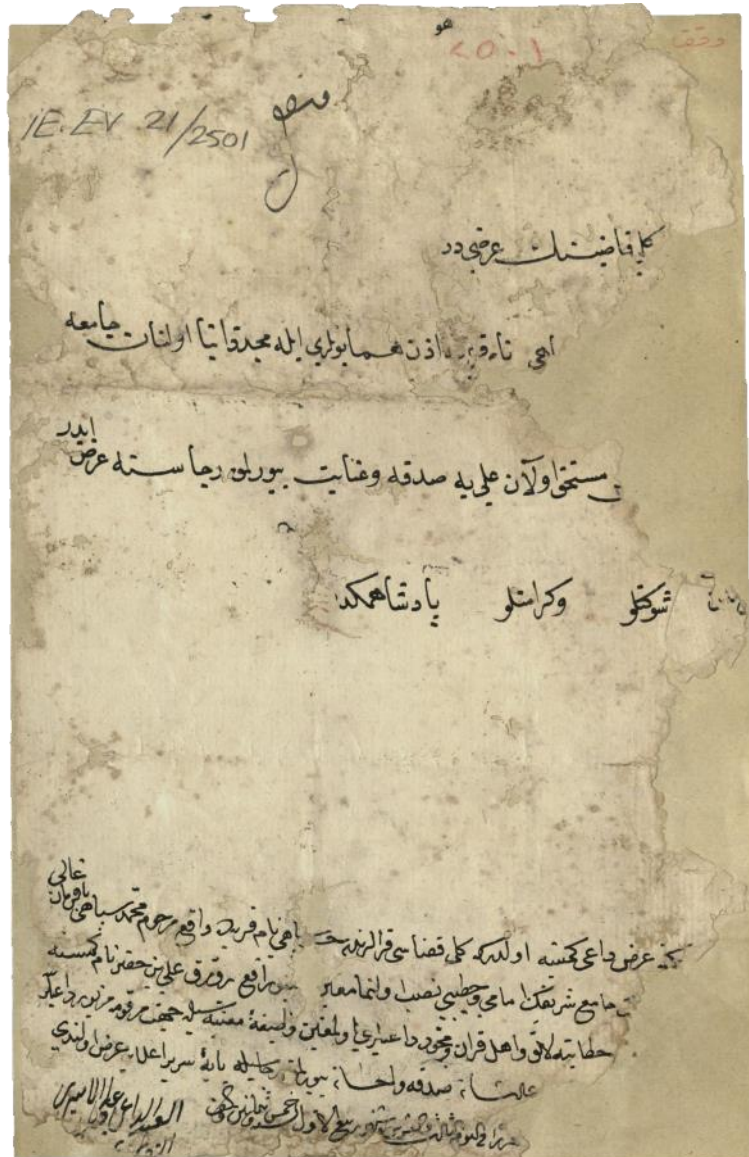

Pershotravneve (Hasan Sipahi) Village is located 25 km west of Kilia, between Kilia and Ismail. It is understood from a request in the Ottoman archives dated 1085 (1674) written by Ali al-Asiri, the Qadi of Kilia, for the appointment of an imam and a preacher to the mosque, that Mehmed Sipahi was the founder of the work. With the withdrawal of the Ottomans from the Danube basin, Pershotravneve Village, like the surrounding villages, was abandoned by the Turks. The new Ukrainian inhabitants of Karalar Village asked Dimitrie, the deputy bishop of Bender and Akkerman, for permission to convert the old mosque in the village into a church, and after the permission granted on February 20, 1813, the Mehmed Sipahi Mosque was converted into an Orthodox church affiliated to the Russian patriarchate. The church in the village today must have been built on the site of the old mosque, as in other examples in Kilia.

R.18.25

1910 târihli Avusturya -Macaristan askeri haritasında Hasan Sipahi köyü
1910 dated Austro-Hungarian military map of Hasan Aspaha Village

Kili Kadısı Ali el-Esiri'nin Mehmed Sipahi Câmii'ne imam ve hatip atanmasıyla ilgili arzı (BOA İE.EV. 21/2501, 23.03.1085 / 27.06.1674)

Kadi of Kilia, Ali al-Asiri's request for the appointment of imam and khatip (preacher) to Mehmed Sipahi Mosque (BOA İE.EV. 21/2501, 23.03.1085/27.06.1674)

Kili, Sultan II. Bayezid Câmii

Kilia, Bayezid II Mosque

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, Kili <i>Ukraine, Kilia</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Sultan Bayezid-i Velî <i>Sultan Bayezid II</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	1484'ten sonra <i>After 1484</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	15 Nisan 1810, Ortodoks Kilisesi <i>April 15, 1810, Orthodox Church</i>
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	1947
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	TS.MA.e 277/21*
Kaynakça <i>References</i>	Bercu 2015: 82, Evliyâ Çelebi 5/302, Krasnozhon 2018: 240-241, Sapozhnykov 2020: 13

* Sultan Bayezid Câmii'yle ilgili tesbit edebildiğimiz en eski belgenin târihi 29.07.1079 /

02.01.1669'dur. Osmanlı arşivlerinde, câmide imam, hatib, müezzîn ve serzâkir vazifelendirilmesiyle ilgili yirmiden fazla vesika yer almaktadır.

The earliest document we have been able to identify regarding the Sultan Bayezid Mosque is dated 29.07.1079 / 02.01.1669. In the Ottoman archives, there are more than twenty documents related to the assignment of imams, khatib (preacher), muezzin and serzâkir (head ritual reciter) in the mosque.

II. Bayezid döneminde (1484) Osmanlı hâkimiyyetine giren Kili Kalesi, Karadeniz ve Balkanlar'ı Baltık'a bağlayan, ticarî öneme sahip yol üzerinde yer alıyordu. Kaleyi ziyâret eden Evliyâ Çelebi, kale içinde Sultan Bayezid-i Velî Câmii ile yedi mescidin bulunduğunu bildirmektedir. 1770 târihli harita ve bu haritadaki notlarda; kale içindeki II. Bayezid Câmii'nin 18 x 18 m ölçülerinde olduğu, kubbe yüksekliğinin 15 m, minâre yüksekliğinin ise 21 m olduğu kaydedilmiştir. 1794 târihli başka bir haritada da kalenin merkezinde, minâresiyle birlikte kare planlı olarak gösterilmiştir. Haritada, câminin kible yönünde Hacı Salih Hamamı da görülmektedir. 1806'daki Rus işgalinden sonra Osmanlı eserlerinin tahrip edildiği Kili'de, kaledeki bu câmi kiliseye dönüştürülmüştür. Besarabya Metropolitliği'nin 15 Nisan 1810 târihli bir raporunda, Kili Kalesi'ndeki câminin Hz. Meryem'e adanarak Rus Patrikhânesi'ne bağlı bir Ortodoks kilisesine dönüştürülmesine izin verildiği kaydedilmiştir. 1810'dan 1823'e kadar özgün mimarîsi değiştirilmeden

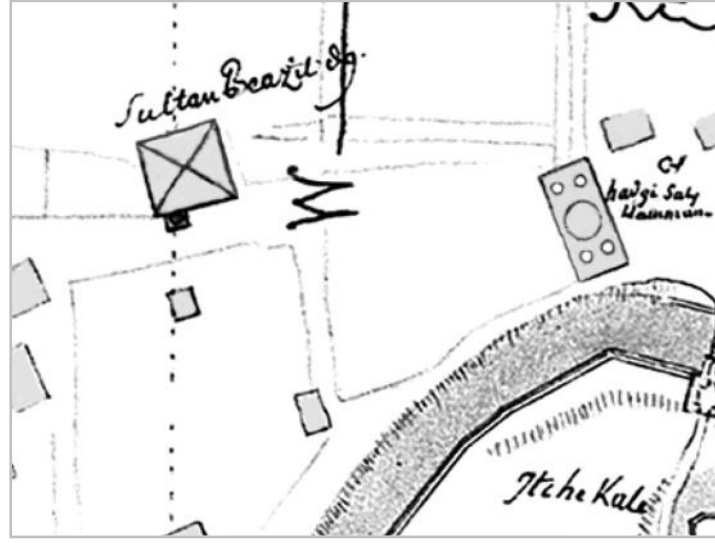
kilise olarak kullanılan câmi, bu târihte hazırlanan dönüştürme projesine göre restore edilerek mimarîsi değiştirilmiştir. 1823-1825 yıllarındaki bu onarım için hazırlanan plan ve cephe çizimleri sayesinde, câminin özgün hâlini ve yapılan değişiklikleri anlayabiliyoruz. Bu çizimlere göre câminin, Atina Fethiye Câmii, Navarin ve Anabolu Sultan Ahmed Câmileri gibi selâtin câmilerinde çok görülen dört ayaklı merkezî kubbeli plan tipinde inşâ edildiği anlaşılmaktadır. Tek şerefeli minârenin tipik olarak kuzeybatı köşede yer aldığı câmide, kuzey cephe boyunca ahşap direkli son cemaat yeri çizimde görülmektedir. Harim kapısının yanındaki merdivenden, câmide mahfil bulunduğu anlaşılmaktadır. Mihrap da cepheden dışa taşırılmıştır. Hazırlanan bu projeye göre; son cemaat yeri kaldırılıp, câminin kuzey, güney ve batı cephelerine üçgen alınlıklı, dörder sütünceli tak eklenmiş, çatı köşe kubbeleri içine alacak şekilde yekpare hâle getirilmiş, pencere formları değiştirilmiş, kubbenin üstüne ikinci çatı eklenmiştir. Doğu cepheye yarım daire biçim

minde apsis ilâve edilmiştir. Minâre de yıktırılmış, yapının kuzey tarafına binâdan ayrı olacak şekilde çan kulesi inşâ edilmiştir. İki yıl süren bu onarımdan sonra özgün hâli tümüyle değiştirilen II. Bayezid Câmii 1947'de tümüyle yıktırılmış, yalnızca yapıdan ayrı inşâ edilen çan kulesi günümüze ulaşmıştır. Kalenin ve bu yapıların yer aldığı alan, günümüzde Bukova sokağı ile Tuna Nehri arasında kalan bölgedir. Kili'deki II. Bayezid Câmii'ne ait günümüze ulaşan tek şey, mukarnaslı bir taş parçasıdır.

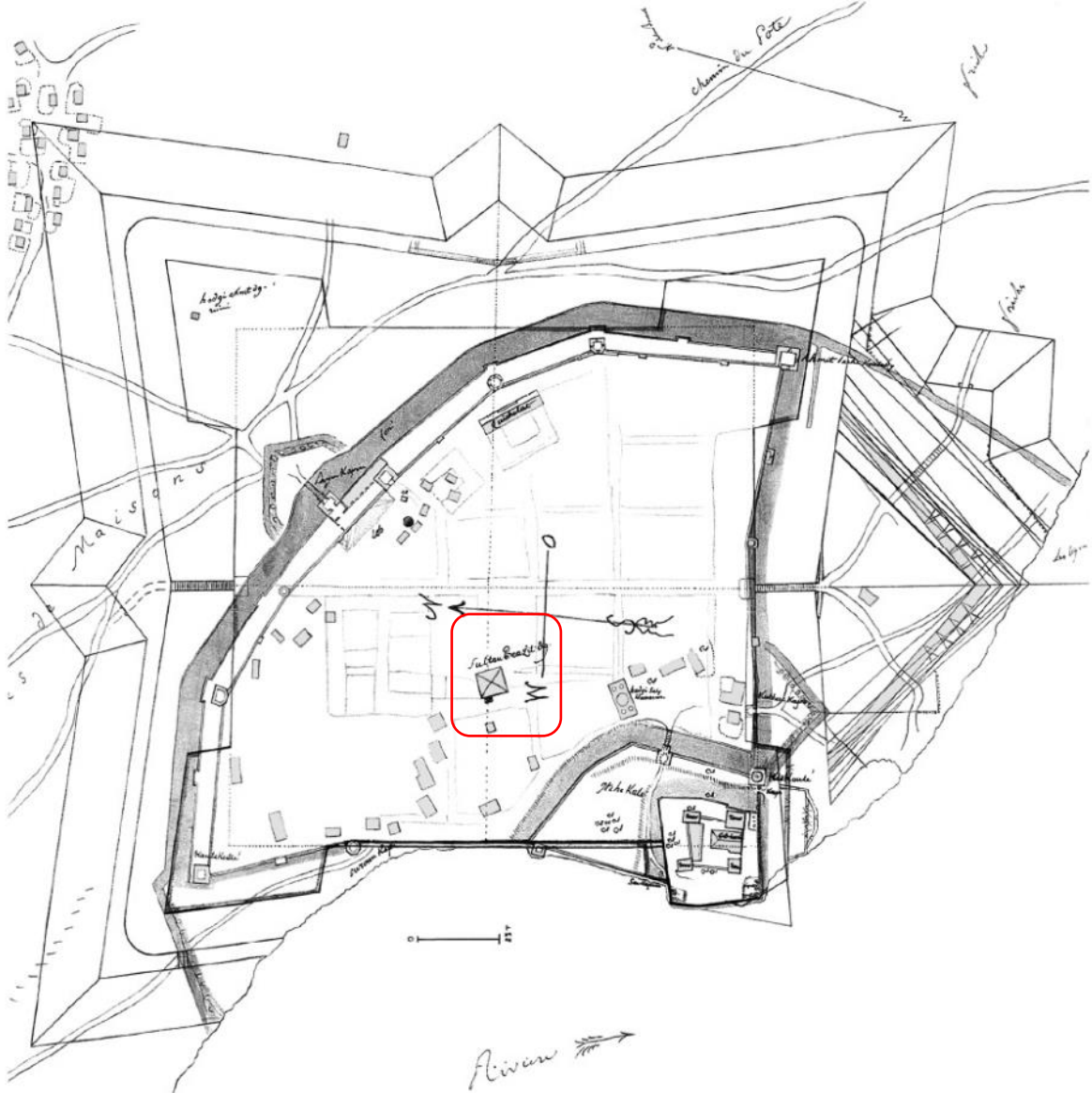

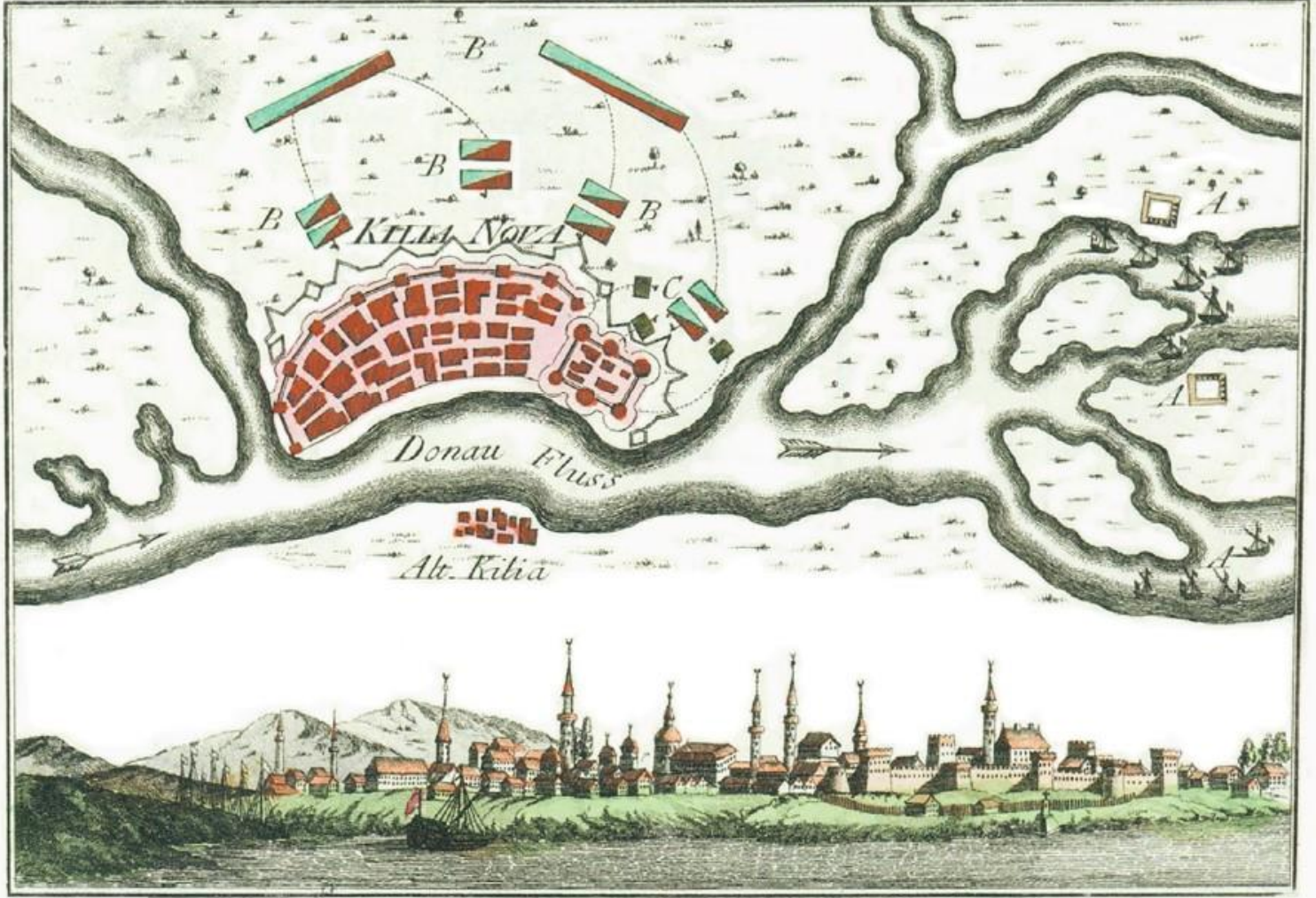
Kilia Castle, which came under Ottoman rule during the reign of Bayezid II (1484), was located on the commercially important road connecting the Black Sea and the Balkans to the Baltic. Evliyâ Çelebi, who visited the castle, reported that there were Sultan Bayezid-i Velî Câmî and seven *masjids* inside the castle. A map dated 1770 and the notes on this map show that the Bayezid II Mosque inside the castle measures 18 x 18 m, the dome height thereof is 15 m and the minaret is 21 m high. On another map dated 1794, it is shown in the center of the castle with its minaret in a square plan. The map also shows the Hacı Salih Bath on the *qibla* direction of the mosque. After the Russian occupation in 1806, this mosque in the castle was converted into a church in Kilia, where Ottoman artifacts were destroyed. In a report of the Bessarabian Metropolitan dated April 15, 1810, it was recorded that the mosque in Kilia Castle was allowed to be converted into an Orthodox church affiliated to the Russian patriarchate by dedicating it to the Virgin Mary. The mosque, which was used as a church from 1810 to 1823 without changing its original architecture, was restored and its architecture was changed according to the conversion project prepared at this date. Thanks to the plan and façade drawings prepared for this repair in 1823-1825, we can understand the original state of the mosque and the changes made. According to these drawings, it is understood that the

mosque was constructed in the four-legged central domed plan type, which is common in the royal (salatin) mosques such as Athens Fethiye Mosque, Navarin and Anatolian Sultan Ahmed Mosques. In the mosque, where the minaret with a single balcony is typically located in the northwest corner, the narthex with wooden poles along the northern façade can be seen in the drawing. It is understood from the staircase next to the *harim* door that there is a mahfil in the mosque. The mihrab is also carried outward from the facade. According to this project; the narthex was removed, a triangular pedimented, four-columned arch was added to the north, south and west facades of the mosque, the roof was made monolithic to include the corner domes, the window forms were changed, and a second roof was added on top of the dome. A semicircular apse was added to the east facade. The minaret was also demolished and a bell tower was built on the north side of the building, separate from the building. After two years of repair, the Bayezid II Mosque, whose original form was completely changed, was completely demolished in 1947, and only the bell tower, which was built separately from the building, has survived to the present day. The area where the castle and these buildings are located today is the area between Bukova Street and the Danube River. The only thing that has survived from the Bayezid II mosque in Kilia is a piece of stone with muqarnas.

1794 tarihli Kilia haritası ve Sultan Bayezid Câmii (I. Sapozhnykov'dan)
 1794 map of Kilia and Sultan Bayezid Mosque (by I. Sapozhnykov)

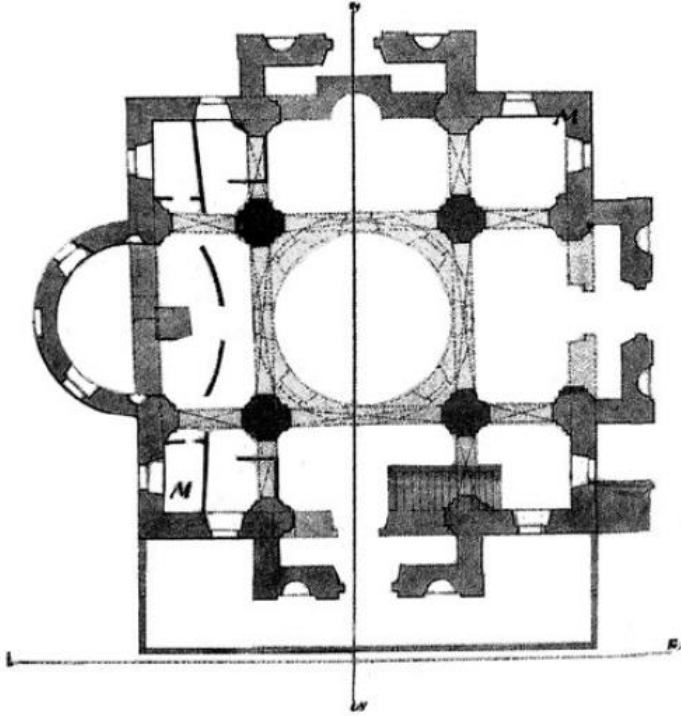

R.18.26

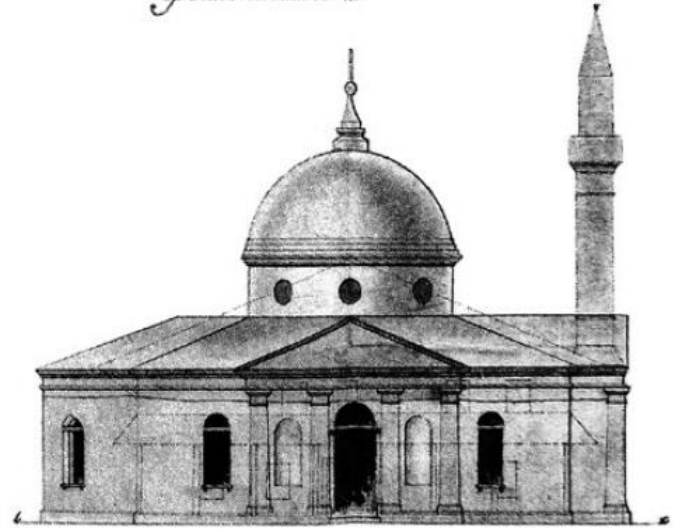
1790 târihli Kili planı ve gravürü
1790 plan and engraving of Kilia

Увѣличенный планъ, фасады и профиль вновь строимой въ килійской крѣпости изъ мечети Церкви, съ показаніемъ тѣмъ же прилѣжными красками. Проектъ при Килійской Инженерной Командѣ Марта М. въ 1823^{г.} года.

Планъ церкви означенной на крѣпостномъ планѣ Листа 1го подъ литерою М.

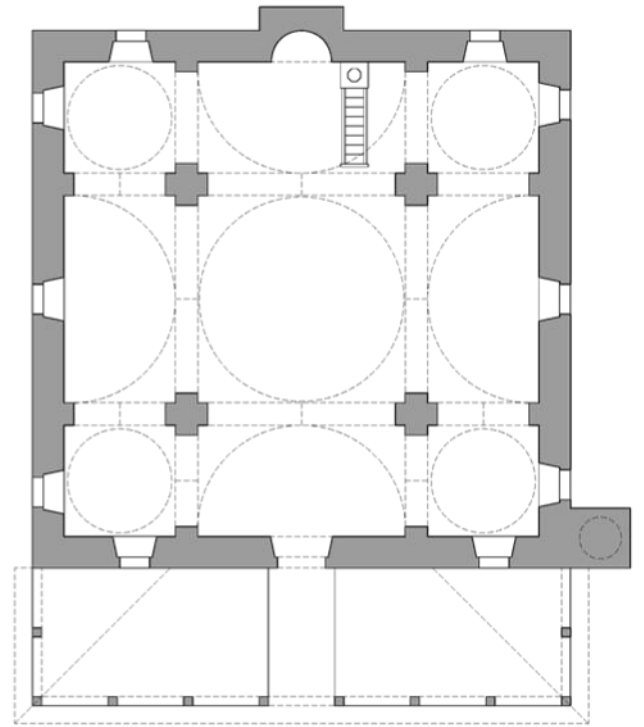
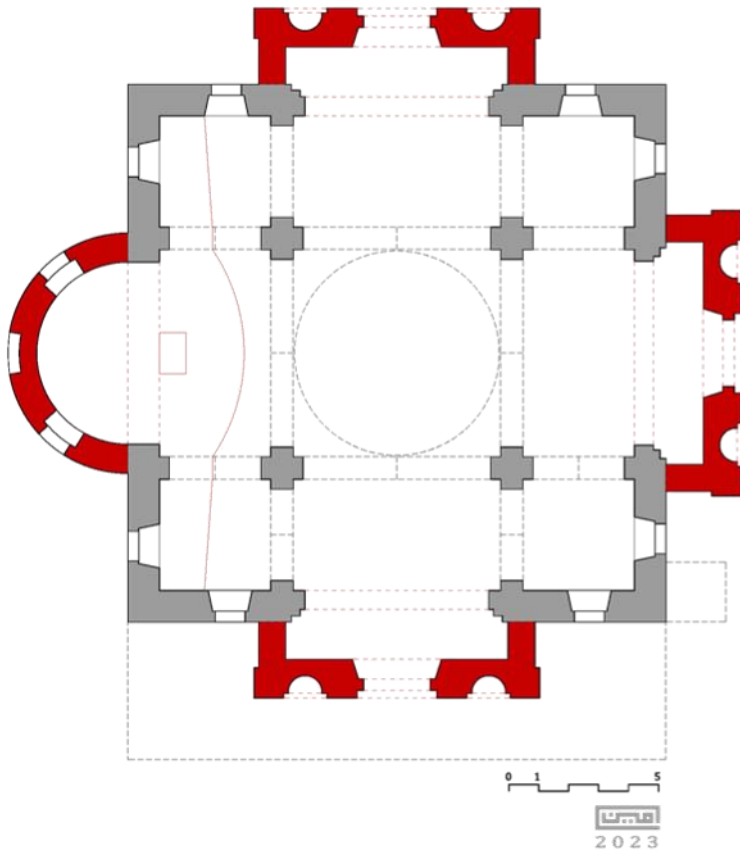

Фасадъ по плану и

Маасштабъ въ дюймахъ англійскихъ 10. футахъ.

Kili'deki Sultan Beyazid Câmii'nin kiliseye dönüşüm projesi (1823, A. Krasnozhon'dan)
Project for the conversion of Sultan Beyazid Mosque in Kilia into a church (1823, By A. Krasnozhon)

Kilî'deki Sultan Beyazid Câmii'nin 1823 târihli kiliseye
dönüşüm projesine göre rölövesi ve restitüsyonu
*Survey and restitution of the Sultan Beyazid Mosque in Kilia
according to the 1823 church conversion project*

- özgün duvarlar - original walls
- ilâveler - additions

R.18.27

Kili' de Sultan Bayezid
-i Velî Câmii'nin kili-
seye dönüştürülmüş
hâli (1898)

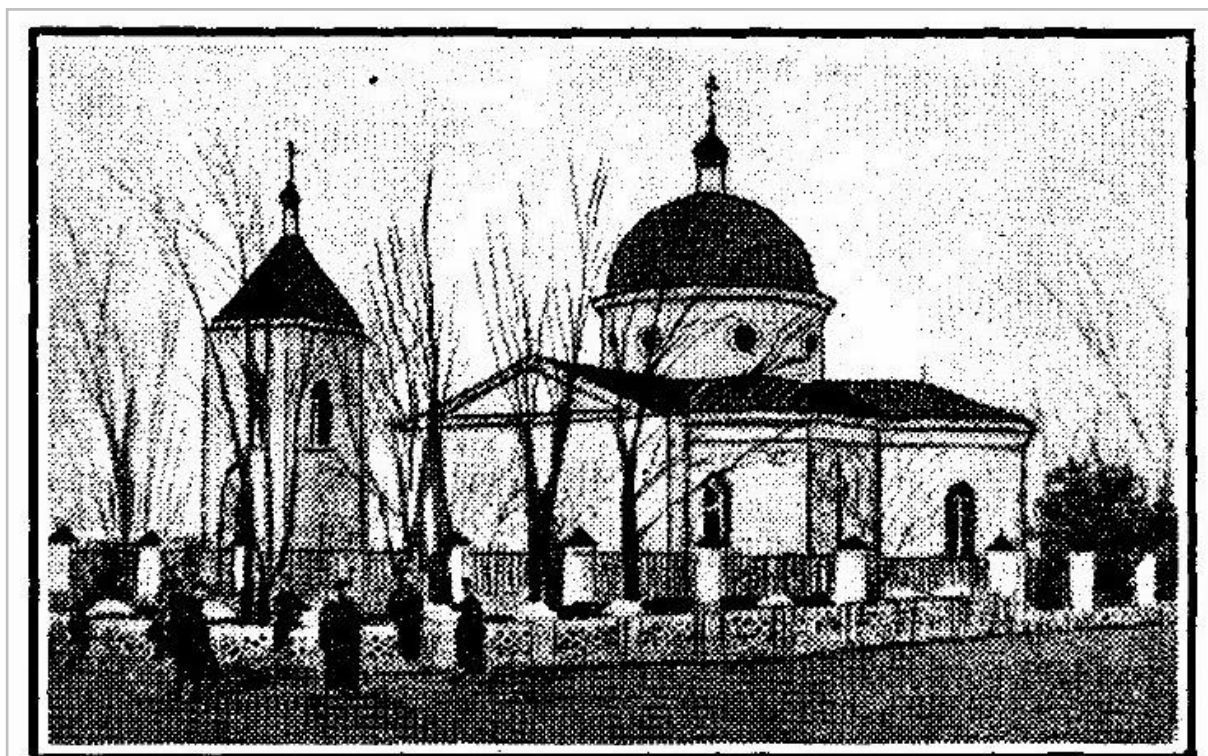
*Sultan Bayezid-i Velî
Mosque in Kilia conver-
ted into a church (1898)*

R.18.28

Kili' de Sultan Bayezid
-i Velî Câmii'nin kili-
seye dönüştürülmüş
hâli (1924)

*Sultan Bayezid-i Velî
Mosque in Kilia conver-
ted into a church
(1924)*

**Biserica Adormirii Maicii Domnului din Chilia-Nouă, transfor-
mată dintr'o moschee.**

R.18.29

Kili'de Sultan Bayezid
-i Velî Câmii'nden
kalan muhtemelen
mihrap nişine ait
mukarnas parçası

*Fragment of muqarnas
probably belonging to
the mihrab niche from
the Sultan Bayezid-i
Velî Mosque in Kilia*

Özü, Câmi (Aziz Nikola Kilisesi)

Ochakiv, Mosque (St. Nicholas Church)

Yeri <i>Location</i>	Ukrayna, Özü / Özi <i>Ukraine, Ochakiv</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Bilinmiyor <i>Unknown</i>
İnşâ Târîhi <i>Building Date</i>	15. yüzyıl <i>15th century</i>
Kiliseye Çevrişi <i>Conversion Date</i>	1804
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Aziz Nikola Kilisesi <i>St. Nicholas Church</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Aslanapa 1979: 122-123, Öntuğ 1995: 42, Öztürk 2007, Evliyâ Çelebi 5/250, Zharykov 1983: 3/240-241

Karadeniz'in kuzeyinde Aksu Nehri'yle Özü (Dinyeper) Nehri'nin döküldüğü kıyı gölünün kenarında yer alan Özü Kalesi, 1490'da, Kırım Hanlığı döneminde inşâ edilmiştir. 1538'de Kânûnî Sultan Süleyman'ın Karaboğdan (Moldova) Seferi sonunda Osmanlı idaresi altına girmiş; 1792'ye kadar Türk idaresinde kalmıştır. Kaynaklardan, bu dönemde Özü'de, Sultan IV. Murat Câmii, Sultan II. Mustafa Câmii; iç kalede Hünkâr Câmii, Yahya Paşa Câmii ve Sultan Mahmut Han Câmii ile orta hisarda tuğla minâreli bir câminin var olduğunu biliyoruz.

Özü'deki câmilerden günümüze ismi tespit edilemeyen yalnızca bir câmi ulaşmıştır. Özü Kalesi'nde 16. yüzyılın başlarında inşâ edilmiş olması muhtemel bu câmi, kalenin 1792'deki Yaş Antlaşması'yla Ruslara bırakılmasının ardından 1804'te Aziz Nikolas adıyla kiliseye çevrilmiştir. 1842'de eserin cepheleri yenilenmiş, Rus mimarî tarzında onarılarak mimarîsi değiştirilmiştir.

1960'da şehir müzesine çevrilmiş, 1972 yılında Suvorov Askerî Tarih Müzesi olarak kullanılma-ya başlanmıştır. Askerî müzenin yeni binâsına taşınmasıyla birlikte onarıp, tekrar kiliseye çevrilmiştir.

Yapının eski fotoğraflarından, harimin kare planlı, sekizgen kasağa oturan kubbeye örtülü bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Harimin kuzeybatısında yer alan çan kulesinin de eski minâre kâidesi olması muhtemeldir. Daha sonra yapılan onarımlarda kubbe yıkılmış ya da yıktırılmış ve minâre kâidesi üzerindeki çan kulesi de yok edilmiştir. Câminin batı cephesine bitişik olarak yapılan ilâve yapı da sonraki onarımlarda büyütülmüş ve Rus tarzında çan kulesi eklenmiştir. Mevcut kilisenin uydu görüntüsünden, kuzeyden 162.240 açıyla tam kible yönünde konumlandığı görülmektedir.

R.18.30

Özü'de câmiden çevrilen Aziz Nikolas Kilisesi (19. yüzyıl)

Church of St. Nicholas converted into a mosque in Ochakiv (19th century)

Located on the edge of the coastal lake where the Aksu and Özü (Dnieper) rivers flow into the north of the Black Sea, Ochakiv Castle was built in 1490 during the Crimean Khanate. In 1538, at the end of the Karabogdan expedition of Suleiman the Magnificent, it came under the Ottoman rule. It remained under Turkish rule until 1792. From the sources, we know that during this period there were Sultan Murat IV Mosque, Sultan Mustafa II Mosque, Hünkâr Mosque and Yahya Pasha Mosque in the inner fortress, Sultan Mahmut Khan Mosque and a mosque with a brick minaret in the central fortress in Ochakiv.

Only one of the mosques in Ochakiv has survived to the present day, the name of which cannot be identified. This mosque, which was probably built in the early 16th century in the castle of Ochakiv, was converted into a church under the name of St. Nicholas in 1804 after the castle was ceded to the Russians with the Treaty of Jassy in 1792. In 1842, the facades of the monument were renovated and its architecture was changed by repairing it in Russian way. In 1960 it was turned into a city museum, and in 1972 became the Suvorov Museum of Military His-

tory. When the military museum moved to its new building, it was repaired and converted back into a church.

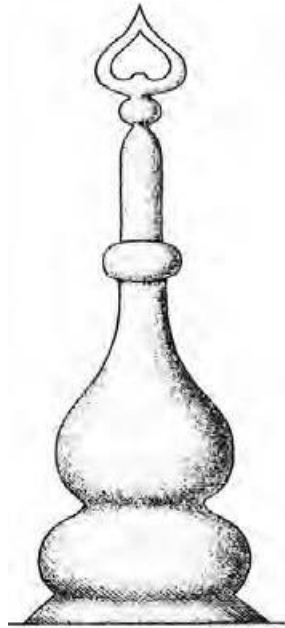
From the old photographs of the building, it is understood that the harim is a square-planned space covered with a dome resting on an octagonal pulley. The bell tower to the northwest of the harim is also likely to be the old minaret base. In later repairs, the dome was destroyed or demolished and the bell tower on the minaret base was also destroyed. The additional structure built adjacent to the western façade of the mosque was enlarged in later repairs and a bell tower in Russian style was added. The satellite image of the existing church shows that it is located at an angle of 162.240 from the north in the direction of the *qibla*.

R.18.31

Özü' de câmiden çevrilen Aziz Nikolas Kilisesi'nin çan kulesi eklenmeden önceki durumu

The Church of St. Nicholas converted into a mosque in Ochakiv before the bell tower was added

Özü'deki câminin minâre alemi (I. Sapozhnikov'dan)
The minaret of the mosque in Ozu (From Igor Sapozhnikov)

R.18.32

Özü' de câmiden çevrilen Aziz Nikolas Kilisesi'nin çan kulesi eklendikten sonraki durumu

The Church of St. Nicholas converted into a mosque in Ochakiv after the bell tower was added

R.18.33

Özü' de câmiden çevrilen Aziz Nikolas Kilisesi (2019)

Church of St. Nicholas converted into a mosque in Ochakiv (2019)

R.18.34

Özü' de câmiden çevrilen Aziz Nikolas Kilisesi'ndeki aydınlık fenerinin üstündeki alem (2019)
The finial above the lantern in the converted Church of St. Nicholas in Ochakiv (2019)

R.18.35

Özü' de câmiden çevrilen Aziz Nikolas Kilisesi iç mekânı (2019)
Interior of the converted Church of St. Nicholas in Ochakiv (2019)

R.18.36

Özü'de câmiden çevrilen Aziz Nikolas Kilisesi iç mekânı (2019)
Interior of the converted Church of St. Nicholas in Ochakiv (2019)

Sudak, Kale Câmii

Sudak, Castle Mosque

Yeri <i>Location</i>	Kırım, Sudak Kalesi <i>Crimea, Sudak Castle</i>
Bânîsi <i>Built by</i>	Kastamonu Beyi Hüsâmeddin Çoban <i>Husameddin Choban, Beg of Kastamonu</i>
İnşâ Târihi <i>Building Date</i>	13. yüzyıl <i>13th century</i>
Kiliseye Çevrilişi <i>Conversion Date</i>	1373-1475 Dominiken Katolik Kilisesi (<i>Dominican Catholic Church</i>) 1778-1816 Aziz Matta Rus Ortodoks Kilisesi (<i>Russian Orthodox Church</i>) 1883-1926 Ermeni Katolik Kilisesi (<i>Armenian Catholic Church</i>)
Bugünkü Adı <i>Modern Name</i>	Sudak Kale Müzesi <i>Sudak Castle Museum</i>
Arşiv Kaydı <i>Archive Record</i>	
Kaynakça <i>References</i>	Aslanapa 1979: 117, Dlujnevskaaya vd. 2006: 97, Evliyâ Çelebi 7/555, Kañçal-Ferrari 2014: 141-160, Kırımli vd. 2016: 762-773, Zharykov 1983: 2/296-297

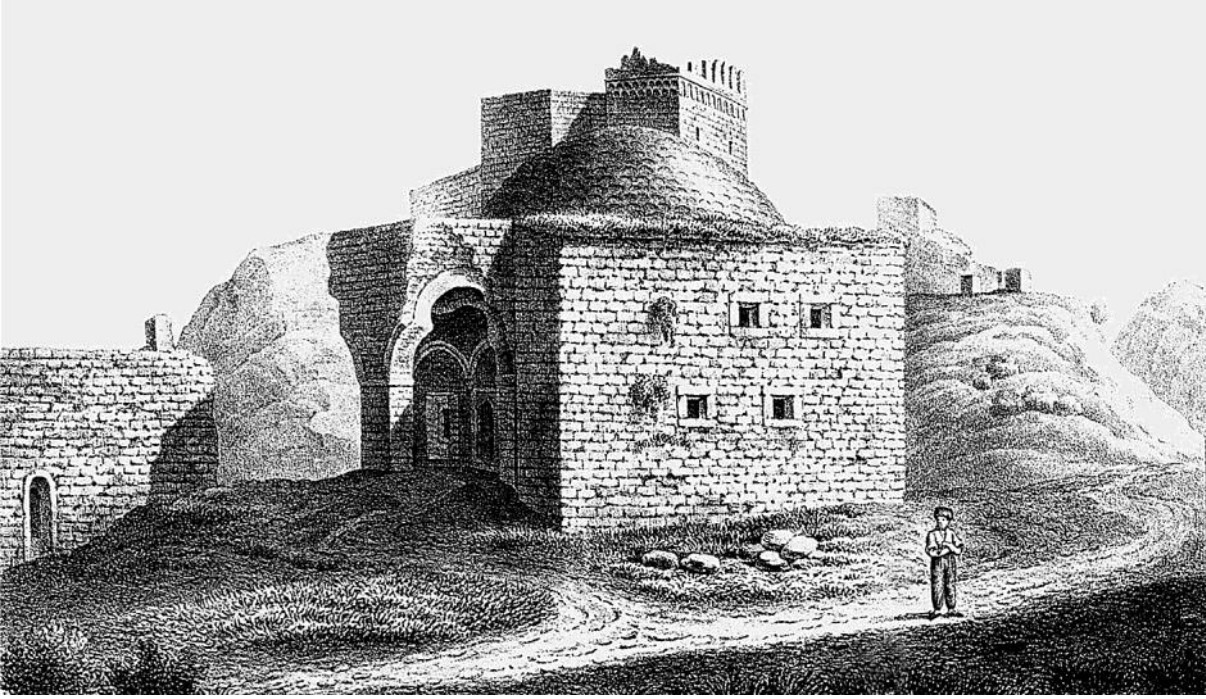
Kırım Yarımadası'nın güneydoğusunda, Karadeniz kenarında, Cenevizliler tarafından yaptırılmış Sudak Kalesi yer almaktadır. Kale Câmii'nin; 1222'de kısa bir süre için Sudak'ı alan Kastamonu Beyi Hüsameddin Çoban Bey'in kalede inşa ettirdiği bilinen câmi olduğu yahut Sudak, Altın Orda hâkimiyeti altında iken burada sürgünde bulunan ve 1278'de yine bu şehirde ölen sâbık Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus tarafından *Sarı Saltık*'la birlikte inşa edildiği görüşü vardır. Kale Câmii, şehirdeki Türk idaresinden sonra, 1373'te Cenevizliler tarafından Dominiken rahiplerine verilerek Katolik kilisesine çevrildi. Kaleyi yeniden inşa eden Cenevizliler, tersaneyi de tekrar faaliyete geçirerek şehirdeki hâkimiyetlerini pekiştirmişlerdir.

Osmanlı döneminde 1475 yılında Sadrazam Gedik Ahmet Paşa tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılan şehir, Kefe'ye bağlı bir kazâ olarak yönetilmiştir. Sultan Câmii ya da Yıldırım

Bayezid Câmii olarak da bilinen Kale Câmii, Osmanlı döneminde tekrar câmiye çevrilmiştir.

17. yüzyılda kaleye gelen Evliyâ Çelebi câmiyi şöyle anlatmaktadır: "... Sultan Bayezid-i Velî Câmii, taş kubbeli ve taş minâreli, ıstaka taşı gibi bir yumuşak taştan yapılma eski câmi ve minâredir. Ama bu câmiin yine o taştan oyma bir görmeye değer bu-kalemun nakışlı mihrabı var ki adamın akli hayran olur. Sanki Sivas eyaletinde Keskin içinde Şeyh Şamî hazretlerinin câmi mihrabı gibi bir sanatlı mihraptır. Bu câmiin kubbesi üstünüün kireçleri zamanla bozulmuş. "Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâti veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur" âyeti üzerine tâmire muhtaç selâtin câmiidir."

Sudak'taki Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte 1778'de, Ruslar tarafından minâresi yıkılarak Aziz Matta adıyla Rus Ortodoks Kili-

Sudak Kale Câmii
(1843, Dubois de
Montpere)

*Castle Mosque in Sudak
(1843, Dubois de Mont-
pere)*

sesi'ne çevrilmiştir. Minârenin bulunduğu yere, metal çan kulesi yapılmıştır. 1816'ya kadar kilise olarak kullanılan câmi, bu târihten sonradan sonra askerî garnizon olarak kullanılmış; 1883'te de şehirdeki Ermeni cemaate tahsis edilerek Ermeni Katolik Kilisesi'ne dönüştürülmüştür. 1926'ya kadar Ermeni Katolik Kilisesi olarak kullanılan câmi, bu târihten sonra kaledeki taş eserlerin deposu olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1959, 1962 ve 1969, 1986'da kapsamlı şekilde onarılan câmi, günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

13,90 x 14,30 metre ölçülerindeki dikdörtgen planlı câmi, 105 cm kalınlığındaki taş duvardan inşa edilmiştir. Harim kısmı, dıştan sekizgen kasnağa oturan kubbeyle örtülüdür. Harimin kuzeyinde, üç bölümlü tonozla örtülü son cemaat yeri bulunmaktadır. Câmi eğimli arazide yer aldığından, doğu yönündeki kubbeli revaktan câmiye girilmektedir. Kible duvarının ortasında, dışa taşkın olarak inşa edilen mihrap, büyük oranda asli hâliyle günümüze ulaşmıştır. Câmînin batı duvarında kilise olarak kullanıldığı döneme ait freskler bulunmaktadır.

Sudak Castle, built by the Genoese, is located on the Black Sea coast in the southeast of the Crimean peninsula. There is an opinion that the Castle mosque is either a mosque known to have been built in the castle by Husameddin Coban Bey of Kastamonu, who took Sudak for a short time in 1222, or built by Seljuk Sultan Izeddin Keykavus II, who was in exile here while Sudak was under the rule of the Golden Horde and died in this city in 1278, with *Sarı Saltık*. After the Turkish administration in the city, the Castle Mosque was given to the Dominican Priests by the Genoese in 1373 and converted to the Catholic church. Genoese, who rebuilt the castle, strengthened their dominance in the city by putting the shipyard into operation again.

During the Ottoman period, the city, which was conquered by the Grand Vizier Gedik Ahmet Pasha in 1475 and joined the Ottoman lands, was administered as a county connected to Feodosia. Kale Mosque, also known as Sultan Mosque or Yıldırım Bayezid Mosque, was converted back into a mosque again during the Ottoman period.

Evliya Çelebi, who came to the castle in the 17th century, describes the mosque as follows: "... *Sultan Bayezid Mosque is an old mosque and minaret*

with a stone dome and stone minaret, made of a soft stone like a cue stone. But this mosque has a chameleon-embroidered altar carved out of stone, which is worth seeing, and thrilling. It is an artistic altar like the mosque mihrab of His Holiness Sheikh Şami in Keskin in Sivas Province. The limescale on the dome of this mosque has deteriorated over time. It is in need of repair as mentioned the like in the following verses: "Only those who believe in Allah and the Last Day, perform the prayers, pay the zakat, and fear no one but Allah can maintain the mosques of Allah. It is hoped that they will be among those who find the right way."

With the end of the Ottoman rule in Sudak, its minaret was demolished by the Russians in 1778 and it was converted into the Russian Orthodox Church under the name of St. Matthew. A metal bell tower was built on the site of the minaret. The mosque, which was used as a church until 1816, was later used as a military garrison. In 1883, it was allocated to the Armenian community in the

city and transformed into the Armenian Catholic Church. The mosque, which was used as an Armenian Catholic Church until 1926, started to be used as a warehouse of stone works in the castle after this date. The mosque, which was extensively repaired in 1959, 1962, 1969 and 1886, is used as a museum today.

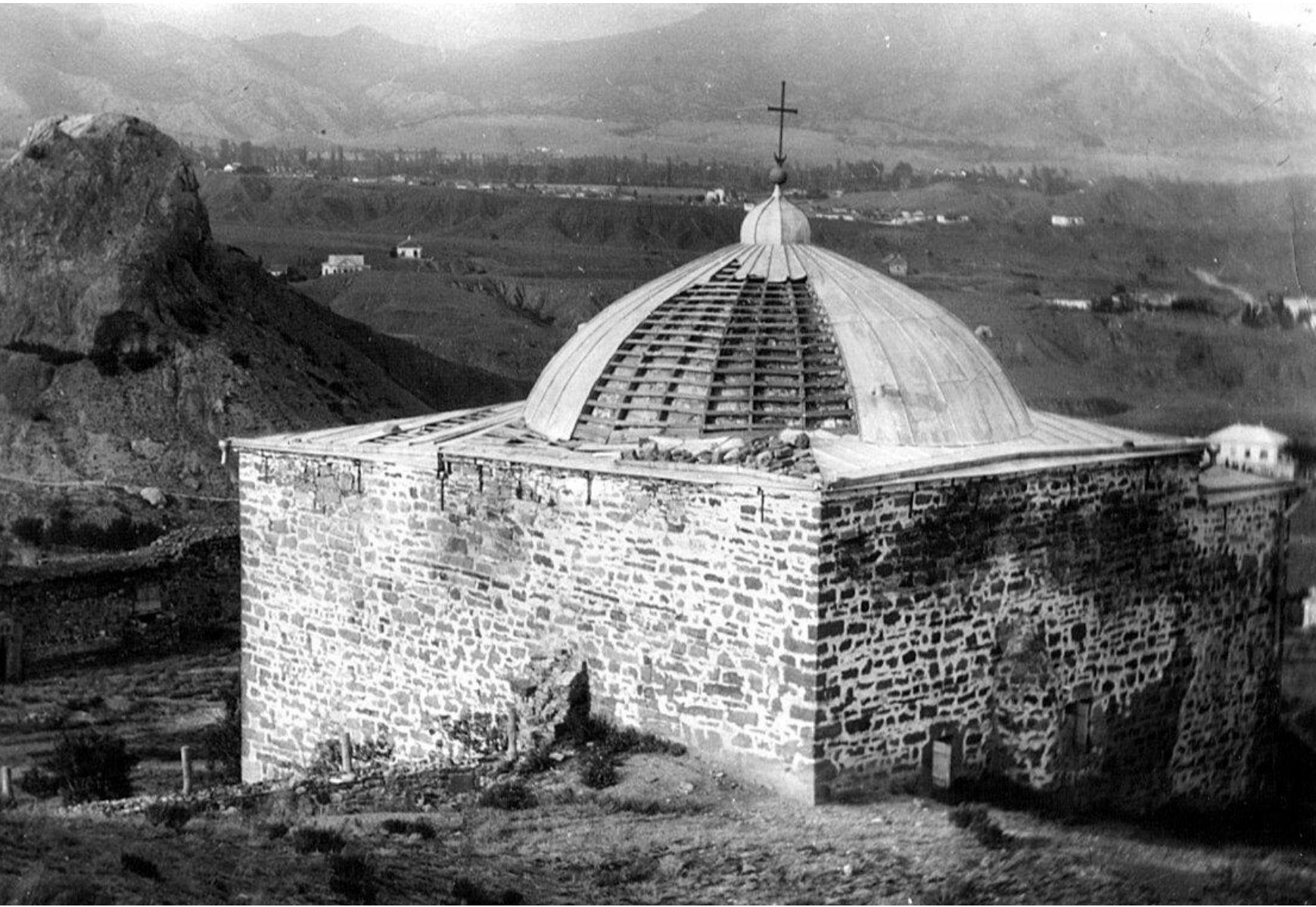
The rectangular planned mosque measuring 13.90 x 14.30 meters was built from a 105 cm thick stone wall. *Harim* is covered with a dome resting on an octagonal drum from the outside. To the north of the *harim* is the narthex, which is covered with a three-section vault. Since the mosque is located on a sloping land, the mosque is entered from the domed portico in the east. The *mihrab*, which was built in the middle of the Qibla wall, has survived to the present day in its original form. On the west wall of the mosque, there are frescoes from the period when it was used as a church.

R.18.37

Kilise olarak kullanıldığı dönemde Sudak Kale Câmii

Sudak Castle Mosque when it was used as a church

R.18.38

Kilise olarak kullanıldığı dönemde Sudak Kale Câmii (1912)
Sudak Castle Mosque when it was used as a church (1912)

R.18.39

Sudak Kalesi ve Kale Câmii
Sudak Castle and Castle Mosque

R.18.40

Sudak Kale Câmii'nin harimi
Harim of Sudak Castle Mosque

Yenikale'de İki Câmî

Two Mosques in Eni-kale

Kaynakça References

Kırımli vd. 2016: 708-710

Yenikale, târihî Kerç şehrinin 10 km doğusunda, deniz kıyısında ve Akıntı Burnu mevkinde bulunmaktadır. 1702 yılında Kerç Boğazı'nı korumak üzere büyük ve müstahkem bir kale inşa edilmesine karar verildi. Yenikale adını alacak olan bu kalenin inşâsına 1703'te başlandı. Bütün istihkâmın ve müstemilatın tamamlanmasının 1710 yılını bulduğu anlaşılmaktadır. Kalede, Osmanlı ve Kırım Tatar askerlerinden oluşan bir garnizon görev yapmaktaydı.

Yenikale, 1771 senesinde Vasiliy Mihayloviç Dolgorukov kumandasındaki Rus ordusu tarafından işgal edildi. Bundan üç yıl sonra imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile de resmen Rusya'ya terk edildi. Rusya hâkimiyetinde de bir hayli tâmir gören ve tahkim edilen Yenikale'nin içine, 1790'larda üç kışla ve subaylar için muhtelif meskenler yaptırıldı. Kale Câmii ise yıktırılarak, 1799 senesinde yerine "Meryem Ana'nın Dirilişi" (*Uspenie Bogoroditsı*) Kilisesi inşâ edildi. Bunlara XIX. yüzyıl başlarında inşâ ettirilen bir hastane ve diğer bazı yapılar eklendi. Yenikale'nin Rusya hâkimiyetine geçtiği sırada kalenin Kerç Kapısı tarafındaki varoş yerleşiminde bulunan üç câmî yahut mescit de ortadan kaldırıldı. Bunlardan Yenikale'ye en yakın mevkideki kubbeli ve minâreli olanının yerine, yine Meryem Ana'nın Dirilişi adıyla bir Ortodoks kilisesi kuruldu. II. Dünya Savaşı esnasında büyük ölçüde tahrip olan bu kilise, günümüzde mevcut değildir.

Eni-kale is located 10 km east of the historical city of Kerch, on the coast and in the Akinti Burnu locality. In 1702 a large and fortified fortress was to be built to protect the Kerch Strait. The construction of this castle, which will be called Eni-kale, started in 1703. It is understood that the completion of all the fortifications and outbuildings took until 1710. A garrison consisting of Ottoman and Crimean Tatar soldiers was serving in the fortress.

Eni-kale was occupied by the Russian army under the command of Vasily Mikhailovich Dolgorukov in 1771. In the 1790s, three barracks and various dwellings for officers were built inside Yenikale, which was heavily repaired and fortified under Russian rule. The Kale Mosque was demolished and the Church of the "Resurrection of the Virgin Mary" (*Uspenie Bogoroditsı*) was built in its place in 1799. A hospital built at the beginning of the XIXth century and some other buildings were added to these. When Eni-kale was under Russian domination, three mosques or masjids in the suburban settlement on the Kerch Gate side of the castle were also destroyed. Again, Orthodox church, called the Resurrection of the Virgin Mary, was established in place of the one with a dome and minaret, which is closest to Yenikale. This church, which was largely destroyed during World War II, does not exist today.

R.18.41

Yenikale (1803)

Eni-kale (1803)

